UNIVERSITÄTS
BIBLIOTHEK
WUPPERTAL

BERGISCHE
UNIVERSITÄT
WUPPERTAL

Universitätsbibliothek Wuppertal

Codicis Dn. Ivstiniani Sacratissimi Principis P.P. Avg. Repetitæ prælectionis Libri XII

Justinian <I., Byzantinisches Reich, Kaiser>

Francofurti ad Moenum, M D LXXXVII.

Liber tertius

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.
Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

urn:nbn:de:hbz:468-1-1733

Visual Library

Locus religioſus vindicari non poteſt, quia nullus eſt dominus eius, & vindicatio non competit niſi domino.

4. Idem A. Luciano.

SI ſepulchrum monumenti [a] appellatione ſignificas: ſcire debes, iure dominij id nullum vindicare poſſe: ſed ſi familiare [b] fuit, ius eius ad omnes hæredes pertinere, nec diuiſione ad vnum hæredem redigi potuiſſe. Profana tamen loca, quæ circa [c] id ſunt, ſi ſemper vicinis ædificijs vſui hominum deſtinatis ceſſerint, eius ſunt, cui illa, quorum partes eſſe viſæ ſunt, ex diuiſione obtigerũt. PP. 6. Non. Nouemb. Maximo II. & Æliano Conſſ. 224.

Voluntas defuncti debet obſeruari, nec poteſt omitti ſalua conſcientia.

5. Idem A. Caſſio militi.

MIlitis voluntatem, quam circa monumentum ſibi faciendum teſtamento expreſſit, & pater & mater eius hæredes negligere non debent. Nam etſi delatio hoc nomine præteritis [d] conſtitutionibus amota eſt: inuidiam tamen & conſcientiam circa omiſſum ſupremum eiuſmodi officium, & contemptum iudicium defuncti, euitare non poſſunt. PP. 8. Kalen. Maij, Iuliano & Criſpino Conſſ. 225.

6. Idem A. Primitiuo & alijs.

MOnumentorum inſcriptiones [e], neque ſepulchrorum iura, neque dominium loci puri ad libertos transferent. Præſcriptio [f] autem longi temporis, ſi iuſtam cauſam initio habuit, vobis proficiet. PP. 8. Kalen. Iul. Iuliano & Criſpino Conſſ. 225.

7. Imp. *Gordianus* A. Claudio.

STatuas ſepulchro ſuperimponere, vel monumento, quod ‖à te‖ extructum profiteris, ornamenta, quæ putas, ſuperaddere nõ prohiberis: cum iure ſuo eorum, quæ [g] minus prohibita ſunt, vnicuiq; facultas libera non denegetur. PP. III. Kal. Aug. Gordiano A. II. & Pompeiano Conſſ. 242.

8. Imp. *Philippus* A. Iuliæ.

IVs familiarium [h] ſepulchrorum ad adfines ſeu proximos cognatos non hæredes inſtitutos minimè, pertinet. PP. 16. Kal. Iul. Peregrino & Æmiliano Conſſ. 245.

9. Idem A. & Philippus C. Fauſtinæ.

LOcum quidem religioſum diſtrahi [a] non poſſe manifeſtum eſt: verùm agrum purum [b] monumento cohærentem [c] profani iuris eſſe, ideóq; efficaciter venundari, non eſt opinionis incertæ. PP. 6. Kalen. Decem. Philippo A. & Titiano Conſſ. 246.

10. Impp. *Dioclet. & Maximia.* AA. & CC. Aquilianæ.

SI necdum perpetuæ [d] ſepulturæ corpus traditum eſt: tranſlationem [e] eius facere non prohiberis. PP. 8. Id. Feb. Diocletiano IIII. Maximiano III. AA. Conſſ. 290.

11. Iidem AA. & CC. Gaudentio.

OBnoxios [f] criminum digno ſupplicio ſubiectos, ſepulturæ tradi non vetamus [g]. PP. 8. Id. April. ipſis IIII. & III. AA. Conſſ. 290.

12. Iidem AA. & CC. Victorino.

MOrtuorum reliquias [h], ne ſanctũ [i] municipiorum ius polluatur, intra [k] ciuitatem condi, iampridem vetitum eſt. PP. 3. Kalend. Octobr. ipſis IIII. & III. Conſſ. 290.

13. Iidem AA. & CC. Dionyſio.

IVs ſepulchri tam familiaris [l], quàm hæreditarij [m], ad extraneos etiam hæredes: familiaris autẽ ad familiam, etiam ſi nullus ex ea hæres ſit, non etiam ad aliũ quemquam, qui non eſt hæres, pertinere poteſt. S. 3. Id. Nouem. Sirmij, CC. Conſſ. 294.

14. Imppp. *Valent. Theod. & Arcad.* AAA. Cynegio P.P.

NEmo humanum [n] corpus ad alium [o] locum ‖ ſine Auguſti [p] affatib. ‖ trãsferat. Dat. 3. Kal. Mart. Cõſtantinop. Honorio nobili puero & Euodio Conſſ. 386.

In ſolo Auredani libro manuſ. notatur hic deeſſe Græcam conſtitutionem, quam ex Baſilicis edidit Cuiacius lib. 11. obſ. cap. 21.

XV* [q].

IN nullo quopiam loco vectigal [r] ab aliqua perſona pro corporibus ex vno in alium locum tranſlatio præſtetur.

[a] *l. 3. §. 6. ff. eo. 59. Eclog. 1. c. 2.* [b] *V. l. 5. ff. eod.* [c] *l. 9. j. eod. l. 2. §. 5. ff. eod.* [d] *l. 5. j. de his qui. vt indig. vide Paul. ad 3. ſent. 5. §. 10. vbi vid. Cuia. & Nouel. 1. in princ.* [e] *l. 6. ff. eo. adde l. 10. ff. de probat.* hinc colligũt, Publicè inciſa in æs, vel in marmor, vel in lapides, nõ probare, fidẽ non facere, ex huiuſmodi ſculptionibus ius nulli competere: quod falſum puto. Agitur enim hic de caſu ſpeciali: aliàs huiuſmodi inſcriptiones inducunt probationem *l. 10. ff. de probat. l. 27. ff. de conditionibus & demonſt.* Inde etiam volunt in factis antiquis ſcripturam priuatam fidem facere *Mynſing. 5. obſ. 79.* & ſcripturam priuatam repertam & productam ex archiuo publico fidem facere, *Authentic. ad hæc j. de fide inſtrument.* [f] *l. 4. ff. de mortuo. 59. Ecloga ſecund. cap. quarto.* [g] Quæ non ſunt prohibita, conceſſa intelliguntur, *Inſtit. de his qui ſunt ſui.* [h] *l. 5. l. 6. verſ. liberis. ff. eodem.*

[a] *l. 2. in fin. s. eod.* [b] quid ſit v. *l. 2. §. 4. ff. eod. adde Cuiac. 10. obſ. 37.* [c] *l. 4. s. eod.* [d] ſeu æternæ ſedi, *l. 40. ff. eod.* [e] *d. l. 40. l. 1. l. 2. ff. de cadauerib. punit.* [f] *l. 1. l. 3. ff. de cadauerib. punit.* [g] niſi damnatos maieſtatis, *d. l. 1.* Iure Gallico hæc lex ſeruatur teſte Rebuff. *in proœm. conſt. glo. num. 54. 55.* [h] corpus *Pau. 1. ſent. 21. §. 2.* Græci λείψανα *l. 3. s. de ſacroſan.* oſſa *l. 8. ff. eod.* cineres *d. l. 1. in fi.* Reliquæ etiã dicũtur *l. 42. l. 44. in fin. ff. hoc titu.* vt & reliquię, *l. 30. ff. famil. l. 27. ff. de condict. inſtit.* Animalia bruta habent etiam ſua λείψανα *l. 53. §. 5. ff. de leg. 1.* Neutra ſignificatione, Reliquiæ ſunt ſimulachra. De oſſuaria dixi ad *leg. 2. ff. de ſepulchro.* [i] ne ſacra ciuitatis funeſtentur, *Paul. 1. ſenten. 21. §. 2. l. 6. Cod. Theodoſ. de ſepulchro violato.* [k] *Paul. dict. loco.* [l] *l. 5. ff. eodem.* [m] *l. 5. 6. ff. eodem.* [n] humatum *l. 7. Cod. Theodoſ. de ſepulchris lib. 18.* [o] *l. 10. ſupr. eodem.* [p] vel pontificum *l. 8. ff. eodem.* [q] Latina interpretatio. [r] Huius vectigalis meminit lex trigeſima ſeptima, *ff. eodem.*

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS, PERPETVI AVGVSTI, REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER QVARTVS.

DE REBVS CREDITIS [a]; & iureiurando [b],

TITVLVS PRIMVS.

Cauſa iuramento deciſa non retractatur prætextu periurij, niſi in caſibus à lege expreſſis. Bald.

1. Imp. *Antoninus* A. Herculiano.

CAVSA iureiurando ex conſenſu [c] vtriuſque partis, vel aduerſario inferente, delato & præſtito, vel remiſſo [d] deciſa: nec periurij [e] prætextu retractari poteſt, niſi ſpecialiter [f] hoc lege excipiatur. PP. 15. Kalend. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino Conſſ. 223.

2. Imp. *Alexander* A. Felici.

IVriſiurandi [a] contempta religio ſatis [b] Deum vltorem habet [c]. Periculum autem corporis, vel maieſtatis crimen ſecundum conſtituta diuorum parentum meorum, etſi per [d] principis venerationem quodam calore [e] fue-

[a] Hæc tituli particula generalis eſt ad aliquot ſequentes. nec tamẽ hîc tractat de rebus creditis, ſed de iureiurando. & ita cõceptus eſt Titulus 1. *lib. 2. apud Pau. ſent.* [b] *Paul. d. loco. § 4. Inſt. de except. 12. ff. 2. 22. Ecl. 5. 1. Harm. 7. 2. decre. 24. 2. ſex. 11. 2. Clemen. 9. 22. q. 1. Ferrar. in forma iuramenti quod præſtatur à parte parti 16. Oldend. claſ. 1. act. 9.* [c] *22. Ecl. 5. c. 40.* [d] *Paul. 2. ſent. 1. § 3.* [e] *l. 21. ff. de dolo. 1. Harmen. 7.* [f] puta fauore vltimæ voluntatis, *l. vlt. j. eo.* Idem dicẽdum, ſi iuratũ fuit ſolo iudice deferente, citra petitionem & voluntatem partis, *l. 31. ff. eod.*

[a] per Deum ſcilicet conceptũ, nõ per ſalutem principis, vt dicam j. [b] *1. Harmen. 7.* Imò non ſatis, *l. vlt. ff. ſtellionatus.* ſolue, Ibi, ſtellionatus pœna imponitur, non periurio *vide Cuiac. 2. obſ. 9.* [c] *Harmenop. ibidem.* Hinc Tiberius apud Tacitum, *Annalium* Duorum iniurias dijs curæ eſſe. [d] *κατὰ βασιλέως Harmenop. ibid.* per genium principis *l. 13. in fin. ff. de iureiurando.*

re [a] fuerit peieratum, inferri non placet. PP. 6. Kal. April. Maximo II. & Æliano Conſſ. 224.

3. Impp. *Diocl. & Maximia.* AA. & CC. Seueræ.

IN bonæ [b] fidei contractibus, necnon etiam in cæteris cauſis, inopia [c] probationum, per [d] iudicẽ iureiurando cauſa cognita res decidi oportet. PP. 10. Kal. Septemb. Maximo II. & Aquilino Conſſ. 226.

4. Iidem AA. & CC. Maximæ.

SI ad excludendam tutelæ actionem pupillus [e] iuſiurandum tutori detulerit, poſtea eandem litẽ exercere non prohibetur. PP. Kalen. Iul. ipſis IIII. & III. AA. Conſſ. 290.

5. Iidem AA. & CC. Iuliano.

CVm etiam à [f] pupillorum tutoribus, velut ab ipſis pupillis relicta fideicommiſſa videatur, ſuper fideicommiſſis præſes prouinciæ cognoſcet: &, ſi id tibi relictum eſſe conſtiterit, reddi tibi efficiet. Idem, ſi inſicietur, ad iuſiurandum (vt deſideras) tutorem adiget. PP. 4. Kal. Decemb. ipſis IIII. & III. AA. Conſſ. 290.

6. Iidem AA. & CC. Beſſio.

CVm proponas partibus placuiſſe, iuriſiurandi religione, generis [g] & ingenuitatis quæſtionem decidi: præſes prouinciæ iuxta decretum arbitri [h] ad voluntatis veſtræ placitum amitæ tuæ filijs conſulet. PP. 5. Idus Febr. Tiberiano & Dione Conſſ. 291.

7. Iidem AA. & CC. Eutychianæ.

NEc filius, nec quiſquam alius [i], nec litigando, nec paciſcendo, ſed neque iuſiurandum citra voluntatem dominæ rei deferendo, præiudicium ei facere poteſt. Vnde ſi citra mandatum tuum aliquid erga rem tuam filius tuus geſſit, nec hoc ratum habuiſti: nihil tibi oberit. S. Idib. Nouemb. AA. & Conſſ. 293.

8. Iidem AA. & CC. Alexandro.

ACtori delato vel relato iureiurando, ſi iurauerit, vel ei remiſſum ſit ſacramentum, ad ſimilitudinem [k] iudicati in [l] factum actio competit. S. 12. Kalen. Maij, CC. Conſſ. 294.

9. Iidem AA. & CC. Martiano.

DElata [m] conditione iuriſiurandi, reus (ſi [n] non per actorem, quo minùs de calumnia iuret ſteterit) per iudicem ſoluere [o] vel iurare, niſi [p] referat iuſiurandum, neceſſe habet. S. 5. Kal. Maij, Sirmij, AA. Conſſ. 299.

10. Iidem AA. & CC. Protogeni.

IN actione etiam depoſiti [q], quæ ſuper rebus quaſi ſine ſcriptis datis mouetur, iuſiurandum ad exemplum cæterorum bonæ [r] fidei iudiciorum deferri poteſt. S. 5. Kalen. Dec. CC. Conſſ. 300.

11. Imp. *Iuſtinia.* A. Demoſth. præfecto prætorio.

SI quis iuſiurandum intulerit, &, necdum eo præſtito, poſtea (vtpote ſibi allegationibus abundantibus) hoc reuocauerit: ſancimus nemini licere penitus iterum ad ſacramentum recurrere, (ſatis enim abſurdum eſt redire [a] ad hoc, cui renunciandum putauit: & cùm deſperauit aliam probationem, tunc denuo ad religionem conuolare) & iudices nullo modo eos audire ad tales iniquitates venientes. Si quis autem ſacramentum intulerit, & hoc reuocare maluerit: licere quidem ei hoc facere, & alias probationes, ſi voluerit, præſtare: ita tamen, vt huiuſmodi licentia vſq; [b] ad litis tantummodo terminum ei præſtetur. Poſt definitiuam autem ſententiam, quæ prouocatione ſuſpenſa non ſit, vel quæ, poſtquã fuit appellatum, corroborata fuerit: nullo modo reuocare iuramentum, & iterum ad probationem venire cuiquam concedimus: ne repetita lite, finis negotij alterius cauſæ fiat exordium. Dat. 15. Kal. Octob. Chalcedone, Decio V. C. Conſ. 529.

12. Idem A, Demoſtheni præfecto prætorio.

GEneraliter de omnibus iuramentis, quæ in litibus offeruntur vel à iudice vel à partibus definiendum eſt. Cùm enim iam increbuit iudices in pleniſſima definitione ſacramentum imponere: euenit, vt prouocatione lite ſuſpenſa [c], hi quidem, qui iuſiurandum præſtare iuſſi ſunt, ab hac fortè luce ſubtrahantur, probationes autem rerum cadant [d]: cùm multum [e] diſcrepet iuramentum hæreditarium [f] à principali ſacramento. Neceſſitate itaq; rerum coacti, & probationibus pinguius ſubuenientes, ad huiuſmodi venimus ſanctionem. Omne igitur iuramentum, ſiue à iudicibus ſiue à partibus illatum, vel in principio litis vel in medio vel in ipſa definitiua ſententia, ſub ipſo iudice [g] detur, nõ expectata vel vltima definitione, vel prouocationis formidine. 1 ¶ Sed iuramento illato, cùm hoc à partibus factum fuerit, & à iudice approbatum [h], vel ex auctoritate iudicis cuicumque parti illatum: ſi quidem is, cui imponitur ſacramentum, nihil ad hoc fuerit reluctatus: hoc præſtetur, vel referatur: neceſſitate ei imponenda, cui iure refertur, relationis ſacramentum ſubire: vel ſi hoc recuſauerit, quaſi illato ſacramẽto præſtito, cauſa [i] vel capitulum [k] decidatur. nullo loco prouocationi relinquendo. Quis enim ferendus eſt ad appellationis veniens auxilium in his quæ ipſe facienda procurauit? 2 ¶ Sin autem is, cui ſacramentum eſt illatum vel à parte, vel à iudice, hoc ſubire minimè voluerit: licentiam quidem habeat ſacramentum recuſare: iudex autem, ſi hoc omnimodo præſtandum exiſtimauerit [l], ſic cauſam dirimat, quaſi volente eo ſacramentum ſit recuſatum: & ita cætera ſiue capitula, ſiue totius negotij ſumma examinentur, & lis ſuo marte percurrat, nullo ei obſtaculo obuiante. Ipſe autem, qui ſacramentum ſibi illatum dare recuſauerit: vel hoc atteſtetur: vel, ſi forte non audeat, habeat [m] ſibi in vltima [n] prouocatione repoſitum auxilium: & ſi iudex appellationi præſidens, bene quidem illatum iuſiurandum, non ritè autem recuſatum pronunciauerit: res, ſecundũ quod iudicatum eſt, permanebit. Sin autem non ritè quidem illatum, rectè autem recuſatum ſacramentum pronunciauerit: tũc ei licebit emendare [o] ſententiam iudicis, quæ quaſi ex recuſato ſacramento proceſſit: & nihil penitus nec præiudicij nec iniuſti diſpendij [p] cuicumq; incurret: ſed & cauſæ curſus ab initio vſq; ad nouiſſimum terminum non impedietur: & lis æqua lance trutinabitur. 3 ¶ Siue autem illatum iuramentum præſtitum fuerit, ſiue recuſatum: ipſi parti, quæ hoc intulit, nullum [q] prouocationis remedium in hoc reſeruabitur: cùm nimis crudele eſt, parti, quæ hoc detulit, propter hoc ipſum, quòd iudex eius petitionem ſecutus eſt, ſupereſſe prouocationem. 4 ¶ His de præſentibus [r] perſonis ſtatutis, nec abſentes nos fugiunt, ſed etiam eos huic legi ſubiugamus, & ſi perſona præſens non inueniatur, cui ſacramentum illatum eſt, lite fortè per procuratorem ventilata neceſſe eſt vel ipſam principalem perſonam datis certis inducijs [ſ] ad iudicem venire, vt ea, quæ de ſacramentis ſtatuta ſunt, impleat, vel (ſi iudex exiſtimauerit) in prouincia, [t] vbi degit, ſub actorum

---

[a] Calor, eſt in cõſultus animi motus, *l.* 9. *ff. de publicanis. l.* 22. *in fi. ff. de adulter. l.* 7. *in f. ff. repetun. l.* 1. §. 5. *ff. ad Turpill.* vt ſit ſenſus, Si p Deũ iuratum eſt, Deus ipſe vindex eſt: ſi per principem, princeps ipſe. Quid ſi conſulto cõſilio per principẽ ſit iuratum? qui peierauit tenetur maieſtatis: maieſtatis, inquã, nõ omnino, ſed quadãtenus. ideoque pœna reorũ maieſtatis ei non infligitur, ſed fuſtigatio *d. l.* 13. Et tñ hinc cõſtat, Grauius puniri eũ qui iurauit p Cæſaris geniũ, q̃ qui per Deum, Tertull. *c.* 18. *Apologetic. in fi.* Citius (inquit) apud vos p omnes deos, q̃ per vnũ geniũ Cæſaris peieratur. Minucius Fœlix *in Octauio*, Tutius eis eſt per Iouis geniũ peierare, q̃ regis. Illud interim notandum, Eum qui per Deum iurauerit, & peierauerit, fieri infamẽ, & alijs pœnis ciuilib. ſubijci, *l.* 41. *C. de tranſact.* Huc refer Gell. 7. *Noct.* 81. vbi tractat de obſeruata cuſtoditaq; apud Romanos iuriſiurandi ſanctimonia. adde Cuia. 8. *obſ.* 7. Forcatul. 18. *Cupid. nu.* 2. 3. Clarum 2. 3. *ſent.* §. *periurium.* *Vbi refert.* Periurũ remoueri ab agendo, teſtimonio dicẽdo, iurando. Excuſari à pœna ciuili, ſi ſine dolo peierauit, ſi pp̃ter aliquã difficultatẽ, ſi periuriũ nulli nocet, ſi interrogatus ſup crimine peierauit, ſi ei ſit delatũ à parte in iudicio. [b] *V. l.* 5. *ff. de in lit. iurand.* [c] 22. *Eclog.* 2. *c.* 42. *V.* 1. *Harmen.* 7. *c.* 1. ἐν τοῖς ἀμφιβόλοις 22. *Eclog.* 5. *c.* 28. [d] *l.* 31. *ff. de iureiuran.* Tale iuramẽtum neceſſarium eſt. In Gallia conſuetudinaria, iudices, inopia probationum, & vbi ſemiplenè tantum probatum eſt, iuramentum actori non deferunt, niſi à rege iuſſi ſint *Rebuff. in proœm. conſtit. glo.* 5. *nu.* 58. Semiplena probatio eſt, ſi vnicus tantum teſtis producitur (& meritò, quia duo plenã efficiunt) ſi reus fugit, ſi ſcriptura tantum domeſtica profertur, *V. Accurſ. hic.* Putarim, ne id quidem de iure fieri, niſi cauſa benè cognita *Vt hic C. eo.* [e] ſine tutore, *l.* 17. §. 1. *ff. de iureiurand.* 22. *Eclog.* 5. *c.* 29. Pupillo non defertur iuramentum. Idem etiam non defert, nec gratiam iuriſiurandi facit, *d.* §. 1. *Eclog. ibid. Harmenop.* 7. περὶ ἀνήβων. [f] Relictum à tutore, relictum videtur à pupillo: de quo ſi dubitatur, tutori defertur iuramentũ. & ita tutor iurat in cauſa pupillo mota, *l.* 20. *C. de fideicommiſſis. l.* 69. §. 2. *ff. de leg.* 2. *adde Cuia.* 3. *obſ.* 27. [g] Super cauſa ſtatus, poteſt iuſiurandũ deferri. [h] i. iudicis dati, *V. l.* 2. *C. de iudic. l.* 2. *in f. C. de pedaneis.* [i] *V. l.* 3. §. 3. *in f. ff. de iureiurand.* [k] quin, iuſiurandum maius quiddam eſt, q̃ res iudicata, 22. *Ecl.* 5. *c.* 1. [l] Ex iuramento naſcitur actio in factum. de qua v. Oldendorp. *claſſ.* 1. *act.* 9. niſi ſuper aliquo facto nominatim eſt iuratũ, puta vendito. tunc. n. competet vtilis venditi, *l.* 13. §. 3. *ff. de iureiurando.* [m] *V. Paul.* 2. *ſent.* 1. §. 2. [n] Qui defert iuſiurandum, prius de calumnia iurat, *l.* 34. §. 4. *l.* 37. *ff. eod. l. Vlt. C. de fideicommiſſ. d.* §. 2. *V. l.* 1. *C. de iureiu. propt. calum. l.* 11. §. 2. *ff. rer. amotar.* Remittitur tamen quibuſdam perſonis, puta patrono, nõ liberto: & in cauſis feudalibus, tam vaſallo quàm domino remittitur, *V. Cuia.* 4. *feud.* 36. *fo.* 548. [o] *l.* 34. §. 6. *ff. eo.* [p] Cui defertur iuramentũ, tenetur iurare, vel referre. [q] *adde l.* 4. *C. ad exhibend.* [r] *l.* 3. *C. eo.*

[a] *V. l.* 75. *ff. de reg. iur.* [b] Delatũ iuramentũ, antequam ſit iuratũ vel pronunciatum, reuocari poteſt. [c] Per appellationẽ ſuſpenditur ſententia. [d] Viæ probatiõis nõ ſunt coartandæ. [e] 2. *Feud.* 58. §. *cũ datur.* Coguntur tamẽ hæredes interdũ iurare, dũmodo veriſimiliter poſſint iurare: vtpote, non ta eis veritate facti, quã liberi, tacita quadam præſumptione, noſſe intelliguntur. v. in hunc locum Rolandum à Valle 1. *conſil.* 52. adde Anchoranum 1. *quæſt.* 55. *nu.* 8. Mynſing. 1. *obſ.* 13. [f] de procuratorio *Vid. l.* 1. §. 2. *C. de iureiur. propt. calum.* [g] Poteſt iurari etiam appellatione pendente, *Salycet.* [h] Delatio iuramenti parti non concludit, niſi ſit approbata per iudicẽ. [i] de qua agitur ſc. hinc colligunt, Contumacẽ in vno capite, non haberi pro cõfeſſo in alio. [k] i. articulus ille litis. [l] Contumax non habetur ipſo iure pro cõfeſſo: cùm eius cõtumacia arbitrio iudicis ſit definienda. [m] Intentio non allegata in cauſa principali, poteſt in cauſa appellationis intentari *Bald.* [n] In appellatione à definitiua, diſcutiendũ grauamen interlocutoriæ. [o] hinc illa vſitata formula iudicandi in curijs, & apud iudices ad quos appellatur, *En emendant, &c.* [p] Sententia emendata non parit diſpendium. poteſt tamen arbitrio iudicis condemnari ad expenſas primi iudicij, qui in priore cauſa vicerit. [q] Delator iuramenti non appellat. An idem in eo qui refert? Idem, omnis enim iuramenti relator, eſt delator *Accurſ.* [r] quaſi diceret, Et hæc de iuramento delato & relato inter ipſas partes præſentes. [ſ] Abſenti, certus comparendi terminus præſtandus. [t] Iurari poteſt, extra prouinciam iudicis apud quem litigatur.

teſtificatione iuramentum ab ea vel dari, vel referri, vel recuſari, hoc procedere: vt ſingulis caſibus euentus iam definitus imponatur: licentia danda etiam parti alteri, vel per ſe, vel per procuratorem ſuper hoc ipſum ordinatum, adeſſe his, quæ de iuramento aguntur: vel ſi neutrū facere maluerit, & ex vna parte [a], ſub fide tamen geſtorū, iuramentum præſtari, vel referri, vel recuſari: expeſis propter huiuſmodi cauſam præſtandis, officio [b] iudicis trutinandis, an ab vtraque parte, an ab altera oporteat eas dependi: nullo tamen ex hoc litibus impedimento generando, ſed, donec ea procedunt, alijs vel capitulis vel litis membris à iudice examinandis: & poſtquam fuerint ei intimata [c] geſta ſuper iuramento ſubſecuta, tunc iterum ad [d] hoc capitulum iudice redeunte, & eo adimpleto ad cætera perueniente: omnibus alijs, quæ de præſentib. ſancita ſunt, & in abſentium parte obſeruandis. 5 ¶ In omnibus autem caſibus, in quibus ſacramenta præſtantur, obſeruationem iudicialem permanere cenſemus ſecundum perſonarum qualitatem [e], ſiue ſub [f] ipſo iudice præſtari oportet iuramentum, ſiue in domibus [g], ſiue ſacris ſcripturis tactis [h], ſiue ſacroſanctis oratorijs [i].

6 ¶ Similique modo in ſua firmitate manere, quæ de calumniæ iureiurando vel relato ſacramēto legibus cauta ſunt, vel à nobis vel à retro diuis principibus introducta. non enim, vt aliquid derogetur antiquioribus legibus, hæc ꝓlata ſunt: ſed vt, ſi quid deeſſe eis videatur, hoc repleatur. Recitata ſepties [k] in nouo conſiſtorio palatij Iuſtiniani. Dat. 3. Kal. Nouemb. Decio V.C. Conſ.*

Cauſa vltimæ voluntatis falſo iuramento deciſa, retractatur veritate reperta. Bald.

13. Idem A. Ioanni PF.P.

CVm quis legatum vel fideicommiſſum, vtpote ſibi relictum, exigeret: & teſtamento fortè non apparente, pro eo ſacramentū ei ab hærede delatum eſſet, & is religionem ſuam præſtaſſet affirmans ſibi legatum vel fideicommiſſum derelictum eſſe: & ex huiuſmodi teſtamento id, quod petebat, conſecutus eſſet, poſtea autem manifeſtū eſſet factum, nihil [l] ei penitus fuiſſe derelictū: apud antiquos quærebatur, vtrum iureiurando ſtandum eſſet, an reſtituere deberet, quod accepiſſet: vel, ſi re vera ei derelictum fuiſſet legatum vel fideicommiſſum, an daremus licentiam hæredi Falcidiam, ſi competat, ex hoc retinere. Nobis itaq; melius viſum eſt, repeti [m] ab eo legatum vel fideicommiſſum, nullumq; ex huiuſmodi periurio lucrum ei accedere. ſed ſi verum fuerit inuentū: quartæ detentionem introduci, ſi tamen locum habeat, ne cui ex delicto [n] impium ſibi lucrum ‖ afferre ‖ noſtris legibus concedatur. Dat. 15. Kal. Nouembr. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV.CC. 532.

SI CERTVM PETATVR [o],

Tit. II.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Modeſtino.

NEQVE æquam, neque vſitatam rem deſideras, vt æs alienum patris tui non [p] pro portionibus hæreditarijs exoluatis tu & frater cohæres tuus, ſed pro æſtimatione rerum prælegatarum: cùm ſit explorati iuris, hæreditaria onera ad ſcriptos hæredes pro [q] portionibus hæreditarijs, non [r] pro modo emolumenti pertinere. Quod nec tuipſe ignorare videris: cùm creditoribus, ſecūdum formam ‖ veteris [s] ‖ iuris, pro portione tua caueris. Datum Kalend. Iul. Chilone & Libone Coſſ. 205.

2. Imp. *Antoninus* A. Hermogeni.

QVamuis pecuniam tuam [t] Aſclepiades ſuo nomine crediderit: ſtipulando tamen, ſibi ius obligationis quæſiuit. quam pecuniam vt poſſis petere, mandatis tibi ab eo actionibus conſequeris. PP. 6. Kalen. Maij, Meſſala & Sabino Conſſ. 215.

3. Imp. *Gordianus* A. Sempronio.

EOs, qui officia adminiſtrant, neq; per ſe, neque per ſuppoſitas perſonas, tempore officij ſui in prouincia fœnus [a] agitare poſſe, ſæpè reſcriptum eſt. PP. 8. Kal. Septemb. Gordiano A. & Auiola Coſſ. 240.

4. Impp. *Philippus* ‖ *& Philippus* ‖ Cæſ. Maximo.

SI abſentis pecuniam, nomine eius, fœnori dediſti, ac, reprobato nomine [b], mandatis actionibus experiris: præſes prouinciæ iuriſdictionem ſuā præbebit. Idem ſi ceſſare mādatum animaduerterit, vtilem tibi aduerſus debitorem actionem eo nomine cōpetere non negabit [c]. Propoſ. 15. Kalen. Mart. Præſente & Albino Coſſ. 247.

5. Impp. *Diocletianus & Maximian.* AA. & CC. Ariſtodemo & Proculo.

SI non ſinguli in [d] ſolidum accepta mutua quantitate, vel ſtipulanti creditori ſponte vos obligaſtis (licet vni numerata ſit pecunia) vel interceſſionis nomine hanc pro reo ſuſcepiſtis obligationem: fruſtra veremini, ne eius pecuniæ nomine vos conuenire poſſit, quam alij mutuo dedit, ſi intra præſtitutum [e] tempus rei geſtæ quæſtionem detuliſtis. Ac multo magis inanem timorem geritis, ſi [f] pecunia numerata, oleum ſuſceptum inſtrumento ſit collatum: cùm, ſi reddendi ſtipulatio nulla ſubiecta eſt, & huius rei eſt habita ſolemnis conteſtatio, in ſuo ſtatu remanēte eo, quod verè factum interceſſit, ex olei accepti ſcriptura nihil deberi, manifeſtum eſt. S. V. Non. Maij, AA. Conſſ. 293.

Debitum ex cauſa aliqua, poteſt in cauſam mutui per ſtipulationem transferri; non ſimplici confeſſione tamen aut nudo pacto.

6. Iidem AA. & CC. Nicandro.

SI ex precio debitæ quantitatis, facta nouatione, per ſtipulationem vſuras licitas, ab eo, contra quem ſupplicas, ſtipulatus es, falſa [g] mutuo datę quantitatis demonſtratio præmiſſa, cùm obligationis ſubſtantia non defecerit, quo minùs vſq; ad modum placitum vſurę poſſint exigi, nihil nocet. Si verò citra vinculum ſtipulationis, tantùm mutuam pecuniam datam conſcriptum eſt, & eius præſtari fœnus conuenit: ſimulatis pro infectis habitis, huiuſmodi placitum nihil de præcedenti mutauit obligatione. S. 15. Kalen. Dec. AA. Conſſ. 293.

7. Iidem AA. & CC. Pactumeio.

NOn vnde [h] originem pecunia, quæ mutuò datur, habeat: ſed, qui contraxit, ſi vt propriam numerauit, in huiuſmodi obligationibus requiritur. S. V. Non. Octob. Sirmij, AA. Conſſ. 293.

8. Iidem AA. & CC. Proculo.

SI pro [i] mutua pecunia, quàm à creditore poſcebas, argentum, vel iumenta, vel alias ſpecies vtriuſque conſenſu æſtimata [k] accepiſti, dato auro pignori: licet vltra vſuram centeſimam vſuras ſtipulanti ſpopondiſti: tamen [l] ſors, quæ æſtimatione placito partium definita eſt, & vſurarū titulo legitima [m] ‖ ſumma ‖ tātùm rectè petitur. Nec quicquā tibi prodeſſe poteſt, ꝙ minoris [n] eſſe precij pign⁹, quod dediſti, ꝓponis, quo minus huiuſmodi quātitatis ſolutioni pareas. S. 17. Kal. Ian. AA. Coſ. 293.

9. Iidem AA. & CC. Alexandro.

CVm te in Gallia cum Syntropho certum auri pondus, itemque numeratam pecuniam mutuo dediſſe, vt Romæ ſolueretur, precibus adſeueras: aditus competens iudex, ſi duos reos ſtipulandi [o], vel re pro ſolipulatur.

Left margin notes (p. 259):

[a] μονομερῶς. [b] Officio iudicis expēſæ trutinantur. [c] ſignificata. [d] Dilatio pendens ſuper vno capite, nō impedit proceſſum ſuper alio, diuerſo tamen *Bald.* [e] Iuramētum ei deferendū, qui rei veritatem magis perſpectā habet, v. *Mynſing. 1. obſ. 1.* [f] Iurari poteſt, vel in iudicio vel domi. [g] Acta ex cauſa, poſſunt fieri in domo priuata. hinc colligit Baldus, Ægroti, donantis aliqd in domo ſua coram iudice, donationem haberi ꝓ inſinuata. [h] Corporaliter ita iuratur. [i] In Eccleſia iurari poteſt, v. *quæ notaui ad l. 2. ſ. de ſacroſanctis.* [k] ſeptimo *Cuiacius 20. obſ. 3.* hoc qd ſit dixi ad legē *22. in fin. ſ. de ſacroſanctis.* [l] hinc colligunt, Negatiuam interdū probari: qua de re dicam *ad l. 23. j. de probat.* [m] Obſtat lex *1. ſ. eod.* quam vide, vt & Forcatulum 18. *Cupid. nu.* 7. Id paucis innuitur, Dari reſtitutionē aduerſus ea q̄ iuramēto nō volūtario deciſa ſunt: idq; propter ſpecies de nouo repertas, *l. 31. ff. eod. l. 29. ſ. de tranſact.* [n] Lucrum ex delictis ſperare, impium. [o] petatur de chirographo *C. Theod. lib. 2. tit. 27. 12. ff. 1.* id eſt, de mutuo, περὶ δανείου *3. Harmenop. 5. Inſtit. quib. mod. re contrahi. in pr.* Formulam actionis vide apud Oldendorpium *claſſ. 4. act.* 17. Ferrarienſem *in formula actionis hypothecariæ 43. ibi, Mutuo 2.* [p] Hæredes tenentur ad onera hæreditaria pro hæreditarijs portionibus, etiamſi in prælegatis ſit inæqualitas, *l. 26. ſ. de pactis l. 6. l. 13. ſ. familiæ. l. 2. j. de hæredit. act. l. 2. j. ſi vnus ex pluribus. l. 1. j. de exceptionib. l. 35. §. 1. ff. de hæred. inſt. l. 85. §. 1. in fi. ff. de verb. oblig. l. 2. in f. ff. de ſtipul. præt.* [q] hinc ratio dubitandi ſumebatur. Videbatur enim dicēdum ex inæquali prælegatorum quātitate, eos inæqualiter etiam teneri, *l. 1. j. de exceptionib. l. 20. j. de iure delib.* [r] XII. tabularum. [s] Qui pecuniam alienam ſuo nomine credit, ſibi ſtipulando ius quærit, quod cedere tenetur, *l. 2. j. de reb. alien. adde l. 42. verſ. quod ſi ſtipulatus. ff. eodem. l. 56. §. 2. ff. de fideicommiſſ.*

Right margin notes (p. 260):

[a] *l. 33. ff. eod. 6. Eclog. 1. ex li. 23. c. 45. v. l. 1. ſ. de contract. iudic.* [b] Nomen, eſt ipſa obligatio, ipſe contractus init⁹. [c] Cur ita? collige ex *leg. 32. in fi. ff. eod. v. Cui. 5. obſ. 29.* [d] Numeratio in pſona vnius, non obligat alios: niſi cōſtituerint ſe reos debēdi in ſolidū, re vel verbis, vel chirographo, vel bien nium ſit elapſum, vel inuicē fideiuſſerint, v. *Molinæū quæſt. 7. de vſur. num. 132. et ſequen.* [e] bienniū ſc. *verſ. multum Inſtit. de literarum oblig.* [f] ſi pro pecunia: & malè, vt ſit ſenſus, Eū cui pecunia re vera mutuata ſit, nō teneri ad oleum inſtrumento cōprehēſum. Talis n. contractus mutui eſt vſurarius, & naturam mutui excedit: & ſi aliud omnino ſit in emptiōe & in ſolutione *l. 17. j. de ſolutioni.* [g] Nicander maiorē ſummā ſtipulat⁹ à ſuo debitore, quā ei mutuaſſet. paulò pòſt ab eodem ex eadē ſumma vſuras licitas ſtipulatur. Primus cōtractus vſurarius eſt, at nō ſecundus: niſi pro ea parte quæ debitori verè numerata non fuit. Quid ſi vſuræ pacto tantùm fuerint promiſſæ, non ex ſolemni ſtipulatione? vſurę non debentur, *l. 34. ff. mandati. l. 1. j. de vſur.* quā nouè huc attulit interpretationē Paponius, non magni facio: eam tamē vide apud eundem 3. *Notar. 9. c. De reſtitution de maieur fol. 678.* [h] poteſt. n. eſſe aliena, ſed & adquiſita ex turpi quæſtu, v. *l. 11. ff. ſolu. matrim.* [i] Non cauſa, puta ſpecies, poteſt cōuerti in cauſam mutui, puta pecunię: & ita vſura exigi, *l. 11. ff. eo. l. 12. 23. 25. j. de vſuris. adde Molin. de vſur. q. 23. num. 229. quæſt. 85. nu. 559. 561. & ſequen.* Et ita ſupellex loco precij dari poteſt, & in pecuniā conuerti, & pro alia re, q̄ pecunia numerata. facta huiuſmodi cōuerſione (legitimè tamen, cui contraria eſt illegitima. Galli *à perte de finance*) vſuras legitimas ſtipulari poſſumus. [k] legitimè tamē & iuſto precio, citra fraudem & affectum vſurarium, vtriuſq; conſenſu probata, j. *eod.* [l] Vtilis ſtipulatio vſuræ, per inutilem non vitiatur, *l. 29. ff. de vſuris.* nec ſorte, *l. 20. ff. de vſur. l. 26. §. 1. verſ. ſi quis autem. j. de vſuris.* [m] centeſima ſ. *eo. l. 40. ff. eod. Paul. 2. ſent. 14. §. 2.* [n] puto legendum eſſe, *non minoris*, vel, *maioris*. vt ſit ſenſus, Debitorē non ideo vſuras legitimas creditori denegare, quòd ei nō minoris precij pignus dederit, q̄ ſumma ab eo accepta valeat. [o] Duo rei credēdi in ſolidū, aut verbis, aut rei vera numeratione conſtituūtur,

do tibi

do tibi quæſitam actionem, ſiue ab hæredibus Syntrophi procuratorem [a] te factum animaduerterit, totum debitum, alioqui, quod dediſti, ſolùm reſtitui tibi iubebit. S. 15. Kalen. Ian. AA. Conſſ. 293.

De plurium debitis vno inſtrumento contentis, vnum ſolum poteſt exigi, vel ſtipulatione nouari. Sal.

10. Iidem AA. & CC. Criſpino.

EO quòd à multis [b] proprij debiti ſingulorum obligationis vno [c] tantum inſtrumento probatio continetur, exactio non interpellatur. Nam ſi pro pecunia, quam mutuo dediſti, tibi vinum ſtipulanti [d], qui debuerant, ſpoponderunt: negotij geſti pœnitentia cõtractum rectè habitum, non conſtituit irritum. S. 2. Non. Febr. Sirmij, AA. Conſſ. 299.

11. Iidem AA. & CC. Maximiano.

INcendium ære alieno non [e] exuit debitorem [f]. S. 2. Id. Feb. Sirmij, AA. Conſſ. 299.

12. Iidem AA. & CC. Theophanio.

SI in rem communem cum Ione mutuam ſumpſiſti pecuniam: nec re nec ſolemnitate verborum vos obligaſtis in ſolidum: & ſi eam pòſt integram ſoluiſti [g]: de reſtituenda tibi parte contra Ionem experiri, vt debitum poſcens, iudice cognoſcente potes. S. 15. Kalen. Septemb. CC. Conſſ. 300.

13. Iidem AA. & CC. Frontoni.

EVm, qui mutuam ſumpſit pecuniam, licet in res alienas, creditore non contemplatione [h] domini rerum eam fœnori dãte, principaliter obligatum, obnoxium remanere oportet. S. 17. Kalend. Nouemb. Nicomediæ, CC. Conſſ. 300.

14. Iidem AA. & CC. Hadriano.

MVtuæ pecuniæ, quam alijs dedit creditor, citra ſolemnitatem verborum ſubſcribentẽ [i] inſtrumento ||te|| non habet obligatum. Sine die, AA. Conſſ.*

15. Iidem AA. & CC. Charidemo.

NOn aduerſus te creditores, qui mutuam ſumpſiſti pecuniam, ſed eius, cui [k] hanc credideras hæredes experiri, contra iuris formam euidenter poſtulas. S. V. Kalen. Decemb. CC. Conſſ.*

16. Impp. *Honor. & Theod.* AA. Theodoro P.P.

QVisquis iudici fœnebrem pecuniam mutuauerit, ſi in prouincia fuerit verſatus, quaſi [l] emptor legum atq; prouinciæ, vel ſi quis collectarius [m] honoris precium dederit ambienti: exilij pœna vnà cum ipſo iudice plectetur. Dat. 17. Kalen. Nouemb. Baſſo & Philippo Coſſ. 408.

Chirographum non probat debitum, nec eius ſolutionem. Baldus.

17. Imp. *Iuſtinianus* A. Mennæ P.P.

SVper chirographarijs [n] inſtrumentis hęc pro communi vtilitate ſancienda duximus: vt, ſi quis pecunias credere ſupra [o] quinquaginta libras auri voluerit, vel ſuper reddito debito ſecuritatem accipere, cùm ampliùs ſit memorata quantitate, ſciat, non aliter debere chirographum à debitore vel creditore recipere, quàm ſi teſtimonium trium † teſtium probatæ opinionis per eorum ſubſcriptiones ||idem|| chirographum capiat. Nam ſi contra huiuſmodi obſeruationẽ chirographum ſuper pecunijs memoratam auri quantitatem excedentibus proferatur: minimè hoc admitti à iudicantibus oportet. Quod & in futuris creditis, vel debitorum ſolutionibus locum habere oportet. Datum 10. Kal. Iunij, Conſtantinop. DN. Iuſtiniano A. II. Conſ. 528.

Authent. ex Nouell. 73. c. 8.

SEd nouo iure quinq; teſtes adhibendi ſunt, ſi fiat ab imperito literarum contractus in ſcriptis, & in ciuitate [a], & excedat libram auri. nam ſi quis facere quemlibet contractum ex non ſcripto voluerit: manifeſtum eſt, quia aut per teſtes, aut per iuſiurandum fidem percipiet. actore quidem teſtes deducente, pulſato autem iurante aut referente, ſicut iudex diſpoſuerit. In agris autem, quæ hactenus valuerunt apud eos, & nunc ſint firma.

[a] In eodem libello, poteſt quis agere partim ſuo nomine, partim alieno, *l. 3. ff. familiæ.* [b] In vno contractu poſsũt cõtineri obligatiões multarum perſonarum. [c] Vna ſubſcriptio, vnumq; ſigillũ tabellionis poteſt authenticos reddere multos contractus præcedentes. [d] Ne hinc colligas, Per ſtipulationem aliã cauſam in cauſã mutui verti poſſe: ſed mutuũ in emptionis cauſam verti, aut aliud pro alio creditori ſolui poſſe, *l. 17. C. de ſolutionib.* Vt vinum, hic nõ debeatur tãquã mutuũ: ſed vt emptũ. [e] & merito. Nã qui debet ex mutuo, genus debet, qđ nunquam perit. Quod in genere debetur, perire nõ poteſt, §. 2. *verſ. et is quidẽ. Inſt. quib. mod. re. l. 1. §. 4. ff. de obliga. adde Molin. quæſt. 8. de vſur. num.* 134. Nec.n. genera quid ſunt materiale, ſed quid intellectuale, quod paſſionem non recipit. [f] excipe *l. 5. ff. de nautico.* alias exceptiones vide hic apud Bald. [g] Qui pro alio ſoluit, etiam ſi ſit eius correus, poteſt ab eo repetere. [h] *l. 6. §. 1. ff. de negotijs.* ſenſus eſt, In mutui obligatione conſiderari quid contrahentes inter ſe egerint, nõ quid debitor cum tertio egerit. [i] Qui, vt teſtis, ſubſcribit, non obligatur ex mutuo, *l. 11. C. de obligationib. l. 15. C. de adminiſt. tut. v. l. 6. C. de fideiuſſorib. adde l. 12. ff. de euictionib.* [k] Creditor non cogitur crediti nomine, relicto debitore, experiri aduerſus debitorem debitoris ſui, *l. 13. C. de obligationib. l. 49. ff. de condict. indeb.* [l] v. quædam in hunc locum apud Cuiacium *Nou. 8.* [m] *7. Eclog. 6. ex lib. 23. c. 58. fol. 74.* Eodem verbo vtitur Cicero *lib. de Oratore.* eſtq; ἀργυραμοιβὸς τραπεζίτης. Alcia. *4. diſpunct. 22.* vertit, argentarium & campſorẽ. Cuiac. 10. *obſ.* 14. ex Donato & Acrone, nummularios, coactores, collectarios, facit minores argentarijs, & maiores miniſtris & mercenarijs: per eos namq; pecunias cogebant: & quas acceperant, per partes occupabant fœnori, vel qua alia ratione erogabãt. Partes κέρματα. [n] Nota de actione, ſi certũ petatur ex chirographis, *2. C. Theod. 57.* [o] Chirographo aut apochæ, continenti ſummã quinquaginta librarum auri excedentem, nõ creditur, niſi tres teſtes adfuerint, & ei ſubſcripſerint, *v. Nouel. 73. c. 8. & ibid. Cuia. vide in hunc locum diligentiſſimè Harmenopulum 1. c. 6.* † *v. Harmenop. d. loco Nouel. 73. c. 1. Nouel. 90. & ibid. Cuia. l. 11. in fi. C. qui potior.* Nouo iure quinque teſtes adhibendi, *Auth. prox. C. eod.*

DE SVFFRAGIO [b],

Tit. III.

Ex nudo pacto debetur aduocato ſalarium. Bald.

1. Imppp. *Theodoſ. Arcad. & Honorius* AAA. Rufino P.P.

SI [c] qui deſideria ſua explicare cupientes, ferri ſibi à quoquam ſuffragium poſtulauerint, & ob referendam vicem ſe ſponſione conſtrinxerint: promiſſa reſtituant, cùm ea, quæ optauerint, conſequantur. ſi artibus moras nectant, ad ſolutionem debiti coartandi ſunt. 1 ¶ Et ſi quid eo nomine in auro, vel argento, vel cæteris ||rebus|| mobilibus datum fuerit: traditio ſola ſufficiet, & contractus habebit perpetuam firmitatem: quoniã collatio rei immobilis inita, integra fide ac ratione cumulatur. 2 ¶ Quòd ſi prædia ruſtica vel vrbana placitum continebit: ſcriptura, quæ ea in alium transferat, emittatur, ſequatur || & || traditio corporalis, & rem fuiſſe completam geſta teſtentur. aliter enim ad nouum dominum tranſire non poſſunt, neque de vetere iure diſcedere. 3 ¶ Quod ſi quis, dum ſolo commonitorio [d] ſuffragio nititur, bona duxerit occupanda: reus temeritatis ac violentiæ retinebitur, ac in ſtatum priſtinum poſſeſſio reducetur, eo à petitione excluſo, qui non dubitauit inuadere, quod petere debuiſſet. Datum 3. Non. Mart. Arcadio III. & Honorio II. AA. Conſſ. 394.

DE PROHIBITA [e] SEQVEſtratione [f] pecuniæ,

Tit. IIII.

1. Impp. *Honor. & Theod.* AA. Ioanni P.P.

QVOTIENS ex quolibet contractu pecunia poſtulatur, ſequeſtrationis neceſſitas cõquieſcat. Oportet enim debitorem primò [g] conuinci, & ſic deinde ad ſolutionem pulſari: quã rem non tantùm iuris ratio, ſed & ipſa ęquitas perſuadet, vt probationes ſecum adferat, debitoremque conuincat pecuniam petiturus. Dat. 6. Id. Iulij, Rauennæ, Honorio XIII. & Theodoſio X. AA. Conſſ. 422.

DE CONDICTIONE indebiti [h],

Tit. V.

[a] Maior in cõtractu ſolemnitas requiritur in vrbibus, quã ruri, vt hic. Idẽ ius eſt in teſtamentis, *l. vltim. C. de teſtam.* [b] Si certum petatur de ſuffragijs, 2. *Cod. Theodo.* 29. Id innuitur, Hac conſtitutione ſuffragiũ in aula vnicuique eblandiri & pecunia elicere, & ſuffragium (modo non ſit fumo ſum) vendere permitti. idcoq; promiſſorem eo nomine teneri. Aliud ius fuit ante hãc conſtitutionem, cùm ſoluti ſuffragij repetitio daretur, vt & alia. Cõſtitutione Iuliani *l. 1. Cod. Theodoſ. eod.* nec fuit ſoluti repetitio, nec petitio non ſoluti. Ammianus 22. etiam refert, Iulianũ tuliſſe legem ne liceret qđ quã dare ſuffragatorib°, ſicque, quod hic permittitur, Tiberius poſt vetuit *Nouell. 161. v. Cuiac. hic, & Duar. 2. diſp. 21. Robert. 2. ſenten. 1.* [c] *l. 2. C. Theodoſ. eod.* [d] id eſt, ſola adnotatione & ſcriptura conuentionis. Vincentius Lirinenſis *aduerſus prophanas.* Obliuionis meæ gratia commonitorium mihimet paraſſe ſufficiet. Eodem verbo vtitur Auguſtinus *epiſt. 129. & 158.* Commonitorij formula extat apud Caſſiodorum *7. variar.* Symmachus pro eodem Monitorium vſurpat. [e] ne ita intelligas omnino prohiberi. Certis enim caſibus, puta quando diſſipationis vel rixarum imminet periculum, permittitur *l. 5. C. quor. appellat. l. 7. in fin. ff. qui ſatiſdare. l. fin. in fi. ff. de appellationibus.* Alias præterea nouem exceptiones adfert Ferrarienſis, quas vide *in forma ſequeſtri ſeu ſaximenti 9. verſ. ſapiens vir.* [f] *2. Cod. Theod. 28. 2. decretal. 17. 2. Clemen. 6.* De ſequeſtratione poſſeſſionis & fructuum vide Ferrarienſem *in forma ſequeſtri ſeu ſaximenti 9.* adde Rebuffum *tom. 3. tracta. de ſequeſtris ſeu commiſſarijs rei captæ & ſaiſitæ deputatis:* Paponem 8. *Arreſt. 10. de ſequeſtre & reſtabliſſement. & 5. Notar. 8. c. d'interdits & actions poſſeſſoires.* ibi, *la queſtion du ſequeſtre comme eſt conduite, & ſequentib.* Oldendorpium *c. 50. de except.* vbi tractat de exceptione ſequeſtri. Sequeſtrare, eſt ſeorſim ponere. Sequeſtratio, poſſeſſionis, rei litigioſæ in tertium tranſlatio, *l. 9. §. 3. ff. de dolo.* Sequeſter eſt, is apud quem res litigioſa deponitur, *v. l. 110. ff. de verb. ſignif.* qui & à veteribus *Sculna* dicebatur 20. *Gell.* 10. [g] Poſſeſſio reo competens, non eſt ei auferenda, niſi conuicto. Decem exceptiones vide apud Ferrarienſem *d. loco.* [h] §. 1. *Inſti. quib. mod. re. 12. ff. 6. 52. Eclog. 3.* Formulam huius actionis vide apud Oldendorpium *claſſ. 6. act. 6.*

1. Imp. *Anton.* A. Mutiano.

PEcvniae indebitę, per errorem, non ex cauſa iudicati [a] ſolutæ, eſſe repetitionē iure condictionis, non ambigitur. Si quid igitur probare potueris patrem tuum, cui hæres extitiſti, amplius debito creditori ſuo perſoluiſſe: repetere potes. Vſuras [b] autem eius ſummæ præſtari tibi fruſtra deſideras. actione enim condictionis ea ſola [c] quantitas repetitur, quæ indebita ſoluta eſt. PP. 3. Kalen. Auguſt. Antonino A. IIII. & Balbino Conſſ. 223.

2. Idem A. Secundinæ.

SI citra vllam tranſactionem [d] pecuniam indebitam alieno creditori promittere delegata [e] es: aduerſus eā, quæ te delegauit, condictionem habere potes. PP. 14. Kal. Ianuar. Antonino A. IIII. & Balbino Conſſ. 223.

3. Imperatores *Dioclet. & Maximian.* AA. & CC. Pamphilo.

CVm & ſoluta indebita quantitas ab ignorante repeti poſſit: multo [f] facilius quantitatis indebitę interpoſitæ ſcripturæ [g] condictio competit, vel doli [h] exceptio [i] agenti opponitur. S. 3. Non. April. Byzantij, AA. Conſſ. 293.

4. Iidem AA. & CC. Heraclio.

EA, quæ per inficiationem in lite creſcunt [k], ab ignorante etiam indebita ſoluta repeti non [l] poſſe, certiſſimi iuris eſt. Sed & ſi cautio indebitæ pecuniæ ex eadem cauſa interponatur: condictioni locum non eſſe conſtat. S. V. Id. April. Byzantij, AA. Conſſ. 293.

5. Iidem AA. & CC. Attalo.

SI à patre emancipatus, ei non intra tempora præſtituta iure honorario ſucceſſiſti: quidquid indebitum poſtea per errorem [m] (vt [n] pote patris ſucceſſor) dediſti, eius condictionem tibi competere, non eſt incerti iuris. S. 14. Kalen. Maij, AA. Conſſ. 293.

6. Iidem AA. & CC. Mnaſeæ.

SI per ignorantiam facti non debitam quantitatem pro alio ſoluiſti [o], & hoc adito rectore prouinciæ, fuerit probatum: hanc ei [p] cuius nomine ſoluta eſt, reſtitui eo agente prouidebit. S. 6. Id. Auguſt. AA. Conſſ. 293.

7. Iidem AA. & CC. Dionyſiæ.

FIdeicommiſſum vel legatum indebitum per errorem facti [q] ſolutum, repeti poſſe, explorati iuris eſt. S. 5. Id. Septemb. AA. Conſſ. 293.

8. Iidem AA. & CC. Zyparo.

CReditoris falſo [r] procuratori ſoluenti, aduerſus eum indebiti repetitio, non obligationis liberatio competit. S. Petit. 15. Kal. Nouemb. AA. Conſſ. 293.

9. Iidem AA. & CC. Gratianæ.

INdebitum ſolutum ſciens [ſ], non ‖ rectè ‖ repetit.

1 ¶ Citra mandatum autem ab alio re diſtracta: dominus euicta re, vel ob præcedens vitium ſatis [t] emptori faciens, non indebitum prætendere ‖ poteſt, ‖ ſed per huiuſmodi factum ratum contractum habuiſſe probans, à ſe debitum oſtendit eſſe ſolutum. S. 4. Non. Decembr. Nicomediæ, CC. Conſſ. 293.

10. Imperator *Iuſtinianus* A. Iuliano præfecto prætorio.

SI quis ſeruum certi nominis, aut [a] quandam ſolidorum quantitatem, vel aliam rem promiſerit, &, cùm licentia ‖ ei ‖ fuerat vnum ex his ſoluendo liberari, vtrumq; per ignorantiā dependerit: dubitabatur, cuius rei daretur à legibus ei repetitio, vtrúmne ſerui, an pecunię: & vtrum ſtipulator, an promiſſor habeat huius rei facultatem. Et Vlpianus [a] quidem electionem ei præſtat, qui vtrumq; accepit, vt hoc reddat, quod ſibi placuerit: & tam Marcellum quàm Celſum ſibi conſonantes refert. Papinianus autem ipſi, qui vtrumq; perſoluit, electionem donat: qui & antequam dependat, ipſam habet electionem, quod velit, præſtare: & huius ſententiæ ſublimiſſimum teſtem adducit Saluium Iulianum [b] ſummæ auctoritatis hominem, & prætorij edicti ‖ perpetui ‖ ordinatorem. Nobis hæc decidentibus, Iuliani & Papiniani [c] ſententia placet: vt ipſe ‖ habeat ‖ electionem recipiendi, qui & dandi habuit. Datum Kalend. Auguſt. Conſtantinop. Lamp. & Oreſte. VV. CC. Conſſ. 530.

11. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

PRo dubietate eorum, qui mente titubāte indebitam ſoluerint pecuniam, certamen legum latoribus incidit, idne, quod ancipiti animo perſoluerint, poſſint repetere, an non. Quod nos decidentes, ſancimus, omnibus, qui incerto [d] animo indebitam dederint pecuniam, vel aliam quandam ſpeciem perſoluerint, repetitionem non denegari, & præſumptionem [e] tranſactionis nō contra eos induci: niſi hoc ſpecialiter ab altera parte approbetur. Datum Kal. Octobr. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſſ. 530.

Margin notes (left):

[a] *l. 29. §. 5. ff. mandati.* Sententia facit vt indebitum debeatur, nec condici poſſit, *de quo vide Molinæum 16. de vſu. quæſt.* 186.

[b] Promutui vſuræ nō debentur, *vide Cuiac. 8. obſ.* 34. Indebitū ſolutū, promutuum eſt. Promutuum quaſi mutuum.

[c] Nota quid hac actione petatur.

[d] Indebitum trāſactionis cauſa datū, nō repetitur *l. 65. §. 1. ff. eodem. l. 6. ĵ. de iuris & facti. l. 1. ĵ. de pact. l. 19. l. 25. ĵ. de trāſactionib. l. 78. ff. ad Trebell.*

[e] Soluit, qui delegat. ideoque vt indebiti ſoluti, ita indebitè delegati condictio eſt.

[f] Nota argumentū à maiori ad minus. Cui ſoluti repetitio eſt, eius multo magis tantū cauti condictio eſt: aut petiti exceptio, *l. 31. ff. eod.*

[g] Cautiones & chirographa indebita condici poſſunt. excipe legem 4. *inf. ĵ. eod.*

[h] *l. 5. in fine. ff. de act. empti.*

[i] Fauetur magis exceptioni, quàm actioni, *l. 125. ff. de regul.* [k] vt ea quæ duplicantur, *vide Paul. 1. ſenten. 19. §. vltimo.* [l] *§. vlt. Inſtit. de obligat. quæ quaſi ex contractu.* [m] Debitum hæreditarium per errorem à non ſuccedente ſolutum repetitur. [n] legendum eſt, vt patris: quaſi diceret, Quod quis (quaſi ipſam ob ſucceſſionem deberet) ſoluit, repetere poteſt, *l. 65. in fine. ff. eodem.* [o] vel ex eiuſdem pecunia, *l. 46. ff. eodem.* vel per errorem facti tibi demandati. [p] Ideoque debitor non auditur, ſi dixerit, malè ſe conueniri ab eo cuius nomine facta fuerit indebita ſolutio: alias diſtinctiones, *vide apud Cuiacium 8. obſeru. 9.* [q] non iuris, *l. 10. ff. de iuris & facti. l. 9. ĵ. ad legem Falcid. l. 9. §. 5. ff. de iuris & facti.* [r] Quod ſoluitur falſo procuratori, ſoluentem non liberat. Id tamen poteſt condicere. [ſ] *l. vltim. ĵ. eodem. l. 1. l. 50. ff. eodem. l. 21. §. 1. ff. de inoff. l. 6. ff. de condict. ob cauſ. l. 43. ff. de adminiſt. tut. l. 29. ff. de donatio. l. 53. ff. de regulis iuris.* Aliud ſi animo condicendi, *l. 2. ff. eod. l. 14. ĵ. de ſolutio.* [t] Dominus ſoluēs ex contractu falſi procuratoris, contractum eius approbat. [a] Debitor obligatus alternatiuè ad duo, ſoluens vtrunq;, habet electionem repetendi quod eorum voluerit: ſicut habebat antequam ſolueret *Salycet.*

DE CONDICTIONE OB cauſam [f] datorum,

Tit. VI.

Nuptijs non ſecutis condicitur pecunia dotis cauſa data; & pactum de ea euaneſcit.

1. Imp. *Antoninus* A. Calliſthenidi.

PEcvniam quam te ob dotem accepiſſe pacto interpoſito (vt fieri, quum iure matrimonium contrahitur, adſolet) proponis: impediente [g] quocunq; modo iuris auctoritate matrimonium ‖ conſtare, nullam [h] de dote actionem habes, & propterea pecuniam, quam eo nomine accepiſti, ‖ iure condictionis reſtituere debes [i], & pactum, quod ita interpoſitum eſt, perinde ac ſi interpoſitum non eſſet, haberi oportet. PP. VI. Kalend. Auguſti, Læto II. & Cereale Conſſ. 216.

2. Imperator *Alexander* A. Aſclepiadi.

SI (vt proponis) pater tuus ea lege ſorori tuæ prædia, cæteraque, quorum meminiſti, donauit, vt creditoribus ipſa ſatisfaceret, ac, ſi placita obſeruata non eſſent, donatio reſolueretur [k], eaque contra fidem negotij geſti verſata eſt: non eſt iniquum, actionem condictionis ad repetitionem rerum donatarum tibi, qui patri ſucceſſiſti, decerni. PP. 14. Kalend. Decemb. Albino & Maximo Conſſ. 228.

3. Imperatores *Valer. & Gallien.* AA. Aurelio & Alexandræ.

EA lege in vos collata donatio, vt neutri alienandæ [l] ſuæ portionis facultas vlla competeret, id efficit, ne alteruter veſtrûm dominium prorſus alienet: vel vt donatori, vel eius hæredi condictio, ſi non fuerit conditio ſeruata, quæratur. PP. Kalen. April. Valeriano IIII. & Gallieno III. AA. Conſſ. 258.

4. Iidem AA. & Valerianus C. Æmiliæ.

SI cùm exiguam pecuniam re vera ſuſciperes, longè maiorem [m] te accepiſſe cauiſti, eo quòd tibi patroci-

Margin notes (right):

[a] *l. 26. §. 3. ff. eod.*

[b] cuius ſententiæ veſtigium extat *l. 32. ff. eod.*

[c] & ita pro Iuliano & Papiniano aduerſus Vlpiani, Marcelli, & Celſi ſententias reſpōdet Imperator. De Iuliani & Celſi diſſenſione vide Cuiacium 8. *obſeru.* 35.

[d] Dubitans nō donat, ſicut nec errās *l. 2. ff. eo. l. 14. ff. de ſolution.*

[e] Non præſumitur tranſactio, niſi probetur.

[f] honeſtum ſc. (vt hic titulus differat à titulo 7. ĵ. *eod.*) nec tamē ſecutam, 12. *ff.* 4. Donatio ob cauſam, cauſa nō ſecuta, reuocari poteſt, *v. Clarū 4. ſent. §. donatio. quæſt. vlt. adde Oldendorpium claſ. 6. act.* 4.

[g] Deficiente cauſa ad effectum producendum neceſſaria, deficit effectus.

[h] Soluto matrimonio, mulieri competit, dotis nomine, actio de dote: Impedito propter iuris auctoritatē, cōdictio ob cauſam.

[i] Imò, nō debes actori reſtituere, *vt hic*: ſed fiſco, *l. 4. ĵ. de inceſtis.* [k] Pacto reſoluto, oriūtur condictiones ob cauſam dati. [l] Donator rectè paciſcitur, ne donatarius rem alienet. Vide quæ notaui ad legem 122. *ff. de verbor. obligat.* Quid ſi donatarius alienauerit? Cuiacius refert ex Grę̨corum opinione, ſtari alienationi, ſed tamen donatarium teneri in id quod intereſt, vel condictione ob rem datam. *Vide reliqua apud eundem ad d. §. 3.* Accurſius idē quoq; exiſtimat, quem multi ſequuntur. Forcatulus 13. *Cupid.* 5. condictionem domino ideo cōpetere ait, quod eam elegerit. qua in re multa poſſunt obijci. Cur enim dicimus ſtari alienationi, cùm tali pactione id hîc effici dicatur, *ne dominiū prorſus alienetur.* Si vis ea eſt pacti, quomodo donatori dominium abſceſſurum dicemus? Si nō abſceſſit, quo iure domino rei vindicatio denegabitur? *l. 9. in fin. ff. de rei vindicat.* cur ei non licebit rem emptori auferre, *l. 28. ff. de contrah. empt.* Idq; eo magis, quod cuique ſit permiſſum, tradendo, rei ſuæ legem dicere? *l. 48. ff. de pactis.* lege ita dicta, poſſunt ne facto tertij res aliter alienari: quàm cum ſua cauſa? *Vide l. 67. ff. de contrah. emp. l. 36. ff. de ſtatu lib. l. 13. §. 1. ff. de adquir. poſſeſſ.* Cur hîc quoque ius aliud erit, quàm ſi vel à lege, *l. 10. ĵ. de ſacroſanct.* vel teſtamento prohibita ſit rei alienatio? *Nouella 39. cap. 1.* [m] Cautio eatenus condici poteſt, quatenus pecunia non eſt numerata *l. 3. ff. de condict. ſine cauſ.*

nium

nium[a] aduerſarius repromitteret: cùm dicas fidem promiſſi non ſecutam[b]: vt libereris obligatione eius, quod non acceptum propter ſeparatum patrocinium ſpopondiſti, per condictionem conſequeris. PP. V. Kal. Maij, Æmiliano & Baſſo Conſſ. 260.

5. Impp. *Dioclet. & Maximianus* AA. & CC. Martiali.

SI militem[c] ad negotium ‖ tuum ‖ procuratorem feciſti, cùm hoc legibus interdictum ſit, ac propter hoc pecuniã ei numeraſti: quicquid ob cauſam datum eſt, cauſa non ſecuta reſtitui tibi competens iudex curæ habebit. PP. X. Kal. Octob. ipſis IIII. & III. Coſſ. 290.

6. Iidem AA. & CC. Cyrioni & Plotioni.

CVm ancillam patrem veſtrum ei, contra quem ſupplicatis, dediſſe proponatis: intereſt multùm, vtrúmne donandi animo dederit, an ob manumittendam filiam, quam[d] ancillam exiſtimabat: cùm perfecta quidem donatio reuocari non[e] poſſit: cauſa verò donandi non ſecuta[f], repetitio competat. S. II. Idus Maij, AA. Conſſ. 293.

7. Iidem AA. & CC. Gerontio.

SI repetendi, quod donabas vxori eius, quem ad proficiſcendum tecum huiuſmodi liberalitate prouocare propoſueras[g], nullam addidiſti conditionem, remanet integra donatio: cùm leuitati perfectam[h] donationem reuocare cupientium, iure occurratur. S. VII. Kal. Septemb. AA. Conſſ. 293.

8. Iidem AA. & CC. Flauiano.

DIctam legem donationi, ſi nõ[i] impoſſibilem contineat cauſam, ab eo, qui hanc ſuſcepit, non impletam, condictioni facere locum, iuris dictat diſciplina. quapropter ſi titulo liberalitatis res tuas in ſpõſam conferendo, certam dixiſti legem: nec huic illa, cùm[k] poſſet paruit: ſucceſſores ipſis de repetendis, quæ dederas, ſi hoc tibi placuerit, conuenire non prohiberis. S. 3. Id. Feb. AA. Conſſ. 293.

Accipiens à libero non implens cauſam, condictione tenetur, ſecus ſi accipiat à ſeruo proprio, vbi eſt hortandus non artandus.

9. Iidem AA. & CC. Bibulo.

SI liber conſtitutus, vt filiæ tuæ manumittantur, aliqd dediſti: cauſa nõ ſecuta, de hoc ‖ tibi ‖ reſtituendo condictio competit. nam ſi quid ſeruus de peculio domino dederit: contra eum ‖ quidem ‖ nullam actionem habere poteſt: ſed dominum, qui ſemel accipere pecuniam pro libertate paſſus eſt, aditus prouinciæ rector hortabitur[l] (ſalua[m] reuerentia) fauore ſcilicet libertatis, placito ſuo ſtare. S. 3. Id. Feb. Sirmij, AA. Conſſ. 299.

10. Iidem AA. & CC. Cononianæ.

PEcuniam à te datam: ſi hæc cauſa, pro qua data eſt, non culpa accipientis[n], ſed fortuito caſu[o] non eſt ſecuta: minimè repeti poſſe, certum eſt. S. 3. Non. Decemb. Nicomediæ, CC. Conſſ. 300.

11. Iidem AA. & CC. Stratonicæ.

ADuocationis cauſa datam pecuniam: ſi per[p] eos, qui acceperant, quo minùs ſuſceptam fidem impleant, ſtetiſſe probetur: reſtituendam eſſe conuenit. S. 17. Kal. Ianuar. CC. Conſſ. 300.

DE CONDICTIONE[q] OB turpem[r] cauſam, Tit. VII.

1. Imp. *Antoninus* A. Ingenuo.

SI ex cautione tua conueniri cœperis: nullam pecuniam te accepiſſe, ſed ob turpẽ[f] cauſam, & quam fieri prohibitum eſt, interpoſitam ‖ cautionem, ‖ ei, qui ſuper ea re cogniturus eſt, probandum eſt: & eo impleto, abſolutio[t] ſequetur. Sine die & conſule.

2. Idem A. Longino.

CVm te propter turpem cauſam, contra diſciplinam temporum meorum, domum aduerſariæ dediſſe profitearis: fruſtra[u] eã tibi reſtitui deſideras, cùm in pari[x] cauſa poſſeſſoris conditio melior habeatur. PP. XV. Kal. Decemb. Læto II. & Cereale Conſſ. 216.

3. Impp. *Diocletianus & Maximianus* AA. Dizonti militi.

QVod euitandi[y] tyrocinij cauſa dediſſe te, apud competentem iudicem, ei, de quo quereris, indu-

[a] *l. 3. C. de poſtuland: l. 3. C. ſi cert. petat.* [b] *l. 4. ff. de condict. cauſ. non ſec: l. 1. §. 10. ff. de var. & extraord.* [c] *adde l. 13. C. de procuratorib: l. 8. §. 3. ff. de procurat.* [d] Ancilla data, vt datis filia manumittatur, ſi ñ manumittitur, repetitur. [e] nota regulã *l. 7. inf. j. e.* [f] i. quo caſu ancilla donata fuerit, vt manumitteretur *l. 1. §. 1. ff. de condict. cauſ.* [g] Propoſitũ in mente retentũ, nihil operatur: ſicuti nec animus aut intẽtio intrinſeca condicendi *l. 25. C. de tranſact. l. 50. ff. de cond. indeb.* [h] *l. 6. C. eod.* [i] Poſſibilis cauſæ defectus parit cõdictionẽ *Bal. adde 10. Ecl. c.* περὶ τῶν δεδομένων &c. *ex lib. 24. tit. 1. c. 34.* An datum ſub conditione impoſſibili ſemper poſſit repeti, v. *hic* Accurſium. [k] Datum ob cauſam, cui recipiens nõ paruit cùm poſſet, repetitur per condictionẽ ob cauſam *l. pen. l. vlt. j. eod.* [l] ſic in *l. 8. j. de liberali.* [m] *v. Cuiac. 2. feud. 23. inf.* [n] *l. 8. C. eod. l. vlt. j. eod. l. 5. ff. de condict. cauſa data.* [o] *Ecl. d. lo. c. 36* [p] *l. 8. 9. C. eodem.* [q] 10. *Eclog. c.* περὶ τῶν δεδομένων, ἢ δρωμένων *fol. 126.* [r] vel iniuſtam 12. *ff. 5: adde Oldendorp. claſſ. 6. act. 7.* [f] *v. l. 27. ff. de verbor. obligat.* [t] Promiſſum ex cauſa turpi, peti non poteſt *d. l. 27.* [u] Cùm par cauſa eſt dantis & accipientis, turpiter datum non repetitur *l. 3. l. 4. §. 3. l. 8. ff. eod. Eclog. d. loco, ex titulo 2. c. 2. c. 5. c. 8. l. vlt. ff. de condict. ſine cauſa.* [x] *l. 5. §. 1. ff. de calumniatoribus: l. 128. ff. de reg. iur.* [y] *v. l. 12. §. 1. ff. de pollicitat.*

bia probationis luce conſtiterit, inſtantia eius recipies[a]. Qui memor cenſuræ publicæ, poſſe reſtitutionem pecuniæ etiam concuſſionis crimen inultum eſſe non patietur. PP. 3. Kalen. Auguſt. ipſis IIII. & III. AA. Coſſ. 290.

4. Iidem AA. & CC. Rufino.

QVotiens[b] accipientis, non etiam dantis turpis inuenitur cauſa: licet hæc ſecuta fuerit: datum condici[c] tantùm, non etiam vſuræ peti poſſunt. S. VII. Id. Ian. Sirmij, AA. Conſſ. 293.

5. Iidem AA. & CC. Bichoporo.

MErcalem te habuiſſe vxorem proponis: vnde intelligis, & confeſſionẽ[d] lenocinij preces tuas cõtinere, & cautæ[e] quantitatis ob turpem cauſam exactioni locum non eſſe. Quamuis enim vtriusq;[f] turpitudo verſatur, ac ſolutę quantitatis ceſſat repetitio: tamen ex huiuſmodi ſtipulatione[g] contra bonos mores interpoſita, denegandas eſſe actiones, iuris auctoritate demonſtratur. S. VI. Id. Maij, CC. Conſſ. 294.

6. Iidem AA. & CC. Eutychiæ.

OB reſtituenda ‖ ea, ‖ quæ ſubtraxerat, accipientem pecuniam, cùm eius[h] tantùm interueniat turpitudo, condictione conuentum, hanc reſtituere debere conuenit. Dat. XV. Kal. Iun. CC. Conſſ. 294.

7. Iidem AA. & CC. Zenoni.

EVm: qui ob[i] reſtituenda, quæ abegerat, pecora, pecuniam accepit: tam hanc, quàm eam, quæ per hoc commiſſum tenuit, reſtituere debere conuenit: licet mortua, vel alio fortuito caſu perijſſe[k] dicantur: cùm hoc caſu in rem[l] mora fiat. Dat. V. Kalend. Decemb. Nicomediæ, AA. Conſſ. 299.

DE CONDICTIONE furtiua[m], Tit. VIII.

Plures eandem rem furto ſubtrahentes, in ſolidum tenentur. Bald.

1. Impp. *Dioclet. & Maximian.* Auguſti & CC. Hermogeni.

PRAESES prouinciæ ſciens furti quidem actione ſingulos[n] quosq; in ſolidum teneri, condictionis verò nummorum furtim ſubtractorum electionem eſſe: ac tum demum, ſi ab vno ſatisfactum fuerit, cæteros liberari[o]: iure proferre ſententiam curabit. Dat. Kal. Maijs. CC. Coſſ. 294.

2. Iidem Auguſti & CC. Ariſtæneto.

ANte oblationem interemptæ[p] rei furtiuæ damnum ad furem pertinere, certiſſimi iuris eſt. Dat. Kalend. Maij, CC. Conſſ. 294.

DE CONDICTIONE EX LEGE[q], & ſine[r] cauſa, vel iniuſta[f] cauſa, Tit. IX.

1. Impp. *Dioclet. & Maxim.* Auguſti Vlpio.

LICET ante[t] tempus debita exigi non poſſint: tamen ſi te ex primipilo[u] debitorem conſtitutum fiſci, ac patrimonium tuum exhauſtum præſes prouinciæ compererit, vt ad ſolutionis ſecuritatem ſolum fœnebris pecuniæ ſubſidium ſupereſſe videatur: commonebit debitorem[x] tuum, ſi ſaltem ipſe ſit ſoluendo, vt ante definitum tempus debita repræſentet: vt fiſco, cuius ob[y] neceſſitates publicas cauſam potiorem eſſe oportet, debita pecunia exoluatur. S. 3. Kalen. Aug. Sirmij, CC. Conſſ. 294.

2. Iidem Auguſti & CC. Sculatio.

DIſſolutę[z] quantitatis retentum inſtrumentum, inefficax penes creditorem remanere, & ideò per condictionem reddi oportere, non eſt ambigui iuris. S. 3. Non. April. CC. Conſſ. 300.

3. Iidem AA. & CC. Galatiæ.

MAla fide poſſidens, de proprietate victus, ‖ de ‖ extantibus[a] fructibus ‖ rei ‖ vindicatione, ‖ de ‖ conſumptis[b] verò condictione conuentus, eorum reſtitutioni parêre compellitur. Dat. Id. Febr. CC. Conſſ. 302.

4. Iidem AA. & CC. Alexandro.

SI non[c] eſt numeratum, quod velut accepturum te ſumpſiſſe mutuò ſcripſiſti: & necdum trãſijſſe tempus

[a] quia accipientis tantũ cauſa turpitudo verſatur *l. 4. j. eod: d. l. 5. §. 1.* [b] *vt l. 3. C. eod. Eclog. d. titul. 2. c. 11: l. 6. 7. j. eod. l. 1. inf. l. 2. ff. eod.* [c] *excipe legem 5. j. eod.* [d] Allegãs turpitudinem non auditur. [e] *l. 1. C. eod. l. 26. 27. ff. de verb. obligat.* [f] *l. 4. C. eod.* [g] *§. 25. Inſtit. de inutilibus ſtipul.* [h] Datum furi, vt rẽ ſubreptam reſtituat, turpiter ab eo accipitur: ideoque condici poteſt *adde l. vl. j. eod.* [i] *l. 6. j. eod.* [k] Fur tenetur de re furtiua etiam ea extincta *l. 1. C. de his quæ vi metúsve cau. l. 2. j. tit. prox. l. 9. j. de furt. l. 8. ff. de condict. furt. l. 1. §. 34. l. 19. ff. de vi & vi: l. 46. ff. de furtis.* [l] Nota de mora in rem facta *l. 8. §. 1. l. vlt. ff. de condict. furt.* [m] *v. l. 1. in fin. ff. ſi is qui teſtam. lib.* [n] Solutio vnius liberat à condictione furtiua, non à pœna furt. [o] *l. 3. ff. eod.* [p] *dixi ad leg. vlt. C. de condict. ob turp.* [q] 13. *ff. eod.* [r] 12. *ff. 7: vide Oldendorp. Claſſ. 6. act. 5.* [f] *v. Oldendorp. claſſ. 6. act. 7.* [t] *l. 22. ff. mandati.* [u] i. cauſa militaris annonæ. [x] Ob inopiã debitoris fiſci, eius debitor in diem ante tempus poteſt conueniri. à quo? ab ipſo debitore fiſci, *adde j. quando fiſcus vel priuat.* [y] Propter vtilitatem publicam, ante tempus agi poteſt. [z] Soluto debito, cautio eſt apud creditorem ſine cauſa: ideoque hac condictione repetitur *v. l. vlt. C. ad exhib: l. vlt. j. de ſolutionib.* [a] *v. l. 22. C. de rei vindicat: l. 22. §. 2. ff. de pignorat.* [b] *d. §. 3.* [c] Non numeratæ pecuniæ chirographum condicitur *v. j. de non numer.*

ſtatutum, vel intra hunc diem habitam conteſtationem monſtrando: reddi tibi cautionem præſidiali notione poſtulare potes. Dat. 17. Kal. Ian. CC. Conſſ. 302.

DE OBLIGATIONIBVS[a], & actionibus[b], Tit. X.

1. Imp. *Gordianus* A. Valeriæ.

DATA certæ pecuniæ quantitate ei, cuius meminiſti[c], in vicem[d] debiti actionem tibi aduerſus debitorem, pro quo ſoluiſti, dicis eſſe mandatam. & antequam eo nomine litem conteſtareris, ſine hęrede creditorem fati munus impleſſe proponis[e], quæ ſi ita ſunt, vtilis actio tibi competit. PP. V. Kal. Maij, Attico & Prætextato Conſſ. 243.

2. Impp. *Valerianus & Gallienus* AA. Celſo.

NOminibus in dotem datis: quamuis nec delegatio præceſſerit, nec litis conteſtatio ſubſecuta ſit: vtilem[f] tamen marito actionem ad ſimilitudinem eius[g], qui nomen emerit, dari oportere, ſæpe reſcriptum eſt. PP. 14. Kal. Feb. Seculari & Donato Conſſ. 255.

3. Impp. *Dioclet. & Maximian.* AA. & CC. Ruſticiano.

OB cauſam proprij debiti[h] locatoris conueniri colonos penſionibus ex placito ſatisfacientes, perquam iniurioſum eſt[i]. PP. Prid. Kal. Ian. Tyberiade, Maximo II. & Aquilino Conſſ. 286.

4. Iidem Auguſti & CC. Liciniæ.

BOnam fidem in[k] contractibus conſiderari, æquum eſt. III. Non. Octob. AA. Conſſ. 287.

5. Iidem Auguſti & CC. Camerino & Martiano.

SIcut initio libera[l] poteſtas vnicuiq; eſt habendi vel non habendi contractus: ita renunciare ſemel conſtitutæ obligationi, aduerſario non conſentiente,[m] nemo[n] poteſt. Quapropter intelligere debetis, voluntariæ obligationi ſemel vos nexos, ab hac, non conſentiēte altera parte, de cuius precibus feciſtis mentionem, minimè poſſe diſcedere. Dat. Non. Apr. Byzantij, AA. & Coſſ. 290.

6. Iidem Auguſti & CC. Mauricio.

SI in ſolutum nomen debitoris ſui debitor tibi dedit tuus, ac te in rem tuam procuratorem fecit: pignora, quæ[o] ſpecialiter vel generaliter habes obligata, perſequere[p]. Quòd ſi ab his, quibus fuerant obligata, cùm potiores[q] erant[r], diſtracta probentur: emptorib. auocari non poſſe perſpicis. D. 9. Kal. Iul. Sirmij, AA. Coſſ. 293.

[a] 44. *ff.* 7: 3. *Inſtit.* 14: 52. *Eclog.* 1.
[b] 4. *Inſtit.* 6.
[c] i. creditori Titij: Nec tamē colligas, Mulierē hîc pro debitore obligatā fuiſſe. Quæ hic ſoluit mulier non fideiuſſoris nomine, ſed vt quæuis ſoluit. Obligatis mulieribus, non pro alio ſoluentibus, Vellejanum opitulatur.
[d] non tā ſolutionis nomine, quàm quaſi precij loco *l.* 2. *j. eodem.*

Vendita hypothecaria, dicitur vendi actio rei vindicationis.

7. Iidem AA. & CC. Dionyſio.

SI à creditore nomen comparaſti: ea pignora, quæ venditor nominis perſequi poſſet, apud præſidem prouinciæ vindica[a]. nam ſi debitum ex eius perſona res ‖tibi‖ obligatas tenentes non transferant: iure communi pignora diſtrahere non prohiberis. Sanè ſi creditoribus in ordine pignorum antecedentibus[b] venundantibus, qui poſſident, comparauerunt, vel longi temporis præſcriptione muniti perhibentur: pignorum diſtrahendorum facultatem te non habere perſpicis. Subſcrip. III. Kal. Ian. Sirmij, AA. Conſſ. 293.

Donatio non finitur morte, ſed permiſſio ordinata ad ordinationem de futuro, re integra morte finitur.

8. Iidem AA. & CC. Creſcentio.

SI quidem donationis cauſa ei, quē adfectione patris te dilexiſſe proponis, tuam accipere pecuniam permiſiſti: & hanc tuam liberalitatem ‖ille‖ remuneras[c], te, à procuratore ſuo aliam pecuniam ſumere præcepit: rebusq; humanis ante perceptionem fuit exemptus: nec quod dederas, recuperare, cùm perfectam[d] habuit donationem: nec quod ‖ tibi ‖ dari mandauit, necdum tibi traditum petere potes a procuratore. Quòd ſi mutuò dediſti, nec a[e] delegato dari nouādi cauſa ſtipulatus es: ſucceſſores eius ſolutioni parēre compellantur. Dat. 13. Kal. Febr. CC. Conſſ. 294.

9. Iidem AA. & CC. Glyconi.

NEgantes debitores non oportet armata vi[f] terreri: ſed petitore quidem non[g] implente ſuam intentionem vel exceptione ſubmoto, abſolui: conuictos autem condemnari, ac iuris remedijs ad ſolutionem vrgeri conuenit. Dat. Id. Feb. CC. Conſſ. 294.

10. Iidem AA. & CC. Rufino.

ADuerſus debitorem electis pignoribus ‖perſonalis‖ actio non tollitur: ſed eo, quod de precio ſeruari potuit, in debitum computato, de reſiduo[h] manet integra. Dat. 3. Non. April. CC. Conſ. 294.

11. Iidem AA. & CC. Paulæ.

NImia credulitate circumuenta es, cùm, quod colonis in rem ſuam mutuò dediſti, à domino prædij poſtulare poſſe credidiſti[i]: nec ad eum obligandum actorum ipſius adiuuat te præſentia[k]. D. 8. Kalend. Auguſt. CC. Conſſ. 294.

12. Iidem AA. & CC. Iouino.

OB æs alienum ſeruire[l] liberos[m] creditoribus, iura compelli non patiuntur. Dat. 13. Kal. Nouemb. CC. Conſſ. 294.

Authent. ex Nouell. 134. *c.* 7.

IMmò à debito creditor cadit, tantundem dando vel retento, vel eius parentibus: ipſo quoq; creditore corporalibus pœnis ſubdendo.

13. Iidem AA. & CC. Barſumio.

EVm, cui mutuam dediſti pecuniam, ad ſolutionem vrgere competenti debes actione. nam aduerſus negociatores[n], quos ex mercibus pecunias abſtuliſſe tuo debitori proponis, nullam habes actionem. D. XI. Kal. April. CC. Conſſ. 300.

14. Iidem AA. & CC. Hermodoro & Nicomacho.

EST † in arbitrio veſtro, perſonali debitoris hæredes actione, an eum, qui ab his diſtracta ſibique tradita pignora tenet, in rem Seruiana, ſi non[o] longi temporis præſcriptione munitus ſit, an vtroſque conueniatis. Dat. 5. Kal. Decemb. Nicomediæ, CC. Conſſ. 300.

Authent. ex Nouell. 4. *c.* 3.

SEd hodie nouo iure priùs[p] conueniendi ſunt omnes fideiuſſores, & mandatores, & ſponſores, quàm ad pignorum perueniatur poſſeſſores.

[a] *l.* 6. *s̄. eod.*
[b] *d. l.* 6.
[c] Mandatum remunerādi, re integra, morte mandantis finitur *l.* 15. *infrà mandati.*
[d] Donatio perfecta reuocari non poteſt *l.* 7. *s̄. de condict. ob cauſ.*
[e] *l.* 1. *j. de nouationib.*
[f] V. *l.* 13. *ff. de eo quod met. cauſ.*
[g] *l.* 4. *ſuprà de edendo: l.* 2. *j. de probat: l.* 9. *j. de exceptionib.*
[h] *l.* 3. *l.* 9. *j. de diſtract. pign. l.* 3. §. 4. *j. de iure dominij: l.* 26. *ff. de ſolutionib.*
[i] *& è contra l.* 3. *s̄. eod.*
[k] *dixi ad l.* 14. *s̄. ſi cert. petat.*
[l] hinc colligunt, Neminem poſſe ſe ad præciſam ſeruitutē obligare: & obligationē ad carceres non valere, niſi in vim conſuetudinis V. *Molin. de Vſur. quaſt.* 36. *nu.* 27.
[m] *Nouell.* 134. *c.* 7. Ambroſius *libro de Tobia.* Vidi, inquit, miſerabile ſpectaculum, liberos pro paterno debito in actionem deduci i. auctionem. & Baſilius *Pſal.* 14. εἶδον ἐγὼ ἐλεεινὸν θέαμα, παῖδας

[e] Vi huius mādati, emptrix eſt in rē ſuā procuratrix. Quæritur autem, An mandatū ſit finitum? diſtingue, Si mandator actionis, idéq; venditor, hęredem habet, mandatariæ competit actio directa ex ceſſione. Fidem enim venditionis ab hærede mandatoris impleri oportet. ſi hæredem non habet (aliud eſt ſi habet. Nam morte mandatarij in rem ſuam, mandatum non finitur *l.* 33. *j. de donat.*) finitur quidem mandatū, ſed tamen mandatario competit vtilis mandati actio. Et hæc locum habent in procuratoribus in rem ſuam, putà emptoribus & donatarijs. In procuratore negotiorum, aliud. Mortuo enim mandatore, re integra, mandatum finitur. V. *Cuiac.* 2. *obſ.* 31: *adde & ad Nouell.* 134: *Zaſ.* 2. *Reſponſ.* 5. [f] Cur ita? colli ge ex his quæ dixi *ad l.* 1. *s̄. eodem.* [g] *l.* 1. *s̄. eod. l.* 5. *j. quando fiſcus: l.* 7. *l.* 8. *j. de hæredit. vel actione.* [h] hinc etiam colligunt, Vaſallum non cogi ad exſoluenda patroni debita: ſed nec ob æs principis alienum, ſubditum eius ſiſti. quam ſententiam videtur confirmare lex 7. §. 1. *ff. quod cuiuſque.* ſed tamen vt hoc perpetuò verum ſit, ius repræſſaliarum nō admittit. de quo dicam ad Nouell. 52. *adde Pechinum c.* 4. *de iure ſiſtendi num.* 17. addi poteſt, colonum & inquilinum cogi poſſe ad conſtruendas vias publicas, ſed eo caſu computare diſpendium in mercedem *l.* 1. §. 3. *in fin. ff. de via publica.* Euenit etiam perſæpe, vt patronos captiuos vaſalli cogantur redimere. ſed & pro eo præſtent pliuium, i. dentur obſides. Pliuium Pleige V. *Cuiac.* 8. *obſ.* 14. [i] & è contra *l.* 11. *infrà eodem.* [k] *l.* 31. *ff. depoſiti.* Poſſis hinc colligere, Non ita magni momenti haberi differentiam contractuum ſtricti iuris & bonæ fidei. [l] Nemo compellitur contrahere V. *l.* 15. *j. de iure deliberandi.* [m] aliud ſi conſentiat, *vt hic*: aliud ſi re integra: §. 11. *Inſtit. de mandato: l.* 36. *ff. de pactis.* aliud etiam interdum aduerſario inuito, vt in depoſito *l.* 1. §. 46. *ff. depoſiti:* precario *l.* 12. *ff. de precario:* & locato certis caſibus, *l.* 3. *j. de locato:* & dato ob cauſam, *qua de re dixi ad leg.* 5. *ff. de condict. cauſa data.* [n] Contractus ab initio voluntatis, ex poſt facto neceſſitatis *l.* 8. *j. eodem: l.* 39. *s̄. de tranſactionib. l.* 12. *in fin. infrà de contrah. empt: l.* 3. *l.* 7. *j. de reſcind: l.* 35. §. *penult. infrà de donat: l.* 1. §. 1. *ff. nautæ caup: l.* 36. *in fin. ff. de iudic: l.* 17. §. 3. *ff. commod: l.* 22. *in fin. ff. mandati l.* 9. *ff. de curat. fur: adde l.* 22. *in fin. infrà ad Velleian. c. quod ſemel placuit* 21. *de regul. in* 6. *& vide ibi Dynum.* [o] etiam tacitè. volunt enim interpretes, Ceſſa perſonali actione, etiam hypothecariam & eius acceſſoriam, intelligi ceſſam. [p] Res tamen & cauſa ſuperueniens interdum rem cogit dirimi V. *Forcatulum cap.* 6. *Auiarij num.* 5. [q] Empto nomine, in emptorem transfertur ius pignoris, hypothecæ & vindicandi & diſtrahendi. [r] *l.* 7. *j. eod: l. vlt. infrà quando fiſcus: l.* 1. *j. ſi antiquior cred. pign. vendid.*

ἐλευθέρους ὑπὸ χρεῶν πατρῴων ἑλκομένους εἰς τὸ πρατήριον. V. *Cuiac. ad Nouell.* 134. *adde* 7. *Ecl.* 6. *ex lib.* 23. *ti.* 2. *c.* 2. *fol.* 76. [n] i. mercatores, ad quos pecunia propter mercimonia peruenit. *adde l.* 15. *s̄. ſi cert. pet: l.* 8. *j. depoſiti: adde l.* 44. 49. *ff. de cond. indeb.* † *l.* 14. *j. de pignor.* Hodie nō eſt *Nou.* 4. *c.* 3. *Auth. prox. j. e.* & meritò. Nam fiſcus hanc electionē ſibi nō adrogabat *l.* 1. *j. de conuen. fiſc. debitor: l.* 47. *ff. de iure fiſci.* [o] Primū conueniendus eſt reus, tū interceſſor, deinde poſſeſſor hypothecarius. & hoc beneficiū diſcuſſionis appellatur, fideiuſſorib. vtile. Aliud etiam habent, quod & diuiſionis & epiſtolæ diui Hadriani nuncupant *de quo* V. *l. vlt. j. de conſtituta.* Vix vllus contractus apud Notarios perficitur, in quo fideiuſſores vtriq; nō renuncient. Et ita ob frequentes huiuſmodi renunciationes, hæc authentica parū vtilis, *de qua* V. *Oldendorp. tract. de iure ſing. c.* 6. ibi *de priuil. fideiuſſ.* [p] & ita reſtringuntur multæ leges, quæ nimis generaliter tradunt, Vſucapione ius pignoris non perimi. *adde l.* 7. *in fi. s̄. eod. l.* 1. §. 2. *ff. de pignorib: l.* 12. *ff. pro emptore: l.* 12. *ff. pro hæred.*

VT ACTIONES [a] ET AB hæredibus, & contra hæredes incipiant,

Tit. XI.

Stipulatio & legatum poſt mortem collatum, incipit ab hærede. Bald.

1. Imp. *Iuſtinianus* A. Ioanni P.P.

CVM ſtipulationes, & legata, & alios contractus poſt mortem compoſitos, antiquitas quidem reſpuebat, nos autem pro communi hominum vtilitate recipimus: conſentaneũ erat, etiam illam regulam [b], qua vetuſtas vtebatur, more humano emendare. Ab hæredibus enim incipere actiones, vel contra hæredes [c], veteres non concedebant, contemplatione ſtipulationum cæterarumque cauſarum poſt mortem conceptarum. Sed nobis neceſſe eſt, ne prioris vitij materiam relinquamus, & ipſam regulam de medio tollere, vt liceat & ab hæredibus, & contra hæredes incipere actiones ‖ & obligationes: ‖ ne propter nimiam ſubtilitatem verborum latitudo voluntatis contrahentium impediatur. Datum XV. Kalend. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC. 531.

NE VXOR PRO MARITO, vel maritus pro vxore, vel mater pro filio conueniatur [c],

Tit. XII.

1. Impp. *Dioclet. & Maximianus* AA. & CC. Aſclepiodotæ.

FRVSTRA diſputas de contractibus cum marito tuo habitis, vtrũmne iure ſteterint, an minimè: cùm tibi ſufficiat, ſi proprio [d] nomine nullum contractum habuiſti, quo minus pro marito tuo conueniri poſſis, quòd nec ſi ſponte pro eo interceſſiſſes, quicquam à te propter ſenatusconſultum [e] exigi iure potuiſſet. Dat. Prid. Id. April. Diocletiano III. & Maximiano AA. Conſſ. 287.

2. Iidem AA. Terentiæ.

OB maritorum [f] culpam, vxores inquietari [g] leges vetant. Proinde rationalis ‖ noſter ‖ ſi res, quæ à fiſco occupatæ ſunt, dominij tui [h] eſſe probaueris, ius publicum ſequetur [i]. Dat. III. Non. Septemb. Diocletiano & Maximiano AA. Conſſ. 287.

3. Iidem AA. & CC. Carpophoro.

CVm te poſſeſſiones non in dotem pro filia tua dediſſe, ſed ad ſuſtentandam [k] eam extra dotis cauſam filiæ tuæ prædia adſignaſſe proponas: ciuilium [l] munerum vel onerum municipalium obtentu, ex perſona mariti eius, quomodo matres ex perſona [m] filiorum interpellari non [n] poſſunt: cùm neque maritum pro vxoris obligatione conueniri poſſe conſtet, niſi [o] ipſe pro ea ſe obnoxium fecit. Certiſſimum enim eſt, ex alterius contractu neminem obligari. III. Id. Sept. Sirmij, AA. Conſſ. 293.

4. Iidem AA. & CC. Philothetæ.

CVm te ideo ex perſona [p] filij tui commemores conueniri, quòd pro debitis eius aliquid intuliſſe videaris defenſionibus tuis vti apud eum, cuius ſuper ea re notio eſt, minimè prohiberis: vt is ad ſolutionem alieni debiti vrgeri te non patiatur. Dat. X. Kalend. Sept. Titiano & Nepotiano Conſſ. 301.

Authen. ex Nouell. 52. cap. 1.

SEd omnino qui alium pro [q] alio ſecundum formam pignerationis exigit, totum idipſum, quicquid ſit, in quadruplum vim paſſo reddet: necnon & ab actione, pro qua talia præſumit, cadet.

NE FILIVS PRO [r] PATRE, VEL pater [s] pro filio emancipato, vel libertus [t] pro patrono, vel ſeruus pro domino conueniatur,

Tit. XIII.

Mutuatum filio emancipato, pater reddere non tenetur.

1. Imp. *Gordianus* A. Candido militi.

NEQVE ex eius filij perſona, qui, cùm ſui iuris eſſet, mutuam pecuniam accepit, pater eius, ſi non fidem ſuam obſtrinxit, conueniri poteſt: neque ex eius, quem in poteſtate habet: ſi ſine iuſſu eius contractum eſt: neque, ‖ ſi ‖ contra ſenatusconſultum Macedonianum mutua ‖ pecunia ‖ data eſt, ampliùs [a] ‖ quam ‖ de peculio actionem ſuſtinere cogitur. Quapropter pater tuus, ſi ei pecunia à creditore fratris tui extorta eſt, ad quam reddendam non tenebatur, præſidis prouinciæ auctoritate eam recuperabit. PP. III. Non. Octob. Pio & Pontiano Conſſ. 239.

2. Impp. *Dioclet. & Maximian.* AA. Neotherio & Eutolmi.

NE contra iuris auctoritatem ab eo, qui patrem veſtrum, à quo emancipatos vos dicitis, ad munus [b] ciuile deuocauerat, inquietemini [c], præſes prouinciæ prouidebit. Datum 8. Kalend. Febr. Maximo II. & Aquilino Conſſ. 286.

3. Iidem AA. & CC. Theogeni.

SI filiusfamilias inuito patre decurio [d] creatus ſit, pro eo patrem inquietari non poſſe, iure manifeſtiſſimo cautum eſt. G. X. Kalend. Maij, CC. Conſſ. 294.

4. Iidem AA. & CC. Achiuæ.

PAtris nomine ſuperſtitis filium, nec munerum [e] ciuilium, nec debiti cauſa, perſonali poſſe conueniri actione conſtat. S. XII. Kalend. Mart. Sirmij, CC. Conſſ. 300.

5. Iidem AA. & CC. Lampetio.

EX patroni vel domini [f] contractu, liberti vel ſerui conueniri non poſſunt. Dat. Idib. April. CC. Conſſ. 300.

Noua conſtitutio Friderichi.

HAbita quidem ſuper hoc diligenti inquiſitione epiſcoporum, abbatum, ducum, omnium iudicum, & aliorum procerum ſacri noſtri palatij examinatione, omnibus, qui cauſa [g] ſtudiorum peregrinantur, ſcholaribus, & maximè diuinarum atq; ſacrarum legum profeſſoribus, hoc noſtræ pietatis beneficium indulgemus, vt ad loca, in quibus literarum exercentur ſtudia, tam ipſi, quàm eorum nuncij veniant, & in eis ſecurè [h] habitent. Dignum namque exiſtimamus, vt: cùm omnes bona facientes, noſtram laudem & protectionem omnimodo mereantur: quorum [i] ſcientia totus illuminatur mundus, & ad obediendum Deo & nobis eius miniſtris, vita ſubiectorum informatur: quadam ſpeciali dilectione eos ab omni iniuria defendamus. Quis enim eorum non miſereatur, qui amore ſcientiæ exules, facti de diuitibus pauperes, ſemetipſos exinaniunt, vitam ſuam multis periculis exponunt, & à viliſſimis ſæpe hominibus (quod grauiter ferendum eſt) corporales iniurias ſine cauſa perferunt? Hac igitur generali & in perpetuum valitura lege decernimus, vt nullus de cætero tam audax inueniatur, qui aliquam ſcholaribus iniuriam inferre præſumat, nec [k] ob alterius cuiuſcumque prouinciæ delictum ſine debitum (quod aliquando ex peruerſa conſuetudine factum audiuimus) aliquod damnum eis inferat: ſciturις huiuſmodi ſacræ conſtitutionis temeratoribus, & etiam ipſis locorum rectoribus, qui hoc vindicare neglexerint, reſtitutionem rerum ablatarum ab omnibus exigendam in quadruplum: notaq; infamiæ eis ipſo iure irroganda, dignitate ſua ſe cariturοs in perpetuum. Verumtamen ſi litem eis quiſpiam ſuper aliquo negotio mouere voluerit: huius rei optione [l] data ſcholaribus, eos coram domino vel magiſtro ſuo, vel ipſius ciuitatis epiſcopo, quibus hanc iuriſdictionem dedimus, conueniat. Qui verò ad alium iudicem eos trahere tentauerit: etiam ſi cauſa iuſtiſſima fuerit, à tali conamine cadat. Hanc autem legem inter imperiales conſti-

[a] quæ non cœperunt à defuncto ſc. vel cõtra defunctum.
[b] Hæc conſtitutio & regula, contraria eſt veteri regulæ, de qua lex Dudum *C. Theodoſ. de diuerſ. reſcript.* & Theophilus *in §. poſt mortem de legat.* tollitq; veterum differentiam verborum, *Cum moriar, cũ mortuus fuero, poſt mortem meã dari, vel pridie quàm moriar, vt l. 11. ⁊. de contrah. ſtipul.*
[c] excipe *vt ⁊. eod.*
[d] .i. ad vtilitatem ſuam *l. 24. ⁊. locati.*
[e] Vellcianũ.
[f] *l. 24. ⁊. de donationib. int. vir: l. 1. ⁊. ad leg. Iul. de vi: l. 22. ⁊. de pœnis.* vno tamẽ caſu dos vxoris retinetur *l. 4. ⁊. in quib. cauſ. pign. tacit: l. vlt. ⁊. de primipilo.* nõ alia eius bona *l. 1. ⁊. de priuil. fiſci.* Sic maritus ob culpam vxoris interdum tenetur *l. 1. §. 2. ff. de off. proconſ.*
[g] in bonis ſuis.
[h] non dotales *d. l. 1.*
[i] & ita auditur terti⁹ opponens. de quo dixi *ad l. 13. §. 3. ⁊. de iudic.*
[k] Res traditę filiæ ad eam ſuſtentandã non præſumuntur dotales.
[l] *adde l. 11. ⁊. de decurionibus.*
[m] *l. 4. ⁊. eod.*
[n] *l. 11. ⁊. de damno.*
[o] Maritus ꝓ vxore poteſt fideiubere.
[p] *v. l. 3. ⁊. eod.*
[q] Qua actione teneatur qui perſonam aut res alterius indebite arreſtari fecit, v. Pechium *c. 18. de iure ſiſtendi.*
[r] *l. 2. 4. ⁊. eodem: adde l. 7. inf. l. 9. ff. de ſenatorib: l. 8. inſi. ff. de in ius vocando: l. 26. ff. de pœnis.*
[s] *l. 1. l. 3. v. tamen lib. 10. tit. 60. ⁊. eod.*
[t] *l. 5. ⁊. eodem.*

[a] *l. 57. ff. de iudicijs: §. 10. Inſtitut. de actionib.*
[b] *l. 4. ⁊. eod.*
[c] ob eius debitum *l. 5. §. 16. ff. de agnoſcendis.*
[d] *l. 5. ⁊. de decurionib.*
[e] *l. 2. ⁊. eod.*
[f] *l. 7. ⁊. de iudicijs: l. 1. ⁊. de noxalibus.*
[g] De priuilegijs quę bonarum literarum profeſſoribus & ſtudioſis data ſunt, v. Oldendorpium *in trac. de iure ſingulari. c. 10.* Idem hãc Authenticã repetijt *tom. 1 fol. 580.* Rebuffus hanc etiam repetijt *lib. 3. de priuileg. ſcholaſticor.* Eorundẽ priuilegia ad 100. vſque Horatius Lutius enumerat *in ſuo tractat. de priuileg. ſcholaſt.* Rebuffus verò 180. *d. loco.* Quando & in quibus ceſſat hoc priuilegium, & an ei poſſit renunciari, vide Oldendorpium *d. loco num. 1. & ſequentibus.*
[h] i. ſint exempti à vectigalibus, portorijs, & alijs oneribus. aliàs nedum ſtudioſis, ſed & omnibus ſecurè viuendi, & habitandi datur poteſtas, & hoc primum caput priuilegij ſcholaſticorum eſt.
[i] Laus ſtudioſorum.
[k] Secundum caput huius priuilegij eſt, Ne poſſint capi iure repræſſaliarum.
[l] Tertium caput priuilegij ſtudioſis dati eo pertinet, vt eis ſit optio, vtrum apud præceptorem ſuum, an apud epiſcopum loci conueniantur. Poſſunt etiam & tertium eligere *§. 10. inf. conſtitut. ad Anteceſſores.*

tutiones, ſcilicet ſub titulo, Ne filius pro patre, &c. inſeri iuſſimus. Datum apud Roncalias[a]*, anno Domini M. C. LVIII. menſe Nouembri.*

AN SERVVS PRO SVO FActo poſt[b] manumiſſionem teneatur,

Tit. XIIII.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Iuuentiano.

QVAMVIS cum ſtatu libero contraxeris: tamen ex ante[c] geſto te non habere cum eo, poſt impletam conditionem libertatis, actionem, ſcire debes. P. P. 4. Idus Decemb. Dextro II. & Priſco Conſſ. 197.

2. Imp. *Antoninus* A. Bexico.

CReditoribus tuis, qui tibi in ſeruitute ‖ mutuam ‖ pecuniam crediderunt, nulla aduerſus te actio cōpetit: maximè cùm peculium[d] tibi non eſſe legatum proponas. PP. 3. Kalend. Septemb. Læto & Cereale Conſſ. 216.

3. Imp. *Alexander* A. Herodi.

PRomiſſæ tibi pecuniæ à ſeruo tuo[e], vt eum manumitteres, ſi poſteaquam manumiſiſti, ſtipulatus[f] ab eo non es, aduerſus eum petitionem per in factum actionem habes[g]. P.P. Id. Septemb. Alexandro A. Coſ. 227.

4. Imp. *Gordian.* A. Hieroni.

LIcet ſeruitutis tempore ‖ ea, ‖ quæ pecuniam matris tuæ ſurripuiſſe[h] dicitur, ob huiuſmodi admiſſum conueniri non poterat: ad[i] libertatem tamen perducta, (nam caput noxa ſequitur) furti actione tenetur. PP. Id. Septemb. Pio & Pontiano Coſſ. 239.

5. Idem A. Chreſto.

SI (vt allegas) antequam à domino manumittereris, fundos eius coluiſti[k], poſteaque adempto peculio libertate donatus es: ob reliqua, ſi qua pridem[l] contracta ſunt, res bonorum, quas poſtea proprijs laboribus quæſijſti, inquietari minimè poſſunt. PP. XVI. Kalendas Decemb. Ariano & Pappo Coſſ. 244.

6. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. & CC. Feliciano.

SIue ſerui ſint hi, quorum precibus feciſti mentionē: domi eos conueni: quia inter[m] dominos ac ſeruos iudiciū conſtare nullum poteſt. ſiue poſt delictū[n] manumiſſi ſint: ex antecedentibus poſt datam libertatem eos nulla ratio iuris à dominis quondam conueniri patitur. Sanè ſi poſt[o] manumiſſionem quid illicitè commiſerint: hoc apud præſidem prouinciæ argue, accepturus ex iure ſententiam. Dat. II. Id. Apr. Byzantij. AA. Conſ. 287.

QVANDO FISCVS VEL PRIVAtus debitoris ſui[p] debitores conuenire poſſit vel debeat,

Tit. XV.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* Auguſti Valeriano.

PROPTER[q] æs alienum pupilli, res tutoris, qui nihil ex bonis eius tenet, pignori capi non oportet. PP. XI. Kal. Iunij, Laterano & Rufino Conſ. 198.

2. Imp. *Anton.* A. Marco.

SI in cauſa iudicati Valentis, quem tibi condemnatum eſſe proponis, nihil eſt, quod ſine[r] quæſtione pignoris[s] loci capi & diſtrahi poſſit: debitores eius conuenti, ad ſolutionem auctoritate præſidis prouinciæ compelluntur.

3. Imp. *Gord.* A. Primanio.

SI debitum non[t] inficiantur hi, quos obnoxios debitoribus fiſci eſſe proponis: poteſt videri non eſſe iniquum, quod deſideras, vt ad ſolutionem per officium procuratoris[a] compellantur. nam ſi quæſtio aliqua refertur: id concedi non oportere ‖ etiam ‖ ipſe perſpicis. PP. 6. Kal. Februar. Sabino & Venuſto Conſſ. 241.

4. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. ‖ & CC. ‖ Zoſimo.

NOn[b] prius ad eos, qui debitoribus fiſci noſtri ſunt obligati, actionem fiſcalem extendi oportere niſi patuerit principales reos idoneos nō eſſe, certiſſimi iuris eſt. S. 12. Kal. Maij, AA. Conſſ. 293.

5. Iidem AA. & CC. Nanidæ.

IN[c] ſolutum nomine dato, non aliter niſi mandatis actionibus ex perſona ſui debitoris aduerſus eius debitores creditor experiri poteſt: ſuo autem nomine, vtili[d] actione rectè vtetur. Dat. Kal. Ian. CC. Conſſ. 294.

[a] Roncalia, ſiue Roncaliæ, campi, ſupra Padum non procul à Placencia. in quibus ſolebant olim imperatores conuentum agere ſolennem. Roncaliæ meminit Abbas Vrſpergēſis, & Guntherus 2. Lyguri.
[b] *l. 146. ff. de regul. iur.*
[c] *l. 2. l. 5. j. eo. l. 21. s. de neg. l. 4. j. de teſta. manumiſſ. l. 17. ff. de negot. l. 28. §. 7. in fi. ff. de liberat. legat.*
[d] An libertus poſſit cōueniri ex contractu in ſeruitute facto, peculio ei legato V. *l. 1. §. 10. ff. de dote præleg.*
[e] .i. cùm eſſet ſeruus *l. 77. ff. de ſolutionib.* Pecunia ob libertatem promiſſa, petitur per actionem in factum.
[f] *l. 1. §. 4. ff. quar. rer. act. adde l. 104. ff. de Verb. oblig.*
[g] Imò, non habes *l. 17. s. de negot.*
[h] *l. 14. ff. de obligationib.*
[i] Serui delictum, quod non parit actionem in ſeruitute, parit in libertate.
[k] Seruus qui coluit prędia dominica, liber factus nō tenetur.
[l] *l. 1. s. eod.*
[m] V. *l. 13. in f. s. de tranſact.*
[n] Ex delicto in dominum cōmiſſo ſeruus non tenetur liber factus.
[o] *l. 17. §. 1. Verſ. planè ff. de furt.* [p] Fiſcus vtiles actiones habet in debitorē ſui debitoris *adde l. 1. s. de cond. ex lege.* [q] Cur ita? *Vide Nou. 52. c. 1:* poſſunt tamen propter ſuam contumaciam *l. 1. §. 2. ff. ſi quis ius dicen.* [r] Quod non eſt controuerſum, ſolet prius capi *l. 1. §. 4. in fin. ff. de re iudic.* idque creditori vtilius. [s] In ſubſidium pignorum, deuenitur ad nomina debitorum debitoris. [t] huius legis ſenſus petendus eſt ex *l. 4. j. eodem.*

DE HÆREDITARIIS[e]. actionibus,

Tit. XVI.

1. Imp. *Gord.* A. Hermeroti.

PECVNIAM, quam tibi à matre debitam fuiſſe dicis, ab hæredibus eius cohæredibus[f] tuis pro parte tibi competente petere debes: Sed & res, ſi quæ tibi ob idem debitum obligatæ ſunt, perſequi non prohiberis. PP. 11. Kal. Mart. Gordiano A. II. & Pompeiano Coſ. 242.

2. Imp. *Decius* A. Thelemachæ.

PRo[g] hæreditarijs partibus hæredes onera hæreditaria agnoſcere etiam in fiſci rationibus placuit: niſi[h] intercedat pignus vel hypotheca. tunc enim poſſeſſor obligatæ rei conueniendus eſt. PP. 14. Kal. Nouemb. Æmiliano & Aquilino Coſ. 250.

3. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. ‖ & CC. ‖ Maximæ.

HÆredem[i] mariti quondam tui de[k] dote tibi reddenda conueni. perſonalem ‖ enim ‖ actionē contra debitores hæreditarios tibi decerni fruſtra poſtulas. PP. 14. Kal. Maij, AA. Conſ. 293.

4. Iidem AA. & CC. Criſpo.

SVb prætextu[l] ætatis pupilli debitoris hæreditarij creditorum exactionem differri non poſſe, nimis euidens eſt. Vnde, cùm te tutorem proponas: quemadmodum à pupillis creditoribus ſatisfiat, eniti debes. D. X. Kalend. Decembris, Sirmij, AA. Coſſ. 293.

5. Iidem Auguſti & CC. Iulio.

VT debitum tibi ante[m] aditam hæreditatem ſoluatur, ac tunc, ſi ad te pertineret ‖ hæreditas ‖ quæri iubeamus: præpoſtera[n] petitio eſt. Etenim cùm tibi ſoceri ſucceſſionem quæſitam patuerit: debiti petitionem extingui per confuſionem[o] non ambigitur. Dat. Pridie Non. Mart. Sirmij, CC. Coſſ. 294.

Pro hæreditaria parte, pro qua debitor creditori ſuccedit, confunditur actio non in totum, niſi fuerit inſtitutus animo compenſandi.

Bald.

6. Iidem AA. & CC. Domno.

SI adulta, cuius curam geris, pro triente patruo ſuo, quem etiam tutelam ‖ eius ‖ adminiſtraſſe proponis, hæres extitit[p], nec ab eo quicquam exigere prohibita[q] eſt: debitum à cohæredibus eius pro beſſe petere non

[a] fiſci ſc.
[b] *l. 3. s. eod. l. 3. §. 8. s. de iure fiſci.* Et ita, exactor publicorū tributorum excutit & exigit: excutit prius principalem, quia fiſcus electionem non habet *l. 1. j. de conueniend. fiſci debit. l. 47. ff. de iure fiſci:* Exigit debitorē debitoris fiſcalis, quia habet tacitam hypothecā.
[c] V. *l. 6. C. de obligationib.*
[d] V. *l. 7. j. de hæredit.* Vel *act.*
[e] .i. quæ cœperūt ex perſona, vel in perſonā defuncti & trāſierunt ad hęredem.
[f] Creditor ſuccedēs pro parte debitori, omne debitum nō amittit, ſed pro ea parte tantum qua ſuccedit: alteram a ſuis cohæredibus repetit *l. 6. 7. j. l. 14. j. ad l. Falcid. l. 7. j. de bon. autho. l. 50. ff. de fideicommiſſ.*
[g] V. *l. 1. s. ſi certum.*
[h] ſenſus eſt, Hæreditarijs actionibus perſonalibus, ne funeraria quidem excepta *l. 22. 23. ff. de religioſ.* hæredes tenentur pro ſua parte: realibus, ipſi non tenentur, ſed ipſarum rerum poſſeſſores *l. 2. j. ſi Vnus ex plurib. l. 55. ff. de rei Vindicat: l. 5. 8. 12. in fin. ff. ad exhib. l. 25. ff. de hæred. inſtit: l. 2. §. 2. Verſ. ſed ſi Vnus ff. de prætor. ſtipulat.* Quid ſi, quæ proponitur, perſonalis actio, ſit indiuiſibilis? tunc quilibet hæredum tenetur in ſolidum *l. 85. §. 2. inf. ff. de Verb. obligat.* Idem dicendum, ſi res reſtituenda, ab vno hæredum teneatur in ſolidum, *l. 3. §. 3. ff. commodati: l. 22. ff. depoſiti.* ſi agitur de pollicitatione facta reipublicæ *l. 9. ff. de pollicit: de alimentis l. 3. ff. de aliment.* de eo quod ab vno tantum hærede relictum *l. quinquageſima tertia, ff. de legat. 2.* [i] *l. 9. infrà ſoluto.* [k] De dote actio, contra hæredes mariti, non contra debitores eius dirigitur. Imò, contra debitores, cùm omnia bona mariti ſint tacitè pro dote obligata. *l. Vn. §. 1. j. de rei Vxor. act.* ſolue, Datur contra debitores hypothecaria, non perſonalis. [l] Ætas minor debitoris, non aufert ius agendi creditori *l. 8. in f. j. de non numer: l. 8. j. mandati. V. l. 34. in fin. ff. de negot. l. 3. in fin. princip. ff. quib. ex cauſ. in poſſeſſ.* prorogat tamen & ſuſpendit in cauſa ſtatus *l. 6. §. 3. ff. de Carboniano.* [m] Hæres ante aditam vel repudiatam hæreditatem non poteſt conueniri. [n] Præpoſtera petitio non admittitur *l. 16. l. 18. ff. de excuſationib.* præpoſtera tamen ſcriptio non nocet in teſtamentis & contractibus *l. 25. j. de teſtamentis.* Interim nota de exceptione præpoſterationis. [o] Confuſione debiti petitio extinguitur *l. 50. s. de pactis. l. 50. ff. de fideiuſſ.* [p] id eſt, ſi creditrix ſucceſſit debitori. [q] adde *l. 19. inf. ff. de regul. iur.*

prohi-

prohibetur [a], cùm vltra [b] eam portionem, qua ſucceſſit, petitio non confundatur. Nam aduerſus adultam tuam reſcindi poſtulas teſtamentum, ſi quidem cohęredes eius adeuntes [c] hæreditatem ſe etiam obligant, & ſi non ſoluendo conſtituti probentur: poſtulata ſeparatione [d], nullum ei damnum ‖ præſes prouinciæ ‖ fieri patietur. Dat. Kal. Decemb. AA. Coſſ. 299.

7. Iidem Auguſti & CC. Apolauſto.

CReditores hæreditarios aduerſus legatarios [e] non habere perſonalem actionem conuenit: quippe cùm euidentiſſimè lex [f] duodecim tabularum hæredes huic rei [g] faciat obnoxios. Dat. 6. Id. Decemb. Nicomedæ CC. Coſ. 300.

EX DELICTIS [h] DEFVNCTOrum in quantum hæredes conueniantur,

Tit. XVII.

Actiones ex delicto poſt litem conteſtatam tranſeunt ad hæredes. Bald.

1. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. & CC. Macedoni.

POST [i] litis conteſtationem eo, qui vim [k] fecit, vel concuſſionem [l] intulit, vel aliquid deliquit, defuncto: ſucceſſores eius in ſolidum, alioquin in quantum ad eos peruenit, conueniri, iuris abſolutiſſimi eſt: ne alieno [m] ſcelere ditentur. Dat. V. Kalen. Maij, Sirmij, CC. Conſſ. 294.

DE [n] CONSTITVTA [o] pecunia,

Tit. XVIII.

1. Imp. *Gord.* A. Felici.

SI [p] pro alieno debito te ſoluturum conſtituiſti: pecuniæ conſtitutæ actio non ſolùm aduerſus te, ſed etiam aduerſus hæredes tuos perpetuò competit. Dat. VII. Kal. Iul. Sirmij, CC. Conſſ.

Auth. ex Nou. 115. c. 6.

SI quando quis pro ſe vel pro alia perſona pecuniam ſe ſoluere conſtituerit vel ſpoponderit: ſic dicens, Satisfaciam tibi: tenetur pro quantitate, quam promiſit. Sin autem ſic dixerit, Satisfiet à me, & ab illo, & illo: illis quidem, quos nominauit, non [q] conſentientibus, ſolus pro [r] rata tantùm portione perſoluet. Sin autem dixerit, Satisfiet [ſ], verbo imperſonaliter [t] prolato: non tenebitur. Sin autem ſic dixerit, Erit tibi ſatisfactum aut à me, aut ab illo: illo quem nominauit, non conſentiente, ſolus inſolidum [u] tenebitur.

In quacunq; re debita tenet conſtitutum non in indebita. Bald.

[a] Quænã hic ratio fuit dubitandi? Ea ſcilicet, Teſtatorem, in dubio, animo compenſandi debiti legaſſe intelligi. at nõ ita eſt *l. 85. ff. de leg. 2.*

[b] Vltra portionem hæreditariam, non fit confuſio *l. 3. §. de negot: l. 3. ĵ. de contrar. iudic. l. 14. ĵ. ad leg. Falcid: l. 7. ĵ. de bon. auth. iud.*

[c] hæres adeundo ſe obligat.

[d] V. *l. 2. ĵ. de bon. author: & ff. de ſeparationibus.*

[e] Creditor aduerſus debitorem hæreditarium, poteſt agere hypothecaria *l. 3. in fi. §. eod.* At non contra legatarios *vt hic.* Ergo legatarij, non ſunt debitores hęreditarij, ſunt tamen creditorum loco *l. 40. ff. de oblig.*

[f] *l. 36. §. de pactis: l. 6. §. familiæ.*

[g] id eſt, perſonalibus actionibus *l. 3. §. eod.*

[h] *l. 20. ff. de accuſationib.* Huc refer quod Clarus ait *lib. 5. ſentent. §. vlt. quæſt. 86.* Alium pro alio: dominum pro delicto famulorum, vel pro familia: patrem pro filio non puniri corporaliter. Statuto poſſe fieri, vt quis pro alio, vel infamia, vel amiſſione omnium bonorum *l. 5 C. ad l. Iuliam maieſtatis*: vel certa quantitate (putà legitimæ) puniatur. Eodem modò fieri poſſe, vt ciuitas teneatur pro maleficio commiſſo in eius territorio. [i] *§. 1. verſ. pœnales. Inſtit. de perpet. & temp: l. 33. l. 58. ff. de oblig. l. 1. ff. de priuat. delict.* [k] non rapinam. [l] non metum Cuiac. *ad l. 16. in f. ff. de eo quod met. cauſ.* vbi refert, hanc legem ſumptam eſſe ex reſcripto quodam Codicis Hermogeniani quod integrũ apud eundem vide. [m] Nemo ex dolo auctoris lucrum debet facere *d. l. 33. l. 16. in f. ff. quod met. l. 38. 44. ff. de reg. iur.* [n] *§. 9. Inſtit. de actionibus. 2. Paul. ſent. 2. 13. ff. 5. περὶ ἀντιφωνητῶν 25. Eclog. 2. περὶ ἀντιφωνήσεως 1. Harmenop. 3. adde & eundem 3. titul. 6: Oldendorp. claſſ. 4. act. 8. 16. Gell. 6.* [o] Ita conſtitui ſolet τὸ ἱκανόν σοι ποιῶ, ἱκανόν σοι γενήσεται, ſatisfiet tibi γενήσεταί σοι τὸ ἱκανὸν παρ' ἐμοῦ καὶ παρὰ τοῦδε. Satisfiet tibi à me, & ab hoc & ab illo. *Eclo. d. loco.* ἀντιφωνητάς. Galli vocant *Reſpondans.* D. Paulus ita ſe conſtituit debitorem pro Philemone, Si quo læſit te aut debet, τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει. Et ea formula extat in *l. 26. ff. eodem.* Habes penes me. [p] *1. Harmenop. l. 3. d. c.* περὶ ἀντιφωνητῶν. *Idem 3. tit. 6: Eclog. d. loco titul. 3.* [q] Non omnis nominatus in inſtrumento eſt obligatus, ſed is tantum qui conſenſit. [r] Cur non in ſolidum? quia *Et* particula, obligationem in viriles partes diſtribuit *l. 11. §. 1. ff. de duobus reis.* [ſ] Qui hoc dicit, Satisfiet, certam perſonam non exprimit: ideoque neminem obligat. [t] Imperſonalitas vitiat. [u] Cur in ſolidum? Particula *Aut*, cuilibet nominato obligationem in ſolidum attribuit, ſi poteſt: ſin minus, ei qui poteſt obligari.

2. Imp. *Iuſtin.* A. Ioanni P.P.

REceptitia [a] actione ceſſante, quæ ſolemnibus verbis [b] compoſita, inuſitato receſſit veſtigio, neceſſarium nobis viſum eſt magis pecuniæ conſtitutæ naturam ampliare. Cùm igitur præfata pecuniæ conſtitutæ actio in his tantummodo caſibus a veteribus concluſa eſt, vt exigeret res, quæ pondere, numero, menſura conſiſtunt, in alijs autem rebus nullam haberet communionem, & neque in omnibus caſibus longæua eſſet conſtituta, ſed in ſpeciebus certis annali ſpacio concluderetur, & dubitaretur, an pro debito ſub conditione vel in diem conſtituto eam poſſibile eſſet fieri, & an purè cõſtituta pecunia contracta valeret: hac apertiſſima lege definimus, vt liceat omnibus ‖ conſtituere ‖ non [c] ſolùm res, quæ pondere, numero, menſura cõſiſtunt, ſed etiam alias omnes, ſiue mobiles, ſiue immobiles, ſiue ſeſe mouentes, ſiue inſtrumenta, vel alias quaſcumque res, quas [d] in ſtipulationem poſſunt homines deducere: neque ſit in quocumque caſu annalis: ſed ſiue pro ſe quis conſtituat, ſiue pro alio, ſit ‖ & ‖ ipſa in tali vitæ menſura, in qua omnes [e] perſonales actiones poſitæ ſunt, id eſt ‖ in ‖ annorum metis triginta [f]. & liceat pro debito purè, vel [g] in diem, vel ſub conditione conſtitui: & non abſimilem [h] penitus ſtipulationi habeat dignitatem: ſuis tamen naturalibus [i] priuilegijs minimè defraudata ſit, ſed ‖ & ‖ hæredibus & [k] contra hæredes competat: vt neque receptitiæ actionis, neque alio indigeat reſpublica in huiuſmodi caſibus adminiculo, ſed ſit pecuniæ conſtitutæ actio per noſtram conſtitutionem ſibi in omnia ſufficiens: ita tamen, vt hoc ei inhæreat, vt [l] pro ‖ iam ‖ debito fiat conſtitutum: cùm ſecundum antiquam receptitiam actionem res exigebatur, etiam ſi quid non fuerat debitum: cùm ſatis abſurdum [m], & tam noſtris temporibus quàm iuſtis legibus contrarium ſit, permittere per actionem receptitiam res indebitas conſequi, & iterum multas proponere condictiones, quæ & pecunias indebitas, & promiſſiones corrumpi & reſtitui definiunt. Vt non erubeſcat igitur tale legum iurgium, hoc tantummodo conſtituatur, quod [n] debitum eſt. & omnia, quæ de receptitia in diuerſis libris legumlatorum poſita ſunt, aboleantur: & ſit pecuniæ conſtitutæ actio omnes caſus complectens, qui [o] & per ſtipulationem poſſunt explicari. 1 ¶ Et neminem moueat, quòd ſub nomine pecuniæ etiam omnes res exigi definiamus: cùm & in antiquis libris prudentium, licet conſtituta pecunia nominabatur, tamen non pecuniæ tantum per eam exigebantur, ſed omnes res, quæ pondere, numero, menſura conſtitutæ erant, ſed & poſſibile eſt omnes res in [p] pecuniam cõuerti. ſi enim certa domus, vel certus ager, vel certus homo, vel alia res, quæ expreſſa eſt, in conſtituendis rebus ponatur: quid diſtat à nomine ipſius pecuniæ? Sed vt ſubtilitati eorum ſatisfiat, qui non ſenſum, ſed vana [q] nominum vocabula amplecti deſiderant: ita omnes [r] res veniant in conſtitutam ‖ actionem ‖ tamquam ſi fuiſſet ipſa pecunia conſtituta: cùm etiam veteres pecuniæ [ſ] appellatione omnes res [t] ſignificari definiant, & huiuſmodi vocabulum & in libris iuris auctorum, & in alia antiqua prudentia manifeſtiſſimè inuentum ſit. 2 ¶ His videlicet, quæ argenti [u] diſtractores, & alij negociatores indefensè conſtituerint [x], in ſua firmitate ſecundum morem vſque ad huc obtinentem durantibus. Dat. X. Kal. Mart. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC. 531.

3. Idem A. Ioanni P.P.

DIui Hadriani epiſtolam [y], quæ de periculo diuidendo [z] inter mandatores & fideiuſſores loquitur,

[a] Ideo dicebatur receptitia, quòd argentarius cõtrahentibus apud ſuam menſam, reciperet ſoluturũ ſe, quod hic vel ille cauiſſet. in quibus rebus fieret, v. ĵ. *eod.*

[b] poteſt tamen hodie conſtitutum contrahi per epiſt. v. Pauli *epiſt. ad Philemon. l. 26. ff. hoc tit.*

[c] Res omnes cõſtitui poſſunt, *vt hic:* quod olim non erat *ĵ. eo. ibi, Res quæ pondere.*

[d] Quod in ſtipulationẽ deduci poteſt, poteſt cõſtitui. vel, vt Baldus ait, Quicquid eſt ſtipulabile, eſt cõſtituibile.

[e] Actiones perſonales perpetuæ.

[f] Actio conſtituti durat 30. annis, *vt hic:* olim erat annalis *§. eo. ibi, annali.*

[g] Conſtitui poteſt purè, in diem ſub conditione *vt hic* qua de re olim dubitabatur *§. eo. ibi, & dubitaretur.*

[h] Conſtituti actio, ſtipulationi non abſimilis *in f. ĵ. eod.*

[i] Naturalia priuilegia actionũ, ſunt earũ formæ, & effectus eis attributi à lege. hinc etiam colligunt, Ratione noui priuilegij, antiquum non tolli. [k] Conſtituti actio datur hæredibus & in hæredes *l. 27. §. 3. ff. de fideicom.* Hinc collige, non malè coniunctum hunc titulũ ſuperioribus, in quibus agitur de actionib. hæreditarijs *tit. 16. 17.* [l] Conſtitutum non eſt, niſi antecedentis debiti *inf. ĵ eo. l. 5. §. 2. ff. eod.* Et merito, quia vt conſtitutum obliget, naturalẽ & ciuilem rationẽ exigit. [m] Abſurdũ, omnibus temporib. tale. [n] *dixi §. eod. ibi, vt pro iã debito.* [o] *dixi §. eo. ibi quas in ſtipulationem.* [p] Res in pecuniã cõuerti poſſunt. [q] Senſum, nõ vana vocabula, amplecti oportet. [r] *dixi §. eo. ibi, non ſolũ res.* [ſ] Pecuniæ tñ nomen ſtrictius eſt quam rei *l. 5. ff. de verb. ſign.* [t] corporales *l. 178. d. tit. ad de l. 2. §. 3. ff. de reb. cred: l. 1. ff. de Senatuſconſ. Maced. l. 50. ff. de leg. 1.* [u] De argentariorum officio v. Cuiaciũ *ad Nouel. 136.* [x] .i. promiſerint. & malè hinc colligit Baldus, Mercatores & artifices poſſe facere inter ſe ſtatuta, eaq; confirmari iure cõmuni. [y] *de qua v. §. 4. Inſt. de fideicom: l. 26. ff. de fideicom.* [z] *Paul. 1. ſent. 20. §. vn.* Epiſtola D. Hadriani, datũ eſt beneficium diuiſionis fideiuſſoribus, quod nõ prodeſt renuncianti. Nunquam igitur hodie prodeſt. vix eſt enim vllus contractus celebratus apud notarios, in quo Epiſtolæ D. Hadriani non renuncietur.

Mandamus locum [a] habere in his etiam, qui pecunias [b] pro alijs ſimul conſtituunt, neceſſarium eſt. Æquitatis enim ratio diuerſas ſpecies actionis excludere nullo modo debet. D. Kal. Nou. poſt Lampadij & Oreſtis VV. CC. Cõſulatũ 531.

DE PROBATIONIBVS [c], Tit. XIX.

1. Impp. *Seuerus & Anton.* Auguſti Fauſtino.

Vt creditor, qui pecuniam petit numeratam, implere [d] cogitur: ita rurſum debitor qui ſolutam [e] affirmat, eius rei probationem præſtare debet. P. P. Prid. Kalend. Iulij, Dextro II. & Priſco Coſſ. 197.

2. Imp. *Anton.* A. Aulizano.

POſſeſſiones, quas ad te pertinere [f] dicis, more iudiciorum perſequere. Non enim poſſeſſori incumbit neceſſitas probandi eas ad ſe pertinere: cùm te in probatione ceſſante [g], dominium apud eum remaneat. PP. XV. Kal. Decemb. Læto & Cereale Conſſ. 216.

3. Imp. *Alexand.* A. Leænę & Lupo.

EX perſona collegæ aui veſtri conueniri non debetis, ſi eundem collegam tempore [h] depoſiti officij ‖ ſoluendo ‖ fuiſſe oſtenderitis. PP. V. Kal. Ianua. Pompeiano & Peligno Coſſ. 232 [i].

4. Idem A. Vito.

PRoprietatis [k] dominium non tantùm inſtrumento emptionis, ſed & quibuſcumque alijs legitimis probationibus oſtenditur. PP. Kal. Nou. Alexandro A. III. & Dione Coſſ. 230.

5. Imp. *Philippus* A. & *Philip.* Cæſ. Sertorio.

INſtrumenta [l] domeſtica [m], ſeu priuata teſtatio ſeu adnotatio [n], ſi non alijs quoq; adminiculis adiuuentur, ad probationem ſola non ſufficiunt. PP. 7. Id. Apr. Philippo A. & Titiano Conſ. 246.

Rationibus defuncti non ſtatur ad probandum ſibi vel hæredi, vel ſcribenti debitum fuiſſe. Bald.

6. Idem A. & *Cæſar* Romulo.

RAtiones defuncti [o], quæ in bonis eius inueniuntur, ad probationem ſibi debitæ quantitatis ſolas ſufficere non poſſe, ſæpe reſcriptum eſt. Eiuſdem iuris eſt, & ſi in vltima voluntate [p] defunctus certam pecuniæ quantitatem, aut etiam res certas ſibi [q] deberi ſignificauerit [r]. PP. Id. Martij, Philippo A. & Titiano Conſſ. 246.

Auth. ex Nouell. 48. c. 1.

QVod [ſ] obtinet omnimodo, ſi teſtator non iurauerit [t]: alioquin hæredes neceſſe habent teſtatoris religioni ſtare, aut minimè fruentur, his, quæ relicta ſunt: ſed creditoribus nihil ex hoc præiudicij comparabitur.

7. Imp. *Gallienus* A. Sabino.

EXemplo [a] pernicioſum eſt, vt ei ſcripturæ credatur, qua vnusquiſq; ſibi adnotatione [b] propria debitorem conſtituit. vnde neq; fiſcum, neq; alium quemlibet ex ſuis ſubnotationibus debiti probationem præbere ‖ poſſe ‖ oportet. PP. 3. Non. Mart. Gallieno A. VII. & Sabinillo Conſſ. 267.

8. Impp. *Diocles.* & *Maximian.* AA. & CC. Publicio & Optato.

FRuſtra veremini, ne ab [c] eo, qui lite pulſatur, ꝓbatio exigatur. PP. 14. Kal. * Baſſo & Quintiano Coſſ. 259.

9. Iidem AA. & CC. Martianæ.

CVm te minorem [d] quinq; & viginti annis eſſe proponas: adire præſidem prouinciæ debes, & de ‖ ea ‖ ætate probare. Dat. Id. Apr. AA. Coſſ. 293.

10. Iidem AA. & CC. Iſidoro.

NEque natales [e] tui, licet ingenuum te probare poſſis, neq; honores, quibus te functum eſſe commemoras, idoneam probationem pro filiæ tuæ ingenuitate continent: cùm [f] nihil prohibeat & te ingenuũ, & eam ancillam eſſe. Dat. 18. Kal. Maij, AA. Conſſ.+

11. Iidem AA. & CC. Antoniæ.

SI ſcriptum hæredem ab amita tua, vel ‖ de ‖ teſtamenti vitio [g], vel quacunque alia ratione non poſſe obtinere hæreditatem, probari à te poſſe confidis: de hac hæreditate apud [h] rectorem prouinciæ agere potes. S. V. Kal. Maij, Heracliæ, AA. & CC. Conſſ. 294.

12. Iidem AA. & CC. Chroniæ.

CVm res non inſtrumentis gerantur, ſed in hæc rei geſtæ teſtimonium conferatur: factã emptionem [i], & in vacuam [k] poſſeſſionem inductum patrẽ tuum, preciumq; numeratum, quibus [l] potes, iure proditis probationib. docere debes. D. V. Non. Oct. AA. & Coſ. 299.

13. Iidem AA. & CC. Iuſtino.

NOn epiſtolis [m] neceſſitudo conſanguinitatis [n], ſed natalibus, vel adoptionis ſolemnitate coniungitur: nec aduerſus abſentem hæreditatis diuidendæ gratia velut contra fratrem pro ancilla penitus arbiter, ſubſtantiam [o] perimit veritatis. Siue itaq; quaſi ad ſororem, quam ancillam te poſſe probare confidis, epiſtolam emiſiſti, ſiue familiæ erciſcundæ quaſi pro cohærede petitus arbiter doceatur: fraternitatis quæſtio per hæc tolli non potuit. D. Kal. Decemb. AA. Conſſ. 299.

Qui negat eſſe filium quem tractauit vt filium, debet probare negatiuam. Bald.

14. Iidem AA. & CC. Munitiano.

NOn nudis adſeuerationibus [p], nec ementita profeſſione, (licet vtrique conſentiant) ſed matrimonio legitimo concepti, vel adoptione ſolemni filij [q] ciuili iure patri conſtituuntur. Si itaq; hunc, contra quem ſupplicas, alienum eſſe ‖ probare ‖ confidis: per te vel per procuratorem adfirmationem eius falſam detege. Dat. Kal. Decemb. AA. Coſſ. 299.

15. Iidem AA. & CC. Antonio.

VIs eius, qui ſe dominum contendit, ad imponendũ onus probationis ſeruo, minimè prodeſt. Cùm igitur aufugiſſe [r] te de domo Seueri profitearis, verum nec ab illo iuſto initio, ſed per violentiã adſeueras ‖ te ‖ eſſe detentum inquiſito prius, an in poſſeſſione libertatis ſine dolo malo conſtitutus ſis, tunc etiam onus probationis quis debeat ſubire, per huiuſmodi euentum declarabitur. Dat. 6. Kal. Ian. AA. Conſſ. 299.

16. Iidem AA. & CC. Philippo & Sebaſtiano.

SIue poſſidetis prædia, quæ à patre communi ſibi fratres emancipati donata contendentes vindicant ipſis incumbit facti probationis neceſſitas, ſiue ipſis ea prædia quaſi à patre veſtro ſibi donata tenentibus, vos cohæredes conſtituti patris petitis: vt intentionem ve-

---

credi, etiam abſentes: fideiubemus quidem præſentes tantũ, ſed tamẽ verbis *l. 12. infrà de fideiuſſoribus: l. 32. ff. mandati: l. 3. inf. ff. de adminiſt. rer.* Conſtituimus, nudo cõſenſu eoq; ſufficiente ad actionẽ producendam §. *9. Inſt. de act.* & ita differunt mandator, fideiuſſor, & is qui conſtituit. In eo conueniunt, quod pro alio hi omnes interueniunt. [b] i. res quaſcumque *l. 2. s. eod.* [c] *v. 22. ff. 3: adde 1. Harmenop. 2: 2. Clement. 7.* [d] id eſt, probare. Petenti mutuum, onus probandi incumbit *l. 2. ff. eodem. Eclog. d. loco cap. 2.* [e] *l. vlt. j. de ſolutionibus.* Reus ſuã exceptionem probare cogitur. & meritò, cùm excipiendo fiat actor *l. 1. ff. de except. Eclog. dicto loco cap. 17.* [f] Petitori poſſeſſionis, non ei qui poſſidet, onus probandi incumbit, idq́ue veteris iuris definitio ac regula continetur *l. 1. C. de fide inſtr. adde l. 24. inf. ff. de rei vind. l. 21. s. de rei vind.* [g] *l. 4. s. de edendo: l. 9. in pr. j. de obligat. & action. l. 9. j. de except.* [h] Qui (ne conueniatur) excipit collegam fuiſſe ſoluendo, probare tenetur eum idoneum fuiſſe tempore depoſiti officij. Et ita ex perſona contutoris qui erat ſoluendo tempore finiti officij, nemo poteſt conueniri. Parum ad rem Accurſius & Baldus hîc colligunt, ex præſenti ſtatu præſumi in præteritum. Paulò melius Alciatus 2. præſumpt. 25. Præſumi de præterito ad præſens. Dic melius, Qui debitorem non conuenit, quo eum tempore potuit conuenire, ſibi præiudicat *l. 11. ff. eod: l. 1. §. 12. 15. ff. de tutel. & rationib. l. 1. §. 12. ff. de magiſt. conuen: l. 11. ff. ad municip: l. vlt. j. quib. cauſ. habenti tut: l. 1. j. de diuid. tut.* [i] Hæc lex tranſpoſita eſt, vt ex hac ſubſcriptione apparet. Ideoq́ue quarta huius tituli in editione Haloandri rectè collocatur: id quod ſæpe in hac editione accidiſſe video. [k] Dominium probari poteſt inſtrumentis & teſtibus, *l. 10. inf. s. de rei vindicat.* [l] puta rationes *l. 6. j. eod.* [m] .i. quæ domi ac priuatim, non adſcito tabellione, teſtibus aduerſario, ſibi quiſque facit. [n] *l. 7. infrà eod.* vel poſſeſſio, adſeueratio *l. 5. j. de teſtam:* breuis *l. vlt. j. de conueniend. fiſci.* [o] *v. l. 5. s. eod.* [p] .i. teſtamento. hoc vt verum eſſet, dixi ad *l. 5. s. familiæ: & l. 10. s. comm. vtriusq; adde l. 37. §. 5. in fin. ff. de legat. 3.* [q] ſe debere. ita legendum exiſtimo idq́ue innuit hæc hypotheſis, diuerſa à ſuperiore, quæ extat huius legis initio. Id etiam ſatis innuit Authentica proximè ſequens qua dicitur, Hæredes cogi ſtare teſtatoris religioni. Quæ verba oſtendunt teſtatorem in rebus certis obligatum fuiſſe, non ei res certas debitas. alioquin dicendum fuiſſet, debitores cogi ſtare religioni defuncti. Ratio autem decidendi hîc eſt manifeſta *l. 11. §. 1. ff. de interrog.* [r] poteſt tamen eo caſu debitori deferri iuſiurandum *d. §. 5. adde Cuiac. Nouell. 48. c. 1. in fin.* [ſ] ſic reſtitue, Quod non obtinet omnimodo, niſi teſtator &c. vt ſit ſenſus, Non continuò obligari hæredes ex confeſſione teſtatoris, niſi iurauerit: non ex quauis eius confeſſione teneri, ſed tantùm iurata. [t] Defuncti iuramento, hæredes obligantur.

[a] & falſi facilitati. [b] *v. l. 5. 6. s. eo.* [c] A reo probationes nõ exigũtur, ſed ab actore *l. 2. ff. eod.* [d] Qui de ętate excipit, eã cogitur probare *l. 4. j. de in integr.* [e] Natales, aut honores patris, liberos eius ingenuos eſſe nõ probant. [f] .i. cum ſæpe id accidat. Nota argũ à communiter accidentibus *v. Rol. à Valle 1. conſil. 52. num. 12. 13.* [g] Qui vitium teſtamẽti impugnat, vitiũ tenetur probare: aliàs, præſumitur ꝓ teſtamẽto. [h] Nota apud quem agatur de hęreditate. [i] Emptio, poſſeſſionis adprehenſio, pecunię numeratio, teſtib. citra inſtrumẽta probari poteſt. *adde q̃ ſcripſi ad l. 17. s. de pact.* [k] hoc quid ſit *v. l. 2. inſi. ff. de act. emp.* [l] *l. 1. j. de fide inſtrum.* [m] tantum ſc. *v. l. 15. l. 29. ff. eod:* nec traſactione matris *l. 26. s. de tranſaction.* [n] Conſanguinitas quomodo probetur v. Hartmannum *2. pract. 13. obſ. 2.* [o] ſubſtantiæ perimit veritatem *Hal. l. 9. s. de iuris et facti.* [p] Non ſufficit ad probationẽ filiationis, vt te quis filium nuncupet, niſi vt filiũ quoq; habeat. [q] Dictum eſt de ingenuitatis *l. 19.* cõſanguinitatis ac fraternitatis ꝓbatione *l. 13. s. eod.* nũc tranſit ad filiationẽ. Ea vt probetur, v. hanc legẽ *adde l. 5. j. de teſtam. l. 26. s. de tranſact. adde q̃ dixi ad l. 13. ff. hoc tit. & l. 3. ff. de cenſib.* Filiatio quomodo probetur v. *Hartmannũ 2. pract. 13. obſ. 1.* [r] Antonius de fuga confitetur, ſed de iniuſta ſeruitute Seueri excipit. Interea dũ de libertate iudicatur, num cogitur ad Seuerum reuerti, & de ſua ingenuitate probare? cùm primũ conſtiterit iudici Antoniũ per vim à Seuero in ſeruitutem addictũ, Antoni9 in poſſeſſione libertatis conſtituendus. Si hoc non conſtiterit, ob fugã præſumitur eſſe in dolo: ideoq́ue tenetur ſe ingenuum probare *adde l. 20. ff. eo. adde l. 21. j. de liberali:* & ita, violẽta poſſeſſione probata, poſſeſſori: ea non probata, actori & petitori onus probãdi incumbit. hinc colligunt, Eum qui olim dominus fuerit, hodie quoq; dominum præſumi *v. Alciat. 2. præſumpt. 20.* olim poſſeſſores, hodie poſſidere: *Idem 2. præſumpt. 21.* olim diuitem hodie diuitem. *Idem 2. præſ. 27.* An olim pauper, hodie talis ſit præſumendus *v. l. 10. j. arbitr. tut.*

ſtrant

ſtam non conſtitiſſe detegant, vnde [a] domini facti ſunt, emergente quæſtione, docere compelluntur. Datum X. Kal. Febr. AA. Conſſ. 299.

17. Ijdem AA. & CC. Paulinæ.

MAtrem tuam conſecutam libertatem, ac te poſt [b] editam, vt ingenua probari poſſis, oſtendi conuenit. Quod enim fratribus [c] tuis nulla moueatur quæſtio, ad defenſionem tuam nihil prodeſſe poteſt. Datum V. Idus Feb. AA. Conſſ. 299.

18. Ijdem AA. & CC. Violantillæ.

CVm precibus tuis ſignifices, ignorante te prædium eum, cuius meminiſti, ſibi velut à te donatum inſtrumentis inſeri feciſſe: ſi vera ſunt, quæ ‖precibus‖ indidiſti: nec ad nomen factæ donationis fundus iſte peruenit. vnde adito iudice competenti, probare [d] te oportet contra voluntatem tuam hunc fundum inſtrumento aduerſarium tuum ſibi adſcribi laborare: vt ſecundum tenorem reſcripti noſtri poſſis conſequi ſententiam. Dat. XII. Idus April. Byzantij, CC. Conſſ. 300.

19. Ijdem AA. & CC. Menandro.

EXceptionem dilatoriam [e] opponi quidem initio [f], probari verò, poſtquam [g] actor monſtrauerit, quod adſeuerat, oportet. Datum XIII. Kalend. April. Nicomediæ, CC. Conſſ. 300.

Authen. ex Nouell. 90. cap. 4.

AT qui ſemel produxerit teſtes, aut bis [h], aut ter [i], & teſtificatu tractauerit, aut ab aduerſario hoc faciente diſputationem acceperit, & ex hoc teſtificata [k] didicerit: non habebit licentiam vlterius vti productione teſtium ex diuina etiam iuſſione. Si verò hoc non egerit: tunc danda eſt quarta [l] productio teſtium, ſacramento [m] ab eo prius dando, quod neque ſubtraxerit, neq; percontatus eſt ipſe teſtificationes, vel aliquis aduocatorum eius, vel alius pro eo agens: nec per dolum, nec per machinationem, vel artem, quartam productionem teſtium petat fieri.

Per productionem inſtrumenti non probatur libertas, ſed magis præſumitur contra ſubtrahentem. Bald.

20. Ijdem AA. & CC. Phrominæ.

SI de poſſeſſione ſeruitutis, emptionis [n] inſtrumentis ſubtractis, in libertatem proclamat Eutychia: cum petitori [o] probationis onus incumbit, intentione ſua defecta, his iuuari minimè poteſt. Nam ſi in ſeruitutem petatur: ad emptionis probationem non eſt indicijs alijs opus, ſed inſtrumentorum furtum [p] monſtrare ſufficit. IIII. Non. Decemb. Nicomediæ, CC. Conſſ. 300.

21. Ijdem AA. & CC. Criſpo.

AD probationem dominij, aliena ſubtrahentes [q] in-

[a] Bona à defuncto relicta, non præſumuntur alteri⁹ eſſe, aut ab eo donata, niſi de donatione conſtiterit, v. *Alciatum* 1. *præſumpt*. 10. Dominiũ enim præſumitur cõtinuatum in filium hæredem, nõ in donatarium. Is itaque ſiue agat, ſiue ab eo petatur, donationem probare tenetur.

[b] Non ſi mater libera, mox eius filij liberi: potuerunt enim ante matris libertatem naſci *l. 10. in fine* ſ. *eodem: l. 22.* ʝ. *eod.*

[c] Non ſi fratribus tuis mouetur ſtatus quæſtio, ideò liber cẽ ſeris. Poteſt enim eadem mater nondũ libera, te: libera facta, fratres tuos peperiſſe *l. 17.* ʝ. *de liberali.*

[d] Præſumitur pro inſtrumento, niſi contrarium probetur *leg. 14. in fine infr. de contrahen. ſtipul.* Aduerſus inſtrumentum admitti poſſunt probationes contrariæ. [e] *l. 12. infr. de exceptionibus.* Dilatoriæ ad perſonas iudicis, actoris, procuratoris pertinent: peremptoriæ ad ipſas cauſas. Non mirum itaque, ſi illæ ante litem conteſtatam opponendæ ſint: Peremptoriæ, poſt eam conteſtatam poſſint opponi. Eſt & illud ſciendum, Dilatorias quoque ex pacto temporario poſſe proficiſci *l. 27. §. 1. ff. de pactis. qua de re vide Cuiacium 9. obſeruat. 23.* [f] id eſt, ante litem conteſtatam. [g] id eſt, poſt litem conteſtatam. Non ſunt igitur eadem opponere & probare. Dilatoria, ante, non poſt litem conteſtatam opponitur. Poſt, non ante probatur. [h] ſenſus eſt, Eum qui ſemel vel iterum, vel tertio teſtes produxit, & teſtium productioni renunciauit, non admitti ad aliam productionem, ſi & priorum teſtimonia, vel aduerſarij exceptiones non cognouerit. Sin minus, admitti, dummodo iurauerit, ſe priora teſtimonia cognita non habere. [i] Tres productiones teſtium permiſſæ. [k] Didiciſſe teſtificata, productionem teſtium impedit. [l] Quarta productio teſtium requirit ſolemnitatem. [m] Iuramento probatur animi qualitas. [n] Non continuo qui in libertatem proclamat ex inſtrumentis ſuæ emptionis (id eſt, quibus conſtat ſe ſuam libertatem quondam vendidiſſe) quæ penes ſe habet, præſumitur liber. præſumitur potius ea ſubtraxiſſe: niſi a domino reddita, animo manumittendi, probauerit. Diuerſum erit, ſi in libertatem vltro non proclamet, ſed eum in ſeruitutem dominus aſſerat. Tunc enim ſola productione inſtrumenti præſumitur liber, niſi ſubtractum probetur, *vide 12. Eclog. 1. c.* περὶ ἀναφωνούντων, *&c. ex tit. 9. 20. 21.* Interim nota veteris moris veſtigium, quo in vſu fuit reddi manumiſſis inſtrumenta ſeruitutis. [o] *l. 2. ff. eod.* [p] *l. 5. l. 13.* ʝ. *de fide inſtrumentorum.* [q] Furi non prodeſt inſtrumentum ſubtractum.

ſtrumenta, his vti minimè poſſunt: quippe cùm horum lectio [a] non recitantem, ſed quem tenor ſcripturæ deſignat, adiuuet. Cum itaq; nec cætera probationum indicia [b] reprobentur: iure competenti, prædiorum quæ in quæſtionem veniunt, dominium ad te oſtende pertinere. nam res vindicantem ab emptore [c], ſuos numeratos nummos adſeuerantem, erga probationem laborare non conuenit. ſi quidem huiuſmodi, licet probetur factum, ‖tamen‖ intentioni nullum præbet adminiculum. S. VI. Idus Decembris, Singiduni, AA. Conſſ. 303.

Per media impertinentia non fit probatio. Bald.

22. Ijdem AA. & CC. Agathocleæ.

AD probationem ſeruitutis Glyconis, matrem eius ac fratrem [d] ſeruilia feciſſe miniſteria, non ſufficit: cum [e] neque ingenuorum conuenientia coniunctis neceſſitudine præiudicet, neque de ſeruis ex eadem matre natis libertatem vnus adipiſci prohibeatur. Dat. IX. Kal. Ianuar. ipſis CC. Conſſ. **

23. Ijdem AA. & CC. Menelao.

ACtor, quod adſeuerat, probare ſe non poſſe profitendo, reum [f] neceſſitate monſtrandi contrarium non adſtringit: cùm per rerum naturam factum negantis [g] probatio nulla ſit. Datum VIII. Kalend. Ianuar. CC. & Conſſ. 304.

24. Imperatores *Valens, Gratianus, & Valentinianus*, ad Antonium præfectum prætor. poſt alia.

IVbemus omnes qui ſcripturas ſuſpectas comminiſcuntur [h], cum quid in iudicio prompſerint, niſi ipſi adſtruxerint [i] veritatem, vt nefaria [k] ſcripturæ reos, & quaſi [l] falſarios eſſe detinendos. Dat. Prid. Id. Ianuar. Tiberiade, Valente V. & Valentiniano Iun. Conſſ. 376.

25. Imperatores *Gratianus, Valentin.* & *Theodoſius* AAA. Floro præfecto prætorio.

SCiant cuncti accuſatores eam ſe rem deferre in publicam notionem debere, quæ munita ſit [m] idoneis ‖teſtibus, ‖vel‖ inſtructa‖ apertiſſimis‖ documentis, vel indicijs [n] ad probationem indubitatis & luce clarioribus expedita.

DE TESTIBVS [o];

Tit. XX.

De ſcripta teſtatione, & nuda voce.

Hanc legem reſtituit ex Baſilicis Cuiacius lib. 13. obſeru. cap. 38. quam Antonini eſſe exiſtimat. illius autem ea eſt ſententia, Ne teſtes recipiantur aduerſus tabulas vel inſtrumenta, quæ etiam teſtium ſubſcriptionem habent: & eam expreſſit Harmenopulus his verbis libr. 1. titul. ſexto. Ἄγραφος μαρτυρία κατὰ ἐγγράφου μαρτυρίας ἰσχύειν οὐ δύναται.

I* [p].

COntra ſcriptum teſtimonium non ſcriptum teſtimonium haud profertur.

[a] Inſtrumentum nihil aliud probat, quàm quod in eo continetur: non iuuat recitantem, ſed eum quem tenor ſcripturæ deſignat.

[b] Indicia valent ad probationes *leg. vlt.* ʝ. *eod.*

[c] Non ideo ſi ex mea pecunia fundum emiſti, fundus meus eſt, *v. leg. 8. ſi quis alteri vel ſibi.* At habeo penes me emptionis iſtius inſtrumẽta, vt hinc poſſit præſumi, emptionem meo nomine factam? non eſt efficax præſumptio. Quid iuris? ei⁹ erit fund⁹ cui⁹ nomine eũ emptum fuiſſe inſtrumentum declarat.

[d] Non ſi mater aut frater ſeruilia fecit miniſteria, ideo filij aut fratres ſerui præſumuntur.

[e] *facit l. 17.* ſ. *eod.*

[f] *l. 11.* ſ. *de petitione hæred.*

[g] Facti negatiua probari non poteſt *l. 10. in fine,* ʝ. *de nõ numer.* iuris poteſt *l. 5. in fine, ff. eodem:* ſed & ea quæ tempus & locum habet adiunctum. quod ei accidit, qui ſe vel aduerſarium abfuiſſe probat *l. 14. in fine* ʝ. *de contrah. ſtipul. §. item. Inſtit. de inutilib. ſtipulationib.* Huiuſmodi negatio non eſt pura aut ſimplex. [h] id eſt, qui aiunt falſam ſcripturam productam. [i] *adſtrixerit Haloand.* [k] nefariæ *Haloand. Cod. Theodoſ. 12. 39. 7.* [l] Qui accuſat inſtrumentum de falſo, nec probat: punitur tanquam falſarius, *adde l. 2.* ʝ. *de fide inſtrumentorum, lege 22. infr. de falſis: leg. 3. §. 4. ff. de ſuſpectis.* & merito. nec enim de ſuſpitionibus iudicandum *leg. 16. infrà de pœnis.* [m] rectè hoc additur. nec enim omnis teſtis eſt idoneus. [n] Præcipuæ ac plenæ probationum ſpecies ſunt, inſtrumenta publica, teſtes duo vel plures, facti euidentia, confeſſio iudicialis, iuſta & vrgens præſumptio, Indicia *l. 21.* ʝ. *eo.* indubitata, luce clariora *vt hic:* certa *l. 19.* ſ. *de rei vindic.* iure prodita *leg. 15.* ʝ. *de iure dot.* apertiſſima rerum argumenta *leg. 3. §. 4. ff. de ſuſpectis* liquida *leg. 2. infrà de in litem iurando:* euidentiſſimæ, *leg. 34. §. 3. ff. de legatis* 1. liquidæ & manifeſtæ probationes *leg. 14. in fine infr. de contrahenda ſtipulatione,* manifeſtiſſimæ rationes *leg. 17. in fine ff. de manumiſſ. teſtament.* probationem faciunt. Iuſiurandum eſtne per ſe ac ſolum, legitimæ probationis genus? Oldendorpius putat *in Topicis cap. de plena & ſemiplena probati:* Cuiacius negat *hoc titulo.* [o] *5. Paulus ſenten. 15. 22. ff. 5. Nouell. 90. 21. Ecloga 1: 1. Harmenop. 6. 3. quæſt. 4. 5. 9. & 14. quæſt. 2: 2. decretal. 20. 2. ſext. 10. 2. Clement. 8. vide Oldendorpium in tract. de teſtib. Rebuff. tom. 3. tract. de teſtib.* [p] Latina interpretatio.

nium non fertur[a].

2. Imperator *Alexander* A. Carpo.

SI tibi controuerſia ingenuitatis fiat: defende cauſam ‖tuam‖ inſtrumentis & argumentis, quib; potes. Soli [b]enim teſtes ad ingenuitatis probationem nõ ſufficiunt. PP. X. Kal. Maij, Maximo II. & Æliano Conſſ. 224.

3. Imperatores *Valerianus* & *Gallienus* AA. Roſæ.

ETiam iure ciuili domeſtici [c]teſtimonij fides improbatur [d]. PP. 3. Kalend. Septemb. Valeriano III. & Galieno II. AA. Conſſ. 256.

4. Imperatores, *Carus*, *Carinus*, & *Numerianus* Auguſti Valerio.

SOla teſtatione prolatam, nec alijs legitimis [e]adminiculis cauſam approbatam, nullius eſſe momenti, certum eſt. PP. 8. Kalend. Decembr. Caro & Carino AA. Conſſ. 283.

5. Imperatores *Dioclet.* & *Maximianus* AA. Candido.

EOs teſtes ad veritatem iuuandam adhiberi oportet, qui omni gratiæ [f]& potentatui [g]fidem religioni iudiciariæ debitam poſſint præponere. PP. V. Kalend. Maij, Maximo II. & Aquilino, Conſſ. 280.

6. Ijdem AA. & CC. Tertullo.

PArentes [a]& [b]liberi inuicem aduerſus [c]ſe nec volentes [d]ad teſtimonium admittendi ſunt. PP. 4. Non. Decemb. Nicomediæ, CC. Conſſ. 294.

7. Ijdem AA. & CC. Diogeni & Ingenuæ.

NImis [e]graue eſt, quod petitis, vrgeri partem diuerſam ad exhibitionem eorum [f], per quos ſibi [g]negotium fiat, vnde intelligitis, quod intentionis veſtræ proprias afferre debetis probationes, non aduerſus ſe ab aduerſarijs adduci. Dat. VI. Kal. Maij, CC. & Conſſ. 294.

8. Ijdem AA. & Cæſares Deruloni.

SEruus pro domino, quemadmodum [h]aduerſus eum, interrogari non poſſe: pro facto autem ſuo [i]interrogari poſſe, non ambigitur. Datum Kalend. Nou. Nicomediæ, CC. Conſſ. 294.

Teſti non iurato non adhibetur fides.

9. Imp. *Conſtantinus* A. ad Iulianum præſidem.

IVriſiurandi [k]religione teſtes, prius quàm perhibeant teſtimonium, iamdudum artari præcepimus: & vt honeſtioribus potius teſtibus fides adhibeatur. 1 ¶ Simili modo ſanximus, vt vnius [l]teſtimonium nemo iudicum in quacunq; [m]cauſa facilè patiatur admitti. Et nunc manifeſtè ſancimus, vt vnius omnino teſtis reſponſio non audiatur, etiam ſi præclaræ [n]curiæ honore præfulgeat. Datum VIII. Kalend. Septembr. Naiſſo Optato & Paulino Conſſ. 334.

10. Imperatores, *Valent. Grat.* & *Valentin.* AAA. ad Gracchum P. vrbi.

OMnibus in re propria [o]dicendi teſtimonij [p]facultatem iura ſubmouerunt. Datum V. Kal. Decembr. Valente V. & Valentiniano Iun. Conſſ. 376.

Teſtes debent eſſe liberi, & non debent eſſe ſocij vel participes criminis. Bald.

11. Imperatores *Honor.* & *Theod.* Auguſti Cæciliano PP.

QVoniam liberi [q]teſtes ad cauſas poſtulantur alienas, ſi ſocij & participes [r]criminis non dicantur, ſed fides ab his notitiæ [s]poſtuletur: in exhibitione [t]neceſſariarum [u]perſonarum, hoc eſt teſtium, talis debet eſſe cautio [x]iudicantis, vt his venturis ad iudicium, per accuſatorem, vel ab his, per quos fuerunt poſtulati [y], ſumptus [z]competentes dari præcipiat. Idem iuris eſt, & ſi in pecuniaria cauſa teſtes ab alterutra parte producendi ſunt. Dat. XIII. Kalen. Febr. Rauennæ, Honorio, VIII. & Theod. IIII. AA. Conſſ. 409.

Authen. ex Nouell. 90. cap. 6.

SI teſtis productus dicatur ſeruilis eſſe fortunæ & teſtari voluerit, ipſe verò ſe liberum eſſe affirmet, ſi quidem ex natiuitate, impleatur teſtimonium eius: vt ſi is habita diſputatione ſeruus eſſe apparuerit: reſpuatur eius teſtimo-

[a] ſic diſtingue, Aut de teſtimonijs aduerſus tabularum fidẽ admittendis agitur, aut earum ex poſtfacto inutilitate. Quod ad poſtremũ attinet, Tabulę, cautiones, ſyngraphæ teſtibus munitæ, nudis teſtib. potiores. in illas nudi teſtes non audiuntur. Quid ſi quinq; teſtes aditi rogatiq;, ſolutionem eſſe factam reſpondeant? audientur *l. 18. j. eod: Nouella* 90. alias chirographum, apocha, vel alio ſcripto tantum refellitur, nõ teſtibus *l. 25. inf. ff. de probationib.* Videamus de priori ſpecie, quoties ſ. de fide tabularum dubitatur. Inſtrumenti falſitas teſtibus probari poterit *Paulus* 5. *ſent.* 25. §. 5. *adde l. 14. in fine j. de contrah. ſtipul.* Sed ijdem (poſſunt etiam & alij in caſu legis 14. *in fin. j. de contrah. ſtipul.*) teſtes qui ei interfuerunt, eius falſitatem poſſunt arguere *Paulus* 5. *ſent.* 15. §. 4. quo caſu viua vox (quam tamen vult munitam eſſe iureiurando Harmenopulus 1. *titu. 6. capit.* περὶ ἀγράφων) præferetur ſcripturæ. Quid ſi omnes non conſentiant? maioris partis depoſitioni ſtabitur. Quid ſi ſint æquales? ex eorũ depoſitione quæ inſtrumenti narrationi eſt conformis iudicandum. Quod diximus de tabulis & chirographis, an idem obtinet in teſtamentis? teſtamentum alio teſtamento eſtne pręcisè reuocandum, an potius reuocatio teſtibus probari poterit? poterit *l. 27. j. de teſtam.* Eo caſu quot teſtes requiruntur? tres ſufficiunt, ſi de decennali teſtamento agatur *l. 27. j. de teſtam.* hoc ceſſante, totidem requiri teſtes exiſtimo, quot in teſtamento faciendo requiruntur. *adde Cuiac.* 13. *obſ.* 38. & 16. *obſer.* 25. [b] Ne intelligas, ingenuitatem teſtibus ſolis probari non poſſe, ſed potius, non tantum teſtibus, ſed & inſtrumentis & argumentis probari. Soli teſtes non ſufficiunt, id eſt, non ſolummodo. adde *l. 10. 13. s. tit. prox.* Porro videbatur dicendum, Teſtibus ingenuitatem probari non poſſe. Nam ingenui ætas, vt naſcitur, conſcribi ſolet *l. 2. ff. de excuſat. tut. l. 3. ff. de cenſibus.* Videri exinde ad probationẽ ingenuitatis ſcripturá præcisè requiri, quæ ab ei⁹ natiuitate ſit exacta [c] Domeſtica teſtimonia, κυριακαὶ μαρτυρίαι 21. *Eclog.* 1. *cap.* 24. teſtis de domo *l. 24. ff. eodem.* puta pater, filius, vxor, ſerui, & ſimiles perſonæ. de quibus vide quæ notaui ad d. l. 24. & *l. 4. 5. dicto tit.* hoc addendum, domeſticum conſiderari tempore teſtimonij dicendi. niſi is in quem agitur data opera teſtem emerit: & ita ſeruum ſuum fecerit, ne teſtimonium eius audiretur: aut eum alteri vendiderit, vt venditionis occaſione aduerſus tertium eo vteretur *l. 1. §. 12. ff. de quæſtionib. vide Oldendorpium capit. 4. de teſtibus, numer.* 5. [d] aduerſus tertium ſcilicet, & vbi teſtium domino, vel patri aliquid adquiritur, 1. *Harmen. 6. c.* περὶ κεκολυμένων μαρτύρων *l. 9. de teſtibus.* Quid ſi tertius vltro petierit domeſticos interrogari? Accurſius putat fortè cogendos. diſtingue melius. nam parentes, vel quaſi liberi, vel quaſi inuiti non coguntur alij in alios teſtimonium ferre *l. 4. l. 5. ff. eod.* Serui certis caſibus coguntur *l. 1. j. de quæſt. l. 10. §. 4. ff. de quæſt.* 21. *Ecl.* 1. *ca.* 27. *in fin.* Reliquas perſonas non ita coniunctas, etiam admitti: ſi ſint honeſtæ *v. Iohannem Anchoranum* 2. *quæſt.* 69. *num.* 7. Lego apud Paponem duos infantulos aduerſus parentem ſuum interrogatos, & parentem eorum indicio penè ſublatum 24. *Arreſtor.* 9. *numer.* 7. Quin & de nece domini aduerſus tertium, ſerui interrogantur *l. 1. ff. de Silaniano.* Quid ſi de iniuria illata agatur, domeſticis eſtne fides adhibenda aduerſus tertium? poteſt adhiberi, ſi modo ceſſent aliæ probationes & teſtes inter ſe conſtent. Nam ex probata domeſticorum conſtantia & ſimplicitate, efficitur ſuſpicio. [e] Teſtis, legitimis adminiculis cauſam non approbat, qui dicti ſui cauſam non reddit. Quę ſit ita teſtatio, ſola eſt & nuda, id eſt, qui ita teſtatur, non ꝓbat. *qua de re vide Oldendorpium cap. 5. de teſtibus, num. 4. VVurmſer.* 1. *pract.* 18. *obſer.* 1. poteſt tamen denuo interrogari. *Idem obſer.* 2. [f] Suſpecti gratiæ teſtes non audiuntur 5. *Paul. ſent.* 15. §. 1. Amicus, gratioſus teſtis *l. 3. in prin. ff. eodem.* quibus probetur amicitia *dicam alibi.* adde & amici ſocios non admitti, 1. *Harmenop. dicto capitul.* [g] Potentatum δυναστείαν 21. *Eclog.* 1. *cap.* 26. Potentatus, vis ſpecies. Eſtque mariti in vxorem, vide Oldendorp. *cap. 4. de teſtibus, numer.* 3. vbi probat, vxorem pro marito teſtem eſſe non poſſe quia ſunt vna caro, & vna domus, niſi in maieſtatis crimine 1. *Harmenop. 6. cap.* περὶ κεκολυμένων, &c. patris in filium, *l. 9. ff. eodem.* domini in ſeruum *l. 7. ff. eo:* patroni in libertum *l. 4. in fine. ff. eod.* ciuitatis in vaſallum, ſubditum, ciuem *qua de re vide Oldendorp. cap. 4. de teſtibus nu.* 7. locupletioris in pauperem: iudicis, in prouincia lem. quidam potentatus, quoddámve imperium *l. 6. ff. eo.* In quibus tamen omnibus iudex poteſt habere rationẽ perſonarum aut teſtiũ, vt ꝓ earũ qualitate moueatur ad fidem. [a] quo vocabulo aſcendentes, cùm maſculos, tum fœminas intellige *Eclog. d. loco.* [b] *l. 9. ff. eod.* 5. *Paul. ſenten.* 15. §. 3. 21. *Ecl.* 1. *ca.* 29. *v. Oldendorp.* 4. *de teſtib. num.* 1. & *c. 66. de except. nu.* 12. [c] ſecus aduerſus alios *l. 17. ff. eo. l. 11. ff. de falſis.* [d] *Ecl. d. loco.* [e] *l. 10. §. 4. ff. de quæſtionibus: l. 10. ſupr. de edendo.* [f] teſtium ſc. [g] Nemo aduerſus ſe teſtes producere cogitur *d. §. 4. Harmenop. d. loco.* [h] *d. §. 4. Paul. 1. ſenten.* 12. §. 4. & 5. *ſenten.* 16. §. 5. [i] in ſe ſc. *l. 15. j. de quæſtionib. Paul. 2. ſent.* 17. §. 13. *in f.* & 5. *ſent.* 16. §. 1. [k] *l. 19. j. eodem:* quid iurant? de veritate dicenda, nedum ſuper articulis datis, ſed in ijs omnibus quæ ad cauſam faciunt *vide VVurmſer.* 1. *pract.* 18. *obſeruat.* 9. alias eorum teſtimonium nullum *v. Oldendorp. capit. 5. de teſtib. numer.* 2. Iuratur autem parte aduerſa citata & præſente *v. l. 18. infr. de fide inſtrumen.* alias eorum teſtimonia carent fide *v. Oldendorp. ibid. num.* 3. [l] Vnus teſtis, nullus teſtis. Vnius teſtimonium non admittitur. Vox vnius, id eſt, vox nullius. *Harmenop. 6. d. ca. adde l. 20. ff. de quæſtionib. adde quæ dixi ad l. 14. ff. de dote prælegata: leg. 1. in fin. ff. de verbor. oblig. l. 1. §. 4. l. 20. ff. de quæſtionib. adde Ægid. Boſsium in tractatu oppoſit. contra teſtes numer.* 70. & *ſequentibus.* [m] ſic, depoſitio vnius teſtis, confirmata etiam ſigillo, non admittitur. Harmenop. d. c. dum tamen ait, ſolum tabellionem ſufficere ad ferendum teſtimonium ſuper comparatione eorum inſtrumentorum quæ proferuntur *l. 1. j. de falſis:* idem eſſe in nummulariorum rationibus, & in emphyteuſibus. [n] etiam ſi ſit ſenator *Harmenop. d. loco.* [o] *leg. 10. ff. eod.* 1. *Harmenop. 6. d. cap. adde Oldendorp. ca. 66. de except. numer.* 22. 23. & 4. *de teſtibus numer.* 20. [p] adde & ferendæ ſententiæ *j. ne quis in ſua cauſa.* [q] id eſt, ingenui, 11. *Co. Theodoſ.* 39. *l. 13.* Seruus, teſtis eſſe non poteſt δοῦλος οὐ μαρτυρεῖ. 1. *Harmenop. 6. d. c. l. 22. §. 7. ff. qui teſtamenta.* [r] *v. quæ notaui ad l. 16. in fi. ff. de quæſtionibus: adde l. vlt. j. de accuſ.* [s] Teſtis non debet deponere, niſi de eo quod ſibi notum eſt. [t] id eſt, alimentis, exhibere enim interdum ſignificat alere. [u] hîc non agitur de cognatorum aut adfinium depoſitione, *vt apud Paul. 5. ſent.* 15. §. 2. *Oldendorp. cap. 4. de teſtib. numer.* 2. & *alibi cap. 66. de except. num.* 3. Sed id tantum innuitur, Teſtes cenſeri neceſſarios vt ſæpius in quauis lite. [x] id eſt, conſideratio. [y] Teſtes debent produci & rogari: alias, dictum eorum nullius eſt momenti. *adde VVurmſer.* 1. *pract.* 18. *obſeruat.* 13. [z] impendia *leg. 3. §. 4. ff. eod. l. 6. §. 2. j. de appellationib. l. 11. §. 1. ff. ad exhibend.* 21. *Eclog.* 1. *c.* 3. *in fi.* 1. *Harmenop. 6. d. c.* An operarum amiſſarum à teſte, habenda ſit ratio, vt ſumptus eo nomine ei adiudicentur. *vide apud Gayllum* 1. *obſ.* 99.

nium.

nium. Si verò libertinum ſe dixerit: prius inſtrumentum ſuæ manumiſſionis oſtendat, quàm teſtificetur: niſi iurauerit ſe alibi probationes habere: quo facto, teſtificatio quidem ſcribatur: ſed niſi inſtrumentum monſtrauerit, reſpuatur teſtimonium eius. Si verò dicatur odioſus ex lite criminis inter eos mota, & hoc apparuerit: non ante audiatur, quàm de crimine iudicetur. Si verò ex lite pecuniaria vel aliter eſt odioſus: procedat quidem teſtatio, tempore verò diſputationum ſeruentur huiuſmodi quæſtiones.

Libertus contra patronum non teſtificatur, imo teſtificando punitur.

12. Ijdem AA. Georgiæ.

LIbertorum aduerſus[a] patronos illicitas atq; improbas voces pœnæ obiectione præcludimus: atq; ita, vt non ſolummodo ſponte prodire non audeant, ſed ne vocati quidem in iudicium venire cogantur. Dat. IIII. Id. Auguſt. Rauennæ, Mariniano & Aſclepiodoto Conſſ. 423.

13. [b] Imp. *Zeno.* *

QVi[c] falſa in teſtimonio protulerit, primùm quidem de periurio[d], deinde falſi crimine conuenitur. quòd ſi eum in ipſo teſtimonij tempore mentiri ſuſpicio ſit, verberatur[e]. Quòd ſi is, qui ex falſo teſtimonio damnatus eſt, ciuiliter[f] agere contra teſtem voluerit, quidquid damni fecit ab eo recipiet, ac præterea falſus ille teſtis definitam legibus pœnam ſuſtinebit. Quod ſi etiam in ipſa lite principali conuictus mendacij fuerit, officium iudicis eſto, vt eum vel in totam litem, quæ illi mota eſt, contra quem teſtimonium dixit, vel in minus condemnet, vel etiam pœnis ſubijciat ſeruatis omnibus, quę iam ſtatuta ſunt de his, qui falſum teſtimonium perhibent.

[a] leg.4.inf.ff.cod.Ecl.d.loco c.33.1.Harme.6.d.ca.9.Cod.Theod.6.l.4.Paul.5.ſent.15.§.3.in fi.

[b] hæc lex ſupra ex libro 3.Eclogæ, ex libro 21.*tit.*1.*c.*34.*fol.*34. reſtituta eſt etiam à Cuiacio 13.*obſ.*38.

[c] interpretatio Leuclaij.

[d] non enim audiuntur niſi iurati *l.*9.ſ.*eod.* De alijs pœnis teſtis periuri, v. omnino VVurmſerum 1.*prac.*18.*obſ.*17.

[e] βασάνοις ὑποκεῖται, i. tormentis ſubijcitur. nec.n. audiuntur huiuſmodi perſonæ ſine tormentis, ſi ſuſpectæ fidei ſint *l.*21.§.2.*ff.eod.* & *Nouell.*90.

[f] poteſt etiã criminaliter agere *l.*5.9.11.16.17.*penult.* & *vlt.infr.de falſis l.*1.*infr. quando ciuilis accuſat.*

14. Imp. *Zeno* A. Arcadio P.P.

NVllum penitus, cùm ſemel ad iudicem quemlibet, licèt non ſuum, dicendi gratia teſtimonium fuerit ingreſſus: armatam forte militiam, vel quamlibet aliam fori præſcriptionem ad euadendum iudicis motum[g] quem vel teſtimonij verborum improbitas[h], vel rei qualitas flagitauerit, poſſe prætendere præcipimus: ſed omnes, qui in ciuili ſcilicet cauſa ſuum præbent teſtimonium, ſeparato, & tanquam ‖ante‖ iudicium interim depoſito exceptionis fori[i] priuilegio, huiuſmodi præſidio denudatos, ita ‖ad‖ iudicantis intrare ſecretum, vt quicunque aures eius offenderint, non dubitent ſibimet formidandum: data cunctis iudicibus abſque vllo præſcriptionis obſtaculo (ſicut ſæpè dictum eſt) ‖in teſtes,‖ quorum voces falſitate vel fraude non carere perſpexerint, pro qualitate videlicet delicti, animaduertendi licentia. Datum XII. Kalend. Iun. Decio & Longino Conſſ. 486.

15. Imp. *Zeno.* *

H*Anc*[k] *legem reſtituit ex Baſilicis Cuiacius lib.*13.*obſ. cap.*38. & *illius argumentum his ferè verbis explicat.*

XV. Græca quæ dat in primis pedaneis iudicibus teſtes falſos corrigẽdi & tormentis ſubijciendi, ſi plebeij ſint, ius poteſtatemq; adhibito pręfecto vigilum. Quod ſi teſtes decuriones ſint, vel in aliqua dignitate poſiti, vt non poſſit in eos iudex pedaneus animaduertere: debet rem omnem ad magiſtratum à quo datus eſt, referre, ita vt pro inſinuatione relationis nihil inferatur, & ſi res aperta ſit, ſententiam à magiſtratu ferri de teſtium fide ſuſcipienda vel reijcienda oporteat: ſin autem maiori indagatione indigere videatur, rurſus eius rei cognitionem iudici delegari, non obſtante vlla pręſcriptione fori vllóve priuilegio. Nam cum vltro teſtimonium dixerint, ſuo priuilegio teſtes renuntiaſſe videntur. 1 ¶ Qui falsò negauit aduerſarium ſuum eſſe cognatum, exegitque ab eo probationes generis aut gentis, quam is ſe habere dicebat: non habeat ius vendicandorum bonorum inteſtati (eius ſcilicet quem ſuum eſſe cognatum negauit, cùm inteſtatus deceſſerit.) Sed non audiatur qui ab aduerſario probationes generis exigit, niſi prius ipſe iuret de calumnia, & iurato conſeruetur ius legitimæ ſucceſſionis. Requiruntur verò ad generis probationem teſtes quinque ſi deſint inſtrumenta, vel tres ſi illis inſtrumenta ſuffragentur. Quòd ſi huiuſmodi ſint inſtrumenta, quæ omnium probationum vice eſſe poſſint, illa etiam ſine teſtibus ſufficiunt. Vltimum autem huius conſtitutionis caput illud eſt, vt qui inſtrumento teſtis adfuit, & qui depoſuit tanquam teſtis quæ ſciebat, poſt lite mota nõ poſſit defugere teſtimonium, & vti præſcriptione fori.

[g] i.indignationem *l.* 21. *ff.com.diuid.*

[h] i. vacillatio *l.*2.*in f.l.*16.*ff.eo.*1.*Harm.*6.*d.c.inf.* vt ſi dicat ſe neſcire, mox ſcire, *Bald.* quid ſi dubitat? poteſt tẽpus & ſpatium deliberandi ac reſpondendi à iudice petere. qua de re vide VVurmſerum 1.*prac.*18.*obſer.*3.

[i] Falſus teſtis non iuuatur fori præſcriptione.

[k] aliam interpretationem Contij, v. *in noua editione Pariſienſi.*

16. [a] Imp. *Iuſtinianus.*

COnſtitutio[b] iubet non ſolum in criminalibus iudicijs, ſed etiam in pecuniarijs vnumquemque[c] cogi teſtimonium perhibere de his, quæ nouit[d] cum ſacramenti præſtatione, vel iurare, ſe nihil compertum habere (exceptis tamen perſonis quæ legibus[e] prohibentur ad teſtimonium cogi, & etiam illuſtribus, & his qui ſupra illuſtres ſunt, niſi ſacra forma interueniat) & ſi quidem in regia vrbe teſtes habitent, cogit eos propria[f] voce teſtimonium ferre. ſi verò non adfuerint, mitti ad eos iubet procuratores partium, vt apud eos deponant quæ[g] nouerũt, vel deierent quæ ignorant. Eodem proculdubio obſeruando & in teſtimonio quod in geſtis fit, nempe vt eædẽ perſonæ ab eius neceſſitate excipiantur. 1 ¶ Omnibus autem teſtibus ſine damno & impendio[h] ſuo vult factas de his interlocutiones & productiones procedere.

Firmans vel approbans perſonam teſtis in vno actu, firmat & approbat eam in omni alio ſimili. Sal.

17. Imperator *Iuſtinianus* A. Mennæ P.P.

SI quis teſtibus vſus[i] fuerit, ijdemq; teſtes aduerſus eum in alia lite producantur: non[k] licebit ei perſonas eorum excipere: niſi oſtenderit[l], inimicitias[m] inter ſe & illos poſtea emerſiſſe, ex quibus teſtes repeli[n] leges præcipiunt: non adimenda ſcilicet ei licentia, ex[o] ipſis depoſitionib. teſtimonium eorũ arguere. Sed & ſi liquidis probationibus datione[p] vel promiſſione pecuniarum[q] eos corruptos eſſe oſtenderit: etiam eam allegationem integram ei ſeruari præcipimus. Dat. VII. Kal. Iun. D.N. Iuſtiniano A. II. Coſ. 528.

18. Idem A. Mennæ P.P.

TEſtium facilitatem[r], per quos multa veritati contraria perpetrantur, prout poſſibile eſt, reſecantes: omnibus prædicimus ‖vt‖ qui in ſcriptis à ſe debita retulerint, non[ſ] facilè audiantur ſi dicant omnis debiti vel partis ſolutionem ſine ſcripris ſe feciſſe, velintq; viles & forſitan redemptos[t] teſtes ſuper huiuſmodi ſolutione producere: niſi quinque[u] teſtes idonei, & ſummæ atque integræ opinionis præſto fuerint ſolutioni celebratæ, hiq; cum ſacramenti[x] religione depoſuerint ſub[y] præſentia ſua debitum eſſe ſolutum: vt ſcientes omnes ita ea ſtatuta eſſe, non aliter debitum vel partem eius perſoluant, niſi vel ſecuritatẽ in ſcriptis capiant, vel obſeruauerint præfatam teſtium probationem: his ſc. qui iam[z] ſine

[a] Hanc legẽ Cuiacius reſtituit 13.*obſ.*38. eiuſdẽ facit mentionem 8.*obſ.*13.

[b] Interpretatio Contij.

[c] Id fallit in perſonis legibus exceptis.

[d] i. quæ percepit ſenſu aliquo. Eſtne teſtis audiendus deponẽs de actu mentali ſeu præſumpto, puta de voluntate alicuius? audiri põt. ſed huiuſmodi teſtimonium minus eſt firmũ v. *VVurmſerum* 1.*prac.*18.*obſ.*8. Auditurne teſtis de credulitate deponens? auditur, dum modo ea ſit cõiuncta ſenſui, & munita ratione, v. *VVurmſerũ d.loco obſ.*16. Ea noſſe quis non dicitur, quæ duntaxat per tranſennam ac iter faciẽs audiuit v.1.*Harmenop.* 6.*d.c.*

[e] *l.*9.ſ.*eod.* v. *l.*4.5.*ff.eod.*

[f] quid, in ſcriptis non deponent? poſſunt deponere[g] *eodem, ibi, deponant:* niſi iudex præcisè vti velit eorum præſentia, quæ in veritate exploranda potiſſimum requiritur *l.*3.§.1.2.3.*ff.eod.*[g] *dixi ſupr.eodem.*[h] *dixi ad l.*11.*in fin.ſupr.eodem.*[i] 3.*quæſt.*3.*cap.ſi quis teſtibus.*[k] Teſtes excipere non poſſum, quibus vtor. hinc etiam colligunt, Non rectè recuſari vt iudicem, quem quis ſemel vt teſtem & aduocatum probauerit, *adde l.*20.*in f.ff.de opt.*[l] aliàs non præſumitur inimicitia niſi probetur.[m] Ob ſuperuenientes inimicitias teſtes poſſumus excipere *vt hic:* & *l.*3.*ff.eodem:* ſed & procuratorem *l.*21.*ff.de procuratoribus:* & tutorem *l.*6.§.17.*ff.de excep.* iudicem *l.*13.§.8.*l.*16.*Cod.de iudicijs:* arbitrum *l.*32.§.14.*ff.de arbitris:* accuſatorem *cap.repellatur de accuſationibus: adde Clar.*5.*ſenten.* §.*vltim.quæſtio.*14.*verſ.vlterius dixi.*[n] Lex inimicum repellit à teſtimonio *l.*18.*infr.eodem*, inimicum, inquam, non leuem ſed capitalem *vide l.*3.*ff.eodem.* Quid ſi teſtis inimicitia, ex eo ipſo, in quem teſtis producitur, orta eſt? Bartolus putat eo caſu teſtem admitti poſſe *leg.*1.§.*cum quis ff.de quæſtionibus: adde VVurmſer.*1.*pract.*18.*obſeruat.*12.[o] Teſtis ex ſua depoſitione argui poteſt.[p] Satis eſt, ad eleuandam teſtis fidem, ſi probetur data ei aut promiſſa pecunia, *adde leg.*2.*ff.de concuſſione:* 1.*quæſt.*1.*capit.concuſſionis.* addunt nonnulli, preces eo ſenſu, Corruptos teſtes pecunia vel precibus vel promiſſione, fidem perdere, etiamſi non mentiantur in ſuis teſtimonijs. *vide Oldendorpium cap.*66.*except.numer.*16. Galli concepta formula ita recuſant teſtem quaſi corruptum, *par dons, promeſſes, ou argent.* Idem dicendum de teſtibus inſtructis ab ipſo litigatore, procuratore, aut eius aduocato *Oldendorp.capitul.*4.*de teſtibus numer.*18. adde Hartmanium 2.*pract.*15.*obſeruat.*16. vbi tamen ſcribit, teſtibus pecuniam impunè dari poſſe, vt verum fateantur: cuique enim permitti parare ſibi probationes, quod non probo.[q] Pecuniæ vocabulum latè patet.[r] Faciles, de facili mentiuntur.[ſ] *Nouell.*90.*cap.*2. Cautionis ſcriptæ diſſolutio, per apocham probanda eſt.[t] Redempti teſtes: de quibus *vide l.*17.ſ.*eod.*[u] Dixi *ad l.*1.ſ.*eodem.* adde, quinque teſtes habere vim ſcripturæ. Hac lege permotus Senatus Spirenſis cenſuit, Quinque teſtibus rem quamlibet probari poſſe, quantumuis ſtatutum prohibeat, probationes alias à ſcriptis admitti, *vide Mynſing.*1.*obſer.*5.*adde Cuiacium* 13.*obſ.*38.[x] 1.*Harmenop.*6.*in fine.*[y] ita vt ſenſu perceperint, *leg.*20.§.*penult.ff.qui teſtament.* Teſtes tenentur deponere de ſua præſentia in actu, *Bald.*[z] *l.*7.ſ.*de legibus.*

ſcriptis debitum vel partem eius ſoluerint, ||à|| præſenti ſanctione merito excipiendis. Sin verò facta quidem ||per ſcripturam|| ſecuritas ſit, fortuito autem caſu vel incẽdij, vel naufragij, vel alterius infortunij perempta[a], tunc liceat his qui hoc perpeſſi ſunt, cauſam peremptionis probantibus, etiam ||debiti|| ſolutionem per teſtes probare, damnumq; ex amiſſione inſtrumenti effugere. Dat. Kal. Iun. DN. Iuſtiniano A. II. Cõſ. 528.

Authen. ex Nouell. 90. cap. 2.

Rogati, vt in teſtamentis, non fortuiti vel tranſeuntes [b] veniant. Idem eſt ſi poſt ſolutionem rogati interſint confeſſioni creditoris, dicentis pecuniam ſibi debitam ſolutam fuiſſe.

19. Idem A. Iuliano P.P.

SI quando inuitos[c] teſtes in pecuniarijs cauſis ex noſtra lege aliquis trahere maluerit, ſi quidem ſua ſponte fideiuſſionem ſuæ perſonę ſine damno præſtare velint, hoc fieri: ſin autem noluerint, non[d] carcerali cuſtodia detrudi, ſed ſacramento eos committi cenſemus. Si enim pro toto, litis certamine iurijurando teſtium credendum eſſe putauerint hi qui eos produxerint: multo magis præſentiam ſuam teſtibus ſacramento eorum credere debent. Sed cùm minimè oporteat teſtes in huiuſmodi caſibus protelari, & pro alienis commodis ſuas inuenire difficultates: diſponimus non ampliùs teſtes obſeruare compelli iudices, poſtquam fuerint admoniti, niſi tantùm quindecim[e] dies: intra quos iudices prouideant quatenus cognitionem ſuſcipiant, in qua teſtes neceſſarij viſi fuerint: vt omnino licentia eis concedatur, & alterutra [f] parte ceſſante, & minimè eos obſeruare volente, ſi per executores admoniti venire noluerint, teſtes accipere, & alterutra parte præſente[g] quæ eos introducit, teſtimonia eorum capere. His autem diebus effluentibus, liceat quidem teſtibus diſcedere ||à|| iudice, nullam habente licentiam eos, poſtquam abſuerint, iterum retrahere. Ipſum autem iudicem, ſi per eum ſteterit quo minus teſtimonium præſtetur, parti læſæ omnem[h] iactùram pro huiuſmodi cauſa illatam ex ſuis facultatibus reſarcire ||diſponimus.|| Dat. XII. Kalend. April. Lampadio & Oreſte Conſſ. 530.

Authen. ex Nouell. 90. cap. 2.

Sed & ſi quis ab aliquo aliquid patiatur contra leges, aut aliter læſus, aut damnum patiens, & teſtes apud iudicem producere[i] voluerit. & eorum teſtimonia publicare[k]: aduerſarius moneatur à iudice, & ſic eo præſente iudex atteſtationes recipiat. Quod ſi venire noluerit, etiam eo abſente atteſtationes recipiat: & perinde valebunt, ac ſi eo præſente receptæ fuiſſent: nec opponere poterit, quòd ex vna parte datæ ſunt.

20. Idem A. Iuliano P.P.

CVm apud compromiſſarios iudices teſtes fuiſſent producti, variatum erat vtrum deberet eorum depoſitionibus in iudicio litigator vti, an non eſſet audiendus. Sancimus igitur, ſi quidem in compromiſſis aliquid pro huiuſmodi cauſa ſtatutum[l] eſt, hoc obſeruari. Sin autem nihil conuentum eſt in huiuſmodi caſibus: ſi quidem ſuperſint teſtes, licentiam habere eum contra quem depoſitiones eorum proferuntur, ſi eas recuſauerit[m], concedere teſtes iterum adduci, & non opponi eis quòd iam teſtimonium ſuum dederint. vel ſi hoc concedere minimè maluerit, depoſitiones eorum quaſi factas accipere: omni iure legitimo quod ei competit aduerſus eas, ſeruato. Sin autem ab hac luce omnes ſubtracti[n] ſint: tunc neceſſitatem ei imponi, fide ſcripturæ approbata, in qua depoſitiones eorum referuntur, eas quaſi factas accipere. Si verò res permixtæ fuerint, & quidam ex his mortui, alij viuentes: tunc in ſuperſtitum quidem teſtimonijs eandem electionem ſeruari litigatori, aduerſus quem teſtimonia proferuntur: in morientium autem perſonas depoſitiones eorum non eſſe reſpuendas: omni (ſecundum quod iam prædiximus) aduerſus eas & teſtes legitimo iure, quod ei competit aduerſus quem proferuntur, integro reſeruato. Datum VI. Kalendas April. Lampadio & Oreſte Conſſ. 531.

[a] Apocha deperdita, fortuito vel caſu, duob. teſtibus probare poſſumus ſolutam creditori fuiſſe pecuniam.
[b] Vana aut ꝑ tranſennam, ἐκ τοῦ παρήκοντος ſumpta teſtimonia, non valent v. 1. *Harmenopul* 6.
[c] Inuitus quis cogitur teſtimonium dicere, etiã in pecuniaria cauſa.
[d] Teſtis non conijcitur in cuſtodiã, ſed defertur ei iuramẽtum de exhibendo ſe in iudicio.
[e] De quindecim dierum præſcriptione, v. *Cuiacium capi.* 8. *de tempor.*
[f] *Nouell.* 9. *cap.* 9.
[g] Teſtiũ productio nõ fit μονομερῶς, niſi altera pars abſit *d. cap.* 9.
[h] Iudex negligens tenetur parti ad omnem iacturã actionis, ex quaſi maleficio, litem ſuam facit. *Inſtitu. de oblig. ex quaſi delicto.*
[i] Quando ꝓducendi teſtes, v. *Oldendorpium ca.* 3. *de teſtibus.*
[k] Publicatio teſtium quomodo fit.
[l] Conuentiones compromiſſariæ, ſeruandæ.
[m] Nemo tenetur ſtare depoſitioni teſtium factę corã arbitro, niſi ſint mortui, j. *eod. ibi, ab hac luce ſubtracti, adde leg.* 5. *inf.* s. *de arbitris.*
[n] *dixi* s. *eod.*

DE FIDE[a] INSTRVMENTORVM, & amiſſione[b] eorum, ||& de apochis,|| &[c] antapochis faciendis, & de his quæ [d] ſine ſcriptura fieri poſſunt,

Tit. XXI.

1. Imperator *Antoninus* A. Septimiæ Martiæ.

DEBITORES tuos quibuſcunq; rationibus[e] debere tibi pecuniam ſi probaueris, ad ſolutionem compellet aditus præſes prouinciæ: nec oberit tibi amiſſio[f] inſtrumentorum, ſi modo manifeſtis probationibus eos debitores eſſe apparuerit. PP. V. Idus Septemb. Antonino A. IIII. & Balbino Conſſ. 214.

Alter ex creditoribus poteſt vti inſtrumento, de quo alter fuit condemnatus de falſo. Sal.

2. *Alexand.* A. Mabiliano.

SI vteris inſtrumento de quo alius accuſatus falſi victus eſt, & paratus eſt (ſi ita viſum fuerit) à quo pecuniam petis, eiuſdem[g] criminis te reum facere, & diſcrimen[h] periculi ||pœnæ|| legis Corneliæ ſubire; non oberit ſententia, à qua nec is contra quem data eſt, appellauit: nec tu, qui tunc crimini non eras ſubiectus, appellare debuiſti. PP. III. Kalen. Octobr. Maximo II. & Æmiliano Conſſ. 224.

3. Idem A. Aeliano.

SI aduerſarius tuus apud acta præſidis prouinciæ cùm fides inſtrumenti quod proferebat, in dubium reuocaretur, non[i] vſurum ſe conteſtatus eſt: vereri non debes ne ea ſcriptura, quam non eſſe veram etiam profeſſione eius conſtitit, negotium denuò repetatur. PP. III. Non. Decemb. Maximo II. & Aeliano Conſſ. 224.

4. Imperator *Gordianus* A. Martiano.

ILlatæ diſpenſatori pecuniæ, ſi ob amiſſorum inſtrumentorum caſum probatione deficeris, inſpectio rationum[k] fiſcalium ||fidem|| demonſtrabit. Datum II. Id. Februarij, Gordiano A. & Auiola Conſſ. 240.

Qui allegat inſtrumentum caſu perditum, debet probare: quod ni facit non patrocinatur ei caſus allegatio. Bald.

5. Idem A. Priſco & Marco militibus.

SIcut iniquum eſt, inſtrumentis vi[l] ignis conſumptis, debitores quãtitatum debitarum renuere ſolutionem: ita non[m] ſtatim caſum conquerentibus facilè credendum eſt. Intelligere itaq; debetis, non exiſtentibus inſtrumentis, vel alijs argumentis, probare ||debere|| fidem precibus veſtris adeſſe. PP. III. Kalend. Iun. Sabino II. & Venuſto Conſſ. 241.

6. Imperatores *Dioclet.* & *Maximia.* AA. & CC. Lucido.

STatum tuum, natali[n] profeſſione perdita, mutilatum non eſſe, certi iuris eſt. Dat. XIII. Kal. Februarij, Nicomediæ, Maximo II. & Aquilino Conſſ. 286.

7. Ijdem AA. & CC. Zinimæ.

SI ſolemnibus ſtipendijs & honeſtè ſacramento ſolutus es: licet ſuper huiuſmodi re inſtrumenta[o] (vt dicis) facta perdita ſint: tamen ſi alijs euidentibus probationibus veritas oſtendi poteſt, veteranorum[p] priuilegia etiam vſurpare poſſe, dubium non eſt. Dat. XV. Kal. Iunij, Maximo II. & Aquilino Conſſ. 286.

8. Ijdem AA. & CC. Alexandro.

SI conſtiterit proprietatem poſſeſſionis, de qua agitur, apud vos eſſe: prouidebit iudex ex perſona fructuarij [q] nullum præiudicium dominio veſtro comparari propter amiſſionem inſtrumentorum. Dat. XV. Kalen. Mart. Dioclet. III. & Maximiano AA. Conſſ. 287.

9. Ijdem AA. & CC. Ariſteneto.

INſtrumentis etiam non interuenientibus, ſemel diuiſio[r] rectè facta non habetur irrita.

10. Ijdem AA. & CC. Victorino.

CVm inſtrumentis etiam non interuenientibus venditio[ſ] facta rata maneat: conſequenter amiſſis etiam, quæ interceſſerant, non tolli ſubſtantiam veritatis placuit. Datum VIII. Kalend. Nouemb. Retinaſſi, AA. Conſſ.*

11. Ijdem AA. & CC. Theagenæ.

EMancipatione facta, etſi[t] actorum tenor non exiſtat: ſi tamen alijs indubijs probationibus, vel ex perſonis, vel ex inſtrumentorum incorrupta fide factam eſſe emancipationem probari poſſit: actorum interitu veritas conuelli non ſolet. Datum III. Idus Nouembris, AA. Conſſ.*

[a] 22. *ff.* 4. 11. *Cod. Theodoſ.* 39. *Nouell.* 73. 2. *Eclog.* 2. 3: 1. *Harmenop.* 8. 2. *Decret.* 22.
[b] *l.* 1. 4. 5. 6. 7. 8. 13. j. *eod.*
[c] Apocha, quitãtia: Antapocha, *contrepromeſſe l.* 14. j. *eod.*
[d] *l.* 9. 10. 11. 12.
[e] & indicijs, *leg.* 19. s. *de rei vind.*
[f] Amiſſione inſtrumenti, debitũ nõ perit creditori.
[g] *leg.* 24. s. *de probat.*
[h] *Vide quæ notaui ad l.* 7. *ff. de accuſ.*
[i] Qui conteſtatur ſe non vſurũ inſtrumẽto, tacitè confitetur inſtrumentum falſum eſſe, aut inutile.
[k] *leg.* 5. s. *de edẽdo: l.* 2. j. *de diſcuſſorib.*
[l] *l.* 1. *ſupr. eod.*
[m] *l.* 13. j. *e. l.* 18. *inf.* s. *ti. prox.*
[n] Natali profeſſione ꝑdita, ſtatus non amittitur.
[o] quę teſtimoniales etiam dicuntur. *Vegetius* 2. *vide Cuiac. ad l.* 11. j. *de profeſſor. & medicis.*
[p] Inſtrumẽto miſſionis honorariç amiſſo, miles non amittit ius veterani.
[q] ſenſus eſt, Non ſi ꝓprietarius inſtrumẽtum proprietatis amiſit, ideo proprietatem vſufructuario adhæreſcere. *adde leg.* 6. s. *eod. l.* 10. j. *eod. l.* 7. j. *de præſcript. longi.*
[r] *l.* 17. s. *de pactis. leg.* 1. s. *ſi maior.*
[ſ] *dixi ad l.* 17. s. *de pact. adde l.* 3. j. *de iure & fide haſtæ:* 2. *Pau.* 17. §. 14. *l.* 2. *in fi. ff. de contrah. empt. l.* 12. s. *de probat.*
[t] Emancipatio nõ requirit ſcripturã.

12. Ijdem

12. Ijdem AA.& CC.Dionyſiæ.

NOn idcirco minus in vacuam [a] inductus prædij poſſeſſionem donationis cauſa, quod eius facti prætermiſſum inſtrumentum adſeueratur, hanc obtinere potes. Dat.Id.Decemb. Nicomediæ AA.Conſſ. *

13. Ijdem AA.& CC. Leontio.

APud eos [b], qui rẽ geſtam [c] ignorauerunt, amiſſorum inſtrumentorum habita teſtatio [d] nihil ad probationem veritatis prodeſſe poteſt. Dat.XVI.Kal.Ian. Nicomediæ, AA.Conſſ. *

14. Ijdem [e] AA.& CC.ad Seuerum comitem Hiſpaniarum.

SCripturæ diuerſæ [f] fidem ſibi inuicem derogantes, ab [g] vna eademque parte prolatæ, nihil firmitatis habere poterunt. Dat. IIII [h].Kalend. Maij. Viminacij, CC. Conſſ. *

15. Imper. *Conſtantin.* A.ad populum.

IN exercendis litibus [i] eandem [k] vim obtinent [l] tam fides inſtrumentorum, quàm depoſitiones teſtium. Dat. Romæ, XII.Kal.Auguſt.Gallicano & Baſſo Conſſ. 317.

XVI [m].

SI [n] conuentus quis negauerit [o] manum propriam prolatam in libello aut alia charta, ſi quidem ex comparatione is, conuincatur, hoc eſt alia eius prolata manu & comparata cum ea quæ eſt in libello, det is pœnæ nomine actori pro mendacio ſolidos XXIIII. Si verò aut tabellio productus fuerit apud quem inſtrumentum ſcriptum eſt, aut alij quidem teſtes pro veritate deponentes, tunc ipſe præter pœnam XXIIII. aureorum nõ poſſit habere licentiam obijciendæ exceptionis pecuniæ nõ numeratæ, vt dicat quamuis inſtrumentum factum fuerit, ea tamen quæ in eo ſcripta ſunt non fuiſſe data. ſed omnimodo condemnetur etiam ſi nihil ipſi re vera ſolutum eſt. Hæc quidem obtineant ſi conueniatur quis ex proprio contractu. Si verò tutor eſt aut curator vnius earum quæ ſub cura eſſe ſolent perſonarum, maſculus aut fœmina ſecundum conſtitutiones tutelam gerens propriorum liberorum, & manum propriam prolatam in contractu eorum qui ſub tutela aut cura ſunt inficiatus fuerit, tunc ſi quidem ex ſola comparatione [p] conuincantur mentiri, præſtent ipſi XXIIII. aureos. ſi vero ex productione tabellionis aut teſtium, pecuniæ quidem non numeratæ exceptio ne adimatur his qui ſub tutela vel cura ſunt (neque enim peccarunt illi) ſed ipſi tutores aut curatores alios XXIIII. aureos pœnæ nomine dent actori, habentibus his qui ſub tutela aut cura ſunt ſaluam ſibi pecuniæ non numeratæ exceptionem. Neque enim æquum eſt ipſos ex alienis peccatis damno adfici. Hæc de reis conuentis vbi dixit conſtitutio, tranſitum fecit & ad agentium perſonam. Iubens vt ſi actor manum propriam inficietur poſitam in charta cõtra ipſum prolata, fortè, in ea quæ de ſuſcepto dicitur confeſſione, & ipſe ſimiliter, ſi quidem ex ſola comparatione conuincatur, præſtet XXIIII. aureos: ſi verò ex productione tabellionis aut teſtium, tunc modis omnibus imputet & agnoſcat contenta in illa charta, etiam ſi re vera nõ ſunt accepta ab ipſo. Hæc ſi proprio nomine agat. Si verò tutor eſt aut curator, dat quidem duplam pœnam XXIIII. aureorum, is verò qui ſub tutela aut cura eſt poſſit obijcere probationi, exceptionem non numeratæ pecuniæ.

[a] Vacua poſſeſſionis traditio ꝓbari poteſt teſtib. *leg.15.j.de rei vind.leg.12.j.de contrahen. empt.l.2.j.de adquir.poſſeſ. leg.29.infr.de donat.*

[b] puta teſtes, vicinos, iudices: vel ad quos negotium non pertinet.

[c] i.negotium quod mihi cum alio interuenit.

[d] *leg.22.§.de tranſact. l.9.§.de his quæ vi metuſve.*

[e] Conſtantinus II. *Cod. Theod.39:l.2.*

[f] Nemo põt proferre de vna eademq; re, diuerſas ſententias: vnã cõdemnatoriam, abſolutoriã alterã: vel vnum inſtrumentũ purè cõcipere, alterũ ſub conditione: vel cõtraxiſſe Kal. Ian. Romæ, & eadem die Carthagini: licet eiſdẽ Kalendis & Romæ poſſit cõtrahi & decimo ab ea miliario. Sũt & hæc diuerſa, eundẽ fundum, mihi ſoli emptum: & mihi & vxori.

[g] ab altera parte prolatæ, &c. *Cod. Theodoſ.cod.* [h] III. Non.Maij Conſtant. Palmario & Zenofilo Coſſ. ita ſcripta extat in Codice Theodoſiano *d.tit.* ſi ita eſt, hæc lex lata eſt ann. 333. [i] id eſt, ad iuſtam probationem. [k] id eſt, Vbi præciſè non requiritur ſcriptura, nihil intereſt, quid probetur teſtibus aut ſcripto. Eadem enim eſt & teſtium & inſtrumentorum authoritas. Quid ſi inter ſe pugnent? diſtingue. nam ei inſtrumento ad quod teſtes fuerunt admiſſi, teſtes præferuntur. Ꝟ. *Nouell.73.c.3.* authoritas. n. inſtrumenti & fides pendet magis à teſtibus, quam à nudo perſcriptore. Quid ſi inſtrumentum, teſtium ſubſcriptione ſit munitum? teſtibus non puto permitti id reprobare, cui ſemel ſubſcripſerint Ꝟ. *l.75.ff.de regul.iur.* Quid ſi agitur de impugnando inſtrumento per alios teſtes, quàm qui ei interfuerunt? Mynſingerus putat teſtibus ſcripturam præferri. & meritò. Præſumitur enim in pari cauſa, & pro actus validitate, & pro ipſo reo. Quid ſi teſtes vincant numero? diſtingue. aut enim agitur de his impugnandis quæ continentur in inſtrumento, aut de ipſa inſtrumenti falſitate. Priore caſu, Teſtes qui teſtamento non interfuerunt non admittuntur *leg. 18.§.de teſtibus. ibi. ſub præſentia.* niſi poſt inſtrumentum perfectum, contrahentes de contractu iam inito eiuſque ſententia inter ſe colloquentes pleniſſimè audierint. Altero, poſſunt audiri *leg.14.in fin.infr.de contrahen. ſtipulat.* quemadmodum & de ſolutione facta, *dixi ad leg.1. ſupr.de teſtibus.* Quid, teſtes ſúntne potiores cenſualibus libris & monumentis? dixi ad *leg.10.ff.de probationibus*, & dicam *ad l.1.infr.de cenſibus.* [l] Imò, non obtinent *d.l.10.* [m] hanc legem Cuiacius reſtituit 10. *obſer.8.* [n] Interpretatio Latina. [o] Pœna negantis propriam ſcripturam. [p] Ꝟ. *l.20.j.cod.*

17. Imp. *Iuſtin.* A Mennæ PF.P.

COntractus venditionum, vel permutationum, vel donationum, quas intimari ‖nõ‖ eſt neceſſarium [a]: dationis etiam arrarum, vel alterius cuiuſcunque cauſæ, ‖quas tamen‖ in ſcriptis fieri placuit: tranſactionum etiam, quas ‖in‖ inſtrumento recipi conuenit: non [b] aliter vires habere ſancimus, niſi inſtrumenta in mundum [c] recepta, ſubſcriptionibuſque partium [d] confirmata, & ſi per tabellionẽ conſcribantur, etiam ab ipſo completa, & poſtremò ‖a‖ partibus abſoluta ſint: vt nulli liceat prius quàm hæc ita præceſſerint, vel a ſcheda [e] conſcripta (licèt literas vnius partis vel ambarum habeat) vel ab ipſo mundo, quod nec dum eſt impletum vel abſolutum, aliquod ius ſibi ex eodem contractu vel tranſactione vindicare: adeo vt nec illud in huiuſmodi venditionibus liceat dicere, quod pretio ſtatuto [f] neceſſitas venditori imponatur, vel contractum venditionis perficere, vel [g] id quod emptoris intereſt, ei perſoluere. Quæ tam in poſtea conficiendis inſtrumentis, quam in his quæ iam ſcripta, nondum [h] autem abſoluta ſunt, locum habere præcipimus: niſi iam ſuper his tranſactum ſit [i] vel iudicatum, quæ retractari non poſſunt: exceptis emptionalibus tantùm inſtrumentis iam vel in ſcheda vel in mundo conſcriptis, ad quæ præſentem ſanctionem non extendimus, ſed priſca iura in his tenere: cõcedimus. Illud etiam adijcientes, vt in poſterum ſi quæ arræ ſuper facienda emptione cuiuſcumque rei datæ ſunt, ſiue in ſcriptis, ſiue non ſcriptis: licet non ſit ſpecialiter adiectum quid ſuper ijſdem arris non procedente contractu fieri oporteat: tamen & qui vendere pollicitus eſt, venditionem recuſans in duplum [k] eas reddere cogatur & qui emere pactus eſt, ab emptione recedens, datis à ſe arris cadat, repetitione earum deneganda. Datum Kalend.Iunij, D.N.Iuſtiniano A.II.Conſ. 528.

18. Idem A.Mennæ PF.P.

IVdices, ſiue in hac inclyta vrbe, ſiue in prouincijs, ‖ſecundum‖ ea quæ diſpoſuimus, vt poſſint ſi hoc perſpexerint, occaſione teſtium in alijs [l] locis degentium litigantes vel procuratores eorum ibi deſtinare, vt depoſitionibus [m] ſub vtriuſque [n] partis præſentia factis, res ad eos referatur [o]: etiam in illis ſeruare volumus, qui prolatis inſtrumentis fidem adhibere exiguntur, vt ſi popoſcerint, in alijs locis id eis facere permittatur: & hoc ſi iuſtè peti iudex inuenerit, ſimilis proferatur ſententia: vt poſtquam in locis opportunis fides inſtrumento data vel minus data fuerit, referatur negotium ad priorem iudicem. Dat.VIII.Idus Aprilis, Decio V.C.Coſ. 529.

[a] i.de quibus in ſcriptũ redigendis cõuenit. alias, quilibet act[us] ſine ſcriptura ꝑfici poteſt, nec requiritur inſinuatio in vllo cõtractu *dixi ad l.17.§.de pactis:* niſi lex vel ius cõmune nominatim ſcripturam exigat *c.1.de cenſibus* vel conuentio cõtrahentium *j. eod. ibi, placuit, conuenit.*

[b] Ex contractu ſcripto non oritur ius, niſi ſcriptura in mũdum ſit recepta & ſubſcripta, &c. *l.15. inf.j.de contrah.empt.*

[c] id eſt, χάρτην καθαρὸν *Nouell.44.c.2.* id eſt, chartam puram Hieronymus aduerſus Rufinum, Schedulis nõdum emendatis, nondum ad purum digeſtis.

[d] Quid ſi partes ſcribendi ſint ignaræ? Quidã *ex Nouell.73.* colligũt, duos notarios exigi q ſubſcribat pro imperito literarum Ꝟ. *Alciat. 6. & 8.parerg.* ſed vnus ſufficit *Nou.44.* [e] Res ita habet, Solent tabelliones primum contractum referre extra ordinem in ſchedam. (ea dicitur ἀπὸ τοῦ σχίζειν à ſcindendo) deinde eum redigunt in mundum. [f] id eſt, conuento. [g] Agentes ex empto, præſtari rem venditam petimus, aut id quod noſtrum intereſt *adde l.11.§.1.& ſequent.ff.de actionib. empt.* [h] Lex trahitur ad actus præteritos, nondum plenè perfectos. [i] Tranſacta, iudicata non retractantur. [k] Non impleto contractu culpa venditoris, venditor reſtituit duplum: culpa emptoris, emptor arras amittit. Idem in locatione, quæ ἀντίστροφον eſt emptionis, lege Rhodia *capitul.19.* & in ſponſalibus, in quibus ſponſus venditoris locum obtinet, ſponſa emptoris vicem tenente *leg.3.vltim.infr. de ſponſalibus.* (apud Thurios aliter obſeruatum, teſte Theophraſto *in lib. de legibus apud Stobæum*, apud quos venditor plectebatur exactione tantæ pecuniæ, quanta vendiderat.) Ergo diſpar emptoris & venditoris conditio, ſiue pœna? non eſt. Quia venditor de ſuo dat tantundem: alterum vero non dat, ſed reddit. Quæro amplius, An arræ imputentur venditori in pretij partem? imputantur, ſi in nummis ſint, adeò vt qui eas accepit non reddat ad inſtar pignoris, ſed deſideret plenitudinem. *Iſidor. leg. vltim. ff. de lege commiſſor:* plura vide apud Cuiacium 11. *obſeruat.*17. [l] Examinatio abſentium teſtium poteſt committi iudici illius territorij, in quo teſtes degunt. id eſt, requirendus eſt vicinus iudex, vt teſtes in ſuo territorio degentes, interroget. *adde leg. 7. ff. teſtamentum quemadmodum.* [m] Huiuſmodi depoſitiones Græci ὑπομνήματα & καταθέσεις vocant. [n] Teſtes iurant præſente parte aduerſa *vide VVurmſer.1.practic. 18. obſeruat. 19.* & ad eorum examinationem pars citanda *Hartman.2 practic.18.obſeruat. 6.* [o] Iudex cui committitur examinatio, non debet publicare, ſed remittere allegationes clauſas.

Authen. ex Nouell. 90. cap. 5.

APud eloquentiſsimum aliquem iudicem vel defenſorem ciuitatis, ſiue à prouincia in prouinciam, vel ab vrbe in vrbem, ſiue ab vrbe in prouinciam hæc petantur, ſed hoc in ciuilibus tantummodo cauſis. Nam in criminalibus teſtes apud iudices repræſentandi ſunt, & cùm res exegerit, tormentis[a] *ſubijciendi.*

Vt creditor tenetur ad apocham, ita debitor tenetur ad antapocham.

19. Idem A. Demoſtheni P.P.

PLures apochis vel redituum vel vſurarum perceptis, ſi quando ſuper his fuerit dubitatio exorta eas habere ‖ſe‖ negando, ius agentium faciunt vacillare, cum coloni aduerſus dominum certantes, & ſibi iniquam fortè libertatem[b] vindicantes, vel debitores creditoribus ſuis temporalem præſcriptionem opponere cupientes, ad eaſdem inficiationes perueniunt, Quod reſecantes, iubemus, vt in præfatis caſibus vel alijs priuatis ſimilib. ſi voluerit is qui apocham[c] conſcripſit, vel exemplar cum ſubſcriptione eius qui apocham ſuſcepit, ab eo accipere, ‖vel antapocham[d] ſuſcipere, ‖ omnis ei licentia hoc facere concedatur, neceſſitate[e] imponenda apochæ, ſuſceptori antapocham reddere: ita tamen, vt ſi hoc is qui apocham conſcripſerit, facere neglexerit, vel nõ curauerit: nullum ei præiudicium ex eo quod antapocham non recepit, generetur cum hoc quod pro quibuſdã introductum[f] eſt, inferre eis iacturam minimè rationi conueniat æquitatis. Dat. XII. Kal. Octob. Chalcedone, Decio V.C. Conſ.

Ex ſcriptura priuata prius approbata, item ex ſcriptura forenſi, id eſt, coram iudice facta, & ex ſcriptura publica fit comparatio litterarum. Bald.

20. Idem A. Iuliano P.P.

COmparationes[g] literarum ex chirographis fieri, & alijs inſtrumentis quæ non ſunt publicè confecta, ſatis abundeq; occaſionem criminis falſitatis dare & in iudicijs & in contractibus, manifeſtum eſt. Ideoque ſancimus non licere[h] comparationes literarum ex chirographis[i] fieri, niſi trium[k] teſtium habuerint ſubſcriptiones, vt prius[l] literis[m] eorum fides imponatur[n], vel ‖ex‖ ipſis hoc[o] deponentibus, ſiue cunctis, ſiue omnimodo duobus[p] ex his[q], ſine comparatione literarum teſtium procedente: & tunc ex huiuſmodi chartula iam probata comparatio fiat, aliter[r] etenim fieri comparationem nullo concedimus modo, licèt in ſemetipſum[ſ] aliquis[t] chartam[u] conſcriptam proferat: ſed tantummodo ex forenſibus[x] vel publicis inſtrumentis, vel huiuſmodi chirographis quæ enumerauimus, comparationem trutinandam. Omnes ‖autem‖ comparationes non aliter fieri concedimus, niſi iuramento antea præſtito ab his[a] qui comparationem faciunt[b], fuerit affirmatum quod neque lucri cauſa, neque inimicitijs, neque gratia tenti, huiuſmodi faciunt comparationem, & hoc obſeruari tam in omnibus ſacris noſtris ſcrinijs, quàm in apparitione omnis ſublimiſſimæ præfecturæ, nec non magiſteriæ poteſtatis, cæteriſq; omnibus iudicijs quæ in orbe noſtro conſtituta ſunt: his omnibus in poſterum obſeruandis. Comparationes etenim iam antea factas retractari, extra periculum minimè eſt. Dat. XIIII. Kalen. Apr. Lampadio & Oreſte Conſ. 530.

[a] Teſtis torqueri poteſt *l. 13. ꝯ. de teſti.* An perpetuò id verùm? nõ eſt verum in ciuilibus cauſis & in criminalibus, niſi certis tãtum caſibus, puta ſi vacillat *leg. 15. ff. de quæſtionib.* ſi negotio aut delicto interfuiſſe dicatur l. 18. §. 3. *ff. de quæſt.* Hartmanius 3. *pra.* 8. *obſ.* 9. addit, ſi ſponte feſtinet ad teſtimonium dicendum. Mouetur Nouella 90. *ca.* 1. §. 1. ſatis malè. nec enim ibi aliud dicitur, quàm quod ignoti & corrumpere veritatẽ feſtinantes, torqueri poſſunt. Idẽ dicit de arena rio & ſimilib. perſonis *l. 21. §. 2. ff. de teſtibus.*

[b] Canonem: vel ſic, vſuras ſolue. Actio. neutrum tibi debetur. hũc enim fundũ triennio mihi poſſedi. vel ſic, Agitur de mutua pecunia poſt tricennium, Exceptio. Res ita eſt, ſed eo temporis interuallo tu, fundi canonem: ille, vſuras mutui perſoluit. Solutione vſurarum, vel penſionum, præſcriptio interrupta parum te, tuamq; poſſeſſionem iuuare poteſt *l. pen. §. vlt. ꝯ. de præſcript. 30.* Replicatio. ſi ita eſt, doce penſionis & vſurarum ſolutionem, Duplicatio. quid iuris? Vtriuſq; ſolutio per antapocham cõmodè probari poteſt. vel hinc potes colligere, Antapochas dominis & creditoribus neceſſarias. [c] Apocha, profeſſio eſt pecuniæ ſolutæ, quæ datur debitori à creditore. [d] Antapocha, eſt inſtrumentum ſolutionis, cenſuale probans debitum in futurum. *Molinæus de vſur. quæſt. 20. num.* 208. vel ſic, eſt profeſſio pecuniæ ſolutæ, quæ datur creditori à debitore. Antapochæ vicem ſuſtinet, exemplar apochæ ſubſcriptæ datum creditori. Ea formula antapochæ eſſe poteſt, Lucius Titius fateor C. Seio, aut illi die illa tot ſoluiſſe annui reditus nomine, quem ei debeo ob fundum vel poſſeſſionem illam: vel tot vſurarum nomine ob creditam mihi pecuniam v. *Cuiac. hic.* [e] Apocham (quitantiam vocant) ſolutæ pecuniæ, mihi fieri poſtulo, Actio. Non id abnuo, ſi viciſſim, antapocham mihi dederis, exceptio. Quid iuris? iuſta eſt exceptio. [f] *l. 6. ꝯ. de legib. l. 5. in fin. ꝯ. de ſecund. nupt. leg. 25. ff. de teſtib. l. 3. §. 5. in fi. ff. de Carboniano.* [g] Ad comparationes iſtas decurritur, quoties accidit debitorem ſyngrapham ſuam denegare. [h] Actor id poſtulat aduerſus reum. [i] alijs ſcilicet ipſius debitoris. [k] aliorum ſcilicet [l] ſic puto legendum, vt non prius l. e. f. i. quam ipſis hoc deponentibus, &c. [m] litteras teſtium vocat, chirographum ab eis ſubſcriptum. [n] ſic lego, quàm ipſis hoc deponentibus, &c. [o] quid? ſe ſubſcripſiſſe. id chirographum ex cuius comparatione arguitur chirographum controuerſum in debitorem conſcriptum. [p] Author chirographi (cui plures teſtes interfuerunt) probari poteſt vel per duos eorum tãtum. Inde colligunt, Teſtamenti ſolemnitatem probari duobus teſtibus, licet in eius confectione ſeptem requirantur, adde quæ dicam *ad l. vlt. infr. ſecund. tabu.* [q] ſic lego, ex his, & tunc comprobatione litterarum teſtium procedente, ex huiuſmodi chartula iam probata, comparatio fiat, &c. [r] ideoque mortuis teſtibus non fiet comparatio. [ſ] vtilem verò reo. [t] id eſt, actor. [u] puta antapocham. [x] Forenſia & publica inſtrumenta ἀγοραῖα dicuntur *Nouell.* 49. 52. 73. 117. 142. diuerſa ab ἰδιοχείροις quorum fit mentio in lege 11. ꝯ. qui potiores.

Authen. ex Nouell. 49. ca. 2.

AD hæc, ex his literis quibus aduerſarius tuus vtitur[c], *& profert: rectè petis examinationem fieri. Item & charta quæ profertur ex archiuo*[d] *publico, teſtimonium publicum habet.*

Authen. ex Nouell. 73. ca. 8. & 9.

AT ſi contractus fiat in ciuitate[e], *& vnam libram auri exceſſerit: omnimodo collationi adſit argumentum quodlibet, nec credatur ei ſoli.*

21. Idem A. Iuliano P.P.

CVm quidam[f] inſtrumentum protulerit, vel aliam chartulam, eique fidem impoſuerit[g], poſtea autem perſona[h] contra quam iſta chartula vel inſtrumentum prolatum eſt, quaſi falſum hoc conſtitutum redarguere nitatur: ne diutius dubitetur vtrum neceſſitatem ei qui protulit, imponi oporteat repetita vice hoc proferre. an ſufficiat fides iam approbata: ſancimus, ſi quid tale eueniat, eum qui petit iterum eam chartam proferri, prius ſacramentum[i] præſtare, ꝙ exiſtimans ſe poſſe falſum redarguere quod prolatum eſt, ad huiuſmodi veniat petitionem. Quid enim ſi[k] cum noſſet deperditam eſſe chartam, vel fortè concrematam, vel alio modo deminutam, hanc requiri adſimulans, & ad difficultatem productionis reſpiciens, huiuſmodi faciat petitionem? Et poſtquam hoc ab actore vel petitore fuerit iuratum, & inſcriptionum pagina apud competentem iudicem depoſita[l]: tunc neceſſitatem[m] imponi ei qui protulit chartam de qua quæritur, iterum eam apud iudicem criminis[n] proferre, quatenus poſſit apud eum crimen falſitatis ventilari. Sin autem dicat non eſſe ſibi poſſibile eam oſtendere, quia per fortuitos caſus huius copia ei abrepta ſit: tunc[o] ſubeat ſacramẽtum, quòd nec habeat eandẽ chartulam, nec alij eã dederit, nec apud aliũ voluntate eius cõſtituta ſit, nec dolo malo fecerit quo min⁹ appareat ‖ea‖, ſed‖ re vera‖ ipſa chartula ſine omni dolo ſit deperdita, & productio ei⁹ ſibi impoſſibilis ſit. & ſi tale ſubeat ſacramentũ, ab huiuſmodi neceſſitate relaxetur, Quod ſi prædictũ iuſiurandum ſubire minimè maluerit[p], tunc quaſi falſa chartula nullas habeat vires aduerſus eum contra quem prolata eſt, ſed ſit penitus euacuata. Neque enim vlterius pœnam produci contra eos qui non iurauerint, volumus: cùm forſitan quidam ſubtili[q] reuerentia tenti, nec verum ſacramentum præſtare patiuntur. Eandem autem copiam ei præſtamus, donec[r] cauſa apud iudicem ventilatur. Si enim iam pleniſſimum finem accepit, & neque per appellationem[ſ] ſuſpenſa eſt, neque per ſolitam retractationem[t] adhuc lis viuere ſperatur: tunc ſatis durum eſt huiuſmodi querelæ indulgeri: ne in infinitum[u] cauſæ retractentur, & ſopita iam negotia per huiuſmodi viam iterum aperiantur, & contrarium aliquid noſtro eueniat propoſito. Dat. V. Kalend. Mart. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſſ. 530.

22[x]. Imp. *Iuſtinianus**

SI[y] poſtuletur ab aliquo in iudicio, vt inſtrumentum non aduerſus ſe ipſum ſed alium quemdam producat, quod alteri proſit, idque producere recuſet, vt qui damnum inde metuat, verum is, qui exhiberi chartam petit, nequaquam eum lædendum dicat, ſed pecuniam ipſum ab illis accepiſſe qui per inſtrumentum exhibendum coarguendi ſunt: vult conſtitutio, vt is qui habet inſtrumentum, id ipſum proferat, ſiquidem ex illius

[a] id eſt, actoribus imponatur. [b] idque fieri deſiderant ac poſtulant. [c] Fit etiam comparatio ſcripturæ iudicialiter ꝓductæ ab aduerſario, vt hic: & deſumptæ ex archiuo publico ꝯ. eod. [d] de archiuo aliàs dixi. [e] dicam ad Nouel. 73. *ca.* 8. & 9. [f] puta actor. [g] id eſt, idque verum eſſe neque confictum, in iudicio ſemel ꝓbauerit. [h] id eſt, reus. [i] v. *leg.* 1. ꝯ. *de iuramento propt. calum.* [k] reus ſc. [l] depoſitum, i. iuratum. [m] Quando quis produxit pro ſe inſtrumentum in iudicio, & reliquit exemplar apud acta, licèt illud exemplar fidem faciat: ſi tamẽ pars altera velit Authẽticum redarguere de falſo, pars quæ ſemel Authẽticum produxit, tenetur authẽticũ iterum proferre: vel ſic, Quando quis produxit inſtrumẽtum ſolemniter publicatum non cogitur ad exhibendum authenticum, niſi id ex inſpectione petitor velit falſi redarguere v. *Roland. à Valle* 1. *conſil.* 44. *num.* 3. [n] apud quem de falſi crimine agitur. [o] v. quæ notaui *ad leg. 6. §. 4. ꝯ. de his qui ad eccleſ.* [p] Pœna nolentis iurare. [q] id eſt, metu diuini numinis ad ſuperſtitionem vſque *leg. 8. ff. de condict. inſtit.* Ijs ſunt alij contrarij, qui contemptu religionis iurant facile *d. l. 8.* [r] nota diligenter hanc reſtrictionem. [ſ] Appellatio ſuſpendit ſententiam. [t] de qua v. *leg. vltim. infr. de repar. appell.* [u] Litium infinitas vitanda *leg. 13. infr. de iudicijs.* [x] hanc legem Cuiacius reſtituit 10. *obſer.* 8. Eius etiam meminit Iuſtinianus *edicto nono: &* 7. Ecloga 18. *ex lib.* 22. *tit.* 1. *capit.* 77. [y] Interpretatio Leunclaij.

prola-

prolatione nihil ipſe damni ſenſurus ſit. Sin reapſe detrimentum ei prolatum inſtrumẽtum adferat, nequaquam eum cogi ad proferendum debere: quum ei magis expediet, id occultare, quàm publicare. Quòd ſi adfirmat is, cui opus eſt inſtrumento, nihil ei fraudis ex eo futurum: duntaxat iuſiurandum præſtet quod exiſtimando ſe fidei ſuæ detrimentum pati propter inſtrumenti exhibitionẽ, eam ipſam ob cauſam, proferre chartam recuſet. Et quoniam ſibi damno id fore putat, curioſius ſacramentum præſtet atque dicat, ſe non quia pecuniam acceperit, vel quid aliud, non proferendæ chartæ cauſa, vel quod muneris promiſſionem habeat, nec metu illius, cõtra quem inſtrumentum requiratur, nec eiuſdem amore, chartæ exhibitionem recuſare, ſed quia magnum ex eo circa facultates ſuas detrimentum capiet. Nam quemadmodum is, qui quadam in cauſa verum ſcire putatur, inuitus[a] quoque teſtimonium dicere cogitur, neque ſi pecuniam promiſſam habet ob non perhibendum teſtimonium, neq; ſi aduerſus amicos teſtimonium dicturus venit, recuſare teſtimonium poteſt: ita nec is recuſare poteſt, à quo inſtrumenti exhibitio deſideratur, vel propterea quòd aliquid acceperit, aut accepturum ſe ſperet, vel ob amicitiã cum illo, cui damno futurum eſt inſtrumentum. Sed ſi quis iuret, ſe inſtrumentum, quod deſideratur, non habere: prorſus id proferre, quod non habet, haud[b] cogitur. ſin eiuſmodi ſacramentum præſtare non ſuſtinet, omnino cogitur deſideratum inſtrumentum exhibere. quòd ſi ſemel occultauerit, quaſi qui nec iurare, nec inſtrumentum edere velit: omne damnum, quod hinc emerget, ei, cui opus eſt inſtrumento, de ſuo compenſet, iiſdem obtinentibus etiam in argentariorum aliorũmque breuibus. Cæterum illi codices, vel inſtrumenta proferre coguntur, qui[c] & teſtimonium dicere aduerſus aliquem coguntur. Nam in quas perſonas inuitus quis teſtimonium nõ dicit, aduerſus eaſdem nec codices, vel inſtrumenta, vel quid aliud tale proferre cogitur. Notiſſimi ſunt autem ex legibus, qui[d] aduerſus aliquos inuiti teſtimonium dicere non coguntur, ſicut & ij, contra quos aliqui teſtimonium perhibere non coguntur. Nec vlli licet aliter cogere vt exhibeantur inſtrumenta, niſi eodem[e] in iudicio, in quo cauſa agitur: idque ſumptibus[f] eius, qui codicis aut inſtrumentorum exhibitionem fieri deſiderat. Oportet autem ſem[…] dumtaxat eorum oſtenſionem fieri, ac ſi prolato ſemel inſtrumento, deſideret is, cui opus eſt, exhiberi denuo, ſiquidem rationi conſentaneum viſum fuerit iudici, vt iterum quoque charta proferatur, ille verò qui eam iam protulit, ſecundam exhibitionem recuſet[g], quod ſe dicat chartam perdidiſſe, vel alioqui non habere facultatem eius exhibendi: iuramento tantum fidem facito, nec amplius ad proferendum cogitor: iiſdem obtinentibus non in vrbe dumtaxat imperatrice, verumetiam in vniuerſa republica.

PLVS VALERE QVOD AGITVR, QVAM quod ſimulatè[h] concipitur[i], Tit. XXII.

1. Imp. *Valerianus & Gallien.* AA. Rufino.

IN contractibus rei veritas[k] potiùs, quàm ſcriptura[l] perſpici debet.

Cum obijcitur ſimulatio, debet inquiri veritas facti. Bald.

2. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. & CC. Soteriæ.

ACta ſimulata, velut non ipſe, ſed[m] eius vxor comparauerit, veritatis ſubſtantiam mutare non poſſunt. Quæſtio itaque facti[n], per ‖ iudicem vel ‖ præſidem prouinciæ examinabitur. Dat. 10. Kal. Maij, CC. Conſſ.

3. Iidem AA. & CC. Maximæ.

EMptione pignoris[o] cauſa facta, non quod ſcriptũ, ſed quod geſtũ eſt, inſpicitur. Dat. Kal. Maij, Sirmij, CC. Cõſſ.

[a] V. quæ notaui ad l. 156. ff. de regul. [b] l. 21. ſ. eod. [c] In quem teſtimoniũ dicere poſſum[a], in eum poſſumus codicem proferre. [d] l. 4. 5. 19. ff. de teſtib. [e] d. l. penult. in f. ſ. eod. [f] Sumptibus petitoris editur. [g] d. l. penult. in pr. [h] De exceptione ſimulationis, vide Oldendorpium c. 60. de exceptionib. Paponem 3. Notar. 9. c. De ſimulation. Non valent iſtæ ſimulationes, cùm donatio fit, ſub prætextu venditionis l. 9. ſ. de cõtrah. empt. pignus, ſub colore emptionis l. 3. ſ. eod. dotis datio ſub cõuentione depoſiti l. 27. ff. depoſiti: venditio, ſub ſpecie inueſtituræ, titulo de prohibita feudi alienat. §. callidis. illicita pactio ſub ſpecie mutui l. 3. C. de poſtulando: adde quæ alibi ſcripſi de ſimulatione: ad l. 5. ſ. de legib. l. 21. ſ. de trãſactionib. l. 7. ſ. de cõtrah. empt. ad d. l. 54. ff. de obligationib. [i] in inſtrumento ſc. [k] res geſta l. 6. §. 1. ſ. ſi quis ſibi: veritatis ſubſtantia l. 2. ſ. eo. l. 17. in f. ſ. ad Velleian. veritas rerum l. 6. §. 1. ff. de off. præf. fides facti, intercedente veritate l. 54. ff. de obligationb. [l] in qua poteſt eſſe error l. 54. ff. de regul. iur. [m] nota de ſimulatione ſumpta ab vna perſona ad aliam. Prohibitus quid facere, per vxorem id facere non poteſt l. 6. ſ. ſi quis alteri: nec enim vxoris nomine abuti oportet l. 11. in f. ſ. de his quæ vi metuſ. aut interpoſita vti perſona ad id efficiendum quod eſt prohibitum l. 1. in f. ſ. de cõtract. iud. l. 46. ff. de contrah. empt. l. 5. §. 3. 4. 5. ff. de auct. tut. [n] Ex facto ius oritur l. 52. §. 1. ff. ad leg. Aquil. [o] Nota de ſimulatione ſumpta ab vno contractu ad alium. Interim ne dicas cum Baldo, Pignoris cauſa emptionem fieri quoties in gratiam creditoris in inſtrumento narratur res ei vendita, quæ pignorata eſt tantummodo, vt emptionis prætextu creditor fructꝰ rei lucretur, vt ille putat. quia is contractus ἀντιχρήσεως eſt, & licitus. Ne dicas cum Bartolo, non præſumi veram venditionem, cui eſt adpoſitum pactum de retro vendendo. id n. expreſſam nec illicitam formam continet, cui ſtari oportet. Ne dicas cũ Accurſio, id pertinere ad legem commiſſoriam pignoris, ex lege 1. 2. 3. ſ. de pactis pignor. quia nondũ ea lex vetita fuerat. Exemplum tituli emptionis pete ex lege 5. in f. ff. de diſtrac. pign. adde Cuiac. 16. obſ. 26.

4. Iidem AA. & CC. Decio.

SI quis geſtum à ſe, alium[a] egiſſe ſcribi fecerit: plus actum, quàm ſcriptum, valet. Dat. 8. Kal. Decemb. CC. Conſſ.

Erronea ſubſcriptio vitiat actum.

5. Iidem AA. & CC. Victori.

SI falſum inſtrumentum emptionis conſcriptum tibi velut[b] locationis, quam fieri mandaueras, ſubſcribere non relegentem, ſed fidem habentem, ſuaſit: neutrum contractum (in vtroque alterutrius conſenſu deficiente) conſtitiſſe, procul dubio eſt. Dat. 13. Kal. Ianuar. CC. Cõſſ.

DE COMMODATO[c], Tit. XXIII.

1 Impp. *Dioclet. & Maximian.* AA. Sciolæ.

EA quidem, quæ vi[d] maiore auferuntur, detrimento eorum, quibus res commodantur, imputari non ſolent, Sed cùm is, qui à te commodari ſibi bouem poſtulabat, hoſtiiis incurſionis contemplatione periculum amiſſionis, ac fortunã futuri damni in[e] ſe ſuſcepiſſe proponatur: præſes prouinciæ, ſi probaueris eum indemnitatem tibi promiſiſſe, placitum conuentionis implere eum compellet. Dat. 6. Kal. Iun. ipſis AA. Conſſ.

2. Iidem Augusti Aulizano.

CVm eum, qui temporalis[f] miniſterij cauſa ſuſcepit ancillam, ad reſtitutionem[g] eius bona[h] fides vrgeat: conſequens eſt, ſocerum tuum huius rei cauſa tradidiſſe ancillam, adito præſide prouinciæ, probare: vt fidem[i] ſuſceptam is, aduerſus quem ſupplicas, compellatur agnoſcere. Dat. Prid. Non. Nouemb. ipſis AA. Conſſ.

3. Iidem AA. Soteriæ.

DE reſtituendis rebus, quas ‖ marito ‖ obligãdas[k] pro ſe dederas, poſtquàm debitum fuerit extenuatum, commodati actionem etiam aduerſus hæredes eius exercere potes. Dat. 3. Id. April. Sirmij, ipſis & Conſſ.

4. Iidem AA. & CC. Fauſtinæ.

PRætextu[l] debiti reſtitutio commodati[m] non probabiliter recuſatur. Dat. 12. Kal. Decemb. ipſis AA. Conſſ.

DE PIGNERATITIA[n] ACTIONE, Tit. XXIIII.

1. Impp.[o] *Seuerus & Antoninus* AA. ad Metrodorum.

EX[p] pignore percepti fructus imputantur in debitum, qui ſi ſufficiunt ad totum debitum, ſoluitur actio, & redditur pignus. Si debitum excedunt, qui ſupererunt redduntur[q], videlicet mota actione pigneratitia. PP. Id. Octob. Apro & Maximo Conſſ. 208.

2. Imp. *Alexander* A. Demetrio.

QVod ex operis[r] ancillæ, vel ex penſionibus domus, quàm pignori detineri dicis, perceptum eſt: debiti quantitatem releuabit[ſ]. Dat. Kal. Octob. Antonino 4. & Alexandro Conſſ. 223.

[a] Nota de ſimulatione ſumpta ab vna perſona ad aliam. Eo caſu ſolent inſpici perſonę quæ re ipſa contrahũt & quibus ꝓdeſt cõtractus, nõ ea cuius nomen ſimulationis cauſa cõmodatur. [b] Sit hæc hypotheſis. Procurator, cùm tuo mãdato domum locare poſſet, vẽdidit. Inſtrumento venditionis (cũ putares locationis eſſe inſtrumentũ) ignarus fraudis ſubſcripſiſti. Quid iuris? negatur actꝰ ſubſiſtere. Non eſt venditio, quia locare voluiſti: non eſt locatio, quia accipiens emere voluit. Et ſic, erronea ſubſcriptio vitiat actum, nec obligat ſcribẽtem: & actus ab ipſo ſubſcribente interdum falſi poteſt argui. [c] 2. Paul. ſent. 4. 11. ff. 6. 13. Eclog. 1. 2. Harmenop. 10. Oldendorp. Claſſ. 4. act. 15. [d] Caſus regulariter non præſtatur à commodatario l. 5. §. 4. ff. eod. V. Paul. 2. ſent. 4. §. 2. 3. [e] Caſus interdum præſtatur ob conuentionem, vt breu[…] 23. ff. de reg. iur. adde l. 1. §. 35. ff. depoſiti: ob moram l. 3. in f. ff. de act. empti. ob culpam d. l. 5. §. 7. & l. 18. ff. d. tit. l. 22. ſ. de negot. l. 4. §. 8. ff. de doli mali except. §. 2. ff. quib. mod. re. [f] vt ad tempus miniſtrent. Finito vtendi tempore, commodatum perit l. 17. §. 3. ff. eod. [g] Commodatum non eſt alienatio l. 9. ff. eod. tenetur enim commodatarius de re reſtituenda. [h] Commodatum, contractus bonæ fidei, [i] Fidem ſuſceptam cogimur agnoſcere. [k] l. 5. §. 12. ff. eod. [l] l. 18. in f. ff. eod. Quid ſi expenſæ in rem commodatam factæ? l. 18. §. 2. ff. eod. retentioni locus eſſe poteſt. [m] commendati, Cuiac. apud Paul. 2. ſent. 12. §. vlt. repræhenſus à Fornerio 2. ſelect. 14. à ſeipſo defenſus 9. obſ. 37. [n] §. vlt. Inſtit. quib. mod. re. 13. ff. 7. 3. Harmenop. 5. Hic titulus tantum differt à titulo de pignoribus ſ. quantum rei traditio, à conuentione rei traditæ. §. 7. in f. Inſtit. de actionib. dixi ad titulum ff. de pignoribus. De actione pignoratitia directa, vide Oldendorpium claſſ. 3. act. 12 contraria act. 13. [o] hanc legem Cuiacius reſtituit 11. obſ. 31. [p] interpretatio latina. [q] V. l. 4. ſ. eod. [r] Operæ ex pignorato ſeruo perceptæ à creditore, creditum minuunt V. l. 2. ſ. de pact. pignor. V. Paul. 2. ſent. 13. §. 2. [ſ] i. minuet.

3. Idem A. Victorino.

CReditor, qui prædium pignori nexum detinuit, fructus[a], quos percepit vel percipere[b] debuit, in rationem exonerandi debiti computare neceſſe habet. & ſi agrum deteriorem[c] conſtituit, eo quoque nomine pigneratitia actione obligatur. PP. 6. Id. Decemb. Antonino IIII. & Alexandro Conſſ. 223.

4. Idem A. Hermeo & Maximillæ.

PActum vulgare[d]: quod propoſuiſtis, vt, ſi intra certũ tempus pecunia ſoluta non fuiſſet, prædia pignori vel hypothecæ data vendere liceret: non adimit debitori aduerſus creditorem pigneratitiam actionẽ[e]. PP. 12. Kal. Maij, Maximo II. & Æliano Conſſ. 224.

5. Idem A. Dioſcoridæ.

SI creditor ſine[f] vitio ſuo argentum pignori datum perdiderit, reſtituere id non cogitur. ſed ſi culpæ reus deprehenditur, vel non probat manifeſtis rationibus ſe perdidiſſe: quanti debitoris intereſt, condemnari debet. PP. 13. Kal. Maij, Iuliano II. & Criſpino Conſſ. 225.

6. Idem A. Trophimæ.

QVæ fortuitis[g] caſibus accidunt, cùm præuideri non potuerint, (in quibus etiam aggreſſura latronum eſt) nullo bonæ fidei iudicio preſtantur: & ideò creditor pignora, quæ huiuſmodi caſu interierint, præſtare non compellitur: nec[h] à petitione debiti ſubmouetur, niſi[i] inter contrahentes placuerit, vt amiſſio pignorum liberet debitorem. PP. Id. Apr. Fuſco & Dextro Conſſ. 226.

Creditor tenetur de damno ſua culpa dato tempore obligationis. Bald.

7. Imp. *Gordianus* A. Iuliano.

CReditor qui fundos & domos pignori vel hypothecæ accepit, damnum[k] in decidendis arboribus, domibúſq; deſtruendis ab eo datum, in rationem debiti deducere cogitur. Et ſi dolo vel culpa rem ſuppoſitã[l] deteriorem fecerit: eo quoque nomine pigneratitia actione tenebitur, vt talem[m] reſtituat, qualis fuerat tempore obligationis. Creditor autem neceſſarios[n] ſumptus, quos circa res pigneratitias fecit, exigere non prohibetur. PP. 13. Kal. Aug. Gordiano A. II. & Põpeiano Cõſſ. 242.

8. Imp. *Philippus* A. *&* *Philip.* Cæſ. Saturnino.

SI nulla[o] culpa ſeu ſegnitia creditori imputari poteſt: pignorum amiſſorum diſpendium ad periculum eius pertinet. Sanè ſi ſimulata[p] amiſſione etiamnum eadem pignora (vt adſeueras) à parte diuerſa poſſidentur: aduerſus eum experiri potes. PP. 8. Kal. Mart. Præſente & Albino Conſſ. 247.

9. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. & CC. Georgio.

PIgnus in[q] bonis debitoris permanere, ideòque ipſi[r] perire in dubium non venit. Cùm igitur adſeueras in horreis pignora depoſita: conſequens eſt, ſecundùm ius perpetuum[s] pignoribus debitori pereuntibus (ſi tamen in horreis, quibus & alij ſolebant[t] publicè vti, res depoſitæ ſint) perſonalẽ actionẽ debiti repoſcendi cauſa integrã te habere. PP. 6. Non. Maij, Mediolani, AA. Cõſſ.

10. Iidem AA. & CC. Apollodoræ.

NEc creditores, nec qui his ſucceſſerunt[u], aduerſus debitores pignori quondam res nexas petẽtes, reddita[x] iure debiti quantitate, vel his non accipientibus, oblata[y] & conſignata & depoſita, longi temporis prę ſcriptione muniri poſſunt. vnde intelligis, quod, ſi originem rei probare potes, aduerſario tenente vindicare dominiũ debes. Vt autem creditor pignoris defenſione[z] ſe tueri poſſit, extorquetur ei neceſſitas probãdi debiti: vel, ſi tu teneas, per vindicationem[a] pignoris hoc idem inducitur: & tibi nõ erit difficilis, vel ſolutione, vel oblatione atq; ſolemni depoſitione pignoris liberatiò. Dat. Nonis Maij, ipſis CC. & Conſſ.

Pignoratitia competit ſoluto debito.

11. Iidem AA. & CC. Ammiano.

PIgnoris cauſa res obligatas, ſoluto debito reſtituere debere, pigneratitię actionis natura declarat. quo iure, ſi titulo pignoris obligaſti mancipia, per eandem actionem vti potes: nec creditor citra[a] conuentionem vel præſidalem iuſſionem debiti cauſa res debitoris arbitrio ſuo auferre poteſt. Dat. 5. Kal. Ianuar. Sirmij, ipſis CC. & Conſſ.

12. Iidem AA. & CC. Heriſco.

QVo minùs fructuum[b], quos creditor ex rebus obligatis accepit, habita ratione, ac reſiduo debito ſoluto, vel ſi per creditorem factum fuerit, quo minùs ſolueretur, ‖oblato[c], & conſignato, & depoſito‖ pignora, quæ in eadem cauſa durant, reſtituat debitori: nullo ſpacio longi tẽporis defenditur. Dat. 12. Kal. Dec. CC. Conſſ.

DE INSTITORIA[d], ET EXERCItoria[e] actione, Tit. XXV.

1. Imp. *Antoninus* A. Hermeti.

SERVVS tuus pecuniam mutuam accipiendo, ita demum de inſtitoria actione obligauit, ſi cùm eum officio alicui vel negotiationi exercendæ prępones, etiã vt id faceret[f], ei permiſſum a te, probetur. Quòd ſi hæc actio locum non habeat: ſi quid in rem tuam verſum[g] probabitur, actione in eam rem propoſita, cogeris exoluere. PP. 8. Kal. Septemb. Duobus & Aſpris Conſſ. 213.

2. Imp. *Alexander* A. Calliſto.

EX cõtractibus ſeruorum, quamuis de peculio[h] dumtaxat domini teneantur: de eo tamen, quod in rem eorũ verſum[i] eſt, vel cum inſtitore ex cauſa cui præpoſitus fuit, contractum eſt: etiam in ſolidum conueniri poſſe, dubium non eſt. PP. 3. Kal. Maij, Alexandro A. II. & Marcello Conſſ. 227.

3. Idem A. Martiæ.

INſtitoria tibi aduerſus eum actio competit, à quo ſeruum menſæ præpoſitum dicis, ſi eius negotij cauſa, ꝙ per eum exercebatur, depoſitam[k] pecuniam, nec redditam, poteſt probari. PP. Nonis Maij, Agricola & Clementino Conſſ. 231.

4. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. & CC. Antigonæ.

ET ſi a muliere[l] magiſter naui præpoſitus fuerit: ex contractibus eius ea exercitatoriâ actione ad ſimilitudinem inſtitoriæ tenetur. PP. 13. Kal. Nou. Sirmij, CC. Conſſ.

5. Iidem AA. & CC. Caio.

SI mutuam pecuniam accipere à ‖te‖ Demetriano Domitianus mandauit, & hoc poſſe probare confidis: ad[m] exemplum inſtitoriæ eundem ‖Domitianum‖ apud competentem iudicem potes conuenire. Dat. 4. Kal. Nouemb. ipſis CC. & Conſſ.

6. Iidem AA. & CC. Oneſimæ.

QVi ſecutus domini voluntatem, cum ſeruo ipſius habuit contractum: ad inſtar ‖ actionis ‖ inſtitoriæ rectè in ſolidum[n] dominum conuenit. Dat. 14. Kal. Decemb. CC. Conſſ.

QVOD CVM[o] EO, QVI IN ALIENA POteſtate eſt, negocium geſtum eſſe dicetur, vel de peculio[p], ſiue quod iuſſu[q], aut de in rem verſo[r], Tit. XXVI.

Ex officio tutelæ curæue geſtæ per filium, pater non obligatur niſi peculio tenus, & de in rem verſo. Bald.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* Auguſti Ælio.

CVM filiusfamilias tutor aut curator datur, pater tutelæ vel negotiorum geſtorum iudicio de peculio & de in rem verſo conueniendus eſt. Quòd ſi voluntate eius filius decurio ſit creatus, & à magiſtratibus tutor conſtitutus: pater in ſolidum[s] ſatisfacere cogitur: cùm id onus exemplo cæterorum munerum ciuilium introductum intelligatur. Dat. 7. Id. Nouemb. Dextro II. & Priſco Conſſ. 197.

2. Iidem AA. Annio.

EIus rei nomine, de qua cum filiofamilias contractũ eſt, ſiue ſua voluntate, ſiue eius, in cuius poteſtate

[a] Fructus percepti à creditore mutuũ minuunt V. l. 2. J. *de pact. pignor.* [b] Creditor tenetur de fructibus perceptis, & ijs quos percipere debuit. [c] *l. 7. J. eod.* [d] vulgare dicitur, ꝙ vulgo ſolet adijci *Vt in l.* 1. J. *de pac. pigno.* §. 1. *Inſti. quib. alien.* & ita pactum vulgare dicitur in alio caſu *l.* 30. ff. *de pactis dotalib.* V. *Cuia.* 4. *obſ.* 34. [e] nam ſi pign9 plus debito ſit venditum, creditori lucro non cedet, ſed debitori *l.* 1. S. *eod. l.* 6. §. 1. *l.* 7. ff. *eod.* [f] Creditor non tenetur, de pignore pdito ſine ſua culpa vitio rei *l.* 13. ff. *eod. l.* 6. ff. *de naut. fænor.* Et ita creditor debitum non prohibetur petere, etiamſi pignus nõ reddat §. *Vlt. Inſtit. quib. mod. re.* [g] Fortuiti caſus præuideri non poſſunt, nec pertinẽt ad creditorẽ, ſed ad debitorem *l.* 9. J. *eod. d.* §. *Vlt. in f. l.* 21. §. 2. ff. *de pignorib. l.* 23. ff. *de regul. ad de l.* 13. J. *mandati. l.* 5. §. 4. ff. *commodat. l.* 1. §. 35. *in f.* ff. *depoſiti: l.* 41. ff. *locati: l.* 12. *in pr.* ff. *de cuſtod. l.* 1. §. 7. ff. *de adminiſt. rer. l.* 135. *in f.* ff. *de Verbor. ſignif.* [h] §. *Vlt. Inſtit. quib. mod. re.* [i] *l.* 23. ff. *de reg. iur.* [k] *l.* 3. *in f.* S. *eo.* [l] obligatam, pignoratam. [m] is eſt effectus reſtitutionis V. *l.* 38. §. 4. ff. *de Vſuris.* [n] *l.* 8. ff. *eod. l.* 6. J. *de pignoribus*: non tamen immoderatos *l.* 25. ff. *eod.* [o] *l.* 4. §. 8. ff. *de doli mali except.* [p] *facit l.* 10. J. *de diſtract.* [q] *l.* 35. *in f.* ff. *eod. l.* 6. ff. *de naut. fænor.* §. 1. *Inſtit. quib. alien. l.* 12. ff. *de diſtract. pignor. l.* 17. §. 11. ff. *de adilitio.* [r] *dixi ad l.* 6. S. *eod. l.* 6. ff. *de nautico. l.* 29. ff. *qui & à quib. manumiſſ.* [s] i. vſitatum. [t] atqui ſi res pignorata in tutiorem locum fuiſſet delata, non perijſſet: tenetur itáque creditor *arg. l.* 28. *in f.* ff. *de adminiſt. tut. l.* 34. *in f.* ff. *de damno.* Solue, Qui facit quod fieri eſt conſuetum, non peccat. Exemplum & conſuetudo in non delictis excuſat. [u] Pignoratitia datur in hæredem *l.* 29. ff. *de petit. hæredit. Paul.* 2. *ſent.* 13. §. 6. [x] V. *l.* 3. J. *de luitione pignor.* [y] Nota horum trium ordinem, oblationis, conſignationis, & depoſitionis *l. Vlt.* J. *eod. l. Vlt.* ff. *eod. adde l.* 19. J. *de Vſuris: l.* 20. J. *de pignorib. l.* 2. J. *de luit. pign. l.* 6. ff. *de pignorib. l.* 11. *in f.* ff. *qui potior. l.* 28. *in f.* ff. *de adminiſt. tutor.* [z] putà retentione. [a] Creditor vindicat pignus actione quaſi Seruiana §. 7. *Inſt. de actionib.*

[a] extra *Hal.* V. *l.* 3. J. *de pignorib. adde l.* 6. §. 2. *ff. de re iudic.* [b] *l.* 2. S. *eo. l.* 2. J. *de pact. pign.* [c] *l.* 10. S. *eod.* [d] §. 2. *Inſtit. quod cum eo: l.* 4. *ff.* 3. 2. *Paul. ſent.* 8. 18. *Ecl.* 1. V. *Oldend. claſſ.* 4. *act.* 5. [e] §. 2. 14. *ff.* 1. 2. *Paul. ſent.* 6. 53. *Eclog.* 1. *adde Harmenop.* 2. *tit.* 11. c. περὶ ναυτικῶν: *adde Oldendorpium claſſ.* 4. *act.* 4. Exercitor, nauis dominus, qui ab eo præponitur naui, cuíque nauis cuſtodia cõmittitur, magiſter nauis dicitur *l.* 1. §. 1. *ff. eo.* πιστικὸς. *Harmenop. d. loco.* Poteſt etiam dici maritimus inſtitor. [f] Quod inſtitor ex ſuo facit officio, dominum obligat: quod vltra, non obligat, niſi in rem domini vertatur. [g] *l.* 2. J. *eod.* [h] Peculio tenus, domini obligãtur ex ſeruorum contractu. [i] *l.* 1. S. *eod.* [k] Ex depoſito facto apud inſtitorem, tenetur inſtitoris dominus. [l] *l.* 1. §. 16. §. 21. *ff. de exercitoria.* [m] *l.* 19. *ff. de inſtitoria.* [n] V. *l.* 2. *in f.* S. *eod.* [o] 4. *Inſtit.* 7. 14. *ff.* 5. *adde Oldendorp. claſſ.* 4. *act.* 7. [p] §. 4. *Inſtit. quod cum eo:* 15. *ff.* 1. 2. [q] §. 1. *Inſtit. quod cum eo:* 15. *ff.* 4. 18. *ff.* 3. 8.

[r] §. *Vlt. Inſtit. quod cum eo:* 15. *ff.* 3. 18. *Eclog.* 7. [s] Imò de peculio tantum, & de in rem verſo *l.* 3. §. *Vlt. ff. de pecul. l.* 1. *in f. ff. de magiſtr. conuen. l.* 2. §. *penult. ff. ad municip.* vide in hanc ἀντινομίαν Cuiacium 13. *obſ.* 34.

fuit,

fuit, ſiue in peculium ipſius, ſiue in rem patris ea pecunia redacta eſt, ſi paterna hæreditate abſtinuit, actionem, niſi in[a] id, quod facere poſſit, non dari perpetui edicti[b] interpretatione declaratum eſt. PP. 8. Kal. Decemb. Dextro II. & Priſco Conſſ. 197.

3. Imperator *Antoninus* A. Artemoni.

ETiam ſi non mandante[c], neque iubente, neque ſubſcribente[d] domina, pecuniam mutuam ſeruo Priſcę dediſti: tamen ea quantitas ſi in rem dominæ eius iuſtis erogationibus verſa eſt, de in rem verſo apud ſuum iudicem eam conueni, conſecuturus ſecundum iuris formam id, quod tibi deberi apparuerit. Dat. 3. Kal. Iul. Læto & Cereale Conſſ. 216.

4. Idem A. Lucio.

SI ex contractu patris iuſſu[e] eius mutuam pecuniam accepiſti, teque[i] eius hæreditate abſtines: fruſtra vereris, ne à creditoribus eius conueniaris. Datum 5. Kal. Ian. Meſſala & Sabino Conſſ. 215.

5. Imperator *Alexander* A. Aſclepiadi.

NVlla res prohibet filiosfamilias[f], ſi pro alijs maiores vigintiquinque annis fideiuſſerint, actione cõpetenti aduerſus eos teneri. Sed ſi duntaxat de peculio tecum agatur: defenſionibus, ſi quæ tibi competunt, vteris. PP. 6. Idus Decemb. Maximo II. & Æliano Conſſ. 224.

6. Impp. *Valerian.* & *Gallien.* AA. & *Valerian.* Cæſ. Matrono.

SI ſeruus tuus ſine permiſſu tuo accepta pecunia mutua, in[g] vſurarum vicem habitandi facultatem ‖creditori‖ conceſſit: nullo iure aduerſarius tuus hoſpitium[h] ex hac cauſa ſibi vindicat, cùm te ſerui factum non obligauerit: & ingrediens[i] rem tuam, contra vim eius authoritate competentis iudicis protegéris. Dat. 12. Kal. Iul. Aemiliano & Baſſo Conſſ. 260.

7. Impp. *Diocletianus* & *Maximianus* Auguſti & CC. Creſcenti.

EI, qui ſeruo alieno dat pecuniam mutuam, quãdiu ſupereſt[k] ſeruus, item poſt mortem ‖eius‖ intra annũ de peculio in dominum competere actionem: vel[l], ſi in[m] rem domini verſa ſit hæc quantitas, poſt annum etiam eſſe honorariam actionem, non eſt ambigui iuris. Quapropter ſi quidem in rem domini pecunia verſa eſt: hæredes[n] eius conuenire potes de ea ſumma, quæ in rem ipſius proceſſit. Si verò hoc probari non potuerit: conſequens eſt, vt ſuperſtite quidem ſeruo dominum de peculio conuenias: vel ſi iam ſeruus rebus humanis exemptus eſt, vel diſtractus, ſeu manumiſſus, nec annus exceſſit: de peculio quondam aduerſus eum experiri poſſis. 1 ¶ Alioquin ſi cum libero res eius agente, cuius precibus meminiſti, contractum habuiſti, & eius[o] perſonam elegiſti: peruides contra dominum nullam te habuiſſe actionem, niſi vel in rem eius pecunia proceſſit, vel hunc contractum ratum[p] habuit. Dat. Non. April. Byzantij, AA. Conſſ. *

Pater tenetur in ſolidum ex contractu filij, quando mandauit, vel pro eo fideiuſſit. Paul. de Caſt.

8. Iidem AA. & CC. Diogeni.

SI mandator[q] pro filio tuo extitiſti, vel iuſſu tuo cum eo, quem in poteſtate tunc habuiſti, contractum eſt: intelligis & ſorti & vſuris te parêre oportere, ſi te his omnibus obligaſti: vt res, quæ pignoris iure detinentur, liberari poſſint. Quòd ſi fideiuſſor creditę pecunię interceſſiſti: teneri te ex ea obligatione, explorati iuris eſt. Dat. 3. Kal. Maij, CC. Conſſ.

9. Iidem AA. & CC. Iſidoro.

SI ex alio contractu, non ex illicita mutui datione debitor extitiſti, vel quòd patrem[r] tuum in fidem ſuſcepiſti: tã in patris poſitus poteſtate iure teneris, quàm etiam morte genitoris tui iuris effectus. Et ſi quidem patri hæres extitiſti, in ſolidum: alioquin in quantum facere potes, ſecundùm edicti formam. Sed & ſi per emancipationem[ſ] tui[t] iuris effectus es: ſimiliter conueniri te poſſe, debes intelligere. Datum 6. Id. April. Byzantij, CC. Conſſ.

Seruus habens liberam peculij adminiſtrationem, poteſt res peculiares alienare, & dominium transferre: aliàs ſecus.

10. Iidem AA. & CC. Diogeni & Aphrodiſio.

SI liberam[u] peculij adminiſtrationem habentes, equas de peculio cum fœtu ſerui vendiderunt: reprobandi contractum dominus nullam habet facultatẽ. Quòd ſi non habentes liberam peculij adminiſtrationem, rem dominicam eo ignorante diſtraxerunt: neque dominiũ,

[a] l. 2. ff. eod. & 49. ff. de iud.
[b] d. l. 2.
[c] Paria ſunt, mandare, iubere & ſubſcribere.
[d] Subſcriptio vim habet mandati.
[e] Nudus miniſter ac nuntius, gerendo nõ obligatur.
[f] Filiusfamilias maior fideiubere poteſt pro alio, l. 3. §. 5. §. 9. ff. de peculio.
[g] de antichreſi v. Cuiaciũ 3. obſ. 35.
[h] Seruus in præiudicium domini, non transfert poſſeſſionem rei dominicæ.
[i] Miſſum in poſſeſſionem facto ſerui dominus poteſt authoritate ſua expellere.
[k] i. quandiu viuit.
[l] Actio de peculio, interdũ annalis, interdum annũ excedit. eſt ppetua quandiu ſeruus viuit. mortuo, alienato, vel manumiſſo, eſt annalis. adde l. 5. ſ. ad Macedonian.
[m] l. 41. ff. de peculio.
[n] Hæredes tenentur de in rem verſo.
[o] In rem verſione, & ratihabitione, mutuum noſtro nomine factum conciliatur.
[p] Factum alienum, ratihabitione noſtrum facim⁹ l. 3. ſ. de rei vindica. l. 7. ſ. ad Macedon. l. 4. ſ. de vſuca. pro empt. l. 11. ſ. de euict. v. l. 12. inf. ff. de ſolutionib.
[q] l. 1. §. 3. ff. quod iuſſu.
[r] l. 10. §. 1. ff. de fideiuſſorib.
[ſ] v. l. 2. ſ. eod.
[t] Liberi p emãcipationẽ fiunt ſui iuris.
[u] adde l. 18. in f. ff. de pignor.

quod[a] non habent, in alium transferre poſſunt: neque conditionem eorum ſeruilem ſcientibus ‖ emptoribus ‖ poſſeſſionis iuſtum afferunt initium. Vnde non immeritò nec longi temporis præſcriptionem huiuſmodi poſſeſſoribus prodeſſe, manifeſtum eſt. Ideóque res mobiles ementes ‖ a ſeruo ‖ etiam furti[b] actione tenentur. Datum 5. Non. Octob. Sirmij, CC. Conſſ.

11. Iidem AA. ‖ & CC. ‖ Attalo.

CVm ancilla[c] contrahenti (quam iure non obligari ‖ poſſe ‖ conſtat) aduerſus dominum in quantum locupletius[d] eius peculium factum eſt, ea ſuperſtite, ac poſt mortem ‖ eius ‖ intra vtilem annum dandam actionem nõ ambigitur. Dat. Prid. Kal. Decemb. CC. Conſſ. *

12. Iidem AA. & CC. Victori.

DOminum per ſeruũ obligari non poſſe, ac tantùm,[e] de peculio (deducto ſcilicet, quod naturaliter ſeruus domino debet) eius creditoribus dari actionẽ, vel, ſi quid in rem eius verſum probetur, de in rem verſo, edicto perpetuo declaratur. Dat. 13. Kal. Feb. Sirmij, CC. Conſſ. *

13. Impp. *Honorius* & *Theodoſius* AA. Iohanni præfecto prætorio.

DOminos ita conſtringi manifeſtum eſt actione prætoria[f], quæ appellatur, *Quod iuſſu*, ſi certam numerari præceperint ſeruo actorive pecuniam. Igitur ‖ hac ‖ in perpetuum edictali lege ſancimus: vt qui ſeruo, colono, conductori, procuratori ‖ actori ‖ ve poſſeſſionis,[g] pecuniam mutuam dat, ſciat dominos poſſeſſionum cultorésue terrarum obligari non poſſe. Neque familiares epiſtolas, quibus homines plerunque commendant[h] abſentem, in id trahere conuenit, vt pecuniam, quam rogatus non fuerat, impendiſſe pro prædijs mentiatur, cùm niſi ſpecialiter, vt pecuniam præſtet, à domino fuerit poſtulatus, idem dominus teneri non poſſit: creditáq; quantitate multari volumus creditores, ſi huiuſmodi perſonis non iubente domino, nec fideiuſſoribus ſpecialiter acceptis, fuerit credita pecunia. Sanè creditori damus licentiam: vt ſi liber ‖ a ‖ rationibus, quas gerebat, fuerit inuentus actor, ſeruus, procuratórve prædiorum, vtilis actio pateat de peculio. Datum 5. Idus Iun. Rauennæ, Honorio X. & Theodoſio VI. AA. Conſſ. 415.

PER[i] QVAS PERSONAS NObis acquiratur, Tit. XXVII.

1 Impp. *Diocleт.* & *Maximian.* AA. Marcellæ.

EXCEPTA[k] poſſeſſionis cauſa, per[l] liberam perſonam, quæ alterius iuri non eſt ſubdita, nihil acquiri poſſe, indubitati[m] iuris eſt. Si igitur procurator non ſibi, ſed ei, cuius negotia adminiſtrabat, redintegratæ rei vindicationem pactus eſt, ídque pactum etiam ſtipulatio inſequuta eſt: nulla domino obligatio acquiſita eſt. Seruis autem res traditæ, domino acquiruntur. Datum Calend. Iul. ipſis & Conſſ.

Quæſita perſonali ſine ceſſione, ſimiliter quæritur hypothecaria. Bald.

2. Imp. *Iuſtinianus* A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm per liberam perſonam, ſi pecunia alterius nomine fuerit numerata[n], acquiratur ‖ quidem ‖ ei[o], cuius nomine pecunia credita eſt, per huiuſmodi numerationem condictio, non autem hypotheca vel pignus ‖ eorum, ‖ quæ procuratori data vel ſuppoſita ſunt, dominis contractus acquiritur: talem differentiam expellentes, ſancimus & condictionem & hypothecariam actionem, vel pignus ipſo[p] iure & ſine aliqua ceſſione ad dominum contractus peruenire. Si enim procuratori[q] neceſſitas legibus impoſita eſt, domino contractus cedere actionem: quare quemadmodum ab initio in perſonali actione ceſſio ſuperuacua videbatur, non etiam in pignoribus & hypothecis ſimili modo dominus contractus habeat hypothecariam actionem, ſeu pignoris vinculum, vel retentionem ſibi acquiſitam? Dat. Cal. Nouemb. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſſ. 530.

[a] Res peculiaris, res domini eſt vide Cuiac. 15. obſ. 18.
[b] l. 56. §. 3. ff. de furtis.
[c] l. 5. §. 2. ff. de tributor. l. 1. §. 3. §. 27. ff. de peculio.
[d] i. eo detracto quod domino debetur l. 12. ſ. eod.
[e] l. 1. inf. ff. de peculio. §. 10. Inſt. de act.
[f] Actio quod iuſſu prætoria.
[g] Domin⁹ nõ obligatur per colonum in ijs quæ non pendent ex mandatu domini.
[h] Commendatitiæ litteræ, in dubio non pręſumũtur emiſſæ animo obligãdi, ſed commendandi tantum.
[i] 2. Inſtit. 9. Inſtit. 29.
[k] v. l. 11. §. 6. ff. de pignorat. l. 20. in f. ff. de adminiſt. rer. §. 5. Inſtit. per quas perſonas cuique.
[l] Paul. 5. ſent. 2. §. 2.
[m] ſi ſtrictum ius ſpectem⁹, non æquum. cõpetit enim vtilis. An & directa? vide Hotom. 3. obſeru. 31.
[n] l. 9. §. 8. ff. de reb. credit.
[o] l. 2. inf. d. l. 8. ff. de rebus credit. l. 126. §. 2. ff. de verb. oblig.
[p] i. directo, ſine ceſſione.
[q] Procurator cogitur cedere actiones domino.

Iuſſus ſpecialis prævalet nominationi, ſed iuſſui generali prævalet nominatio. Paul. de Caſt.

3. Idem A. Iuliano præfect. præt.

SI duo vel plures communem ſeruum habeant, & vnus ex his iuſſerit, vt ſuo nomine ſeruus ab aliquo ſtipuletur decem (puta) aureos, vel aliam rem: ipſe autem ſeruus non eius, qui iuſſit, ſed alterius ex dominis ſuis fecit mentionem, & nomine illius ſtipulatus eſt: inter antiquā ſapientiam quęrebatur, cui acquiratur actio, vel lucrum, quod ex hac cauſa accidit: vtrum ei, qui iuſſit, an ei, cuius ſeruus fecit mentionem: an ambobus. Cùmque ex omni latere magna pars auctorum multum effuderit tractatū: nobis verior eorum ſententia videtur, qui domino, qui iuſſit[a], aſſerunt ſtipulationem, & ei tantummodò acquiri dixerunt, quàm aliorum, qui in alias opiniones deferuntur. neque enim[b] malignitati ſeruorum indulgendū eſt, vt liceat eis, domini iuſſione contempta, ſua libidine facere ſtipulationem, & ad alium dominum, qui eum forſitan corrupit, alienum lucrum transferre. quod neque ferendum eſt, ſi ſeruus impius domino quidem, qui iuſſit, minimè obediendum exiſtimauerit, alij autem, qui forſitan ignorat & neſcit, repentinum adducat ſolatium. Quod enim ſæpè apud antiquos dicebatur, iuſſionem [c] domini non eſſe abſimilem nominationi: tunc debet obtinere, cùm ſeruus iuſſus ab vno ex dominis ſtipulationem facere, ſine nomine ſtipulatus eſt. tunc etenim ei ſoli acquirit, qui iuſſit. ſin autem expreſſerit alium dominū: ſoli illi neceſſe eſt acquiſitionem celebrari. multo enim amplius oportet valere dominici nominis mentionem, quàm ſterilem iuſſionem. Dat. 15. Kal. Decemb. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coſſ. 530.

[a] Seruus communis adquirit ei qui iuſſit contrahi, non ei cuius nomine adquiſiuit. & ita iuſſus prævalet nominationi *v. l. 5. ff. de ſtipul. ſeru.*

[b] Malitijs nō eſt indulgendum.

[c] nota in quibus iuſſus cōmunis nō eſt abſimilis nominationi.

[d] *§. 7. Inſtit. quod cum eo: 74. ff. 6.*

AD SENATVSCONSVLTVM Macedonianum [d], Tit. XXVIII.

1. Imp. *Ælius Pertinax* A. Atilio.

SI filius || familias || cùm in poteſtate patris eſſet, mutuam à te pecuniam accepit, cùm [e] ſe patremfamilias diceret, eiúſque adfirmationi credidiſſe te iuſta ratione edocere potes: exceptio [f] ei denegabitur. PP. 10. Kal. April. Falcone & Claro Conſſ. 194.

[e] Qui ſe ſui iuris affirmat non iuuatur Macedoniano *l. 3. 19. ff. eo.*

[f] De exceptione Macedoniani *v. Oldendorp. c. 49. de except.*

2. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Sophiæ.

ZEnodorus ſi, cùm [g] ſui iuris eſſe publicè videretur, aut patris voluntate[h] contraxit, aut in eam rem pecuniam accepit, quæ patris oneribus incumberet, vel ſuæ poteſtatis conſtitutus nouatione facta fidem ſuā obligauit, vel alias agnouit debitum: non eſſe locum decreto ampliſſimi ordinis, rationis eſt. PP. 5. Kal. Mart. Saturnino & Gallo Conſſ. 199.

[g] *l. 3. ff. eod.*

[h] *l. 4. j. eod.*

3. Iidem AA. Macrino.

SI filiusfamilias aliquid mercatus, pretium ſtipulanti venditori cum vſurarum acceſſione ſpondeat: non eſſe locum ſenatuſconſulto, quo fœnerare filijsfamilias eſt prohibitum, nemini dubium eſt. origo [i] enim potiùs obligationis, quàm titulus actionis conſiderandus eſt. PP. Idibus Mart. Saturnino & Gallo Conſſ. 199.

[i] *l. 3. §. 3. ff. eod.*

4. Iidem AA. Cyrillæ.

SI, permittente[k] patre, filiofamilias pecuniam mutuam dediſti: ſenatuſconſulti poteſtas nō interuenit. Et ideo perſecutio pignoris, quod in bonis patris fuit, non denegabitur, præſertim cùm & eidem filius hæres extiterit: modò ſi nullus alius iure conuentionis, || vel || ratione tēporis & ordinis potior apparuerit. PP. 12. Kal. Maij, Fabiano & Mutiano Conſſ. 202.

[k] *adde l. 2. s. eod. l. 5. verſ. ſanè ſi iuſſu. j. eod.*

Ratione legationis & ſtudiorum poteſt mutuari filiofam. vſq; ad debitum & conſuetum modum. Bald.

5. Imp. *Alexand.* A. Septimiæ Muſæ.

MAcedoniani ſenatuſconſulti auctoritas petitionē eius pecuniæ non impedit, quæ filiofamilias ſtudiorum [l] vel legationis cauſa alibi degenti, ad neceſſarios ſumptus, quos patris pietas [m] non recuſaret, credita eſt. Sed ex contractu filij poſt mortem eius de peculio actio in patrem competere ita demum poterit, ſi anni vtilis ſpacium petitionem non impedit. Sanè ſi iuſſu [n] patris datum mutuum probetur: nec in quos vſus verſa ſit pecunia, diſquiri neceſſe eſt, ſed perpetua [o] in patrem etiā mortuo filio eſt actio. PP. prid. Kal. Mart. Agricola & Clement. Conſſ. 231.

[l] *l. 7. §. 13. ff. eo. l. 47. inf. ff. de ſolutionib.*

[m] & meritò id receptum. nec enim vēto viuitur *v. l. vlt. j. de aliment.* De expenſis factis in eruditione puerorum *v. l. 15. ff. de negot. l. 27. 28. 29. 38. ff. de rei vindic. l. 25. ff. de pignor. act.* vide plenius quæ notaui *ad l. 79. §. 1. ff. de verb. ſigni.*

[n] *l. 2. 4. s. eod. l. 7. ff. quod cum eo.*

[o] *l. 1. §. 1. 2. ff. quando de peculio.*

6. Impp. *Philippus* A. & *Philippus* Cæſ. Theopompo.

SI filius tuus in poteſtate tua agens, contra [p] ſenatuſcōſultum Macedonianum mutuam ſumpſit pecuniam: actio de peculio aduerſus te eo nomine, efficaciter dirigi nequaquàm poteſt. 1 ¶ Quod ſenatuſconſulti auxilium, licèt filijsfamilias meminerit, & ad nepotes [a] & pronepotes porrigitur. PP. 6. Nonas Martij, Philippo A. & Titiano Conſſ. 246.

[p] *l. 1. ff. eod.*

7. Imp. *Iuſtinianus* A. Iuliano præfect. præt.

SI filiusfamilias, citra [b] patris iuſſionem vel mandatum vel voluntatem, pecunias creditas acceperit, poſtea autem pater ratum contractum habuerit: veterum ambiguitatem decidētes, ſancimus, quemadmodū, ſi ab initio voluntate patris vel mandatu filiusfamilias pecuniā creditā accepiſſet, obnoxius firmiter cōſtitueretur, ita & ſi poſtea ratum pater habuerit contractū, validum eſſe huiuſmodi contractū: cùm teſtimoniū [c] paternum reſpuere, ſatis iniquum ſit. Neceſſe eſt enim patris ratihabitionem, vel principali [d] mandato patris, vel conſenſui non eſſe abſimilem: cùm noſtra nouella lege generaliter omnis ratihabitio [e] prorſus retrotrahatur [f], & confirmet ea, quæ ab initio ſubſecuta ſunt. Et hæc quidem de priuatis hominibus ſancienda ſunt. 1 ¶ Sin autem miles filiusfamilias pecuniam creditam acceperit, ſiue ſine mandato, ſiue conſenſu vel voluntate vel ratihabitione patris: ſtare oportet contractum, nulla differentia introducenda, ob quam cauſam pecuniæ creditæ, vel vbi conſumptæ ſint. In pluribus [g] enim iuris articulis filijfamilias milites non abſimiles videntur, hominibus, qui ſui iuris ſunt: & ex prę ſumptione[h] omnis miles [i] non creditur in aliud quicquā pecuniam accipere & expendere, niſi in cauſas caſtrenſes. Dat. 12. Kal. Aug. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſſ. 530.

[a] *l. 14. ff. eo. & l. 84. ff. de verbo. ſign.*

[b] *l. 7. §. 1. ff. eo.*

[c] Teſtimoniū paternum non poteſt niſi iniq; reſpui.

[d] *v. l. 7. inf. ff. quod cum eo: l. 1. §. 14. ff. de vi & vi.*

[e] Ratihabitio patris Macedonianum excludit.

[f] Ratihabitio retrotrahitur *l. 25. in fin. j. de donation. int. vir.* de hac regula dixi: & aliàs dicam.

[g] in Macedoniano, *vt hic: & l. 1. inf. l. 2. ff. eod.* in teſtamento *l. vlt. j. de teſt. milit.*

[h] non abſimilis præſumptio eſt in lege 22. *j. ad Velleian.*

[i] hinc colligunt, Maritū præſumi mutuum accipere in augmentum ſocietatis vel communionis. *Molin. de vſur. quæſt. 38. num. 291. 292.*

AD SENATVSCONSVLTVM Velleianum [k], Tit. XXIX.

1. Imp. *Antoninus* A. Lucillæ.

MVLIERIBVS || quidē || quæ alienam obligationem ſuſcipiunt, vel in ſe transferunt, ſi id cōtrahentes [l] non ignorent, ſenatuſconſulto ſubuenitur. Sed ſi pro alijs, cùm obligatæ non eſſent pecuniam exoluerint [m]: interceſſione ceſſante, repetitio nulla eſt. PP. Non. Dec. Gentiano & Baſſo Cōſſ. 212.

Mulier re vera principalis poteſt ſe principaliter obligare. Item & in rem ſuam intercedere poteſt. Bald.

2. Idem A. Nepotianæ.

FRuſtrà ſenatuſconſulti exceptione, quod [n] de interceſſionibus fœminarum factum eſt, vti tentaſti: quoniam principaliter [o] ipſa debitrix fuiſti. eius enim ſenatuſconſulti exceptio tunc mulieri datur, cùm principaliter ipſa nihil debet, ſed pro alio debitore apud creditorem eius interceſſit. ſin autem pro creditore ſuo alij ſe obligauerit, vel ab eo ſe vel debitorem ſuum delegari paſſa eſt: huius ſenatuſconſulti auxilium non habet. PP. 3. Id. Aug. Antonino A. IIII. & Balbino Conſſ. 214.

3. Idem A. Seruato.

SI cùm ipſe mutuam pecuniam acciperes, mater [p] tua contra ampliſſimi ordinis conſultum fidem ſuam interpoſuit: exceptione ſe tueri poteſt. PP. 3. Idus Aug. Antonino A. IIII. & Balbino Conſſ. 214.

4. Imp. *Alexander* A. Alexandriæ

SEnatuſconſultum locum habet, ſiue eam obligationem, quæ in alterius perſona conſtitit, mulier in ſe tranſtulit [q], vel participauit, ſiue, cùm alius pecuniam acciperet, ipſa ſe ab initio ream conſtituit. quod in rerum earum || habitis || pro alijs obligationibus admiſſum eſt. Sed ſi [r] prædia tua annis maior vigintiquinque vendi-

[k] *16. ff. 1. 2. Paul. ſent. 11. 1. Harmenop. 13. Oldendorp. c. 48. de exceptionib. Papon. 12. Arreſt. 5.* Moribus Galliæ, mulier poteſt pro marito mutuum accipiente vel aliter ſe obligante cum eius authoritate etiam hæredia ſua antiqua ſibi hypothecare. Inde fortaſſe dicetur Velleianum in Gallia deſuetum? Molinæus negat: ſed id in Gallia ideò receptum eſſe, quòd inter virum & vxorem plerumque communio ſit omnium bonorum. Hinc præſumi maritum obligari, & mutuò accipere in augmentum ſocietatis communis. aliud fore, ſi inter eos non ſit communio ex pactis matrimonialibus. vel ſi iam facta ſit bonorum ſeparatio, vel ſi mulier velit obligari pro tertio, vel ſi pro viro intercedat, non in ſocietatis cauſa, ſed in mariti ſuorúmve, aut in aleam profuſura. Velleiano etiam non iuuatur, ſi mutuum accipitur à marito pro negotio vxoris gerendo, eiúſque hæredijs exonerandis, vel à commiſſo liberandis & ſimilibus. Et ita Velleianum retinetur in Gallia. *v. Molin. de vſur. quæſt. 38. num. 292. adde Papon. 12. Arreſt. 9. man. 4.* [l] id eſt, qui contrahunt cum muliere. [m] Mulier ſoluens, non iuuatur Velleiano *l. 4. in fin. j. eod. l. 4. 5. l. 8. §. 5. ff. eod.* [n] Velleianum pertinet ad interceſſionem mulierum *l. 2. §. 1. l. 29. ff. eod.* Mulier pro alio intercedens iuuatur Velleiano. [o] Mulier in rem ſuam obligata, non iuuatur Velleiano. *l. 6. l. 10. 13. j. eod. l. 4. 11. 17. 24. 27. ff. eod.* [p] Mater pro filio fideiubens Velleiano vtitur, *vt hic.* niſi matris iuſſu mutuum datum eſt. *v. Arreſt. apud Papon. d. loco, num. 3. in fin.* [q] *l. 14. j. eod. l. 1. ff. eod.* [r] *v. Papon. d. loco, num. 4. ibi, Quinto, le pareil ſeroit: & ibi, Octavo, femme comme peut vendre ſon immeuble pour la debte de ſon mari.*

diſti,

[a] Quid ſi ſe, ſuaſue res obligauit p̄ marito, vt eum à carcere & cuſtodia redimeret? Papo *ibi. num.* 8. refert, Mulieri Velleiano cõſultum. Plus eſt igitur vẽdidiſſe & ſoluiſſe, q̃ ſe obligaſſe. [b] *l.* 1. *ſ. eod.* [c] Imò nõ deficit *l.* 32. §. 2. *ff. eod.* ſolue, Mulier ibi ſollicitauit emptores, non hîc. *adde Paponem d. loco, num.* 2. *ibi, Femme qui eſt occaſion du preſt, n'a l'exceptiõ du Velleien: & num.* 3. *ibi, Femme ayant priè le creancier de preſter, n'a l'exception du Velleien.* Poteſt etiã hæc lex referri ad mulierẽ, quæ fundum vendidit, tanquã in vſus ſuos. [d] *l.* 7. *ȷ. eod. l.* 8. *ff. eod.* [e] id eſt non ignorãte res eſſe mulieris quæ pignori darentur. *l.* 7. *ȷ. l.* 8. *ff. eod.* [f] Res inuitæ vxoris pignorari non poſſunt *ſ. ibi ſi ſine voluntate: nec volentis, ibi ſi cõſenſiſti.* [g] Mulier decipiens nõ iuuatur Velleiano *v. l.* 18. *ȷ. e.*

diſti[a], & pro marito pecuniam ſoluiſti[b]: deficit[c] auxilium ſenatuſconſulti. PP. 6. Kal. Ianuar. Maximo II. & Æliano Conſſ. 224.

Maritus non poteſt obligare res vxoris non conſentientis. Bald.

5. Idem A. Popiliæ.

SI ſine voluntate tua res tuæ à marito tuo pignori datæ ſunt, non tenentur. Quòd ſi conſenſiſti [d] obligationi, ſciente[e] creditrice: auxilio ſenatuſconſulti vti potes. Quod ſi patientiam [f] præſtitiſti ‖vt‖ quaſi ſuas res maritus obligaret, decipere [g] voluiſti mutuam pecuniam dantem: & ideò tibi nõ ſuccurretur ſenatuſconſulto: quo infirmitati, non[h] calliditati mulierum cõſultum eſt. Dat. 15. Kal. Iulij, Iuliano II. & Criſpino Conſſ. 225.

6. Idem A. Torquato.

SI mater, cùm filiorum ſuorum patrimonium gereret, tutoribus[i] eorum ſecuritatem promiſerit, & fideiuſſorem pręſtiterit, vel pignora dederit: quoniam quodãmodo ſuum [k] negotium geſſiſſe videtur, ſenatuſconſulti auxilio neque ipſa[l], neque fideiuſſor ab ea præſtitus, neq; res eius pignoratæ adiuuantur. 1 ¶ Sin autem tutore ſe excuſare volente, ipſa ſe interpoſuit [m], indemnitatem ei repromittens: auxilio ſenatuſconſulti vti minimè prohibetur. 2 ¶ Si verò tutores petijt, & ſponte periculum ſuſcepit: quo minùs teneatur, auctoritas[n] eam iuris tuetur. PP. 6. Id. Octobr. Modeſto & Probo Conſſ. 229.

Mulier conſentiens fundum ſuum pro alio obligari, inutiliter conſentit. Bald.

7. Imp. *Gord.* A. Viuiano.

SI ſciens [o] creditor a marito propter [p] proprium debitũ obligari fundum mulieris, licèt ea conſentiẽte [q] eum pignori accepit propter ſenatuſconſulti auxilium vendendo eum dominium [r] mulieri auferre nequiuit: nec tibi neceſſe eſt (pręſtito[ſ] precio emptori) vindicare, ſi matri hæres extitiſti. PP. 12. Kal. Octo. Pio & Pontiano Cõſſ. 239.

8. Idem A. Triphoni.

SI paternam obligationem non tantùm maſculini ſexus ‖ filij ‖ verùm etiam filiæ emancipatæ in ſe receperunt: quamuis filiæ virilibus [t] obligationibus eximãtur propter exceptionem, quæ ex ſenatuſconſulto Velleiano deſcendit: tamen[u] filios in id, quod ſe obligauerunt, teneri: filiarúmque ſubducta perſona patrem in id conueniri poſſe, in quo conueniretur, ſi filiæ non interceſſiſſent, dubium non eſt. Pignora tamen patris etſi in poſteriore [x] obligatione accepta ſunt: ſine [y] dubio tenentur. Sed & ſi in priore fuerint obligatione: quatenus ad patrẽ per reſtitutoriam [z] actionem redit, eatenus tenebuntur. PP. Non. Octob. Pio & Pontiano Conſſ. 239.

9. Idem A. Proculo.

QVamuis mulier pro alio ſoluere [a] poſſit: tamen: ſi præcedente[b] obligatione, quam ſenatuſconſultum [c] de interceſſionibus efficacem[d] eſſe non ſinit, ſolutionẽ fecerit, eius ſenatuſconſulti beneficio munitam ſe ignorans: locum habet repetitio. PP. Nonis Iulij, Gordiano A. & Auiola Conſſ. 240.

10. Imp. *Philippus* A. & *Philippus* Cæſ. Triphonæ.

SI aduerſarius tuus non cum marito tuo, ſed tecum [e] negotium geſſit: reliqua conductionis, quæ dicis eſſe contracta, obtentu huiuſmodi obligationum non potes recuſare. Enimuerò ſi cùm eoſdem fundos non tibi, ſed marito [a] tuo locaret, perſonam tuam vt idoneam ſecutus eſt: beneficio ampliſſimi ordinis, quod factum eſt de interceſſionibus fœminarum, te tueri potes. PP. 18. Ka. Septemb. Peregrino & Æmiliano Conſſ. 245.

[h] Calliditati mulierum non ſuccurritur, ſed infirmitati *v. Paponẽ d. loco numero* 3. [i] *l.* 8. §. 1. *ff. eo.* [k] Mulier ſuum negotium gerens nõ iuuatur Velleiano *v. l.* 2. *ſ. eo.* ſuum gerit negotiũ, cùm res alterius adminiſtrat. [l] Mulier cum effectu obligata, fideiuſſorem, réſque eius obligat. [m] Aliud eſt, matrem filiorum tutoribus indemnitatem promittere, *vt hic:* aliud ipſorum pupillorum negotia adminiſtrare *ſ. eo.* Priore caſu mulier iuuatur: altero non iuuatur. vel hîc textus oſtendit ſatis, corrigendum eſſe §. 2. *apud Paulum* 2. *ſent.* 11. [n] auctoritate iuris tuetur. Cuiacius *ad l.* 17. *ff. de iniuſto:* vt verbum tueatur accipiatur paſſiuè. [o] & ita malæ fidei. [p] Ratio decidendi. [q] *l.* 5. *ſ. eod.* [r] Ex inutili alienatione dominium non transfertur. [ſ] Emptori rem alienam ſcienti, precium non reſtituitur. [t] Inter eos qui nominatim obligãtur, diuiditur in viriles partes obligatio. [u] Quoties maſculi & fœminæ permixtim obligantur, obligatio pro parte fœminarum non valet. Et ita contractus interdum pro parte tenet. [x] nouante. [y] Dubium ex eo naſcitur, quòd in obligatione poſteriore ac nouante pignus datum reperiatur, pro antecedente obligatione inutili. Quæ igitur ratio decidendi? Tale pignus magis refertur ad cauſam, quam ad titulum obligationis. [z] reſciſſoriam, *vt in l.* 16. *ȷ. eod.* [a] Mulier pro alio ſoluens non iuuatur, *vt hic:* quemadmodum & ſi donat *l.* 4. *inf. ff. eo.* [b] i. ob præcedentem obligationem *l.* 8. §. 5. *ff. eod.* [c] *l.* 2. *ſ. eo.* [d] Soluens ob non efficacem obligationem mulier, iuuatur Velleiano. [e] Si contrahitur principaliter cum muliere, negotium ad eam ſpectat. ideóque non iuuatur.

11. Idem A. Heboræ.

ETiam conſtante matrimonio ius hypothecarum ſeu pignorum[b] marito[c] remitti poſſe, explorati iuris eſt. PP. 8. K. Octo. Peregrino & Æmiliano Conſſ. 245.

12. Imp. *Valerian. & Gallien.* AA. Sepidutæ.

SI dotare [d] filiam volens, genero res tuas obligaſti pertinere ad te beneficium ſenatuſconſulti falsò putas. Hanc enim cauſam ab eo beneficio eſſe remouendã prudentes viri putauerunt. PP. 9. Kal. Martij, Tuſco & Baſſo Conſſ. 259.

13. Imp. *Dioclet. & Maxim.* AA. Condianæ.

SI fœnebris pecunia iuxta fidem veri [e] a creditore tibi data eſt: ſiue tota quantitas fœnoris, ſiuę pars eius in vſum mariti proceſſiſſe proponatur: decreto patrum non adiuuaris: licèt [f] creditor cauſam contractus non ignorauerit. Dat. 3. Kal. Septem. ipſis AA. & Conſſ.

14. Iidem AA. & CC. Baſiliſſæ.

MVlierem contra ſenatuſconſulti Velleiani auctoritatem non poſſe intercedere, eadémque exceptione fideiuſſorem[g] eius vti poſſe, iuris auctoritas probat. Vnde ſi mater tua marito quondam ſuo hæres nõ extitit, ſatis idoneæ exceptionis remedio tuta eſt. PP. 8. Kal. April. Bizantij, CC. Conſſ.

15. Iidem AA. & CC. Agrippino.

SI vxor pro marito contra ſenatuſconſultum interceſſura, te rogauit [h] mandatorio nomine, vt pro ea tuam fidem obſtringeres: initio contractus per exceptionis auxilium obligationi tuæ adhæſit ſecuritas, qua conuentus defendi potes. PP. 18. Kal. Iunij, Sirmij, CC. Conſſ.

16. Iidem AA. & CC. Rufino.

SI mulier alienam ſuſcepit obligationem: cùm ei per exceptionem Velleiani ſenatuſconſulti ſuccurratur, creditori contra priores [i] debitores reſciſſoria actio datur. PP. 17. Kal. Februar. Sirmij, CC. Conſſ.

17. Iidem AA. & CC. Alexand. & alijs.

SI cùm pater veſter à Calliſtrato mutuam ſumpſiſſet pecuniam, velut[k] hanc eius vxor accepiſſet, inſtrumentũ conſcriptum eſt: nec ad exceptionis tractatum ex ſenatuſconſulto venientem peruenire neceſſe eſt: cùm eam veritatis[l] ſubſtantia conſtituta potiùs quàm ſimulata geſta tueatur. 3. Idus Martij, CC. Conſſ.

Mulieri creditorem decipienti non datur exceptio Velleiani.

18. Iidem AA. & CC. Zotico.

FOeminis alienas ‖ vel ‖ veteres [m] vel nouas obligationes aliqua ratione ſuſcipientibus ſubuenitur: niſi creditor aliqua ratione per mulierem deceptus[n] ſit. nam tunc replicatione doli, ſenatuſconſulti exceptionem remoueri, conſtitutum eſt. Dat. 5. Id. Nouemb. Antiochiæ CC. Conſſ.

19. Iidem AA. & CC. Fauſtinæ.

CVm ad eas etiam obligationes, quæ ex mulieris perſona calliditate[o] creditoris ſumpſerunt primordiũ, decretum patrum, quod de interceſſione fœminarum factum eſt, pertinere edicto perpetuo declaratur: ſi ‖tamen‖ creditor, qui contrahere cum alio propoſuerat, mulieris [p] perſonam elegit: exceptione contra petitores [q] ſecundùm ea, quæ aſſeueras, defendi potes. Dat. 18. Kal. Ianuar. Nicomediæ, CC. Conſſ.

20. Iidem AA. & CC. Theodotiano.

HÆredes quoq; mulieris aduerſus creditores ‖eadẽ‖ exceptione, quæ ex ſenatuſconſulto introducta eſt, vti poſſe dubium non eſt. Dat. 9. Kal. Ianu. ipſis CC. Conſſ.

21. Imp. *Anaſtaſius* A. Celeri magiſtro officiorum.

IVbemus [r] licere mulieribus & pro vno contractu, vel certis contractibus, ſeu pro vna vel certis perſonis ſeu rebus, iuri hypothecarum ſibi competenti per conſenſum proprium renunciare [ſ]: quódque ita geſtum ſit, hac auctoritate noſtra firmum illibatúmq; cuſtodiri: ita ta-

[a] Mulier conducens prædia obligatur: pro marito cõducente fideiubẽs, nõ obligatur. [b] quod mulieri competit in rebus mariti *l.* 8. *ff. eo. l.* 11. *ff. quibus mod. pign. l.* 1. § *penult. ȷ. de rei vxor. act.* [c] Mulier poteſt renũciare marito iuri hypothecę. [d] Mater ſe obligãs pro dote filiæ, non iuuatur Velleiano. Dotis fauor Velleianum excludit *l. vlt. ȷ. eo. l.* 41. *ff. de iure dotium.* [e] Aliud ſi con luſoriè, vt qui nõn obligatã ſibi mulierem fore ſpõdẽdo ſciebat, mutuum dando eã obligaret *l.* 11. 29. *ff. eod. v. Papon.* 12. *Areſt.* 5. *num.* 4. *ibi. Septimo.* [f] *v. Molinæũ de vſur. quæſt.* 38. *num.* 203. *ad l.* 19. §. 5. *ff. eod.* [g] Velleiani exceptione fideiuſſor iuuatur *l.* 6. 30. *in f. ff. eod.* niſi ſucceſſerit principali. [h] Mulier mãdans fideiuberi, non tenetur ex mãdato. Quid is qui promiſit? ne is quidem *vt hic.* [i] *adde l.* 8. §. 2. *ff. eod.* [k] Si nomen vxoris ſimulatè eſt appoſitum in inſtrumẽto, loco viri, obligatio eſt ipſo iure nulla, ratione ſimulationis. ideóq; locus non eſt Velleiano, ſed nullitati. [l] *v. l.* 1. *ſ. plus valere quod agitur.* [m] *l.* 2. §. 4. *ff. eod.* [n] *l.* 5. *ſ. eo. l.* 2. §. 2. *l.* 123. *l.* 30. *ff. eo. l.* 11. *ȷ. de diſtract. pignor. l.* 110. *in f. ff. de reg. iur.* [o] Aduerſus calliditatem creditoris, mulieri ſubuenitur. [p] *l.* 8. §. 14. *l.* 12. §. 28. *in f. l.* 29. *ff. eod.* [q] petitorem [r] Huiuſce legis fit mentio in lege vnica §. *licet. n. ȷ. de re. vxor.* [ſ] Mulier poteſt renunciare Velleiano *l.* 11. *ſ. eod. l.* 23. §. 2 *ȷ. eod. l.* 32. §. 4. *ff. eod.*

men, vt ‖& ‖ſi generaliter[a] tali renunciatione pro vno (vt dictum eſt) contractu, ſeu certis contractibus, vel ad vnã; vel ad certas res ſeu perſonas conſenſum proprium accõmodantes vſæ ſunt, vel fuerint: eadem renunciatio ad illos contractus & illas res ſeu perſonas, quibus conſenſum ‖ſuum‖ proprium accommodauerunt vel accommodauerint, coartetur: nec alijs quibuſdam contractibus, quibus minimè mulieres conſenſerunt vel conſenſerint, prætendentibus eam, opponendi licentia præbeatur. His ſcilicet omnibus, quæ in præſenti per hanc conſultiſſimam legem ſtatuimus, ad præteritos[b] nihilo minùs contractus pro negotijs & controuerſijs necdum[c] tranſactionibus, vel definitiuis ſententijs, ſeu alio legitimo modo ſopitis, locum habituris. Dat. K. Apr. Anatolio & Agapito Conſſ.

[a] Generaliter poteſt renunciari Velleiano à muliere, fuerit tamen melius vim & naturam Velleiani mulieri declarari à notario ℣. *Papon.* 12. *Arreſt.* 5. *num.* 1. *ibi, Renunciations au Velleien ſans declaration ſuffit.*

[b] Lex ad præteritos caſus referri poteſt, ſi legiſlator hoc expreſſim voluerit.

[c] & ita lex ad imperfecta negotia tacitè refertur.

Authent. ex Nou. 61. cap. 1.

SIue à me, ſiue ab alio pro me fiat donatio propter nuptias: quod ea ex cauſa eſt immobile, neque[d] alienare ℣aleo neque obligare. in hoc ergo contractu mulieris conſenſus nihil proficit, quo minùs demus mulieri in rem actionem in ſponſalitia largitate ſoluto matrimonio: niſi & ſecundò[e] poſt biennium profiteatur, & aliæ res ℣iro ſint, ex quibus ei conſuli poßit. Abſque his enim neque ſi frequenter conſentiat, lædetur: ℣ir tamen obligabitur in alijs rebus ſuis huius obligationis ſeu alienationis occaſione: quæ, quantum ad mulierem, pro non dicta & pro non ſcripta habetur. 1 ¶ *Et multo[f] magis idem in dotibus locum habet, ℣t non aliquid immobile pro ea alienetur ℣el obligetur: omnibus tamen priuilegijs doti datis, in ſua firmitate durantibus, ſiue agat mulier, ſiue nomine eius alius.*

[d] Res immobilis donata propter nuptias, alienari nõ poteſt, neque obligari, etiam muliere cõſentiente, niſi &c. j. *eo. ibi niſi &.*

[e] *dicam ad l. 22. inf. j. eod.*

[f] Nota argumentũ à minori ad maius, à donatione ꝓpter nuptias ad dotem. Donatio ꝓpter nuptias priuilegiata, multò magis & dos.

22. Imp. *Iuſtinianus* A. Iuliano præfecto prætorio.

SI mulier perfectæ ætatis ‖ conſtituta, ‖ poſt interceſſionem, vel cautionem conſcripſerit, vel pignus aut interceſſorem præſtiterit: ſancimus, antiqua legum varietate ceſſante, ſi quidem intra biennale iuge tempus poſt priorem cautionem numerandum, pro[g] eadem cauſa fecerit cautionem, vel pignus aut interceſſorem dederit: nihil ſibi præiudicare, quòd adhuc ex conſequentia ſuæ fragilitatis in ſecundam iacturam inciderit. Sin autem poſt biennium hæc fecerit: ſibi[h] imputet, ſi, quod ſæpiùs cogitare poterat & euitare, non fecit, ſed vltrò firmauit, videtur[i] etenim ex huiuſmodi temporis prolixitate non pro aliena obligatione ſe illigare, ſed pro ſua cauſa aliquid agere: & tam ex ſecunda[k] cautione ſeſe obnoxiam facere, ‖in quantum hoc fecit,‖ quam pignus aut interceſſorem vtiliter dare.

Authent. ex Nou. 134. c. 8.

SI[l] qua mulier crediti inſtrumento conſentiat proprio[m] ℣iro, aut ſcribat, & propriam ſubſtantiã, aut ſeipſam obligatam faciat: iubemus, hoc nullatenus ℣alere: ſiue ſemel ſiue[n] multoties huiuſmodi aliquid pro eadem re fiat, ſiue priuatum, ſiue publicum ſit debitum: ſed ita eſſe, ac ſi neque factum quicquam, neque ſcriptum eſſet: niſi[o] manifeſtè probetur[a], quod pecuniæ in propriam ipſius mulieris ℣tilitatem expenſæ ſint.

Quidam hæc verba referũt ad alienationẽ dotis, quaſi nullo iure poſſit dos alienari, & malè. Hoc tantum innuit, maiorem eſſe cauſam prohibendæ alienationis dotis, quam propter nuptias donationis. Alias, differunt in priuilegio dos & donatio propter nuptias ℣. *Cuiac. ad Nouell. 61. inf.* [g] Secunda interceſſio mulieris, poſt biennium facta (pro extraneo ſc.) aufert mulieri beneficium Velleiani *Nouell. 6. c. 1. Nouell. 134. adde Papon. 12. Arreſt. 5. num. 7. ibi, le Velleien n'a bien contre reſponſe geminee:* excipe Authenticam proximam j. *eod.* [h] Error committenti imputatur. [i] Hæc præſumptio iuris eſt, & de iure, contra quam non admittitur exceptio *l. ℣lt. s. ad Macedon. l. ℣lt. j. arbitr. tut. l. 15. §. 3. ff. de re iud.* [k] *dixi s. eod* Actus geminatus inducit euidentem conſenſum [l] Hæc authentica notarijs eſt in frequentiſſimo vſu. [m] Hæc Authentica propriè pertinet ad obligatas mulieres maritorum cauſa. [n] aliud eſt in cauſa extranei *l. 22. s. eod.* [o] Nota exceptionem, quæ fallit in illis locis in quibus mulier habet communionem bonorum cum marito. tunc. n. ſi quid vxor cum marito acceperit, præſumitur in rem ſuam vertere, aut ſaltem vertere debuiſſe. qua vehementi præſumptione munitus creditor poteſt vtiliter credere, iniquè verò eum decipere mulier non debet. Quid ſi vxor iuramento confirmauit ſponſionem? Ex c. Reſcripto *de iureiurando*, Mulier interceſſione iurata pro aliquo facta non iuuatur Velleiano. ſicuti nec minor auditur, ſi iurauerit. *Authentica ſacramenta pub. s. ſi aduerſ. ℣endit.* aliud vſitatum eſt apud Gallos *Papon. 9. Arreſt. 6. num. 23. & 12. Arreſt. 5. num. 9. ibi, Velleien receuable, non obſtant le ferment.* quod tamen refero ad vxores ætate minores, vt ſolæ iuramento reſtituantur.

23. Idem A. Iuliano P.P.

ANtiquæ iuriſdictionis retia, & difficillimos nodos reſoluentes, & ſuperuacuas diſtinctiones exulare cupientes, ſancimus mulierem: ſi interceſſerit, ſiue ab initio, ſiue poſtea aliquid[b] accipiens, vt ſeſe interponat: omnimodo teneri, & non poſſe ſenatuſconſulti Velleiani vti auxilio: ſiue ſine ſcriptis, ſiue per ſcripturam ſeſe interpoſuerit. Sed ſiquidem in ipſo inſtrumento interceſſionis dixerit ſeſe aliquid accepiſſe, & ſic ad interceſſionem veniſſe, & hoc inſtrumentum publicè[c] confectum inueniatur, &[d] a tribus[e] teſtibus conſignatum: omnimodo eſſe credendum eam pecunias vel res accepiſſe, & non eſſe ei ad ſenatuſconſulti Velleiani auxilium regreſſum. Sin autem ſine ſcriptis interceſſerit, vel inſtrumento non ſic confecto: tunc ſi poſſit ſtipulator oſtendere[f] eam accepiſſe pecunias vel res, & ſic[g] ſubijſſe obligationem: repelli eam à ſenatuſconſulti iuuamine. Sin verò hoc minimè fuerit ab eo approbatum: tunc mulieri supereſſe auxilium, & antiquam actionem aduerſus eum ſeruari, pro quo mulier interceſſit, vel ei actionem parari. 1 ¶ Sed ſi minùs idoneæ mulieri conſtitutæ aliquis pecunias vel res dederit, vt pro eo ſeſe obligaret: mulieri quidem, quæ reuera hæc accepit nullus pateat aditus ad ſenatuſconſulti auctoritatem: creditori autem liceat aduerſus eam venire: &, quod[h] poteſt, ab ea exigere: & in reliquum, antiquum debitorem aggredi vel in partem, ſi aliquid a muliere poſſit accipere: vel in totum, ſi ea penitus inopia fatigetur. 2 ¶ Ne autem mulieres perperam ſeſe pro alijs interponant, ſancimus non aliter eas in tali contractu poſſe pro alijs ſe obligare, niſi inſtrumento publicè confecto, &[i] a tribus teſtibus ſubſignato, accipiant homines à muliere pro alijs confeſſionem[k]. tunc etenim tantummodò eas obligari, & ſic omnia tractari, quæ de interceſſionibus fœminarũ, vel veteribus legibus cauta, vel ‖ab‖ imperiali auctoritate introducta ſunt. Sin autem extra eandem obſeruationem mulieres acceperint intercedentes: pro[l] nihilo habeatur huiuſmodi ſcriptura, vel ſine ſcriptis obligatio, tamquam nec confecta, nec penitus ſcripta: ‖vt‖ nec ſenatuſconſulti auxilium imploretur, ſed ſit libera & abſoluta, quaſi penitus nullo in eadem cauſa ſubſecuto.

24. Idem A. Iuliano PP.

VEterum ambiguitatem decidentes, ſancimus, ſi qs, vt ſeruo[m] ſuo manumiſſionem imponat, mulierem acceperit obnoxiã ſeſe pro certa quantitate facientem: ſi in libertatem ſeruum perduxerit, ſiue principaliter mulier ſeſe obligauit, ſiue pro ſeruo hoc fecit, teneri eam rectè omnimodo, ſenatuſconſultum Velleianum in hoc caſu tacere imperantes. Satis etenim acerbum eſt, & pietatis rationi contrarium, dominum ſerui, qui credidit mulieri, ſiue ſoli, ſiue poſt ſerui promiſſionẽ, & libertate ſeruo imponere, & ſuum famulum perdere, & ea minimè accipere, quibus fretus ad eiuſmodi venit liberalitatem.

25. Idem A. ad populum vrbis Conſtantinopolitanæ, & vniuerſos prouinciales.

GEneraliter ſancimus, vt: ſi quis maior vigintiquin-

[a] Mulier intercedens cũ marito vel extraneo, nõ præſumitur fieri locupletior. Præſumitur pro marito & extraneo potius intercedere, quàm ſuo nomine. Quod ad maritum attinet, ceſſat ea præſumptio in ijs locis & contractibus, in quibus vxor cõmunione habet cum marito. tunc. n. vel ſolus maritus mutuũ accipiens obligat vxorem in communibus bonis, & in eorum vtilitatem præſumitur mutuum accipere. multo magis valebit ea præſumptio, cùm ipſa vxor mutuum accipit. An & in alijs bonis vxorem obligabit? non obligabit mulierem ſi ſolus contraxit. obligabit, ſi cum ea contraxit. & meritò. Poteſt enim mulier mutuum accipere & obligari in ſolidum, ad ea bona conſeruanda quæ cum marito communia habet. Huiuſmodi bona vxoris dici poſſunt. Nam quod eſt commune, noſtrum dicitur. Quod cum accidet, æquum erit mulierem in ſolidum obligari poſſe, rei communis ſeruandæ cauſa. ℣. *Molinæum de ℣ſur. quæſt. 38. num. 291.* vtcunque ea inuita & ignorante maritus communionis dominus cenſeatur, réſque communes in ſolidum alienare poſſit contra naturam ſocietatis *l. 68. ff. pro ſocio.* quod tamen Pariſienſi conſuetudine receptum eſt. [b] ſenſus eſt, Mulierem mercede accepta, nec gratis fideiubentem Velleiano non iuuari *l. 6. §. 7. ff. mandati.* [c] Inſtrumento publicè confecto creditur. [d] vel à tribus &c. & malè §. 2. j. Nam inſtrumentum publicum quod ad hanc cauſam ſpecialiter attinet, requirit ſubſignationem trium teſtium, quę ſolennitas in Gallia non obſeruatur. ℣. *Bugnionem in legibus abrogatis.* [e] Inſtrumento à tribus teſtibus ſubſignato creditur. [f] alijs legitimis probationibus. [g] Ideſt non gratis, ſed precio accepto. [h] delegata muliere non ſoluendo, creditor ſuperfluum ab antiquo debitore poteſt petere [i] *dixi s. eod.* [k] ideſt cautionem ὁμολογίαν. [l] Inſtrumentum factum contra ſolennitatẽ legis, ipſo iure nullum [m] Mulier intercedens pro ſeruo vt conſequatur libertatẽ, non iuuatur hoc ſenatuſconſulto.

que

que annis, ſiue maſculus, ſiue fœmina, dotem [a] pollicitus ſit vel ſpoponderit pro qualibet muliere, cum qua matrimonium licitum eſt, omnimodo compellatur [b] ſuã confeſſionem adimplere. neque enim ferendum eſt, quaſi caſu fortuito interueniente mulierem fieri indotatam, & ſic à viro forſitan repelli, & diſtrahi matrimonium. Cùm enim ſcimus, fauore [c] dotium & antiquos iuris conditores ſeueritatem legis ſæpius mollire: meritò & nos ad huiuſmodi venimus ſanctionem. Nam ſi ſpontanea voluntate ab initio liberalitatem ſuam oſtẽdit: neceſſe eſt eum vel eam ſuis promiſſionibus ſatisfacere: vt quod ab initio [d] ſponte ſcriptum, aut in pollicitationem deductum eſt, hoc ab inuitis poſtea compleatur: omni auctoritate Velleiani ſenatuſconſulti in hac cauſa ceſſante.

[a] *Vide l.* 12. s. *eod.*
[b] Velleianum ceſſat ſex caſibus, fauore dotis, *Vt hic:* libertatis, *l.* 24. s. ſi mulier renunciet Velleiano *l.* 20. s. *eod.* aut preciũ accepit fideiuſſionis cauſa, *l.* 23. s. *eod.* ſi ſecundo cauerit, *l.* 22. s. *eo.* ſi decipiat, *l.* 5. *in fin. l.* 18. s. *eod.*
[c] *l.* 70. *ff. de iure dot. V. l.* 85. *ff. de reg. iur. & ibidẽ Decium.*
[d] Contractus ab initio voluntatis: ex poſt facto, neceſſitatis.

DE NON [e] NVMERATA pecunia,

Tit. XXX.

Creditor non præſumitur numeraſſe niſi probet, ſiue pignoratitia conueniatur, ſiue agat hypothecaria. Bald.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Hilario.

SI pecuniam tibi non eſſe numeratam, atque ideò fruſtra cautionem emiſſam adſeris, & pignus [f] datum probaturus es: in rem experiri potes. nam intentio dati pignoris, nec numeratæ pecunię, non aliter tenebit, quam ſi de fide debiti conſtiterit. Eademque ratione veritas ſeruetur, ſi te poſſidente pignus, aduerſarius tuus agere cœperit. ‖PP. Kalen. Septemb. Laterano & Rufino Conſſ.‖

2. Imp. *Antoninus* A. Maturio.

MInorem pecuniam te accepiſſe, & maiorem [g] cautionem interpoſuiſſe, ſi apud eum, qui ſuper ea re cogniturus eſt, conſtiterit: nihil vltra quàm accepiſti, cum vſuris in ſtipulatum deductis reſtituere te iubebit.

3. Idem A. Demetrio.

SI ex cautione tua, licet hypotheca data, cõueniri cœperis: exceptione oppóſita ſeu doli, ſeu non numeratæ pecuniæ, compellitur [h] petitor probare pecuniam tibi eſſe numeratã: quo non impleto, abſolutio ſequetur.

4. Idem A. Baſſano.

CVm fidem cautionis agnoſcens, etiam [i] ſolutionem portionis debiti vel vſurarum feceris: intelligis te de non numerata pecunia nimium tardè querelam deferre.

Auth. ex Nouell. 18. *c.* 8.

COntrà qui propriam ſcripturam, qua conuenitur, abnegat, vel numerationem inficiatur: conuictus in duplum [k] condemnetur, niſi ſacramento illato confiteatur. tunc enim non punitur niſi in expenſas circa probationes factas, actoris iuramento declarandas. At ſi poſt numerationis inficiationem prætendat ſolutionem: omnino ſoluatur dum exigitur, nec prodeſt iam facta ſolutio. Contrà ſi actor literas ſuas à reo prolatas abneget, eadem ſit & pœna & iuriſiurandi forma: hac pœna curatori infligenda, ſi de ſuis literis quæſtionem referat in cauſa eius, quem curat.

5. Imp. *Alexander* A. Hauſtiano.

ADuerſus petitiones aduerſarij ſi quid iuris habes: vti eo potes. Ignorare autem non debes, non numeratæ pecuniæ exceptionem ibi locum habere, vbi quaſi [a] credita pecunia petitur. Cùm autem ex præcedente cauſa debiti [b] in chirographum quantitas redigitur: nõ requiritur, an tunc, cùm cauebatur numerata ſit: ſed an iuſta cauſa debiti præceſſerit.

6. Idem A. Iuſtino.

FRuſtra opinaris exceptione non numeratæ pecuniæ te eſſe munitum, quãdo (vt fateris) in [c] eius vicem, qui erat obligatus, ſubſtitueris te debitorem.

7. Idem A. Iuliano, & Ammiano.

SI quaſi accepturi mutuam pecuniam aduerſario cauiſtis, quæ numerata non eſt: per cõdictionem [d] obligationem repetere, ‖ & ‖ ſi actor nõ petat: vel exceptione non numeratæ pecuniæ aduerſus agentem vti poteſtis.

8. Idem A. Materno.

SI intra legibus definitum [e] tempus, qui cautionem expoſuit, nulla querimonia vſus defunctus eſt: reſiduũ tempus eius hæres [f] habebit tam aduerſus creditorem, quam aduerſus ‖eius‖ hæredem. Sin autem queſtus [g] eſt: exceptio non numeratæ pecuniæ hæredi & aduerſus [h] hæredem eius perpetuò competit. Sin verò legitimum tempus exceſſit, in querimoniam creditore minimè deducto, omnimodo hæres eius, etiam ſi pupillus [i] ſit, debitum ſoluere compellitur.

9. Imperatores *Diocletianus & Maxim.* Auguſti, Zoilo.

CVm vltra [k] hoc, quod accepit, re obligari neminem poſſe conſtet: ‖&‖ ſi ſtipulatione interpoſita, placita creditor non dederit: in factum ‖eſſe‖ dandam exceptionem conuenit. ſi [l] needum tempus, intra quod huius rei querela deferri debet, tranſijt: vel ſi intra hoc in teſtando iuri paritum ſit: nihil vltra hoc, quod accepiſti, ſortis à te nomine ‖ aditus rector vel ‖ præſes prouinciæ exigi patietur.

10. Iidem AA. Mezantio.

ADſeueratio debitum [m] ſolutum contendentis temporis diuturnitate non excluditur: nec huic obloquitur, quòd exceptio non numeratæ pecuniæ certa die [n] non delata querela priùs euaneſcat: cùm inter eũ, qui factum adſeuerans [o], onus ſubijt probationis, & negantem numerationem (cuius naturali ratione probatio [p] nulla eſt) & ob hoc ad [q] petitorem eius rei neceſſitatem transferentem, magna ſit differentia.

11. Iidem AA. Eutychiano.

SI tranſactionis [r] cauſa dare Palladio pecuniam ſtipulanti ſpopondiſti: exceptione non numeratæ pecuniæ defendi non potes.

12. Iidem AA. Seueriano.

TAm mandatori [ſ], quàm fideiuſſori non numeratæ pecuniæ exceptio, exemplo rei principalis cõpetit.

13. Imp. *Iuſtinus* A. Theodoro P.P. [t]

GEneraliter ſancimus; vt, ſi quid ſcriptis cautum fuerit pro quibuſcumq; pecunijs ex antecedente [u] cauſa deſcendentibus, eamque cauſam ſpecialiter pro-

[e] *Inſtit. de liter. obligat.* §. 2. *Inſti. de except. l.* 4. §. 3. *ff. de doli mali* περὶ ἀναργυρίας. 23. *Eclo.* 1. 2. *Harmen.* 2. *Oldendorp.* 52. *de exceptionib. Vide omnino Rebuffum to.* 1. *trac. de chirographis & cedularũ recogni. articul.* 2. *fol.* 128. *nu.* 10. *& ſequentib. ad* 73. *eundẽ to.* 2. *tract. de reſciſ. contr. art. Vnico gloſ.* 19. *num.* 26. *Huc referre poſsis titulum de dote cauta non numerata li.* 5. *tit.* 15. j. *& titulum, Si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ ſecuta non ſit lib.* 8. *titu.* 34. *& Nouell.* 10. *de non numerata dote.* In Gallia vt obſeruetur hæc exceptio, & cui onus probandi incumbat, dicam ad *l.* 14. j. *eod.* [f] *V. l.* 1. j. *ſi pignor. conuent.* [g] Siue nulla, ſiue minor pecuniæ quantitas ſit numerata, poteſt ἀναργυρία opponi. [h] *l.* 10. *in ſi.* j. *eodem. l.* 23. j. *eodem.* interim Cuiacius *Nouella* 100. colligit, Conteſtatione transferri onus probandi in actorem. Quidam etiam cautionis vocabulo hîc intelligunt, inſtrumentum priuatum vel publicum, in quo ſit mentio receptæ pecuniæ, non tamen numeratæ. [i] Exceptioni ἀναργυρίας renunciat, qui cœpit vſuras vel partem ſortis ſoluere *Vide Molinæum quæſt.* 20. *de Vſur. num.* 208. *ibi ſexto, ſoluens ex interuallo.* [k] Pœna falſo negantis propriam ſcripturam, vel numerationem.

[a] id eſt, vbi verè credita pecunia petitur, vt hinc colligere poſſis, hac exceptionẽ locũ tantũ habere in mutuo, vt ſunt quędam nõ abſimiles exceptiones in pignore & dote.
[b] puta venditionis.
[c] Suſcipiẽs in ſe obligationem, non poteſt exceptionem opponere non numeratæ pecunię *l.* 4. j. *de duob. reis.*
[d] Cautio dati chirographi condici poteſt, ſi ex eo numerata non ſit pecunia: & ita actio, nedum exceptio, cõpetit ei cuĩ nõ eſt numerata pecunia *l.* 3. s. *de cond. indeb. l. Vlt.* s. *de condict. ex lege. l.* 15. j. *de fideiuſſorib. l. Vlt.* j. *de ſolutionib. l.* 3. *ff. de condict. ſine cauſa.*
[e] *V. l.* 14. j. *eo.*
[f] exceptio nõ numeratę pecuniæ tranſmittitur ad hæredẽ, niſi tempus ſit finitum.
[g] Cõteſtatio locum facit perpetuæ petitioni. [h] Exceptio non numeratæ pecuniæ datur in hæredem. [i] Hæres etiam pupillus, tenetur debito paterno *dixi ad l.* 4. s. *de hær. act.* [k] hinc colligunt, mutuum gratuitum eſſe. mutui debitorẽ non obligari vltra id quod accepit, *l.* 17. *ff. de pactis. l.* 11. §. 1. *ff. de reb. cred.* idem in pecunia conſtituta, *l.* 11. *in ſi. ff. de pecun. conſti.* Idem in fideiuſſore, *l.* 8. §. 7. *ff. de fideiuſſorib.* An idem in pactis & ſtipulationibus? *V. quæ dixi ad l.* 13. s. *de pactis.* An idem in traditionibus rerum? *V. l.* 48. *ff. de pactis.* [l] *l.* 14. j. *eod.* [m] Exceptio non numeratæ pecuniæ, biennalis: ſolutæ perpetua. [n] id eſt, biennio *l.* 14. j. *eod.* [o] Qui factum adſeuerat, probare tenetur: qui factum negat non tenetur. [p] dixi *ad l.* 23. *in ſi.* s. *de probat.* [q] *l.* 3. s. *eo. V. l.* 13. j. *eod.* [r] Petenti ex tranſactione, non obijcitur exceptio ἀναργυρίας. [ſ] Reus principalis, mãdator & fideiuſſor ἀναργυρίαν poſſunt obijcere. [t] Præfecto vrbi *Cuia.* 13. *obſ.* 1. [u] id eſt, alia cauſa quàm mutui. Quid in mutuo, de quo per ſcripturam conſtat? idem puto dicendũ. ideoque legem 3. *& l.* 10. *in fin.* s. *eod.* refero ad cautiones non ſcriptas: & ad eum caſum quo Titius minus ſolenniter, vel nuda voce confeſſus eſt ſe debitorem ex mutuo §. 2. *Inſt. de except.* alias, quæ maior probatio creditori poteſt competere, quàm inſtrumẽtum priuatũ vel publicum, quo cõſtat debitori numeratam eſſe pecuniã. Quorſum ergo exceptio dicitur hîc proponi aduerſus literarum obligationẽ, *Inſti. de liter. oblig.* quia petenti obijcitur: non eatenus tamen exceptio dicitur, quòd onus creditori incumbat quærendarum aliarum probationum, præter inſtrumentum ſcriptum quod iam habet: pro cuius fide ſumitur præſumptio §. *Vlt. Inſtit. de fideiuſſ. l.* 30. *ff. de Verbor. oblig. l.* 2. *in fin.* j. *de quadriennij præſcriptio. l.* 25. *ff. de prob. Cuiac. ad Nouell.* 100. Ideoque, vis eius præſumptionis transfert onus probationis in excipientem, vt eo caſu fiat actor *l.* 1. *ff. de exceptionib.*

miſſor edixerit, non iam ei licentia ſit cauſæ probationem ſtipulatorem exigere, cùm ſuis [a] confeſſionibus acquieſcere debeat: niſi certè ipſe è contrario per apertiſſima [b] rerum argumenta ſcriptis inſerta, religionem iudicis poſſit inſtruere, quòd in alium quenquam modum, & non in eum, quem cautio perhibet, negotium ſubſecutum ſit. Nimis enim indignum [c] eſſe iudicamus, quod ſua quiſq; voce dilucidè proteſtatus eſt, id in eundem caſum infirmare, teſtimonioque proprio reſiſtere.

Querela non numeratæ pecuniæ eſt intra biennium continuum proponenda. Bald.

14. Imperator *Iuſtinianus* A. Mennæ præfecto prætorio.

IN contractibus, in quibus [d] pecuniæ vel aliæ res numeratæ vel datæ eſſe conſcribuntur, non intra quinquennium (quod antea conſtitutum erat) non numeratæ pecuniæ exceptionem obijcere poſſit, qui accepiſſe pecunias vel alias res ſcriptus ſit, vel ſucceſſor eius, ſed intra ſolum biennium [e] continuum: vt, eo elapſo, nullo modo querela non numeratæ pecuniæ introduci poſſit: his ſcilicet, qui propter aliquas cauſas ſpecialiter legib. expreſſas etiam elapſo quinquennio in præteritis temporibus adiuuabantur, etiam in poſterum (licet biennium pro quinquennio ſtatutum eſt) eodem auxilio potituris.

1 ¶ Sed quoniam ſecuritatibus & inſtrumentis depoſitarum rerum vel pecuniarum talẽ exceptionẽ opponere litigatores conãtur, iuſtum eſſe perſpeximus, huiuſmodi poteſtatẽ in certis quidẽ caſibus prorſus amputare, in alijs verò breui tempore concludere. Ideoque ſancimus inſtrumento quidem depoſitionis [f] certarum rerum, vel certæ pecuniæ, ſecuritatibusque publicarum [g] functionum, ſiue in ſolidum ſiue ex parte ſoluta eſſe conſcribantur, illis etiam ſecuritatibus, quæ poſt confectionem dotalium [h] inſtrumentorum de ſoluta dote ex parte vel in ſolidum exponuntur, nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi. 2 ¶ Super cæteris verò ſecuritatibus, quæ ſuper priuatis debitis à creditore [i] conſcribuntur, partem debiti ſortis vel vſurarum nomine ſolutam eſſe ſignificantes, vel adhuc fœneratitia cautione apud creditorem manente, ſolidi tamen debiti ſolutionẽ factam eſſe demonſtrantes, vel etiam futuram eſſe redhibitionem inſtrumenti fœneratitij promittẽtes, vel ſi qua alterius cuiuſcunque contractus gratia, in quo numeratio pecuniarum, vel datio certarum ſpecierũ ſcripta eſt, ſecuritas ſimiliter data ſit, depenſas eſſe pecunias, vel alias res, vel partem earũ ſignificantes: intra triginta [k] tantummodo dies poſt huiuſmodi ſecuritatis expoſitionem connumerandos, exceptionem non numeratæ pecuniæ poſſe obijci: vt, ſi hi tranſacti fuerint, eadem ſecuritas à iudicantibus omnibus modis admittatur: nec ei liceat, qui ſecuritatem expoſuit, poſt exceſſum memoratorum ‖triginta‖ dierum non eſſe ſibi ſolutas pecunias vel alias res dicere. 3 ¶ Illo videlicet ‖ſemper‖ obſeruando: vt, in quibus non permittitur exceptionem non numeratæ pecuniæ opponere vel ab initio, vel poſt taxatum tempus elapſum, in his [l] nec iuſiurandum offerre liceat [m]. 4 ¶ In omni verò tempore, quod memoratæ exceptioni taxatum eſt, ei licebit, cui talis exceptio competit, vel denuntiationibus ſcripto miſſis querelam non numeratæ pecuniæ manifeſtare ‖ ei, ‖ qui numeraſſe eam, vel alias res dediſſe inſtrumento ſcriptus eſt: vel ſi abeſſe eum his locis, in quibus contractus factus eſt, cõtigerit, in hac quidem alma vrbe apud quemlibet ordinarium iudicem, in prouincijs verò apud viros clariſſimos rectores earũ, vel defenſores locorum eãdem querelam manifeſtare, eoq; modo perpetuam ſibi exceptionẽ efficere. Sed ſi præſens quidẽ ſit, qui pecunias numeraſſe, vel alias res dediſſe ſcriptus eſt, aliquã verò adminiſtrationẽ in hac alma vrbe vel in prouincijs gerat, vt difficile eſſe videatur denuntiationem ei mittere: licentiam damus ei, qui memorata exceptione vti velit, alios iudices adire vel in hac alma vrbe, vel in prouincijs, & per eos ei manifeſtare, cui exceptionem huiuſmodi obijcit, factam à ſe ſuper non numerata pecunia querelam eſſe. Quòd ſi in prouincijs ‖vel‖ non ſit alius adminiſtrator ciuilis vel militaris, vel propter aliquam cauſam difficile ſit ei, qui memoratam querelam opponit, adire eum, & ea quæ dicta ſunt, facere: licentiã ei damus per virum reuerendiſſimum epiſcopum [n] eandem ſuam exceptionem creditori manifeſtare, & ita tempus ſtatutum interrumpere. Quæ etiam in exceptione nõ numeratæ dotis [a] locum habere, certum eſt. Datum Kal. Iulij, Conſtantinop. DN. Iuſt. A. II. Coſ. *

Authent. ex Nouell. 100. c. 1.

HAnc autem querelam in ſcriptis fieri oportet. & ſi quis eam in iudicio faciat: oportet eam mulieri, vel omnimodo ei, qui dotem conſcripſit, innoteſcere.

15. Idem A. Mennæ P.P.

SI cui non numeratæ pecuniæ competere poſſit exceptio: etiam eo ſuperſedente tali auxilio vti, vel præſente, vel abſente, creditores eius (ſiue ipſi conueniantur, vtpote res eius detinentes, ab his, qui debita eius exigunt, cui competit huiuſmodi exceptio, vel dotis vel alterius cauſæ nomine: ſiue contra alios poſſidentes aliquam actionem ipſi moueant) ‖poſſint‖ in examinando negotio ſuis aduerſarijs eandem non numeratæ pecuniæ exceptionem opponere: nec [b] eo prohibeantur, quòd principalis debitor ea nunquam vſus ſit: ita tamen, vt neq; principali debitori, neque fideiuſſori eius aliquod præiudiciũ generetur, ſi is, qui eam exceptionem oppoſuerit, victus fuerit: ſed poſſint illi poſtea ſi conueniantur, intra ſtatuta ſcilicet tempora, eadem ſe exceptione tueri.

Iuramentum de reddendo ſubiectum cautioni, non impedit exceptionem non numeratæ pecuniæ opponi. Salyc.

16. Idem A. Ioanni P.P.

INdubitati iuris eſt, non numeratæ pecuniæ exceptionem locum habere & in talibus nominibus, ‖ vel ‖ fœneratitijs, vel alijs cautionibus, quæ etiam [c] ſacramenti habent mentionem. Quæ enim differẽtia eſt in huiuſmodi exceptione, ſiue iuſiurandum poſitum eſt, ſiue nõ, tam in fœneratitijs ‖ cautionibus, ‖ quàm in alijs inſtrumentis, quæ talem exceptionem recipiunt?

DE COMPENSATIONIBVS [d],

Tit. XXXI.

1. Imp. *Antoninus* A. Dianenſi.

ET ſenatus cenſuit, & ſæpè reſcriptũ eſt, compenſationi in cauſa fiſcali ita demum locum eſſe, ſi eadem [e] ſtatio [f] quid debeat, quę petit. Atque hoc iuris propter confuſionem diuerſorum officiorum tenaciter ſeruãdum eſt. Si quid autem tibi ex ea ſtatione, cuius mentionem feciſti, deberi conſtiterit: quamprimùm recipies.

2. Idem A. Aſclepiadæ.

EX cauſa quidem iudicati ‖ſi debitum‖ ſolutum repeti [g] non poteſt, ea propter nec compẽſatio [h] eius admitti poteſt. Eum verò, qui iudicati conuenitur [i], compenſationem pecuniæ ſibi debitæ implorare poſſe, nemini dubium eſt.

3. Imp. *Alexand.* A. Capitoni.

INea, quæ reipublicæ te debere fateris, compenſari ea quæ ‖inuicem‖ ab [k] eadem tibi debentur, is, cuius de ea re notio eſt, iubebit: ſi [l] neq; ex Kalendario, neq; ex vectigalibus, neq; ex frumẽti vel olei publici pecunia, neq; tributorum, neq; alimentorũ, neq; eius qui ſtatutis ſumptibus ſeruit, neq; fideicommiſſi ciuitatis debitor ſis.

Compenſatio fit vſq; ad concurrentes quantitates ipſo iure, & impedit curſum vſurarum. Bald.

4. Idem A. Luciano.

SI conſtat pecuniam inuicem [m] deberi: ipſo [n] iure pro ſoluto compẽſationem haberi oportet ex eo tempore, ex quo ab vtraq; parte debetur, vtiq; quo ad concurrentes quantitates: eiuſq; ſolius, quod amplius apud alterum eſt, vſuræ debentur, ſi modò petitio earum ſubſiſtit [o].

5. Idem A. Honoratæ.

ETiam ſi fideicommiſſum [p] tibi ex eius bonis deberi conſtat, cui debuiſſe te minorem quantitatem dicis: æquitas [q] cõpenſationis, vſurarum excludit compenſationem:

[a] Suę confeſſioni quiſq; debet adquieſcere. cõfeſſionem legitimè factam nemo poteſt reuocare, v. *Dynum ad c. 21. de regul. in 6. v. etiam diligenter Molin. quæſt. 20. de vſur. num. 208. in pr.*

[b] Falſitas inſtrumenti teſtibus poteſt argui v. *l. 3. in fi. s. ſi min. ſe maior.*

[c] quibuſdam caſibus, hoc non eſt indignum v. *Myn ſing. 4. obſ. 51.*

[d] i. non alijs quàm in mutuo.

[e] *Inſtit. de literarum obligationibus. §. 2. Inſti. de excep.* Hodie in Gallia, ſemper auditur excipiens nõ numeratam, ſed ei incumbit onus probandi *Rebuf. tom. 1. conſtit. in proœm. nu. 59.*

[f] In depoſito cõfeſſionato non admittitur exceptio non depoſitę pecuniæ, v. *Rolandum à Valle 1. conſil. 17. num. 7.*

[g] v. *l. vlt. j. de apochis. adde l. 2. in fin. j. de quadrien. præſcript.*

[h] Exceptioni non numeratæ dotis locus non eſt, ſi præter inſtrumentum dotale, etiam apocha cauerit marit⁹ ſe dotem accepiſſe, v. *Cuia. ad Nou. 100. in fin.*

[i] Si ſpe futuræ ſolutionis creditor debitori apochã tradidit, dabitur etiã ei exceptio non numeratæ.

[k] v. *quæ notaui ad l. 7. inf. ff. de public.*

[l] Cui excipere non licet, iuſiurandum offerre non poteſt, v. *l. 35. in f. ff. de iureiur.* [m] *vide tamen Nouell. 136. c. 6.* [n] *l. 21. s. de epiſcop. aud.*

[a] v. *j. de dote non numer.*

[b] *adde l. 15. ff. de fideiuſſoribus.*

[c] *vt l. vlt. ff. ad municipal.* & ita, non obſtante iuramento excipi poteſt de nõ numerata pecunia. De gratia iuriſiurãdi dixi *ad d. l. vlt.* à quo ea petatur v. *Rolandum à Val. 1. conſi. 6.*

[d] *§. 39. Inſtit. de actionib. 16. ff. 2. adde Pau. 2. ſent. 5. §. 3. adde Oldendor. de except. compenſat. c. 47. de exceptionib.* In Gallia cõſuetudinaria nõ admittitur compẽſatio apud iudicẽ, ſine literis regijs. idq; inuẽtum eſt ad vtilitatem ſigilli regij *Rebuff. tom. 1. in proœ. conſtit. gloſſ. 5. nu. 57.*

[e] Si vnus fiſci ſtationarius mihi debet, alij ſum debitor, petere non poſſum compenſationem, *adde l. 12. ff. eo.*

[f] Στατίων. Fiſcus in diuerſis prouincijs quoſdam habuit, qui res ipſi⁹ curarẽt. Curatio quælibet, appellatur ſtatio 7. *Eclo. 6. ex tit. 10. c. 25.* Stationis fiſcalis fit alibi mentio *in l. 1. j. ne fiſcus rei quã vendid. li. 10. l. 19. j. de ſuſceptorib. l. 2. j. de ſolutionib. & liberationibus debit. ciuitat. lib. 11.* Curationem hîc voco, non locum ſtationis v. *Cuia. 2. obſ. vlt.* non ipſas manſiones in quibus officia fiſcalia conſiſtunt. v. *Cuia. ad l. 1. j. ne fiſcus.* non officium ſtationarij, ſed ipſum ſtationarium, & curatorem fiſcalem. [g] Solutum iudicati cauſa non repetitur. [h] Iudicati ad iudicatum non admittitur compenſatio. [i] id eſt, dum ſententia mandatur executioni. [k] *l. vlt. ff. eod. l. 46. §. 5. ff. de iure fiſci.* [l] Reipublicæ quando poſſit obijci compenſatio. [m] *l. 11. 12. ff. eod.* [n] *l. 5. j. eod. l. 4. ff. eod. l. 7. j. de ſolutionib.* [o] quando ſubſiſtat v. *l. 88. ff. de reg. iur. & ibi Decium.* [p] Debitum ex teſtamento poteſt compenſari. [q] *§. 29. Inſt. de act. quid ſi ipſo iure. l. 4. s. eod.*

Putationem: petitio autem eius, quod amplius [a] tibi deberi probaueris, ſola relinquitur.

6. Idem A. Pollidenti.

NEque ſcriptura [b], qua cautum eſt accepta, quæ [c] negas tradita, obligare te contra fidem veritatis potuit: & compenſationis æquitatem iure poſtulas, non enim priùs exolui, quod debere te cōſtiterit, æquum eſt, quàm petitioni mutuæ [d] reſponſum fuerit, eo magis quòd ea te perſequi dicis, quæ à muliere diuortij cauſa amota quereris. P.P. Dat. Kalend. Decemb. Alex. A. III. & Dione Coſſ.

7. Idem A. Euzoſio.

SI ex venditione precium venditori debetur: compenſationis ratio opponitur. aduerſus fiſcum [e] enim ſolummodo emptores petitioni precij compenſationē obijcere prohibentur.

8. Imp. *Gordianus* A. Emerito.

SI propter fructus [f] ex poſſeſſione tua perceptos vitricus tuus debitor tibi conſtitutus eſt: cùm id, quod à matre tua ei legatum eſt, à te petere cœperit mutuò [g] debitæ quantitatis apud eum, qui ſuper ea re iudicaturus eſt, compenſationem non immerito obijcies.

9. Idem A. Eumenidi.

EIus, quod non ei [h] debetur, qui conuenitur, ſed alij, compenſatio fieri non poteſt.

10. Impp. *Diocletian.* & *Maximian.* Auguſti & CC. Nicandro.

QVoniam liberum [i] fundum diſtractum tibi proponis: poſt verò, veluti præcedente emptionem obligatione, certum quid ſoluiſſe [k]: ſi debitū à te apud præſidem prouinciæ petatur: compēſationem eius, quod indebitè [l] ſoluiſti, potes opponere.

11. Iidem AA. Iuliano & Paulo.

SI tutores pupillis officio magiſtratus vrgente nominaſtis [m], ac pro his [n] propter onus primipili pecuniam ſoluiſtis, ſuperſtitioſam geritis ſolicitudinem, ne ab ipſis conuenti [o] hanc eis imputare [p] minimè poſſitis, vel à vobis, quicquam amplius exigatur, ſi tantum [q] quantum eis tutores debuerunt, vel vos nomine ipſorum maiorem [r] quantitatem dediſſe probetur.

12. Iidem AA. Corneliano.

INuicem [s] debiti compenſatione habita, ſi quid amplius [t] debeas, ſoluens, vel accipere creditore nolente offerens [u], & conſignatum deponens, de pignoribus agere potes.

13. Iidem AA. & CC. Baſſo.

SI velut in id debitum, quod ſolemnium [x] publicarum pēſitationum nomine ‖debueras‖ compenſaturo tibi, nihil ‖te‖ petiturum poſtea Mutiano [y] ſcripſiſti: redditis [z] his, quæ venerant in compenſationem, non indebiti ſoluti repetitio, ſed antè debiti competit exactio.

Debiti ad debitum admittitur compenſatio. Bald.

14. Imp. *Iuſtinian.* A. Ioanni P.P.

COmpenſationes ex omnibus [a] actionibus ipſo [b] iure fieri ſancimus, nulla differentia in rem [c], vel perſonalibus actionibus inter ſe obſeruanda. 1 ¶ Ita tamen compenſationes obijci iubemus, ſi cauſa, ex qua compenſatur, liquida ſit [a], & non multis ambagibus innodata, ſed poſſit iudici facilem exitum ſui præſtare. ſatis enim miſerabile eſt poſt multa fortè variaque certamina, cùm res iam fuerit approbata, tūc ex altera parte, quæ iam penè conuicta eſt, opponi compenſationem iam certo & indubitato debito, & moratorijs ambagibus ſpem condemnationis excludi. Hoc itaque iudices obſeruent, & non procliuiores ad admittendas compenſationes exiſtant: nec molli animo eas ſuſcipiant: ſed iure ſtricto vtentes, ſi inuenerint eas maiorem & ampliorem expoſcere indaginem, eas quidem alij iudicio reſeruent, litem autem priſtinam iam penè expeditam, ſententia terminali componant: excepta actione depoſiti [b] ſecundum noſtrā ſanctionem, in qua nec compenſationi locum eſſe diſpoſuimus. 2 ¶ Poſſeſſionem autem alienam [c] perperam occupantibus, compenſatio non datur.

[a] l.12.j.eod.
[b] l.13.j. de ſolutionibus.
[c] nuda mutui cautio, deſtituta numeratione, nō obligat.
[d] l.8.j.eod.
[e] Vēditor (niſi ſit fiſcus) petēs precium, patitur compenſationē l.46.§.5.ff. de iure fiſci.
[f] Qui tenetur ad fruct⁹ cōſumptos, patitur compēſationem.
[g] l.6.ſ.eod.
[h] Creditor compenſare non cogitur, quod alij, quam debitori ſuo debet, l.16. ibi, ab alio l.18.ff. eo. V. tamen l.5.ff.eod.
[i] Venditor tenetur fundum luere & tradere liberum, nō ſolū à ſeruitutib⁹, ſed à creditoribus.
[k] Quod emptor ſoluit, empti fundi liberādi cauſa, imputari poteſt in id preciū quod debet venditori.
[l] quātum ad te: debitè quantum ad venditorem.
[m] Magiſtratus poteſt alicui mandare onus nominādi tutoris.

[a] Liquidi ad non liquidū, non fit compenſatio.
[b] Res depoſita non poteſt retineri prætextu cōpenſationis, i. Vbi depoſitum reperitur, nō admittitur petitio compēſationis, *l.11.ff. depoſiti.*
[c] Spoliato nō obijcitur compēſatio. Spoliatus ante omnia reſtituēdus, nō obſtante exceptione cōpenſationis, V. *Forner. 2. ſelect.14.*

DE VSVRIS [d],

Tit. XXXII.

1. Imp. *Anton. Pius* A. Euocato.

SI interrogatione præcedente promiſſio vſurarum rectè facta probetur: licèt inſtrumento conſcripta [e] non ſit, tamen optimo iure debentur.

2. Impp. *Seuerus* & *Anton.* AA. Lucio.

VSuras emptor, cui poſſeſſio rei tradita [f] eſt, ſi preciū venditori non obtulerit [g]: quamuis pecuniam obſignatam in [h] depoſiti cauſam habuerit, æquitatis ratione præſtare cogitur.

3. Iidem AA. Iuliano.

QVamuis vſuræ fœnebris pecuniæ citra [i] vinculum ſtipulationis peti non poſſint: ‖tamen‖ ex pacti conuentione ſolutæ, neque vt indebitæ repetuntur [k], neque in ſortem accepto ferendæ ſunt.

Pignus obligatum pro minoribus vſuris, non poteſt retineri pro maioribus vſuris ex poſteriori contractu naſcentibus. Bald.

4. Iidem AA. Honorio.

PEr retentionem [l] pignoris vſuras ſeruari poſſe, de quibus præſtandis conuenit, licet [m] ſtipulatio interpoſita nō ſit, meritò conſtitutum eſt, & rationem habet: cùm [n] pignora conuentione [o] pacti etiam vſuris obſtricta ſint. Sed [p] enim in cauſa, de qua agis, hæc ratio ceſſat, ſiquidem tempore contractus de minoribus vſuris petendis conuenit: poſtea [q] autem, cùm ſe debitor præſtaturum maiores repromiſit, non poteſt videri rata pignoris retentio: quando eo tempore, quo inſtrumenta [r] emittebantur, non conuenit, vt pignus etiam ad hanc adiectionem [ſ] teneatur.

5. Iidem AA. & CC. Sabino & alijs.

ADuerſus creditorem vſuras maiores ex ſtipulatu petentē, ſi probetur per [t] certos annos minores [u] poſtea conſecutus, vtilis eſt pacti exceptio, ſecundum quod tueri cauſam poteſtis etiā aduerſus [x] defenſores ciuitatis maiores petentes ex cautione, ſi probaueritis ſemper [y] quincūces [z] amitam pupillorum veſtrorū, quæ maiores cauerat, dependiſſe.

[d] 22.ff.1.2.C. *Theodoſ.33.2. Paul.ſent.14.23. Eclog.3.3. Harmenop.7.5. Extr.19.* V. *Papon.12. Arreſt.7. de contract. vſurarıres, &c. adde de vſuris rei iudicatæ lib.7.tit.54.j. de naut.fœn.22. ff.2. Nou.121. Moli.in tract. de vſur.*
[e] Vſurarū ſtipulatio ſcripturam non requirit.
[f] Emptor vſuras debet precij, à die traditionis rei ei factæ, *l.5.j. de act. empti. l.13.§.20.ff. de act. empt.*
[g] & eatenus fuerit in mora.
[h] Sola deſignatio & voluntas deponēdi, emptorem, cui res iam tradita eſt, non excuſat ab vſuris.
[i] *Paul.2.ſenten.14.§.1. excipe l.4.j.eodem.*
[k] *l.26.ſ. de condict. indeb.*
[l] nedum ſortis, ſed vſurarum cauſa pignus poteſt retineri.
[m] Ratio dubitandi ſumpta ex lege 3.ſ. *eodem.*
[n] Ratio decidendi *l.22.j. eodem.*
[o] Pactum de vſuris, traditioni pignoris adiunctum, valet *l.48.ff. de pactis.*
[p] Caſus diuerſus à ſuperiore.
[q] id eſt, poſt tempus contractus.
[r] id eſt, cùm pignus contraheretur in ſortem duntaxat. Agitur hìc de chirographarijs vſuris. Vſuræ chirographariæ ſunt, cùm pignus contractum eſt in ſortem duntaxat. Hæc taxatio ſi defuerit, pignus datum ὑπὸ κεφάλαιον (ſortis rationem, capitale Itali vocant, quod Galli *le ſort principal*) tacitè quoque vſuris ſubijcitur *Harmenop. apud Cuiac.5.obſ.28.*
[ſ] Vſura, ſortis adiectio. Huiuſmodi augmentum, non ex ipſa pecuniæ ſubſtantia (ſicut fœtus ouium, aut partus ancillæ) ſed ex vſu promanat. Ædificij vrbani, & mobilium rerum merces vſura eſt, ſed talis vt ſorti rei locatæ ſemper aliquid depereat: in mutuo, non idem.
[t] Qui minimas vſuras per triennium ſciens accepit: tacitè fatetur maiores ſibi non deberi.
[u] V. *l.8.j. eodem.*
[x] & ita, remiſſio tacita aliquando valet, V *t hic*: quæ aliàs tacitè non valeret, V *t l.37.ff. de pact.*
[y] id eſt, ſpacio triennij. vult enim Baldus hanc particulam verificari in triēnio, vel ſaltem in decennio vel vicennio.
[z] Quincunx vſura, *l.17.ff. eod. Cinq pour cent.* eſtque 240. pars ſortis: vnde ſorti exæquatur in 240. menſibus, ſiue 20. annis V. *Molin. tract. de vſur. num.53.*

[n] pupilli ſc. idque abſentibus tutoribus quos nominaſtis.
[o] Qui tutorem nominat, à pupillo poteſt conueniri.
[p] Quod principalis imputare potuit, id eius ſucceſſor ac ſubſidiarius imputat.
[q] Qui tutorem nominat, tenetur in eius ſubſidium, in eam quantitatem quam is debuit.
[r] Si tutor plus impendit quàm accepit, pupillo imputat: ergo & is qui tutoris loco quid impendit, id imputabit.
[s] *l.2.ſ.eo.*
[t] *l.5.ſ.e.*
[u] Qui partis compenſationem petit, reſiduū offerre, conſignare, & deponere tenetur, *l.10. inf. l.12.ſ. de pignorat. l.3.j. de luit. pignor.*
[x] Quod ſolemniū ac publicarum penſitationū nomine debeo, cōpenſare non poſſum cū eo quod mihi à curatore reip. priuatim debetur.
[y] curatori reipublicę.
[z] i. ſolutis: vt ſit ſenſus, Dicis te debitorem publicarū functionū coactū fuiſſe à nouo reipub. curatore ſoluere, quod antea cū Mutiano eius deceſſore (priuati eius, non fiſcalis debiti cauſa) compenſaueras, & quęris, num à nouo illo curatore ſolutum poſſis repetere? non potes. potes tamen à Mutiani hærede id quod tibi debitum eſt exigere.
[a] Ex omni contractu, naturali vel ciuili, *l.4.ff. eod.* naturali tantum *l.6.ff. eod.* teſtamento, *l.5.ſ. eo.* conteſtatione iudiciali, *l.8.ſ. eo.* actionibus in rem & in perſonam, *j. eod.* at non in facti obligationibus: eſt enim longa inter artifices differentia, *l.31.ff. de ſolutionib.* nec facta recipiunt functionē ſolutionis, *l.2.§.7.ff. de eo quod certo. De alijs exceptionibus dicam alibi.*
[b] *§.30. Inſt. de act. l.4.ſ. eod l.4.10.ff. eod.*
[c] *d.§.30.* V. *Cuia.15.obſ.12.*

6. Imp. *Anton.* A. Antiæneo.

SI creditrici, quæ ex cauſa pignoris obligatam ſibi rem tenuit, pecuniam debitam cum vſuris teſtibus præſentibus [a] obtuliſti, eaque non accipiente, obſignatam eam depoſuiſti [b]: vſuras ex eo tempore, quo obtuliſti [c], præſtare non cogeris: abſente [d] verò creditrice, præſidem ſuper hoc interpellare debueras.

Ex præſtatione vſurarum, non præſumitur promiſsio earum. Bald.

7. Idem A. Ariſteo.

CReditor inſtrumentis ſuis probare debet, quæ intendit, & vſuras ſe ſtipulatum, ſi poteſt. Nec enim ſi aliquando [e] ex conſenſu præſtitæ ſunt, obligationem conſtituunt.

8. Idem A. Theophoro.

QVamuis Baſſa, cùm pecuniam mutuam acciperet, minores vſuras Menophani [f] ſpopondit, & niſi intra certum tempus eas ſoluiſſet, ampliores (licitas [g] tamen) promiſit ‖ tamen, ‖ ſi poſt tempus cautioni præfinitum creditor eaſdẽ [h] accepit, nec maiores ſibi dari poſtulauit. ac per [i] hoc non receſſiſſe eum à minorum præſtatione probari poteſt, eas vſuras cõputari oportet, quarum in exactione creditor perſeuerauit.

9. Idem A. Probo.

SI per te non ſtat, quo minùs intra tempora præfinita pecuniam minorum ſolueres ‖ vſurarum [k] ‖ ſed per [l] tutores filiorum creditoris, qui eam accipere noluerunt, idque apud iudicem datum probaueris, eius temporis, quo per te non ſtetiſſe apparuerit, vſuræ maiores non exigentur. Quod ſi etiam fortè depoſuiſti: exinde, ex quo id factum apparuerit, in vſuras [m] non conuenieris.

10. Idem A. Donato.

VSuræ per [n] tempora ſolutæ non † proficiunt reo ad dupli [o] computationem. Tũc enim vltra ſortis ſummam vſuræ [p] non exiguntur, quotiens tempore ſolutionis ſumma vſurarum excedit eam computationem.

11. Idem A. Popilio.

EX prædijs pignori obligatis creditor poſt oblatam [q], ſibi [r] iure pecuniam, quam non ſuſcepit, ſi fructus accepit [ſ], exonerari [t] ſortis debitum, certum eſt [u].

12. Imp. *Alexand.* A. Tyranno.

FRumenti [x] vel hordei mutuo dati acceſſio etiam ex nudo [a] pacto præſtanda eſt.

[a] aliàs nudũ propoſitum offerendi nõ excuſat, *l.* 2. *s. eod.*
[b] in publico, vel æde ſacra *l.* 19. *j. eodem.* Plus eſt deponere quã offerre. Eſt. n. ordinariè hoc prius tẽpore: illud poſteri⁹. Porro, nõ hic agitur de oblatione verbali, quæ nõ eſt efficax ad pimendas vſuras: nec de reali, nuda tamẽ: ſed de ea quæ duo habet adiũcta: puta quæ facta ſit coram teſtibus, & re ipſa poſtea ſit in publicum vel ædem depoſita. Aliter Molinæ⁹ hęc explicat *q.* 39. *de vſur. num.* 297.
[c] hoc ſcilicet modo, de quo hîc agitur quemq; ſuperi⁹ explicaui.
[d] nota cautionem debitori vtilẽ ad euitandas vſuras.
[e] Quod aliquãdo factũ eſt, non trahitur in perpetuam neceſſitatem, *l.* 28. *s. de pactis.* Quod longo tempore factum eſt, *l.* 6. *ff. eo.* aut per multos annos *l.* 13. *ff. eod.* trahitur, & quidem aduerſus fiſcum, *l.* 5. *s. eod. ibi, ſemper.* Et ita non continuo vſuras promiſiſſe intelligitur, qui eas aliquãdo ſoluit. nec infertur à ſolutione breuis temporis, ad perpetuam promiſſionẽ & obligationem. Minimum tempus non eſt modus adquirendæ obligationis. [f] creditori. [g] *l.* 1. §. 3. *ff. de pignorib. l.* 17. *ff. hoc tit.* [h] i. minores. [i] puto legendũ, *ac per hoc receſsiſſe eum à maiore præſtatione.* vt ſit ſenſus, Cui ex re eadem minores vel maiores vſuræ debentur, ſi minores eligit, maiores tacitè remiſiſſe intelligitur. Si non ita legendum eſt, ſaltem legis ſentẽtia huc refertur. [k] Hanc particulam legit Haloander, legerunt & veteres optimo ſenſu, Si debitor minores vſuras tẽpore congruo obtulerit, ipſe euitat curſum maiorum. [l] Mora tutoris pupillo nocet. [m] i. in nullas vſuras, ſiue minores dicas, ſiue maiores, *l.* 7. §. 2. *ff. de minori.* [n] i. per partes, diuerſis temporibus. † i. non concurrunt nec in duplũ cõputantur. Hodie imputantur, *Nou.* 138. & 139. v. in hanc legem Alciat. 1. *parerg.* 33. Molin. *nu.* 46. 47. *de vſur.* Hotom. 1. *de vſur.* 10. [o] Lex vetus fuit, etiã Ægyptiorũ tempore *Diodor.* 2. ne creditor κεφάλαιον, id eſt, caput aut ſortem maiorem faceret duplo. Idem Romani vetuerunt, exigi vſuras vltra duplum, in quo ſimplum inerat: ita vt poſtquã vſuræ ſemel ad quantitatem ſortis aſcendiſſent non exigerentur. Hinc illud Harmenopuli τῶν τόκων τὸ κεφάλαιον διπλασιαζόντων, ὁ τόκος παύεται. Vſurarum ſortem duplicantium, vſura ceſſat, v. *Molinæum d. loco num.* 43. Et ita duplum illud, eſt alterum tãtum, ſorte amplius *l.* 26. §. 1. *ff. de condict. indeb. l.* 4. *in f. ff. de naut. fœnor. Edict.* 9. *j.* idq; licitũ vocatur in lege 19. *j. de mandato. adde Cuia. ad Nou.* 121. Eoq; pacto Romani moderati ſunt vſuras, nec permiſerunt paſſim centeſimas, indultis leuioribus, v. *Molin. ibid.* [p] vſuræ exigũtur, in vulgatis ita legebatur. [q] à debitore ſc. De oblatione v. *l.* 9. *j. de ſolutionibus.* [r] ſibi in iure. quidã ita legunt. [ſ] ἀντίχρησιν ſola oblatio ſoluit, *vt hic:* nõ vſuras *l.* 6. *s. eod.* [t] v. *l.* 2. *j. de pactis pignor.* [u] Cur ita? quia poſt non acceptatã debiti ſolutionem, bona fide ex prędio alieno, fructus ſuos facere non poteſt. [x] Pro fructib. aridis vſuras paciſci licet, ſed & pro liquidis, *l.* 23. *j. eod.* quin & pro veſte, *l.* 25. *j. eod.*

13. Idem A. Euſtachiæ.

IN bonæ fidei iudicijs [b] (quale eſt negotiorum [c] ‖ etiam ‖ geſtorum) vſurarum rationem haberi certum eſt. Sed ſi finitum eſt iudicium ſententia: quamuis minoris condemnatio facta eſt non [d] adiectis vſuris, nec prouocatio ſecuta eſt: finita retractanda nõ ſunt: nec [e] eius temporis, quod poſt rem iudicatam fluxerit, vſuræ vllo iure poſtulantur, niſi ex cauſis iudicati.

Habitatio domus pignoratæ non dicitur excedere modum legitimum vſurarum. Bald.

14. Idem A. Aurelio.

SI ea pactione vxor tua mutuam pecuniam dedit, vt vice [f] vſurarum ‖ domum ‖ inhabitaret, pactoque ita, vt conuenit, vſa eſt, non [g] etiam locando domum penſionem redegit: referri quæſtionem, quaſi plus domus redigeret, ſi locaretur, quàm vſurarum legitimarum ratio colligit, minimè oportet. Licet enim vberiore ſorte potuerit contrahi locatio: non ideo tamen illicitum fœnus eſſe contractum, ſed vilius [h] conducta habitatio videtur.

15. Imp. *Gord.* A. Claudio.

CVm allegas vxorem tuam ea conditione mille aureorum ‖ numero ‖ quantitatem ſumpſiſſe, vt, ſi intra diem certum debito ſatis non feciſſet, cum [i] pœna quadrupli redderet, quod accepit: iuris forma non patitur legem contractus iſtius vltra pœnam legitimarum vſurarum poſſe procedere.

16. Idem A. Sulpitio.

CVm non frumentum, ſed pecuniam fœnori te accepiſſe alleges, vt [k] certa modiatio [l] tritici præſtaretur, ac, niſi is modius ſua die fuiſſet oblatus, menſurarũ additamentis [m] in [n] fraudem legitimarum vſurarum grauatum te eſſe contendas: potes aduerſus improbam petitionem competenti vti defenſione.

Authent. ex Nouell. 34. c. 1.

A*D hæc, qui fructus aridos [o] credidit agricolæ, vel pecuniam, in vnoquoque anno pro [p] modio octa-*

[a] atqui pecuniæ vſuræ nõ debentur, niſi ex ſtipulatione? *l.* 3. *s. eod.* quo iure id receptum? ob incertum & inconſtans frugum precium *l.* 17. *j. eo.* quod etiã efficit, vt maiores ſtipulemur vſuras in frugibus q̃ in pecunia, v. *l.* 23. *j. eod.*
[b] *l.* 32. §. 2. *ff. de vſur.* veluti locato *l.* 54. *ff. locati.*
[c] Negotiorũ geſtorũ actio bonę fidei, in ea vſuræ exiguntur, *l.* 23. *j. eod. l.* 19. § 4. *l.* 31. §. 3. *l.* 37. §. 1. *ff. de negot.*
[d] v. *l.* 3. *verſ. ſi enim nouatur j. de vſur. rei iudic.*
[e] *l.* 1. §. 2. *in fin. ff. eod. adde l.* 1. *j. de ſenten. quæ ſine certa quant.*
[f] ea eſt ἀντίχρησις. de qua v. *l.* 17. *j. eod. l.* 11. §. 1. *ff. de pignorib.* 3. *Harmenop.* 5. *c.* περὶ ἀντιχρήσεως. Antichreſis eſt ne idem quod emptio redituum cuius fit mentio in cap. 1. & 2. *Ext. de empt.* Hotomanus 2. *obſ.* 1. negat. mouetur, quòd ibi creditor fundum pro domino poſſidet, eiuſq; periculo eſt: hîc non eſt. [g] Vice vſurarum permiſſum eſt mihi abs te tuas ædes habitare. Sed ablocaui & plus redegi ex mercede, quàm legitim⁹ modus vſurarũ ferret. quid iuris? quod amplius erit ſorti imputabo, *vt hic:* ſumpto argumento à contrario ſenſu, *adde* 3. *Harmen.* 5. *c.* περὶ ἀντιχρήσεως. Quid ſi habitaui? ſeruatur conuentio, etiam ſi ea habitatio pluris cenſeatur, quàm modus legitimus vſurarum fuerat: & vilius mihi conducta domus potiùs quàm illicitum fœnus contractum videbitur, *j. eod. ibi, licet enim. adde Cuiac.* 8. *obſ.* 17. [h] Quid ſi deceptio ſit vltra dimidium iuſtæ mercedis? Accurſius putat debitori competere remedium legis 2. *j. de reſcindenda.* Idem ſentit Paponius 3. *Notar.* 9. *c. de reſtitution contre louages & conductions. adde l.* 3. *s. comm. vtriuſq; iud. facit l.* 26. *in f. ff. de minorib. l.* 2. *l.* 22. *in f. ff. locati. d. c.* de quo dubitari poteſt propter incertam ſpem mercedũ, quæ ſolẽt decreſcere. moueor *l.* 17. & 23. *j. eodem.* [i] *Vide quæ notaui ad l.* 98. §. 5. *ff. de ſolutionib. adde l.* 44. *ff. hoc titu. l.* 13. §. 26. *ff. de actionib. empti.* [k] Nota de reditu ſpecierum in vino, frumento & ſimilibus conſtituto. Quæritur qua proportione talis reditus ſit emendus? dic vt in proxima Authentica. [l] id eſt, certus modiorum numerus. [m] *l.* 23. *j. eod.* id eſt, maiorem modiationem, *l.* 44. *ff. eodem.* [n] Siue vſura conſiſtat in nummis, ſiue in fructibus *vt hic:* vtrobique ad legitimum modum reducetur, *vide Molinæum quæſt.* 2. *de vſur. num.* 68. & *quæſt.* 21. *nu.* 215. *Paponem* 12. *Arreſt.* 7. *num.* 17. [o] Fructus aridi, vt meſſes *l.* 1. *Cod. Theodoſ. eodem. l. vlt. in fin. ff. de iure fiſci. l.* 15. *Cod. de ſuſceptoribus.* An idem in liquidis? idem *d. l.* 1. [p] Nota proportionem ad quam redigenda eſt emptio reditus frumentarij. Hodie puto conſiderandam eſſe rationem vſurarum receptarum in ſingulis prouincijs. Exemplum ſumam à Gallis, apud quos regijs conſtitutionibus reditus conſtituitur ad analogiam aſſis *au denier douze.* Itaque modio valente 10. aureis, reditus modij emendus erit 120. Quid ſi augeatur modij valor? Molinæus 21. *quæſtio. de vſuris. numero* 122. *Papon.* 12. *Arreſt.* 7. *numero* 17. refert debitori permitti electionem, vt vſuras ſoluat in pecunia. refertque ita iudicatum in Curia. Admitto equidem fauendum eſſe reo & debitori: ſed ſi ita eſt, æquitas etiam poſtulabit, vt decreſcente modij pretio, creditori iuſta merces ſuppleatur à debitore, ne alioquin claudicet cõtractus, ſed ea de re dicam ad *l. ſequen. j. eodem.*

Nam [a] *par-*

uam [a] partem modij, pro ſolido [b] ſiliquam vnam [c] vſurarum nomine accipiens: terram, ſiue aliquid aliud, quod pignori accepit, omnimodo reddat. Si aliquid præter hoc commiſerit: ab actione cadat omnimodo.

17. Imp. *Philippus* A. Euxeno.

SI ea lege poſſeſſionem mater tua apud creditorem ſuum obligauit, vt fructus in [d] vicem vſurarum conſequeretur: obtentu [e] maioris percepti emolumẽti propter [f] incertum [g] fructuum euentum reſcindi placita non poſſunt.

18. Idem A. Caſtori.

INdebitas vſuras, etiam ſi ante ſortem ſolutæ non fuerint, ac propterea minuere eã non potuerint, licet poſt ſortem redditam creditori fuerint datæ, excluſa ‖ veteris [h] ‖ iuris varietate, repeti poſſe, perpenſa ratione firmatum eſt.

Oblatio debiti & conſignatio ac depoſitio, tempore & loco congruo curſum vſurarum impedit. Bald.

19. Idem A. Hyreniæ.

ACceptam mutuò ſortem cum vſuris licitis creditoribus poſt conteſtationem offeras, at ſi non ſuſcipiant: conſignatam in publico depone [i], vt curſus legitimarum vſurarum inhibeatur: (in hoc autem caſu publicum intelligi oportet vel ſacratiſſimas ædes [k], vel vbi competens [l] iudex ſuper ea re aditus deponi eas diſpoſuerit) quo ſubſecuto, etiam periculo debitor liberabitur, & ius pignorum tolletur: cum Seruiana [m] etiam actio manifeſtè declaret pignoris inhiberi perſecutionem vel ſolutis pecunijs, vel ſi per creditorẽ ſteterit, quo minus ſoluantur. Quod etiam in traiectitijs [n] ſeruari oportet. Creditori ſcilicet actione vtili ad exactionem earum non aduerſus debitorem, niſi forte eas receperit, ſed contra depoſitarium, vel ipſas competente pecunias.

20. Idem A. Ælio.

COnſtitutionibus ſacris, quæ vltra certum modum vſuras fœnebris pecuniæ exigi prohibent, mandatoribus [o] etiam vel fideiuſſoribus ſubuentũ eſt: quibus quaſi mandator vel fideiuſſor conuentus vti potes.

21. Idem A. Chreſimo.

SI vſuras præſtari pignore dato conuenerat, & incontinenti numeratione facta, poſtea vel ante [p], propter quod debitum ſolutionem feceras, non [q] deſignaſti: habuit creditor in vſuras tibi accepto ferendæ ſolutæ quantitatis facultatem.

22. Idem A. Carino.

PIgnoribus quidem interuenientibus, vſuræ, quæ ſine [r] ſtipulatione peti nõ poterant, pacto [s] retineri [t] poſſunt. Verùm hoc iure cõſtituto, cùm huiuſmodi nullo interpoſito pacto tantummodo certæ ſummæ præſta-

[a] Modio mutuo dato debitori, vſuræ vice, octauã modij partẽ, i. duos ſextarios, poſſum[9] ſtipulari. eaq; vſura eſt centeſima vt conſtat ex Nouella 130.
[b] i. pro ſingulis ſolidis. 72. ſolidi libram auri efficiũt, 3. *Harmenop. Zonar. ca.* 17. *Syno. Nicena.*
[c] Ea vſura eſt triens, tertia cẽteſimę quę 300. mẽſibus aut 25. annis ſorti exęquatur, paritque annuatim quatuor in cẽtũ, *quatre pour cent. de qua v. Nouel. Leonis* 83. Cuiacius tamen *ad Nouell.* 32. refert, Ob cẽtenos aureos rectè ſtipulari ſolidos quatuor, & ſiliquas quatuor. ſucceſſiſſe poſtea maiorem q reddat ſolidos 16. ſemiſſem & 4. ſiliquas, i. in libra auri ſolidos duodenos: & Nicephorum, vſurę nomine exegiſſe in ſingulas auri libras 12. ſolidos, i. in ſingulos ſolidos quatuor ſiliquas: idque ad rationem centeſimæ. [d] *dixi ad l.* 14. *ſ. eod.* [e] i. prætextu. Ratio dubitandi pro debitore hinc ſumitur. [f] Ratio decidendi hinc ſumitur pro creditore. Et tamen aliter iudicatum fuiſſe à Senatu Pariſienſi oſtendi *ad l.* 16. *ſ. eod.* Sic ſentio, In omni venditione (ergo & reditus annui, de quo hic agitur) ſpectandam eſſe quantitatem iuſti pretij, quod eſt tempore venditionis, *l.* 8. *inf. j. de reſcind.* eoq; admiſſo, non eſſe quærendũ, an res empta creuerit an decreuerit: cùm certo iure, periculum & detrimentum rei ad emptorem pertineat. [g] *l.* 23. *j. eo.* [h] Olim pleriſque viſum fuit, Vſurarum indebitarum condictionẽ non eſſe, licet omnes imputationem admitterent. Hodie & imputatio admittitur, & indebitæ ſolutæ condicuntur, *l.* 26. §. 1. *ff. de condi. indeb.* [i] Molinæus *num.* 296. 297. *de vſur.* negat hanc depoſitionem requiri. Mouetur lege 122. §. 5. *in fin. ibi, iure ff. de verb. oblig.* de qua quæſtione *ibid.* dixi *vt & in l.* 6. *ſ. eod.* quo nomine ipſe reprehenditur à Cuiacio *ad d.* §. 5. quam ſententiam probat etiam Rolandus à Valle 1. *conſi.* 53. *nu.* 34. *& ſequent. & ibid. conſ.* 63. *num.* 24. *& ſequen.* Et alij textus ſunt aperti *in l.* 2. 6. *ſ. eo. l.* 7. 18. *inf. ff. eo. l.* 10. *ſ. de pignorat. l.* 9. *j. de ſolutionib. l.* 28. *in fi. ff. de adminiſt. tut. l.* 82. *ff. de condict. & demonſt.* Aliter Cuiacius *d. loco* diſtinguit, vſuras ex mora oblationis ſiſti, non eas quæ ex ſtipulatione debentur. [k] Antiquũ fuit res communes *l.* 4. *in f. ff. famil.* vel alterius *vt hic:* vel proprias in ędibus deponere. hinc Euclio in Aulularia *act.* 4. Tu modo caue, cuiquam indicaſſis aurum meum eſſe iſtic fides. *& poſt*, Fides etiam atq; etiã, nunc ſaluam vt aulam abs te auferã, Tuę fidei concredidi aurum, in tuo loco & fano modo eſt ſitum. [l] Publicus locus fit, etiã iudicis diſpoſitione publicus, i. tutus *v. l.* 9. *ſ. de pignorat.* [m] *de qua v.* §. 7. *Inſt. de act.* [n] id eſt, nauticis. [o] Beneficia debitoribus vſurarijs conceſſa ad eorum mandatores & fideiuſſores pertinent. [p] hinc colligit Cuiacius 13. *obſ.* 31. ante geſtum negotium authoritatem interpoſitam tutoris valere. [q] *v. l.* 1. *j. de ſolutionib. l.* 5. §. 2. *ff. de ſolutionib.* [r] *l.* 3. *ſ. eod. l.* 17. §. 4. *ff. eod. l.* 24. *ff. de præſcript. verb.* [s] *l.* 4. *ſ. eod. vide Cuia.* 8. *obſ.* 17. *inf.* [t] per exceptionem doli *l.* 2. *j. de fiſcalib. vſur.*

ri pœnam cõueniſſe proponas: nec peti nec retineri quicquam amplius poteſt, & ad pignoris ſolutionem vrgeri te diſciplina iuris perſpicis.

23. Idem A. Iaſoni.

OLeo [a] quidem, vel quibuſcunque fructibus mutuò datis, incerti [b] pretij ratio additamentã [c] vſurarum eiuſdem materiæ ſuaſit admitti.

24. Idem A. Glauciæ.

SI mater [d] tua maior annis conſtituta, negotia [e], quæ ad te pertinent, geſſerit: cùm omnem diligentiam [f] præſtare debeat: vſuras [g] pecuniæ tuæ, quam adminiſtraſſe fuerit comprobata, præſtare compelli poteſt.

25. Imp. *Conſtantinus* A. ad populum.

PRo [h] auro & argento & veſte facto chirographo licitas ſolui vel promitti vſuras iuſſimus.

Debitor tutus præſcriptione in principali debito vel re principali, eſt etiam tutus in vſuris cum fructibus. Bald.

26. Imperator *Iuſtinianus* A. Mennæ præfecto prætorio.

EOs, qui principali actione per exceptionem triginta [i] vel quadraginta annorũ, ſiue perſonali ſiue hypothecaria ceciderunt, ‖ iubemus ‖ non poſſe ſuper vſuris vel fructibus præteriti [k] temporis aliquam mouere quæſtionem, dicendo ex ijſdem temporibus eas velle ſibi perſolui, quæ non ad triginta vel quadraginta præteritos annos referuntur, aſſerẽdo ſingulis annis earum actiones naſci. principali [l] enim actione non ſubſiſtẽte, ſatis ſuperuacuum eſt ſuper vſuris vel fructib. adhuc iudicem cognoſcere. 1 ¶ Super vſurarum verò quantitate etiam generalem ſanctionem facere neceſſarium [m] eſſe duximus, veterem duram & grauiſſimam earum molem ad mediocritatem deducentes. Ideoq; iubemus illuſtrib. [n] quidem perſonis, ſiue eas præcedentibus, minimè licere vltra tertiam [o] partem centeſimæ, vſurarum nomine in quocunq; contractu vili vel maximo ſtipulari. Illos verò, qui ergaſterijs [p] præſunt [q], vel aliquam licitam [r] negotiationẽ gerunt, vſq; ad beſſem [s] centeſimę ‖ vſurarũ nomine in quocunq; contractu ‖ ſuam ſtipulationem moderari. In traiectitijs [t] autem contractibus, vel ſpecierum fœnori dationibus, vſque ad centeſimam [u] tantummodo licere ſtipulari, nec eam excedere, licèt veteribus legibus hoc erat conceſſum. Cæteros [x] autem ‖ omnes ‖ homines dimidiam [y] tantummodo centeſimæ vſurarum ‖ nomine ‖ poſſe ſtipulari [z]. & eam quantitatem vſurarum etiam in alijs omnibus caſib. nullo modo ampliari, in quib. citra [a]

[a] id eſt, reliquida. idem in aridis *dixi ad l.* 12. *ſ. eod.* [b] *dixi ad l.* 17. *ſ. eod.* [c] *l.* 16. *ſ. eod.* Cuiaci[9] hinc colligit, fruges recepiſſe immodicas vſuras, *adde Nouell.* 32. vel ſupra legitimum modũ, idque confirmat Grę corũ authoritate 3. *obſ.* 35. ſed ea de re dixi *ad l.* 17. *ſ. eod.* [d] *Paul.* 1. *ſent.* 4. §. 4. [e] *v. l.* 13. *ſ. eod. Paul. ib.* §. 3. [f] *Paul. ib.* §. 1. [g] *d. l.* 13. *d.* §. 3. *l.* 37. [h] Omne debitum rei fungibilis ſiue mutuabilis, nudo pacto, vel cõſenſu, ſiue incontinenti, ſiue ex quocunq; interuallo, mutuũ fieri ſeu in mutuum conuerti poteſt. Moli. *de vſur. q.* 85. *nu.* 660. *l.* 12. *ſ. eo. l.* 8. *ſupr. ſi cert.* [i] Triginta vel quadraginta annis perſonales & hypothecariæ actiones intereũt. [k] *l.* 28. *j. eod.* [l] *dixi ad l.* 139. *in f. ff. de regul.* [m] fuerat enim incertus vſurarum modus ante Iuſtinianum: *v. Molin. de vſur. num.* 42. aut ſaltem grauis & durus, *idem nu.* 54. [n] Illuſtribus perſonis trientes vſuræ permiſſæ, *vt hic: & j. eod. ibi, vltra tertiam partem*, id eſt, minores. Sic, trientarium fœnus etiam Alexander exercuit, *teſte Lampridio.* quod tamen legis modo non dicitur. Fiſcus enim medias ſtipulatur, ſemiſſales ſc. *l. vlt. j. de fiſcalibus vſuris.* Ciuitatum quoq; vſuræ ſunt ſemiſſales, *l.* 10. *ff. de pollicitationib.* Eccleſiaſticæ verò quadrantes, *v. Nouell.* 7. [o] Tertia pars centeſimæ, triens vſura. *Quatre pour cent, l.* 3. §. 1. *ff. de contra. tut.* [p] Ergaſteriũ, eſt negotiatio. Præſunt ergaſterio trapezitæ, argentarij, & cęteri inſtitores, *l.* 26. *ſupr. de epiſcop. l.* 9. *j. de operib. publ. l.* 2. *j. de metatis.* [q] Iuſtis negotiatorib. terrenis, mediterraneis aut terreſtribus, beſſes vſuræ permiſſæ, *j. ib. ad beſſem.* Argentarijs licet ſtipulari beſſes vſuras. Inter negotiatores vſura legitima bes eſt. Quin argentarijs beſſes debentur, vtcunque eas non fuerint ſtipulati *Nouel.* 136. Quid ſi deſinant negotiari aut nomen alteri cedant? beſſes vſuræ deberi deſinunt, *Molin. ibid. num.* 60. 61. [r] qualis eſt etiam merè fœneratitia, qua funguntur ij qui nullam etiam aliam exercent. [s] Bes vſura eſt ad centeſimã, quod bes ad aſſem, Beſſes vſuræ, ſunt duę partes centeſimæ 150. partem ſortis quolibet menſe pendent, integram verò ſortem 12. annis & 6. menſibus. Annuatim ſoluuntur 8. in 100. *huit pour cent.* [t] Vſura centeſima maritimis & nauigantibus permiſſa. An centeſima dicitur anni ratione, an verò certi duntaxat itineris, quod anno poteſt eſſe breuius? Prius ait Molinæus *num.* 91. *de vſur.* [u] Centeſima vſura, *douze pour cent.* [x] non illuſtres, quique non ſequuntur mercaturam terreſtrem vel maritimam, dimidias centeſimæ poſſunt ſtipulari. Ergo & ruſtici? ſic puto, cùm hic non excipiantur, quamuis & hi ſolas trientales poſſint promittere, *Nouel.* 32. Quadrantes quoque accipiuntur ab eccleſia, *Scholiaſt.* 27. *Eclog.* 3. 3. *Harmenop.* 7. *cap.* περὶ τόκων. [y] Dimidia centeſimæ, ſeu ſemis vſura parit annuatim ſex in centum: *Six pour cent.* [z] & ita, qualitas fœnoris ex qualitate fœnerantis metienda: vt eo pacto mercator poſſit beſſes ſtipulari & capere ab illuſtri: illuſtris non poſſit capere vltra trientes à mercatore. [a] Citra ſtipulationem & pactum exiguntur vſuræ quæ exiguntur propter moram, *l.* 32. *ff. eodem.*

ſtipulationem [a] exigi vſuræ ſolent. nec liceat iudici memoratam augere taxationem [b] occaſione conſuetudinis [c] in regione obtinentis. Si quis autem aliquid contra modum huius fecerit conſtitutionis, nullam penitus de [d] ſuperfluo habeat actionem. ſed & ſi acceperit, in ſortem hoc imputare compelletur. interdicta licentia creditoribus ex pecunijs fœnori dandis aliquid detrahere vel retinere ſiliquarum [e] nomine, vel ſportularum, vel alterius cuiuſcunque cauſæ gratia. Nam ſi quid huiuſmodi factum fuerit: principale debitum ab initio ea quantitate minuetur [f]; vt tam ipſa minuenda pars, quam vſuræ eius exigi prohibeantur. Machinationes etiam creditorum, qui ex hac lege prohibiti maiores vſuras ſtipulari alios medios [g] ſubijciunt, quibus hoc non ita interdictum eſt, reſecantes iubemus [h], ſi quid tale fuerit attentatum, ita vſuras computari, vt neceſſe eſſet, tanquam ſi ipſe, qui alium interpoſuit, fuiſſet ſtipulatus. in quo caſu ſacramenti [i] etiam illationem locum habere ſancimus. Datum Conſtantinop. Iuſtiniano Coſ.

Lex noua trahitur ad præterita quatenus pendet de futuro, non quatenus robur & perfectionem recepit pro tempore præterito. Bald.

27. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

DE vſuris, quarum modum iam [k] ſtatuimus, prauam quorundam interpretationem penitus remouentes, iubemus etiam eos, qui ante eandē ſanctionem ampliores quàm ſtatutæ ſunt, vſuras ſtipulati ſunt, ad modum eadem ſanctione taxatum ex [l] tempore lationis eius ſuas moderari actiones: ſcilicet illius temporis, quod ante eam defluxit legem, pro tenore ſtipulationis vſuras exacturos. 1 ¶ Curſum inſuper vſurarum vltra [m] duplū minime procedere concedimus, nec ſi pignora [n] quędam pro debito creditori data ſint, quorum occaſione quædam veteres leges & vltra duplum vſuras exigi permittebant. quod ‖&‖ in bonæ fidei iudicijs, cęteriſque omnibus caſibus, in quibus vſuræ exiguntur, ſeruari cenſemus.

28. Idem A. Demoſtheni præfecto prætorio.

VT nullo modo vſuræ [o] vſurarum à debitoribus exigantur, & veteribus quidem legibus conſtitutum fuerat, ſed non perfectiſſime cautum. ſi enim vſuras in ſortem redigere fuerat conceſſum, & totius ſummæ vſuras ſtipulari: quæ differentia erat debitoribus, à quibus reuera vſurarum vſuræ exigebantur? hoc certè erat non rebus [p], ſed verbis tātummodo legem ponere. Quapropter hac apertiſſima lege definimus, nullo modo licere cuiquam vſuras præteriti temporis vel [q] futuri [r] in ſortem redigere, & earum iterum vſuras ſtipulari. ſed & ſi

[a] Stipulationis verbo, Molinæus intelligit omnem cōuētionem *ibid. num.* 56. [b] quę ſc. pertinet ad vſuras debitas ex mora, non ad illas quæ deberi poſſūt ex aliqua ſuperiorū ſtipulationum. [c] ſenſus eſt, prętextu conſuetudinis vſuras ex nuda mora debitas, ſemiſſes eſſe. Tres caſus excipe, pupillares *V. l.* 1. *j. de Vſur. pupill.* ſociorū *V. l.* 4. *j. de ædificijs.* rei iudicatæ *l.* 3. *j. de Vſuris.* [d] habet tamē citra ſuperfluum. & ita, vtile per inutile nō vitiatur, *l.* 20. *ff. eo. l.* 8. *s. ſi cert. l.* 26. *ff. de condict. indeb. l.* 102. *inf. ff. de ſolution.* Molinæus addit, nullū caſum in iure reperiri, in quo ꝓpter exceſſum vel adminiſtrationē illicitam, fœnus totū vitietur excepto caſu ſingulari, *Nouel.* 32. *de fœner. agric. V. tamen eundem quæſt.* 10. *de Vſuris. nu.* 139. [e] κεϱατίων ἢ συνηθέων, 23. *Ecl.* 3. *c.* 69. Siliqua 24. pars ſolidi. [f] *V. Molin. de Vſur. q.* 13. *num.* 164. [g] Illuſtris, cui trientes tantum ſtipulari permittitur, per argētarium, cui licitæ ſunt beſſes, i. maiores, ſtipulari non poteſt. hinc collige, Peccari etiam per intercedentem perſonam *dixi ad l.* 5. *Cod. de legib.* [h] hinc colligunt, quæſtionem, cauſas, & leges vſurarum non eſſe fori (vt vocant) eccleſiaſtici, ſed imperialis, qua de re vide Molinæum *quæſt. de Vſur. nu.* 70. 71. [i] *V. quæ notaui ad l.* 6. §. 4. *s. de his qui ad eccleſ.* [k] *i. l.* 26. *s. eodem.* [l] *V. Molinæum quæſt.* 10. *de Vſur. num.* 142. 153. & *quæſt.* 16. *num.* 188. *Paponem* 12. *Arreſt.* 7. *num.* 16. *adde Nou.* 73. *c.* 9. & 115. *c.* 1. [m] *Nouel.* 121. *Nou.* 138. *l.* 19. *j. mandati. l.* 26. §. 1. *ff. de condict. indeb. l.* 4. §. 1. *ff. de naut. fœnore,* [n] In materia vſuraria aliquid toleratur via pignoris & retentionis: quod aliàs nō toleraretur. Hodie quidem toleratur, ſed intra legitimum modum, veteris vſuris vltra duplum, etiamſi creditor pignoribus acceptis ſibi cauerit, *V. Molin. de Vſur. num.* 47. 107. 108. [o] *l.* 20. *s. de his qui notan. l.* 28. §. 1. *ff. de condict. indeb. l.* 2. §. 5. *ff. de adminiſt. rer.* Non eſt acceſſio acceſſionis, vt vſus ſeu vſura vſus, *Vt hic:* pecuniæ vſus, *l. Vlt. ff. de magiſtratib. conuen. l.* 1. *j. de fiſcalib. Vſur.* fructuum vſura, *l.* 15. *ff. hoc tit.* [p] Rebus, non verbis lex imponenda, *V. Molin. d. loco num.* 236. [q] & ſic omnis Anatociſmus ſublatus, *Molin. ibid. num.* 44. Is autem accidit, quoties vſura ſorti coniuncta alias vſuras parit, *l.* 7. §. 12. *l.* 58. §. 1. §. 4. *ff. de adminiſtr. tut.* nec eſt ſimplex renouatio aut continuatio vſurarum, quam Plutarchus ἐν ἑλληνικοῖς, παλιντοκίαν. Cicero 5. *ad Atticum* 20. ἀνατοκίαν nuncupat. Puto Anatociſmum, de quo hic agitur, odio fœneratorum interdici. alias, ſi nouam ſortem debitori numerare licet, & ab eo nouas & alias vſuras ſtipulari, cur non acceptas ab eodem vſuras breui manu eidem renumerare ſortis inſtar non licebit, vt ex ea pecunia nouas vſuras præſtet, *dict.* §. 3. *dict.* §. 1. §. 4. Hoc adijciendum, Nouella Leonis in vniuerſum vſuras vetari. [r] Licet vſuras in futurum accipere, *leg.* 57. *ff. de pactis. l. ſecund.* §. 6. *ff. de doli mali. l.* 122. *ff. de Verborum obligationibus.* at eas acceptas in ſortem redigere, & ijs redactis vſuras exigere non licet.

hoc fuerit ſubſecutum: vſuras quidem ſemper vſuras manere, & nullum vſurarum aliarum incrementum ſentire: ſorti autem antiquæ tantummodo incrementum vſurarum accedere.

[a] XXIX. [a]

VSuræ [b] minutim [c] & per interuallum ſolutæ cum duplo compenſantur, etiam ſi non vniuerſæ ſimul ſolutæ fuerint.

[d] XXX. [d]

PRæſens [e] conſtitutio declarat, vſuras particulatim ſolutas, duplum debitæ ſortis non excedere. Verùm excipitur id, quod poſitum eſt in CLX. Nouella de vſuris pecuniæ municipalis.

DE [f] NAVTICO [g] FOENORE,

Tit. XXXIII.

1. Impp. *Dioclet.* & *Maximianus* AA. Honorato.

TRAIECTITIAM [h] pecuniam, quæ periculo [i] creditoris datur, tamdiu [k] liberam eſſe ab obſeruatione communium vſurarum, quamdiu nauis ad portum adpulerit, manifeſtū eſt.

2. Iidem AA. Choſimaniæ.

CVm dicas te pecuniam ea lege dediſſe, vt in ſacra [l] vrbe tibi reſtitueretur, nec incertum periculum, qđ ex nauigatione maris metui ſolet, ad te [m] pertinuiſſe [n] profitearis: non eſt dubium, pecuniæ creditæ vltra licitum [o] ‖modum‖ te vſuras exigere non poſſe.

3. Iidem AA. Iuniæ.

CVm proponas te nauticum fœnus ea cōditione dediſſe, vt poſt nauigium, quod in Africam dirigi debitor adſeuerabat, in Salonitanorum portum naue delata, fœnebris pecunia tibi redderetur, ita vt nauigij duntaxat, quod in Africam deſtinabatur, periculum ſuſciperes, perque vitium debitoris nec loco quidem nauigij ſeruato, illicitis [p] comparatis mercibus, quæ nauis continebat, fiſcum occupaſſe: amiſſarum [q] merciū detrimentum, quod non ex marinæ tempeſtatis diſcrimine, ſed ex præcipiti auaritia, & inciuili debitoris audacia accidiſſe adſeueratur, adſcribi ‖ tibi ‖ iuris publici ratio non permittit.

4. Iidem AA. Euchariſto.

TRaiectitiæ quidem pecuniæ, quæ periculo creditoris mutuò datur, caſus, antequam ad deſtinatum locum nauis perueniat, ad debitorem non pertinet. ‖Sine‖ huiuſmodi verò conuentione, infortunio naufragij debitor non liberabitur.

DEPOSITI [r] VEL CONTRA,

Tit. XXXIIII.

Caſus Verus, non caſus prætenſus liberat debitorem, etiamſi interficiatur. Bald.

1. Imperator *Alexander* A. Meſteno.

SI incurſu latronum vel alio fortuito caſu ornamenta depoſita apud interfectum perierint: detrimentum ad hæredem eius, qui depoſitum accepit, qui dolum [s] ſolum & latam [t] culpam (ſi [u] non aliud ſpecialiter conuenit) præſtare debuit, non pertinet. Quod ſi prætextu latrocinij commiſſi, vel alterius fortuiti caſus, res, quæ in poteſtate hæredis ſunt, vel quas dolo deſijt poſſidere, non reſtituuntur, tā depoſiti, quàm [x] ad exhibendum actio, ſed & in rem vindicatio cōpetit.

2. Imp. *Gordianus* A. Celſo.

VSuræ in [y] depoſiti actione, ſicut in cæteris bonæ fidei iudicijs [z], ex mora [a] venire ſolent.

3. Idem A. Auſtero.

SI depoſiti experiaris, non immeritò ‖etiam‖ vſuras [b] tibi reſtitui flagitabis: cùm tibi debeat gratulari,

[a] *Eclog. d. loco c.* 72. [b] Leunclaij interpretatio. [c] κατὰ μικϱόν. [d] *Eclog. d. loco c.* 73. [e] interpretatio Leūclaij. [f] 22. *ff.* 2. *Nouel.* 106. 110. [g] ſeu maritimo. [h] i. quæ trans mare vehitur *l.* 1. *ff. eod.* [i] *l.* 4. *ff. eod.* aliud in terrena. [k] non vlteriꝰ: diſcuſſo periculo maris, die, aut cōditione ceſſis, inter negotiatores bis vſura deberi incipit, ceſſat cēteſima *V. Moli. de Vſur. nu.* 91. *Cuia. d. No.* 106. [l] Roma non Hieroſolyma. [m] creditorē. [n] ob pactum contrariū ſ. [o] alijs perſonis ſc. ab his quę mari negotiantur. [p] illicitę merces cōficiantur. [q] Si vitio debitoris pecunia nautica cōfiſcata eſt, creditori nō perit in debitorē actio: & merito. nam etſi maris periculum in ſe ſuſcepit, casꝰ ſuperuenientes culpa debitoris non recepit. [r] *V.* 16. *ff.* 3. *ad de Oldendor. claſſ.* 4. *act.* 23. [s] *l.* 20. *ff. eo.* 13. *Eclo.* 2. *c.* 35. 3. *Harmeno.* 9. *c.* πεϱὶ τυχηϱᾶς πεϱιστάσεως. [t] non leuem aliàs, culpę, i. deſidiæ aut negligentiæ non tenetur, §. 3. *Inſt. quib. mod. re.* Solius doli tenetur, *l.* 23. *ff. de reg. iur.* [u] *d.* §. 3. *d. l.* 23. *l.* 1. §. 6. *l.* 20. ff. *hoc tit. l.* 7. §. 14. *l.* 27. §. 3. ff. *de pact.* [x] *l.* 1. §. 32. ff. *eo.* [y] Ex mora depoſiti vſuræ, *l.* 24. *inf.* ff. *eo.* & fructus debentur, *Paul.* 2. *ſent.* 12. §. 2. [z] *l.* 28. *inf.* ff. *eo. l.* 32. §. 2. ff. *de Vſuris.* puta, locati, *l.* 54. ff. *locati.* pro ſocio, *l.* 60. ff. *pro ſocio.* negotiorū geſtorū actiōe, *l.* 38. ff. *de negot.* & alijs, quorū fit mentio *in* §. 28. *Inſt. de act.* [a] Idē dicendū ſi depoſitarius, re depoſita fuerit vſus, *V. l.* 3. *l.* 4. *j. eo.* [b] Humanitatis eſt, deteriore vti actione.

quòd

quòd furti[a] cum actione non facias obnoxium. Si quidem qui rem depoſitam inuito domino ſciens prudensq; in vſus[b] ſuos conuerterit, etiam furti delicto ſuccedit.

Lata definitiua officium iudicis in acceſſoryis acquieſcit.

4. Idem A. Timocrati.

SI depoſita pecunia is, qui eam ſuſcepit, vſus[c] eſt: non dubium eſt, etiam vſuras[d] debere præſtare[e]. Sed ſi cùm depoſiti actione expertus es, tantummodo[f] ſortis facta condemnatio eſt: vltra non potes propter vſuras experiri. Non[g] enim duæ ſunt actiones, alia ſortis, alia vſurarum, ſed vna: ex qua condemnatione facta, iterata actio rei iudicatæ exceptione[h] repellitur.

5. Impp. *Valerianus* & *Gallienus* A A. & *Valerianus* Cæſar Claudiano.

PRopter inſtrumenta quidem, quæ te depoſuiſſe cum aduerſario tuo dicis, vt[i], reſidua pecunia, quæ ex conductione debebatur[k], ſoluta, ea reciperes: ſi[l] id, quod placuerat impleſti, ſequeſtrum[m] potes conuenire. Quamuis[n] autem hæc reddita non fuerint: tamen aduerſus eum, à quo fundum conduxeras, ſi omne, quod ex contractu debebatur, reddidiſti, ipſis ſolutionibus[o] tutus es.

6. Impp. *Dioclet.* & *Maximian.* A A. & C C. Alexandro.

IS[p], penes quem vtramque[q] partem tranſactionis vel alia inſtrumenta commendaſſe[r] dicis: legem, qua hæc ſuſcepit, ſeruare[ſ] neceſſe habet[t].

7. Iidem A A. Attico.

DEſiderium tuum cum rationibus iuris non congruit. nam ſi cuſtodiam[u] pecuniæ ſuſcepiſti, quam alijs à te ‖ mutuò ‖ datam[x], cõſcriptum inſtrumentum, quo hanc tibi reddi profiteris, arguit[y]: ſolutionem eius competentem improbè recuſas[z].

8. Iidem A A. Alexandro.

SI is, qui depoſitam à te pecuniam accepit, eam ſuo nomine vel cuiuslibet alterius mutuò dedit. tam ipſum de implenda ſuſcepta fide, quàm eius ſucceſſores[a] teneri tibi, certiſſimum eſt. Aduerſus eum autem, qui[b] accepit, nulla actio tibi competit, niſi nummi extent, tunc enim contra poſſidentem vti ‖ rei ‖ vindicatione[c] potes.

9. Iidem AA. Menophylo, & cæteris.

CVm hæreditas perſonam[d] domini ſuſtineat: ab hæreditario[e] ſeruo, priuſquam patri veſtro ſucceſſeritis, res commendatas, ſecundum bonam fidem ab eius, qui ſuſcepit, ſucceſſoribus[f] apud rectorem prouinciæ petere poteſtis.

[a] Admittitur concurſus actionis furti cum actione depoſiti *l. 29. ff. eod:* pro ſocio *l. 45. 46. ff. pro ſocio:* & mãdato *l. 22. §. 7. ff. mand.* V. *Cuiac.* 17. *obſeru.* 12. [b] *l. 4. ↄ. eod: l. 28. inf... 25. §. 1. l. 29. ff. eod: adde l. 1. §. 1. ff. de Vſur.* [c] V. *l. 3. s̃. eod.* [d] Num tenetur etiam ſuperlucrũ reſtituere, poteſt enim fieri vt lucrum fecerit ex pecunia depoſita? Sic videtur, cùm ſit iniquum cũ ex re mea fieri locupletiorem, cùm gratuitã integram, & abſtinentem ab omni lucro fidem debeat *l. 38. circa fin. ff. de negotijs.* & cum dolo faciat, qui id quod ad ſe peruenit, nõ reddit *l. 1. in f. ff. eod.* Sed non ita eſt. nec enim ſtatim meũ eſt, quod ex mea pecunia cõparatur V. *l. 1. ↄ. ſi res ſibi Vel alteri.* Quin, ſcholaſtici negant vſurarium teneri ad reſtituendum ſuperlucrum, ſed ad eas tantum pecunias quas illicitè exegit. qua de re vide pleniùs apud Molinæum *de Vſuris, quæſt. 83. num. 627. 628.* [e] etiamſi mea ſit mora. [f] *adde l. 3. Verſ. ſi cuius ↄ. de Vſuris rei iud: l. 49. in f. ff. de act. empti.* [g] Imò, duæ ſunt *l. 8. Verſ. ibi enim duæ ff. de eo quod certo.* Solue, Vſurarũ promiſſarum ex ſtipulatione, duæ ſunt obligationes: vſurarum ex mora vnica obligatio. Hæ peti non poſſunt, priores poſſunt *l. 23. ff. de except. rei iud.* [h] *l. 5. 6. ff. de except. rei iud.* [i] Sequeſter is eſt, apud quem plures in ſolidum rem depoſuerunt certa conditione cuſtodiendam & reddendam 14. *Eclog. 2. cap.* περὶ μεσεγγυητῶν, i. de ſequeſtris. *adde l. 6. ↄ. eo.* [k] à te ſcil. [l] Ante conditionẽ ſequeſtri impletam, agi non poteſt *l. 1. §. 2. in fin. ff. depoſiti.* [m] quid ſequeſter s̃. dixi. [n] *l. 4. 19. 22. ↄ. de ſolutionibus.* Ratio dubitandi hinc ſumitur. nedum enim plenè liberatus videbatur, cui obligationis inſtrumentum nondum erat redditum. at non ita eſt. conſtat enim è contrariò, non continuò cenſeri reum liberatum. etiamſi penes eum ſit inſtrumentum obligationis, V. *l. 20. s̃. de probat.* [o] nam ſolutione extinguitur obligatio *Inſt. quibus mod. toll. oblig. l. 107. ff. de ſolutionibus.* [p] .i. ſequeſter *l. 5. s̃. eod.* [q] .i. actorem & reum. [r] .i. depoſuiſſe. [ſ] *lege 9. §. 3. ff. de dolo.* [t] niſi ſponſio ſit inhoneſta *l. 17. in fin. ff. de præſcript.* [u] Depoſitarius, cuſtos. [x] Nugatur qui hac voce intelligit depoſitum. Reus hîc cogitur ad ſolutionem *in fin. ↄ. eod. ibi, ſolutionem.* Depoſitarius non ſoluit, ſed reſtituit. [y] fortè quia in eo adſcriptum erat, pecuniam Titij, Seio creditam fuiſſe ab Attico depoſitario. [z] & ita, Qui depoſuit, ſi nullam depoſiti cautionem habet, poteſt in ſubſidium probationes quærere, etiam ex inſtrumento depoſitarij cum alio facto. Quòd hîc legimus depoſitarium conueniri, an ideo excluditur actio aduerſus eum qui meam pecuniam à depoſitario mutuò accepit? V. *l. 8. in fin. ↄ. eodem.*
[a] *l. 9. in fin. infrà eod. l. 12. §. 2. l. 25. ff. eod.* [b] *dixi ad l. 13. s̃. de obligat.* [c] V. *l. 9. in f. ff. de rei Vind.* [d] V. *l. 31. ff. de hæredib. inſtit.* [e] *l. 1. §. 29. ff. eod: l. 16. ff. de oblig.* [f] *l. 8. s̃. eod.*

10. Iidem A A. & C C. Septimæ.

QVi depoſitum non reſtituit, ſuo nomine conuentus & condemnatus, ad eius reſtitutionem cum infamiæ[a] periculo vrgetur.

11. Imperator *Iuſtinianus* A. Demoſtheni P. P.

SI quis vel pecunias, vel res quaſdam per depoſitionis acceperit titulum[b]: eas volenti ei, qui depoſuit, reddere illico[c] modis omnibus compellatur: nullamq; compẽſationem[d], vel deductionem[e], vel doli exceptionem opponat, quaſi & ipſe quaſdam contra eum, qui depoſuit, actiones[f] perſonales, vel in rem, vel hypothecariam prætendens: cùm non ſub hoc modo depoſitum acceperit, vt non conceſſa ei retentio generetur, & contractus, qui[g] ex bona fide oritur, ad[h] perfidiam retrahatur. Sed & ſi ex vtraque parte aliquid fuerit depoſitum: nec in hoc caſu compenſationis præpeditio oriatur: ſed depoſitæ quidem res vel pecuniæ ab vtraque parte quàm celerrimè[i] ſine aliquo obſtaculo reſtituantur, ei videlicet primùm, qui primus[k] hoc voluerit: & poſtea legitimæ actiones integræ quoque ei reſeruentur. Quod obtinere (ſicut iam dictum eſt) oportet, & ſi ex vna parte depoſitio celebrata eſt, ex altera autem cõpẽſatio fuerit oppoſita: vt, integra omni legitima ratione ſeruata, depoſitæ res vel pecuniæ primâ[l] fronte reſtituantur.
1 ¶ Quòd ſi in ſcriptis atteſtatio[m] non per dolum vel fraudem fuerit ei, qui depoſitum ſuſcepit, ab alio tranſmiſſa, vt minimè depoſitum reſtituat, hócque per iuſiurandum affirmauerit: liceat ei, qui depoſuit, ſub defenſionis cautela idonea præſtita, res depoſitas quàm[n] ocyſſimè recuperare.

Authent. ex Nouel. 88. *c.* 1.

SEd iam cautum eſt, ne quis extrinſecùs depoſitario interdicat depoſiti reſtitutionem: qua ſubſecuta, depoſitor poſſidens pulſari poterit ab eo, qui interdixit. Si contrà factum fuerit damnum, quodcunque acciderit ei, qui Vim paſſus eſt, præſtabitur ab eo qui interdixit, nec non & tertia centeſimæ Vſurarum nomine, ex quo facta eſt huiuſmodi conteſtatio. Quibus pœnis ſubiacet, qui Vel inquilino[o] dationem penſionum, Vel publicæ perſonæ panis interdicit adminiſtrationem.

12. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SVperuacuam veterum differentiam è medio tollentes: ſi quis certum pondus auri vel argenti confecti[p] vel in maſſa conſtituti depoſuerit, & plures ſcripſerit hæredes, & vnus[q] ex his contingentem ſibi portionem à depoſitario acceperit, alter ſuperſederit, vel alias fortuito caſu impeditus hoc facere non potuerit, & poſteà depoſitarius in aduerſam inciderit fortunam, vel ſine dolo depoſitum perdiderit: ſancimus, non eſſe cohæredi eius licentiam venire contra eum cohæredem ſuum & ex eius parte auellere, quod ipſe ex ſua parte conſequi minimè potuit, quaſi eo, quod cohæres accepit, communi conſtituto: cùm ſi certæ pecuniæ depoſitæ fuerint, & ſuam partem vnus ex hæredibus accepit, nemini veniat in dubium benè[r] eum accepiſſe partem ſuam, & non debere aliam partem attingere. nobis etenim non videtur eſſe homo obnoxius, neque in maſſa, neque in ſpecie, neque in pecunia numerata, qui ſuam partem ſuſcepit: ne induſtria[ſ] pœnas deſidiæ ſoluat. ſi enim & alius hæres tempora opportuna, quemadmodum cohæres eius, obſeruaſſet: & ſuam vterque reciperet, & ſequentibus altercationibus minimè locus relinqueretur.

MANDATI[t], VEL contra[u],

Tit. XXXV.

1. Impp. *Seuerus* & *Antoninus* Auguſti Leonidæ.

[a] *l. 1. l. 6. §. 6. ff. de his qui notant.* [b] i. de quibus depoſitũ conſtat aliquo inſtrumẽto. Quæritur autem, an id locum habeat in depoſito confeſſato? locum habere oſtendit Rol. à Valle 1. *conſilio* 17. *num. 2. 3. 4. 5. & ſequentib.* quod conſiliũ *omnino Vide, eſt enim perelegans et Varia doctrina refertum.* [c] quam celerrimè *Verſ. ſed & ſi ↄ. eodem:* prima fronte *Verſic.* quod obtinere *in fine:* quàm ocyſſimè *in f.* hinc colligũt, Inſtrumentum depoſiti habere executionem paratam *Vide Rolandũ à Valle d. conſilio, numer.* 2. [d] In cauſa depoſiti compenſationi locus non eſt *Paul. 2. ſent. 12. §. 3: l. 14. in fin. s̃. de compenſationib: Nouell. 88. §. 30. Verſic. ſed noſtra Inſt. de actionib.* [e] Deductio, eſt partis: cõpenſatio, totius interdũ & partis. [f] *dicta leg. 14. in princ.* [g] Hæc verba ſignificant, bonæ fidei acceſſionem eſſe, *Vide Cuiacium 17. obſeruat. 4.* [h] Quod bonæ fidei eſt, ad perfidiam non eſt trahendum. [i] *in princ. ſuprà eodem.* [k] *facit l. 29. ff. de iudicijs.* [l] *illico s̃. eodem.* [m] Proteſtatio tertij facta depoſitario, non poteſt remorari depoſiti mei reſtitutionem. [n] illico *Vide ſuprà eodem.* [o] in alijs cauſis poteſt debitori fieri denunciatio ne ſoluat creditori V. *l. 8. ff. de lege commiſſor.* [p] *l. 1. §. 36. ff. eodem.* [q] V. *l. 1. s̃. eodem.* [r] Qui ſuum recepit, cohæredi aut ſocio non obligatur *l. 38. ff. familiæ: l. 62. ff. pro ſocio: l. 31. ff. locati:* excipe *leg. 22. ff. familiæ.* [ſ] Induſtrij, pœnas negligentium non ſoluunt. [t] V. 17. *ff.* 1: *adde 14. Eclog. 1: Oldendorp. claſſ. 4. act. 24.* [u] Mandati directa, competit ei qui mandauit: Contraria, ei cui mandatum eſt, *Vide l. 4. in fine infrà eodem.*

Procurator pecuniam verſam in vtilitatem domini repetit per actionem mandati. Bald.

ADVERSVS [a] eum, cuius negotia geſta ſunt, de pecunia, quam de proprijs opibus vel ab alijs [b] mutuò acceptam erogaſti, mandati actione pro ſorte & vſuris [c] potes experiri. De ſalario [d] autem, quod promiſit, apud præſidem prouinciæ cognitio præbebitur.

2. Iidem Auguſti Marcello.

CVm ex cauſa fideiuſſionis pecuniam patrem tuum exſoluiſſe [e] proponas, habes [f] mandati actionem: qua non ſolùm pecuniam, ſed etiam pignora [g] in obligationem deducta, potes conſequi.

3. Iidem A A. Germano.

SI pater tuus tibi ſui iuris conſtituto actionem aduerſus debitores ſuos mandauit: potuit & ipſe præſens aduerſus eos re [h] integra experiri. Si quid itaq; ab eo apud iudicem actum eſt, reſcindi nulla ratio patitur.

4. Imperator *Alexander* A. Vulnerato.

ETiam [i] ſi contrariam ſententiam reportauerunt, qui te ad exercendas cauſas appellationis procuratorem conſtituerunt: ſi tamen nihil culpa tua factum eſt, ſumptus [k], quos in litem probabili [l] ratione feceras, contraria [m] mandati actione petere potes.

5. Idem A. Guliano.

SI maritus ſororis tuæ tibi procurans petere bonorum poſſeſſionem noluerit, cum ipſo tibi congrediendum eſt. quam querelam ita cum effectu habes, ſi mandaſſe te, vt peteretur bonorum poſſeſſio, eumque neglexiſſe [n] arguas.

6. Imp. *Gordian.* A. Soſibio.

SI fideiuſſor pro reo patiente [o] fidem ſuam adſtrinxerit: mandati [p] cum eo, poſt exolutam pecuniam vel factam condemnationem, poteſt actionem exercere.

7. Idem A. Aureliano.

SI literas eius ſecutus [q], qui pecuniæ actor [r] fuerit, ei, qui tibi literas tradidit, pecunias credidiſti: tam condictio aduerſus eum, qui à te mutuã ſumpſit pecuniam, quàm aduerſus eum, cuius mandatum ſecutus es, mandati actio tibi competit [ſ].

8. Impp. *Valerian. & Gallien.* AA. & *Valer.* Cæſ. Lucio.

SI tibi pupillorum pater, vt pecuniam in rem ſuam ſeruis eius crederes, mandauit [t], & in hanc rem ‖ æquè ‖ ipſo præcipiente pignora [u] ſunt obligata: & mandati actione pupillos [x] poſt mortem patris conuenire, & exequi ius [y] obligationis pignorum poteris, ſi in ſolutione ceſſabitur.

9. Impp. *Dioclet. & Maximianus* Auguſti, Marcello.

CVm per procuratorem cauſam tuam læſam [z] eſſe dicas, mandati actio aduerſus eum tibi competit.

10. Iidem A A. Papio.

SI pro ea, contra quam ſupplicas, fideiuſſor ſeu mandator interceſſiſti, & neque condemnatus [a] es, neque bona ‖ ſua ‖ eam dilapidare ‖ poſtea ‖ cœpiſſe comprobare poſſis, vt ‖ tibi ‖ iuſtam metuendi cauſam præbeat, neque ab initio ita te obligationem ſuſcepiſſe, vt eam poſſis & ante ſolutionem conuenire: nulla iuris ratione, antequam ſatis creditori pro ea feceris, eam ad ſolutionem vrgeri certum eſt. Fideiuſſorem verò ſeu mandatorem exceptione munitum, & iniuria [b] iudicis damnatum, & appellatione [c] contra bonam fidem minimè vſum, non poſſe mandati agere, manifeſtum eſt.

11. Iidem Auguſti Caio.

PRocuratorem non tantum pro his, quæ geſſit, ſed etiam pro his, quæ gerenda ſuſcepit [a], & tam propter exactam ex mandato pecuniam, quàm non [b] exactam, tam dolum [c], quàm culpam, ſumptuum [d] ratione bona [e] fide habita, præſtare neceſſe eſt.

[a] Contraria mandati datur in mandatorem.
[b] Procurator poteſt à tertio quodam mutuam pecuniam accipere explicandi mandati negotij cauſa.
[c] *l.* 12. §. 9. *ff. eod. Paulus* 2. *ſent.* 15. §. 2.
[d] *l.* 17. j. *eod. l.* 7. *ff. eod.*
[e] Fideiuſſor pro reo poteſt ſoluere.
[f] Hæredibus fideiuſſoris cõpetit contraria aduerſus reũ principalem.
[g] i. detrimentum aut damnum datũ pignoribus quæ creditori dederas debitoris principalis cauſa.
[h] .i. ante litem conteſtatã *l.* 16. *ff. de procuratorib.*
[i] Ratio dubitandi ea fuit *in l.* 57. *ff. eod. l.* 20. §. 1. *ff. de negot.*
[k] *d. l.* 56. *in f. l.* 46. §. 6. *ff. de procurat.*
[l] *l.* 27. §. 4. *ff. eod. l.* 38. *ff. de rei vin: l.* 3. *ff. de contr. tut.*
[m] *l.* 1. s. *eod. l.* 10. §. 9. *l.* 12. §. 9. *ff. eod: l.* 46. §. 5. *ff. de procuratorib.*
[n] Mandatarius, ſi quid in rem domini neceſſarium, aut iam cœptum, neglexit, tenetur *l.* 11. j. *eod: l.* 5. 6. §. 1. *in f. l.* 8. §. 4. §. 10 *l.* 22. *in f. l.* 27. §. 2. *ff. eod: l.* 17. §. 3. *ff. commodati.* [o] qui patitur pro ſe fideiubere, videtur mandare *l.* 6. §. 2. *ff. eod.* [p] *l.* 2. s. *eod.* [q] qui mandauit credi. *l.* 8. j. *eod: l.* 27. *in fin. ff. eod: l.* 5. s. *de exercit. l.* 13. *ff. de fideiuſſ.* non qui ſimpliciter commendabat *l.* 12. §. 12. *ff. eodem: l. vlt.* s. *quod cum eo: l.* 65. *ff. de acquir. rer.* [r] i. diſpenſator. [ſ] ordine tamen ſeruato diſcuſſionis & diuiſionis *Nouell.* 4. *cap.* 1. [t] *l.* 7. *ſuprà eodem.* [u] *vt leg.* 2. *in fin.* s. *eodem:* [x] hæredes ſcil. *l.* 4. *in fin. ff. de fideiuſſoribus: dixi ad l.* 4. *ſuprà de hæredit. act.* [y] *vide l.* 17. *infrà de fideiuſſoribus.* [z] *leg.* 8. §. 1. *ff. eodem: l.* 10. *ſuprà de procur.* [a] Fideiuſſor non agit actione mandati, niſi condemnatus ſit, aut reus bona ſua dilapidet *l.* 38. *in fin. ff. eodem: dicta lege* 45. *ff. de fideiuſſorib.* [b] *l.* 67. *ff. de fideiuſſoribus.* [c] Fideiuſſor condemnatus appellare debet: alias, ſi citra appellationem aut exceptionem oppoſitam ſoluerit, non repetet *l.* 8. §. *octauo. l. vigeſima nona. l.* 48. *ff. eodem.*

12. Iidem A A. Firmo.

CVm mandati negotij contractum certam [f] accepiſſe legem adſeueres: eam integram ſecundum bonam [g] fidem cuſtodiri conuenit. Vnde ſi contra mandati tenorem procurator tuus ad te pertinentem fundum vendidit, nec venditionem poſtea ratam [h] habuiſti: dominium tibi auferre non potuit.

13. Iidem Auguſti, Zoſimo.

A Procuratore dolum [i] & omnem [k] culpam, non etiam improuiſum [l] caſum præſtandum eſſe, iuris authoritate manifeſtè declaratur.

14. Iidem Auguſti, Hermiano.

SI ſecundum mandatum Triphonis & Felicis equos tua pecunia comparatos, vel in ſolutum à proprio debitore tibi traditos, vni [m] de his vtriusque voluntate dediſti: ad parendum placitis eos mandati iudicio conuentos, bona fides vrget.

15. Iidem A A. Precatio.

MAndatum re integra domini morte [n] finitur.

16. Iidem Auguſti Vranio.

AD comparandas merces data pecunia, qui mandatum ſuſcepit, fide rupta, quanti [o] intereſt mandatoris, tenetur.

17. Iidem A A. Gorgonio.

SAlarium [p] incertæ pollicitationis peti non poteſt.

18. Iidem A A. Tuſciano.

POſt ſolutionem à ſe factam, qui dari mutuò mandauit, ab eo, pro quo interceſſit, vel ſucceſſoribus eius, quod ſolutum eſt, etiam cum vſuris [q] poſt moram rectè poſtulat.

19. Iidem Auguſti Eugenio.

PRetij rerum diſtractarum, quas venales præcedente mandato acceperas, vltra licitum [r] vſuras ex ſtipulatione vel mora præſtare (licet pignora data probentur) compelli non potes.

20. Iidem AA. Epagatho.

SI contra licitum, litis [ſ] incertum redemiſti: interdictæ cõuentionis tibi fidem impleri fruſtra petis. 1 ¶ Quod ſi gratuitum mandatum ſuſcepiſti, ſecundum bonam fidem ſumptus [t] rectè poſtulas.

Condemnatus mandati directa dicitur infamis. Bald.

21. Imp. *Conſtantinus* A. Luſiano P F. P.

IN re mandata non pecuniæ ſolùm, cuius eſt certiſſimum mandati iudicium, verum etiam exiſtimationis [u] periculum eſt. Nam ſuæ quidem quiſq; rei moderator [x] atque arbiter, non omnia negotia, ſed pleraque ex proprio animo facit, aliena verò negotia exacto [y] officio geruntur: nec quicquam in eorum adminiſtratione neglectum [z] ac declinatum culpa vacuum eſt.

Ex paruitate precij ceſſio actionum præſumitur ſimulata, & eſt inualida, niſi vſq; ad concurrentem quantitatem precij eius numerati. Bald.

22. Imp. *Anaſtaſius* A. Euſtachio præfecto prætorio.

PEr diuerſas interpellationes ad nos factas, comperimus quoſdam alienis rebus fortuniſque inhiantes [a], ceſſiones alijs competentium actionum in ſemet exponi properare [b]: hocque modo diuerſis perſonas litigatorum vexationibus afficere: cùm certum ſit pro indubitatis obligationibus eos magis, quibus antea ſuppetebant, ‖ iura ‖ ſua vindicare, quam ad alios ea transferre velle. Per hanc itaque legem iubemus in poſterum huiuſmodi conamen inhiberi. nec enim dubium eſt redemptores [c] litium alienarum videri eos eſſe, qui tales ceſſiones in ſe confici cupiunt: ita tamen, vt ſi quis datis pecunijs huiuſmodi ſubierit ceſſionem, vſque † ad ipſam tantummodo ſolutarum pecuniarum quãtitatem,

[a] adde, nec geſſit.
[b] *vide l.* 5. *in fi.* s. *eodem: l.* 21. *in fi.* j. *eodem.*
[c] *lege* 13. j. *eodem.*
[d] *vide l.* 4. s. *eodem: l.* 14. j. *eodem: l.* 10. §. 9. *l.* 12. §. 9. *l.* 27. §. 4. *ff. eodem.*
[e] *vide l.* 12. j. *eod.*
[f] id eſt aliam à vulgari & communi.
[g] *l.* 11. s. *eod. l.* 10. *l.* 59. §. 1. *in f. ff. eod.*
[h] alias, ratihabitione cõfirmatur inutilis venditio.
[i] *l.* 11. s. *eod.*
[k] etiam leuẽ. *dixi ad l.* 23. *ff. de reg.*
[l] Caſus à nemine præſtatur. Hoc vt verum ſit, *dixi ad l.* 6. s. *de pignorat.*
[m] Quod vni ſocio traditur alterius voluntate, etiam illi videtur traditum *Salyc.*
[n] *dixi ad l.* 26. §. 3. *ff. eod: l.* 8. *ſuprà de oblig. l. vlt. ff. de ſolutionib.* alijs etiã cauſis finitur.
[o] *l.* 8. §. 6. *ff. eodem.*
[p] *vide l.* 1. *in f. ſuprà eod: l.* 56. §. 3. *ff. eod.*
[q] *d. l.* 1.
[r] puta duplũ *vide l.* 27. *ſup. de vſur.*
[ſ] *v. l.* 15. *ſuprà de procuratorib. v. ſupr. titul. ne liceat potentioribus patrocin. adde Cuiac.* 8. *obſ.* 31.
[t] *v. l.* 11. s. *eod.*
[u] *l.* 1. *l.* 6. §. 5. *ff. de his qui notant.*
[x] *vide legem* 8. *ſupr. de Iudæis: vid. Rolandum à Valle,* 1. *conſil.* 21. *numero* 9. [y] .i. cum omni diligentia. [z] *dixi l.* 1. *ſuprà eodem.* [a] & quaſi vorantes *v. l.* 2. s. *ne liceat potentioribus.* [b] præparare *vide Cuiacium* 16. *obſeru.* 24. [c] nota regulam de redemptoribus litium, cuius is ſenſus eſt, Res litigioſa vendi non poteſt *v. Cuiac.* 8. *obſeruat.* 31. † Nemo empti nominis ceſſione vti poteſt quam ad quantitatem ſoluti pretij. In Gallis id locum non habet vbi ceſſionarius inregrum debitum poteſt petere. *Imbertus in Enchiridio in verbo, Peines pecuniaires: adde Cuiacium decimo obſeruationum tertia.*

& vſu.

& vſurarum eius actiones exercere permittatur: licet inſtrumento ceſſionis, venditionis [a] nomen inſertum ſit: exceptis [b] ſcilicet ceſſionibus, quas inter cohæredes pro actionibus hæreditarijs fieri contingit: & his quaſcumque vel creditor, vel is qui res aliquas poſſidet, pro debito, ſeu [c] rerum apud ſe conſtitutarum munimine ac tuitione accepit: nec [d] non his, quas inter legatarios ſeu fideicommiſſarios, quibus debita vel actiones ſeu res aliæ relictæ ſunt, pro his fieri neceſſe ſit. Nulla etenim tali ratione intercedente, redemptor (ſicuti ſuperiùs declaratum eſt) magis exiſtit, qui alienas pecunijs præſtitis ſubijt actiones. Si autem per donationem [e] ceſſio facta eſt: ſciant omnes huiuſmodi legi locum non eſſe, ſed antiqua iura eſſe ſeruanda: vt ceſſiones tam pro exceptis & ſpecialiter enumeratis, quàm alijs cauſis factæ ſeu faciendæ ſecundum actionum, quæcumq; ceſſæ ſunt vel fuerint, tenorem, ſine quadam imminutione obtineant.

23. Imp. *Iuſtinianus* A. Ioanni præfecto prætorio.

AB Anaſtaſio diuæ memoriꝫ principe iuſtiſſima conſtitutio [f] conſcripta eſt tam humanitatis quàm beneuolentiæ plena: vt ne quis alienum ſubeat debitum ceſſione in eum facta, & ne [g] amplius à debitore conſequatur his, quæ præſtitit ceſſionis auctori, exceptis quibuſdam caſibus, qui ſpecialiter illa ſanctione continentur. Sed cùm hi, qui circa lites morantur, eandem piam diſpoſitionem in ſua natura remanere minimè conceſſerint, inuenientes machinationem vt partem quidem debiti venditionis titulo transferant in alium creditorem, reliquam autem partem [h] per coloratam cedant donationem: generaliter Anaſtaſianæ conſtitutioni ſubuenientes, ſancimus, nulli licere partem quidem debiti cedere pecunijs acceptis, ‖ & ‖ venditione actionum habita, partem autem donationis titulo videri transferre. ſed ſi voluerit debitum totum [i] purè donare, & per donationem actiones transferre: non occultè, nec per artes clandeſtinas pecunias ſuſcipere, publicè autem ſimulatam donationem celebrare, ſed vndique puram & non diſſimulatam facere donationem, huiuſmodi enim ceſſionibus non aduerſamur. 1 ¶ Si quis autem occultè aliud quidem agere conatur, & pecunias pro parte accipit, & vendit particulatim actiones, partem autem donare ſimulat, vel ipſi, qui emptionem actionis ‖ partim ‖ ſubit, vel forſitan alij per [k] ſuppoſitam perſonam: (quia & hoc ſæpius perpetratum eſſe didicimus) huiuſmodi machinationem penitus amputamus, vt nihil amplius accipiat, quam ipſe vero contractu re ipſa perſoluit: ſed omne, quod ſuperfluum [l] eſt, & per figuratam [m] donationem, translatum, inutile † eſſe ex vtraque [n] parte cenſemus: & neque ei, qui ceſſit actiones, neque ei, qui eas ſuſcipere curauit, aliquid lucri vel fieri vel remanere, vel aliquam contra debitorem vel res ad eum pertinentes eſſe vtrique eorum actionem. 2 ¶ Sed & ſi quis donationem quidem omnis debiti facere adſimulauerit, vt videatur eſſe tota donatio, aliquid [o] autem occultè ſuſceperit: & ‖ in ‖ hoc caſu tantummodò exactionem ſortiri ‖ eius, ‖ quod datum eſſe comprobetur. & ſi hoc à debitore perſoluatur: nulla contra eum vel ſubſtantiam eius ex diſſimulata donatione oriatur moleſtia. 3 ¶ Et iuſtum quidem fuerat hoc remedium debitoribus ab Anaſtaſianis temporibus impertiri, ex quibus etiam lex data eſt, quam homines aſtutè lacerandam eſſe exiſtimauerunt. Sed ne videamur in tanta temporum noſtrorum beneuolentia aliquid acerbius admittere: in futuris [p] poſt præſentem legem caſibus ‖ hęc ‖ obſeruari cenſemus: vt omne, quod contra legem Anaſtaſianam excogitatum eſt, hoc in poſterum noſtro perfruatur remedio.

XXIIII [q].

PRæſens [r] conſtitutio mentionem facit conſtitutionis Anaſtaſij diuinæ memoriæ, quæ facta eſt de ceſ-

[a] De huiuſmodi fraudibus dixi *ad l.* 5. §. *de legib:* *& ad l.* 26. §. *de vſur.* Venditio præſumitur fraudulēta, ſi fiat de re litigioſa. hinc colligunt, Non ſtari confeſſioni partiū durante cauſa prohibitionis & ſuſpicionis v. *Molin. de vſur. num.* 34.

[b] Nota primam exceptionem, regulæ, cuius ſenſus is eſt, Res litigioſa inter cohæredes poteſt diuidi.

[c] Secunda exceptio ad pignora pertinet, vt ſit ſenſus, Res litigioſas pignorari poſſe, & in ſolutum dari.

[d] Tertia exceptio, cuius ea ſententia eſt, Poſſeſſori rei alienę inferenti æſtimationem litis, dominū cedere actionib. ſuis poſſe v. *l.* 63. *ff. de rei vindic.* v. *Cuiac.* 16. *obſ.* 16.

[e] Quarta exceptio: cuius ea ſententia, Res litigioſa donari poteſt. Tres alias exceptiones enumerat Papon. 1. *Notar.* 2. *c. des ventes fol.* 87. quæ ſuperioribꝰ, meo iudicio cōcurrunt.

[f] *l.* 22. §. *eod.*

[g] id vt obſeruetur in Gallia, dixi *ad l.* 22. §. *eod.*

[h] Colorata donatio non confirmat inutilē venditionē. [i] Res litigioſa in totū donari poteſt, pro parte vendi nō pōt. hoc ante Iuſtinianū licuit. [k] Alia perſona abuti in fraudē legis nō poſſumus. [l] Vtile per inutile non vitiatur. [m] Figurata donatio, *vt hic* colorata §. *eo.* † In Gallia nō eſt inutile, *vt dixi* §. *ad l. pe.* addit Papo 1. *Notar.* 2. *c. des ventes fol.* 86. *et ſeq.* huiuſmodi ceſſiones in Gallia permitti in quoſuis. dūmodo non ſint potētiores. ꝙ in nobilib. ſcholaſticis, officialib. regijs, quib. fori priuilegiū cōpetit, maximè apparet. [n] hoc Iuſtinianus addidit cōſtitutioni Anaſtaſianæ. Ea. n. ſuperfluū iuſti precij numerati ex re litigioſa auferebat emptori non venditori. [o] precij ſcil. aut pecuniæ. [p] *dixi ad l.* 7. §. *de legib.* [q] hanc conſtitutionem reſtituit Cuiac. 16. *obſ.* 16. [r] Latina interpretatio.

ſionibus, quæque vult, ei qui pecunias dederit, actiones cedi, nihil tamen amplius exigi permitti quàm quod re ipſa dederit. Inueniens autem in ea quaſdam perſonas exceptas, præcipit & in iiſdem perſonis hanc legem obſeruari, neque ſuperioris legis exceptione vti, ſed vt emptor pecunias recipiat aut vſuras. Quod ſi donatio ſimpliciter actionum fiat, lex iubet, ceſſionem donationum cauſa factam valere, niſi fortè circumueniendi animo facta ſit.

SI SERVVS [a] EXTERO SE EMI mandauerit,

Tit. XXXVI.

1. Impp. *Dioclet. & Maximian.* Auguſti & CC. Dionyſiæ.

SI ſeruus [b] extero ſe mandauerit emendum: quamuis nec ex ‖ perſona ‖ ſerui (quia hoc liber mandare non poteſt) nec ex domini perſona (quoniam qui mandat vt à ſe res comparetur, inutiliter mandat) conſiſtere credebatur actio: tamen optima ratione, quia non id agitur, vt ex ipſo mandato, ſed propter mandatum ex alio contractu naſcatur actio: domino quæri placuit obligationem. Si itaque domino ignorante emi te mandaſti, ac te nummos ſubminiſtrante [c] peculiares ſoluti ſunt: emptori minimè liberatio per huiuſmodi factum potuit peruenire. Nec tamen ſi tradita, nec manumiſſa es: etiam mandati de ancilla, & empti de precio conſequendo contrarias [d] actiones ei exercere concedi placuit. Sanè in illius arbitrio relictum eſt, vtrúmne mancipium, an precium conſequi velit: cùm ex peculio, quod eius fuit, ſolutio celebrata obligationis vinculo emptorem liberare non potuerit.

PRO SOCIO [e],

Tit. XXXVII.

1. Impp. *Dioclet. & Maxim.* Auguſti & CC. Aurelio.

SOCIETATEM, vno [f] pecuniam conferente, alio operam poſſe contrahi, magis obtinuit.

2. Iidem AA. & CC. Pantonio.

CVM proponas, te prædium, coniuncto dominio cum patrono tuo comparaſſe, in poſſeſſionemque tam te quàm ipſum inductum [g] iuris ratio efficit, vt dominium fundi ad vtrumq; pertineat. Sanè quia precium à te ſolo numeratum, & ſolemnibus penſitationibus, ceſſante ſocio, ſatisfactum eſſe dicis: iudicio ſocietatis id, quod eo nomine præſtari oportuerit, conſequêris.

3. Iidem AA. & CC. Victorino.

CVm in ſocietatis contractibus fides [h] exuberet, cōueniatq; æquitatis rationibus etiam compendia [i] æqualiter inter ſocios diuidi: præſes prouinciæ: ſi patrem tuum ſalinarum [k] ſocietatem participaſſe, & nō recepta communis compendij portione, rebus humanis exemptum eſſe perſpexerit, commodum ſocietatis, quod deberi iuxta fidem veri conſtiterit, reſtitui tibi [l] præcipiet.

4. Iidem AA. & CC. Celeri.

SI ſocietatis iure, vel tranſactionis ſtipulatione ſubdita bonorum omnium æquis partibus inter te & Fauiam diuiſionem rectè fieri placuit: quo minùs hæc rata ſeruentur, nihil [m] intereſt, vtrùm teſtatus, qui fuerit obligatus, an inteſtatus, rebus ſit humanis exemptus.

5. Iidem AA. & CC. Theodoro.

TAmdiu ſocietas durat, quamdiu [n] conſenſus partium integer perſeuerat. Proinde ſi iam tibi pro ſocio nata eſt actio: eam inferre apud eum, cuius ſuper ea re notio eſt, non prohiberis.

Societas poteſt contrahi ſub qualibet conditione. Bald.

6. Imp. *Iuſtin.* A. Ioanni P.P.

DE ſocietate apud veteres dubitatum [o] eſt, ſi ſub conditione contrahi poteſt: puta ſi ille conſul fuerit, ſocietatem eſſe contractam. Sed ne ſimili modo apud poſteritatem, ſicut apud antiquitatem, huiuſmodi cauſa ventiletur: ſancimus ſocietatem contrahi

[a] *l.* 54. *ff. eod.*

[b] *d. l.* 54.

[c] *l.* 7. §. *de act. empt.*

[d] de exceptione ineptę cumulationis vide Oldendorpium *ca.* 22. *de except.*

[e] *dixi* 17. *ff.* 2: *adde Oldendorp. claſſ.* 4. *act.* 21. *Papon.* 15. *Arreſt.* 2. *de cōmunauté & ſocieté:* *eundē Not.* 2. *c. de ſocieté.*

[f] §. 2. *ver. nā & ita. Inſtit. eod:* *l.* 20. §. 1. *ff. eod.*

[g] Qui prędiū ſimul emūt, quique in illud ſimul inducuntur, tacitam inter ſe cōmunionem habent *l.* 31. *ff. eodem.* Quid ſi eorū vnus preciū numerauit? quid ſi ſolus fundi penſitationes pręſtitit? partem ſocio condicet.

[h] *l.* 78. *in f. ff. eod.*

[i] *d. l.* 52. §. 4. *in f. ff. eod.*

[k] *l.* 68. §. 8. *ff. eod.*

[l] hæredi ſcil. Actio pro ſocio datur etiam hæredi, vt & in hæredem *d.* §. 8.

[m] ſenſus eſt, Societatem nō deſiderare ſcripturā, aut verborū ꝓprietatem .i. propriam ſolennemq; formulam *l.* 2. *ff. de oblig. & act.* quanquam & res & verba interuenire nihil vetat.

[n] §. 4. *Inſt. eo.* *l.* 4. *l.* 63. *in fi. ff. eod.*

[o] Cur de eo dubitabatur? Societati mācipatio ineſt, vt & emptioni mancipatio, i. imaginaria venditio *Vlp.* 19. §. 2. nec recipiebat conditionem v. *quæ dixi ad l.* 77. *ff. de reg. iur.* Hodie imaginaria vēditio ſublata *l.* 54. *ff. de obl.* & conſequēter placet ſocietatē ſub cōditione cōtrahi, *vt hic:* vt & emptionē §. 4. *Inſt. de emp.* & locationē *l.* 20. *ff. locati.*

poſſe non ſolùm purè, ſed etiam ſub [a] conditione. voluntates etenim legitimè contrahentium omnimodo conſeruandæ ſunt.

Curator furioſi poteſt renuntiare ſocietati furioſi. Baldus.

7. Iidem AA. Ioanni PP.

SAncimus, veterum dubitatione remota, licentiam habere furioſi curatorem [b] diſſoluere, ‖ ſi maluerit ‖ ſocietatem furioſi, & ſocijs licere ei renunciare. Et quemadmodum in omnibus contractibus alijs legitimam auctoritatem ei dedimus, ita & in hac parte eum permittimus competenter commodis furioſi prouidere. Dat. CP. poſt conſulat. Lamp. & Oreſt.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE [c] & venditione,

Tit. XXXVIII.

1. Impp. *Valerian. & Gallien.* AA. Paulo.

VENDITIONES, etſi in alio [d] loco, quàm ‖ in ‖ quo poſſeſſiones conſtitutæ ſunt, ‖ fiât ‖, non ideò irritæ eſſe creduntur.

2. Impp. *Diocl. & Maxim.* AA. Auito.

EMptionem & venditionem conſenſum [e] deſiderare, nec furioſi, vllum [f] eſſe conſenſum, manifeſtum eſt. Intermiſſionis [g] autem tempore furioſos maiores vigintiquinque annis venditiones [h] & alios [i] quoslibet contractus poſſe facere non ambigitur.

3. Iidem Auguſti, Valeriæ.

SI donationis cauſa, venditionis ſimulatus contractus eſt: emptio ‖ in ‖ ſui deficit ſubſtantia [k]. Sanè ſi in poſſeſſionem rei, ſub ſpecie venditionis, cauſa donationis, vt te aleret, induxiſti: ſicut perfecta donatio facilè reſcindi non poteſt, ita legi [l], quam tuis rebus donans dixiſti, parere conuenit.

4. Iidem AA. Luciano.

CVm res tibi donatas ab hærede donatricis ‖ tibi ‖ diſtractas ‖ eſſe ‖ proponas: intelligere debueras duplicari tibi titulum poſſeſſionis [m] non potuiſſe, ſed ex donatione & traditione [n] dominum factum ‖ te ‖ fruſtrà emiſſe: cùm rei propriæ [o] emptio non poſſit conſiſtere. At tunc demum tibi profuit [p], ſi ex donatione te non fuiſſe dominum demonſtretur [q]. Sanè quoniam omnia [r] bona tibi ab ea donata & tradita dicis: ad hoc & à filio facta venditio rerum maternarum afferre perfecta etiam donatione [s] poterit defenſionem, ne vel exemplo [t] inofficioſi teſtamenti poſſit hæc auocare.

5. Iidem Auguſti, Gratiæ.

CVm ipſe tutor nihil ex bonis pupilli, quæ diſtrahi poſſunt, comparare palàm & bona fide prohibetur: multò [u] magis vxor eius hoc facere poteſt.

6. Iidem AA. Lucretio.

SI Gaudentius in matrem tuã titulo venditionis [x] ſine quadam fraude dominium mancipij tranſtulit: non [y] idcirco, quòd poſtea inter eos matrimonium & diuortium ſecutum dicitur, iuri eius quicquam derogatum eſt: quod vindicare, te matri tuæ ſucceſſiſſe probans, minimè prohiberis.

[a] *l. 1. ff. eod.* [b] *adde §. 5. §. 7. ff. eod.* [c] *V. 18. ff. 1. ad. 3. C. Theod. 3. Oldendorp. cl. 4. act. 1. 2. 3.* [d] *l. 15. ĵ. de reſcind:* vt & donatio *l. 27. l. 130. ĵ. de donationib.* Huc res redit, Inter abſentes contrahi poſſe venditionem *l. Vlt. ĵ. ſi quis alteri.* at non idem in oblatione rei furtiuæ à fure facię̃da. fur enim non liberatur, niſi rem pręſentem offerat *l. 72. §. 2. ff. de ſolutionibus.* etiãſi abſentis poſſit fieri nouatio *l. 17. ff. de condict. fur.* [e] *l. 1. §. 2. l. 9. ff. eod.* [f] propriè ſumptum *l. 5. l. 40. ff. de regul. iur.* tacitè tamẽ conſentire dicitur *l. 2. in fin. ff. ſoluto:* de furioſo dixi pleniùs ad *l. 13. §. 1. ff. de off. præſid.* [g] ſeu inumbratæ quietis. [h] *l. 7. §. 2. ff. de public.* [i] putà matrimonium *l. 16 in fi. ff. de ritu:* teſtamentum *l. 17. ff. qui teſtamẽta.* [k] *l. 36. ff. eodem.* valebitne donatio? valebit *l. 9. in fin. infrà eod.* & ita, ſi non valet quod ago vt ago, valet vt valere poteſt. Non valet vt venditio, valet vt donatio. inſpicitur voluntas contrahentium cui animus fuit donare: vt ita verus contractus donationis præualeat ſimulatæ venditioni. adde quæ dixi *ſuprà plus Valere.* [l] Donatarius implere cogitur modum vel conditionem appoſitam in donatione *l. 22. in fin. ff. de donationibus.* [m] id eſt, proprietatis *V. l. 78. ff. de Verborum ſignificationib.* nam ex pluribus cauſis poſſidere poſſumus *l. 3. §. 4. ff. de acquirend. poſſeſſ. l. 159. ff. de regul. iur.* [n] *V. l. 20. ſuprà de pactis.* [o] *leg. 10. infrà eodem: l. 16. ff. eodem: l. 40. ff. de pignorat: l. 37. ff. de condict. indeb. leg. 28. ff. de acquir. poſſeſſ: l. 45. ff. de regul. iur.* poteſt tamen emi poſſeſſio rei ſuæ, vel ius in eam competens alteri *lege 32. 34. §. 4. ff. eodem:* poteſt etiam emi ſub conditione *leg. 41. §. 2. ff. de legat. 1: l. 98. ff. de conditionibus & demonſtrationib.* [p] emptio ſcilicet. [q] fingamus rem fuiſſe tibi donatam ab vxore *l. 1. ff. de donat. int. Vir:* & ab ea reuocatam *leg. 25. in fin. infrà de donat. int. Vir.* [r] ea eſt immenſa donatio. [s] inofficioſa ſcil. vt ſit ſenſus, Quod per inofficioſæ donationis querelam nobis auocari poteſt, id emere poſſumus. [t] *V. l. 1. inf. leg. ſextã, in fin. ſuprà de inoff. donat.* [u] Si tutor res pupillares palàm poteſt emere, multò magis eius vxor, Si iure non poteſt rem pupillarem emere, nec per vxorem id ei licebit. *Vide leg. 5. §. 3. ff. de act. tut: Vide l. 5. ſuprà de legibus, dixi ad authenticam.* Quibuſcunque 14. *ſuprà de ſacroſanct. eccleſ. Vide legem Vltimam infrà de reſcindend.* [x] vel donationis *lege Vigeſimaquarta, ff. de donat. inter Vir. & Vxor.* [y] Donatio perfecta non vitiatur, licet perueniat ad caſum à quo non poſſet oriri *dicta lege 14.*

Figmentum Veritati non præſtat impedimentum.

7. Iidem AA. Piſoni.

SI ancillam ex emptione ſibi quæſitam, mater tua donatione à ſecundo [a] marito poſtea [b] te ſimulauit accepiſſe tituli falſi [c] figmentum, ‖ donationis ‖ dominium ei duplicare vel auferre non potuit.

8. Iidem AA. Diogeni.

SI non donationis [d] cauſa, ſed verè vineas diſtraxiſti, nec precium numeratum eſt: actio tibi pretij [e], non eorum, quæ dediſti, repetitio [f] competit.

Sine pretio contractus Venditionis non habet ſubſtantiam. Bald.

9. Iidem Auguſti, Seuero.

EMpti fides ac venditi ſine quantitate [g] nulla eſt. Placito autem precio non [h] numerato, ſed ſolùm tradita poſſeſſione, iſtiuſmodi contractus non habetur irritus: nec idcirco is, qui comparauit, minùs rectè poſſidet, quòd ſoluta [i] ſumma, quam dari conuenerat, negatur. Sed ‖ & ‖ ſi donationis [k] gratia prædij factam venditionẽ traditio ſequatur: actione precij nulla competente, perficitur [l] donatio.

10. Iidem Auguſti, Georgio.

SI mater tua velut ex patris ‖ tui ‖ bonis prædium ſuum comparauit: cùm rei propriæ [m] non cõſiſtat emptio, & hanc ſimulatã proponas: huiuſmodi placitũ mutare ſubſtantiam [n] veritatis, & ei nocere non potuit.

11. Iidem Auguſti, Paterio.

INuitum comparare vel diſtrahere [o] poſtulantis deſiderium, iuſtam cauſam non continet.

12. Iidem Auguſti, Paterno.

NOn idcirco minùs emptio perfecta eſt, quòd emptor fideiuſſorem [p] non accepit, vel inſtrumentum teſtationis vacuæ [q] poſſeſſionis omiſſum eſt. nam ſecundũ conſenſum auctoris in poſſeſſionem ingreſſus, rectè poſſidet. precium ſanè, ſi eo nomine ſatisfactum [r] non probetur, peti poteſt. nec enim, licet incontinẽti facta, pœnitentiæ [s] conteſtatio conſenſu finita reſcindit.

13. Iidem Auguſti, Iuliano.

IN vendentis [t] vel ementis voluntatem collata conditione comparandi, quia non adſtringit neceſſitate cõtrahentes, obligatio nulla eſt. idcirco dominus inuitus [u] ex huiuſmodi conuentione rem propriam vel quilibet alius diſtrahere non compellitur.

14. Imppp. *Valent. Theod. & Arcad.* AAA. Fabiano P.P. Illyrici & Italiæ.

DVdum [x] proximis conſortibusq; conceſſum erat, vt extraneos [y] ab emptione remouerẽt, neq; homines ſuo arbitratu vendẽda diſtraherẽt. ſed quia gra-

[a] idem ſi à primo. [b] Fraudulenter admodũ donat, qui rem propriã ab eo, cui donare ſtudet, ſibi donatam confitetur. [c] *V. l. 1. ŝ. plus Valere.* [d] *Vt l. 3. ŝ. eod. adde l. 9. in f. ĵ. eod.* [e] *l. 12. in fi. ŝ. de rei Vindic. l. 14. ĵ. de reſc.* [f] retentio tamen poteſt competere *l. 19. ff. eod.* [g] *.1.* ſine pretio *l. 2. §. 1. ff. eod. Inſtit. eo. inf. pr.* Rectè enim notat Cuiaci⁹ 8. *ad Africanum fol. 192.* ex Galeno XI. de differẽt. pulſ. Nummũ eſſe σύμβολον ὠνῆς καὶ πράσεως, & ex Platone XI. *de republ.* σύμβολον τῆς ἀλλαγῆς. Non idem in locatione q̃ certa ponderatione aut modiatione fieri poteſt. Plin. *9. epiſt.* non nummo ſed partibus locaui. [h] nec numerato. puto commodius ita legi. [i] Solutio pretij non facit venditionem ſed conſenſus. poteſt enim fides haberi de pretio *l. 19. ff. eod: adde l. 8. ff. de periculo.* [k] *dixi ad l. 3. ſuprà eod.* [l] *Valet V. l. Vlt. ff. pro donato.* [m] *dixi ad l. 4. ŝ. eodem.* [n] *l. 2. ŝ. plus Valere.* [o] ſenſus eſt, ne reſcripto quidem principis poſſe impetrari, vt quis inuitus cogatur rem emere vel vendere. *facit l. 13. in fi. l. 14. ĵ. eo.* ideò, coacta venditio reſcindi ſolet *V. l. 1. ĵ. de reſcindenda.* poteſt tamen quis teſtamento damnari vendere *l. 66. ff. de legat. 1:* vel ad id cogi ratione communionis *l. 13. §. 17. ff. de act. empt:* vel vt inediæ publicæ conſulatur *l. 1. §. 11. ff. de off. præſid.* ſed & ratione ſæuitiæ *§. Vltimo. Inſtit. de his qui ſunt ſui: l. 2. ff. de his qui ſunt ſui:* vel fauore quodam ſpeciali rei abalienatæ *leg. 2. infrà de patrib. qui fil. diſtrax. addo quæ dixi de inuito ad l. 69. l. 156. ff. de regul. iur.* id cùm dicimus ne intelligamus, quenquam cogi iniuſto precio diſtrahere *l. Vlt. ff. de annona.* [p] Fideiuſſor & inſtrumentum traditæ poſſeſſionis non ſunt de ſubſtantia emptionis: vt hæc non ſint, poteſt ea ſubſiſtere *Vide l. 12. ſuprà de fide inſtrumentorum: l. 17. ſuprà de pactis.* Aliud eſt in venditionibus, quas de ſcripto fieri conuenit *Inſtit. eod. in pr.* Venditio in ſcriptis non eſt, etiamſi ſcripta ſit, vt hodie ferè omnes ſcriptura muniuntur: ſed quas ſcripto fieri conuentum eſt, aut in quibus lex requirit ſcripturam *V. Ferrarienſ. in forma libelli in cauſa Venditionis 37. in Verbo Vendidit 3. num. 2.* [q] *V. d. l. 12.* [r] *l. 19. inf. ff. eod.* [s] *dixi ad l. 5. in f. ſuprà de obligat.* [t] *l. 7. ff. eodem.* [u] *dixi ad l. 11. ŝ. eod.* [x] id eſt, olim nemo poterat rem immobilem extraneæ perſonæ vendere. extraneæ, id eſt, non proximo, non conſorti: quod hac lege abrogatur. poſtea tamen ius antiquũ reuocatum in feudis: ſaltẽ excogitatum ius προτιμήσεως ſeu retractus, de quo dicam ad conſtitutionem Friderici, inſcriptam de iure προτιμήσεως: adde Nouellam Romani ſenioris *cap. 3.* [y] Præſumitur enim affectio in coniunctis pro retinenda poſſeſſione affini & gentilitia *Vide Alciatum 1. præſumpt. 20: adde l. 35. ff. de minorib.* Interim non puto hac lege derogari legi 2. *infrà de iure emphyteuſ.* qua dominus præfertur extraneo in emendis emponematis coloni: quemadmodum non puto quidquam derogari titulo, non licere habitatoribus metroco. loca ſua ad extraneum transferre *libro 11, titulo 56.*

uis hæc

uis hæc videtur iniuria, quæ inani honeſtatis colore velatur, vt homines de rebus ſuis facere aliquid cogantur inuiti[a]: ſuperiore lege caſſata, vnusquiſque ſuo arbitratu quærere vel probare poſſit emptorem: ‖ niſi[b] lex ſpecialiter quaſdā perſonas[c] hoc facere prohibuerit. ‖ Dat. 6. Kal. Iunij, Vincentiæ, Tatiano & Symmacho Coſſ. 391.

Si pretium committatur in arbitrium tertij & is arbitratus fuerit, valet contractus.

15. Imp. *Iuſtinian.* A. Iuliano P.P.

SVper rebus venundandis[d], ſi quis rem ita comparauerit, vt res vendita eſſet, quanti[e] Titius[f] æſtimauerit, magna dubitatio exorta eſt multis antiquæ prudentiæ cultoribus[g]: quam decidentes ſancimus[h], cùm huiuſmodi conuentio ſuper venditione procedat, quanti ille æſtimauerit, ſub hac conditione ſtare venditionem: vt, ſi quidem ipſe, qui nominatus eſt, precium definierit: omnimodò ſecundum eius æſtimationem & precia perſolui, & venditionem ad effectum peruenire, ſiue in ſcriptis[i], ſiue ſine[k] ſcriptis contractus celebretur, ſcilicet ſi huiuſmodi pactum, cùm ‖ in ‖ ſcriptis fuerit redactum, ſecundum noſtræ[l] legis definitionem per omnia completum[m] & abſolutum ſit. Sin autem vel ipſe noluerit[n], vel non potuerit precium definire: tunc[o] pro nihilo eſſe venditionem. quaſi nullo[q] precio ſtatuto. nulla coniectura (immo magis diuinatione) in poſterum ſeruanda, vtrum in perſonam certam, an in boni viri arbitrium reſpicientes contrahentes ad hæc pacta venerint: quia hoc penitus impoſſibile eſſe credentes, per huiuſmodi ſanctionem expellimus. Quod etiam in huiuſmodi locatione[p] locum habere cenſemus.

[a] *dixi ad l.* 11. *§. eod.* [b] Teſtator etiam poteſt ꝓhibere, ne hęres alienet *l.* 69. §. 3. *l.* 88. §. 15. *ff. de legat.* 2. Iudex quoque poteſt prodigo interdicere alienatione. [c] Vt quibuſdam caſibus cogimur emere & vendere *v. q ſcripſi ad l.* 11. *§. e.* ita certis caſibus cogimur nō alienare. inuiti nō alienam[g]: niſi lex vetet alienari *l.* 1. *§. ne Chriſt. mā cip.* poteſt etiam conſiſtere ꝓhibitio, reru ipſarum intuitu, putà alienarum *l. vlt. j. de reb. alien.* cōmunium, poſt litem conteſtatam *l.* 1. *inf. §. cōm. diuid. l.* 13. *ff. familiæ.* [d] Emptionis pretiū in alterius arbitriū conferri poteſt, vt & locationis §. 1. *Inſtit. de locatione: l.* 25. *ff. locati:* ſic in alterius arbitrium referri poteſt rei reſtitutio *l.* 43. *ff. de verb. oblig.* matrimonium *c. ſuper eo de cōditionibus appoſit:* diuiſio *l.* 75. *ff. pro ſocio.*

DE[q] HÆREDITATE[r] VEL actione vendita, Tit. XXXIX.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Geminio.

AES alienum, hæreditate nomine fiſci vendita, ad onus emptoris[ſ] bonorum pertinere, nec fiſcum creditoribus hæreditarijs reſpondere, certum & abſolutum eſt.

2. Imp. *Antoninus* A. Floriano.

RAtio iuris poſtulat, vt creditoribus hæreditarijs & legatarijs ſeu fideicommiſſarijs te cōuenire volentibus, tu reſpondeas: & cum eo, cui hęreditatem venundediſti, tu experiaris ſuo[t] ordine. Nam, vt ſatis tibi detur, ſerò[u] deſideras: quoniam eo tempore, quo venundabatur hæreditas, hoc non eſt comprehenſum. Quamuis enim ea lege emerit, vt creditoribus hæreditarijs ſatisfaciat: excipere tamen actiones hæreditarias inuitus cogi non poteſt[x].

3. Imp. *Alexander* A. Timotheo.

NOminis[y] venditio etiam ignorante[z] vel inuito eo, aduerſus quem actiones mandantur, contrahi ſolet. PP. V. Id. Febr. Maximo II. & Æliano Conſſ.

4. Idem A. Diogeni.

QVi nondum certus de quantitate hæreditatis, perſuadente[a] emptore quaſi exiguam quantitatem eam vendidit: bonæ fidei iudicio conueniri, vt res tradat, vel actiones mandet, non compellitur. ‖ nam ‖ ſuo quoque iure eorum perſecutionem habet.

5. Idem A. Oneſimo.

EMptor hæreditatis, actionibus mandatis, eo[a] iure vti debet, quo is, cuius perſona fungitur: quamuis vtiles etiam aduerſus debitores hæreditarios actiones emptori tribui placuit.

6. Idem A. Pomponio.

QVi tibi hęreditatem vendidit, antequam[b] res hęreditarias traderet, dominus earū perſeuerauit: & ideò vendendo[c] eas alijs, dominium transferre potuit. Sed quoniam contractus fidem fregit: ex empto actione cōuentus: quanti[d] tua intereſt, præſtare cogetur.

7. Impp. *Diocleт. & Maxim.* AA. Manaſſæ.

POſtquam eò decurſum eſt. vt cautiones[e] quoq; debitorum pignori dentur: ordinarium viſum eſt poſt nominis venditionem vtiles[f] emptori (ſicut reſponſum eſt) vel ipſi creditori poſtulanti dandas actiones.

8. Iidem AA. & CC. Iuliano.

EX nominis emptione dominium rerum obligatarum ad emptorem nō tranſit: ſed vel in rem ſuā procuratore facto, vel vtilis[g], ſecundum ea, quæ pridem conſtituta ſunt, exemplo creditoris perſecutio tribuitur.

Sicut poteſt vendi actio in perſonam ita etiam actio in rem. Bald.

9. Imp. *Iuſtinian.* A. Ioanni præfecto præt.

CErti & indubitati iuris eſt, ad ſimilitudinem eius qui perſonalem redemerit actionem, & vtiliter eā mouere ſuo nomine conceditur: etiam eum, qui in rem actionem comparauerit, eadem vti poſſe facultate. Cùm enim actionis[h] nomen generale ſit omnium ſiue in rem ſiue in perſonam actionum, & apud omnes veteris iuris conditores hoc nomen in omnibus pateat: nihil eſt tale, quod differentiam in huiuſmodi vtilibus actionibus poſſit introducere.

[a] *l.* 2. *ff. eod. l.* 156. §. 3. *ff. de regul. iur.* [b] Venditor, re tradita, dominiū amittit adde *l.* 21. *ff. eo: v. l.* 11. *j. de act. empt.* [c] *d. l.* 21. [d] Si venditor rem emptori nō poteſt tradere, pręſtando intereſſe liberatur *v. l.* 4. *inf. de act. empt.* [e] Nomē poteſt pignorari & vēdi *l.* 3. *§. e.* [f] *l.* 8. *j. eod. l.* 1. *§. de obligat. l.* 5. *ſup. quādo fiſcus: l.* 16. *ff. de pactis.* [g] *l.* 7. *ſup. eo.* [h] §. 1. *Inſt. de actionib: l.* 25. 27. *l.* 28. *ff. de obligat. l.* 178. *ff. de verb. ſign.* [i] vendi *Hal.* [k] & quæ *Cuia. hic.* de reb. n. nō de perſonis eſt hic titulus.

QVÆ RES VENIRE[i] NON POSſunt, & qui[k] vendere vel emere vetantur, Tit. XL.

1. Imppp. *Grat. Valent. & Theod.* AAA. Fauſto comiti ſacrarum largitionum.

FVcandæ[l] atque diſtrahendæ purpuræ: vel[m] in ſerico, vel in lana, quæ blatta[n] vel oxyblatta[o] atque hyacinthina[p] dicitur facultatem nullus poſſit habere priuatus. Sin autem aliquis ſupradicti muricis[q] vellus vendiderit, fortunarum ſuarum & capitis ſciat ſe ſubiturum eſſe diſcrimen.

2. Iidem AAA. Toriobando duci Meſopotamiæ.

COmparandi ſerici[r] à Barbaris facultatem omnibus (ſicut iam præceptum eſt) præter comitem commerciorum ... blattam, vel hyacinthinam tingere atque diſtrahere.

[l] μηδεὶς κα- πηλεύέτω 19. *Eclog.* 1. *c.* 71. quidā legunt tingendæ. [m] Phraſis admodū dura. hoc innuitur, Nulli priuato permitti ſericū lanam vel blattam, vel oxy-

[e] §. 1. *verſ. ſed noſtra deciſio Inſtit. eod.* [f] extraneus ſc. non emptor, non venditor *l.* 13. *§. eod.* [g] qui & prudentes *ff. de origine iuris.* [h] Nota regulam. [i] id accidit, quoties vel lege, vel partiū conſenſu ſcriptura requiritur, vt non aliàs venditio valeat niſi fiat ſcriptura. [k] hæc teſtibus probatur. nunquam igitur ſcripto? Imò & ſcripto. poteſt.n. citra neceſſitatem contrahendæ venditionis ſcriptura, ad nudam venditionis probationem, adhiberi *l.* 4. *ff. de pignorib.* Sunt enim diuerſa, ſcripturam requiri ad ſubſtantiam actus, & ad eius probationem. *v. Ferrarienſ. in forma libelli venditionis* 37. *in verb. vendidit* 3. *nu.* 2. [l] *v. l.* 17. *§. de fide inſtrum.* [m] *d. l.* 17. [n] *l.* 75. *ff. pro ſocio.* [o] v. in hunc locum Hotoman. 5. *obſ.* 10. [p] *l.* 25. *ff. locati:* & alijs, vt huiuſce legis initio dixi. [q] *dixi ad* 18. *ff.* 4. [r] Hæreditas, actio, & ita ius, vendi poteſt. [ſ] hoc ſpeciale eſt in fiſco *l.* 41. *ff. de iure fiſci:* in alijs, ſecus: *l.* 2. *j. eod.* De iure & priuilegijs fiſci. v. Bald. *hic.* [t] Ad venditorem creditores hæreditarij veniunt: ad emptorem inuitum non veniunt *vt hic & l.* 2. *ſuprà de pactis: l.* 94. §. 1. *ff. de legat.* 1: *l. vlt.* §. 5. *j. de iure delib.* præterquam ſi à fiſco vendita hæreditas fuerit *l.* 1. *ſuprà eod.* [u] quia fideiuſſorem poſtulas *l.* 6. *ff. de damno*: quem inuenire difficile eſt *l.* 2. §. 6. *ff. de iudicijs.* aliud eſſet, ſi nuda cautio peteretur *l.* 41. *d. tit.* & meritò. nam quoties futurū damnū metuitur, ſatisdatio poteſt exigi *l.* 27. *inf. l.* 38. *ff. pro ſocio.* num omiſſa? etiam omiſſa. Cauſa cognitâ etiam ex integro aliæ cautiones exiguntur *l.* 8. §. 3. *l.* 10. *in f. ff. qui ſatiſdare: l.* 4. *ff. vt in poſſeſſ. l.* 20. 15. 14. *ff. de oper. noui.* Dicamus breuiùs, venditorem hæreditatis non ſatisdare de euictione, ſed de facto ſuo *l.* 2. *ff. eod.* [x] volens tamen poteſt. [y] Omne ius, omnisq; actio cedi poteſt. [z] *v. l.* 1. *in f. j. de nouationibus.* [a] *v. l.* 9. *ff. de dolo.*

[n] βλαττία διβάλεα καὶ τριβάλεα νήματα χρυσοῦ *Nicetas.* Lampridius *in Heliogabalo*, parauerat funes blatta & ſerico & cocco intortos. Eutropius *in Nerone*, Retibus aureis, lege auratis, piſcabatur, quæ blatteis funibus extrahebat. *adde Suetonium.* Hinc blattearij *in l.* 2. *Cod. Theod. de excuſat. artif. lib.* XIII. *tit.* 4. & blatta ſerica *l. vlt. Co. Theod. de murilegul. lib.* 10. *tit.* 20. & pallium blattoſericum apud Vopiſcum *in Aureliano.* [o] oxobapta. i. rubro tincta. oxobapta lana, blatta rubro tincta: ὀξὺ. n. Suidæ ἐμφυτὸν τὸ ἀπὸ τῶν φοινίκων. Oxobapta diuerſa ab Ianthina de qua *j. eod.* [p] Ianthina & rectè. vt ſit purpura violacei coloris, quę ideo Rhodina dicitur in lege 3. *j. de veſtibus hol.* & expreſſis verbis, purpura Ianthina in lege 70. *in f. ff. de legat.* 3. [q] Murex, piſcis genus tingendis veſtibus vtile. inde murileguli dicti *j. de murilegulis.* [r] hinc colligunt, Gratiani tempore conficiendi ſerici rationem Romanis incognitam fuiſſe. Sericum, res precioſa æſtimata eſt *l.* 37. §. 1. *ff. de euictionib.* adeò vt Vopiſcus referat libram auri, libram ſerici fuiſſe. Et lex Rhodia ὁλοσηρικὰ ὅμοια τῷ χρυσίῳ. quod de his tantùm dicitur, pro quibus aurum dependitur ad iacoma *v. Cuia. hic.* Sericum etiam numeratur inter ſpecies pertinentes ad vectigal. *l.* 16. §. 7. *ff. de public.* Sericum autem quid fuerit dubitatur. à populis Orientis qui Seres, dici conſtat. Alciatus 6. *parerg.* 25. putat ſeres vermiculos fuiſſe, quorum ſemen ouis piſcium ſimile in Græciam fuerit allatum à monachis ex Serinda Indiæ ciuitate ſub Iuſtiniano, vt tradit Procopius: cui rei Pollux aſſentitur 7. *c.* 17. ait. n. ſe audiuiſſe ex certis animalibus Seras telas ſuas collegiſſe. eſt enim σὴρ Pauſaniæ, vermis. Sidonio verò, populus, Aſſyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus. Auſonius *in monoſyllabis*, In pelago volitat mercator veſtifluus Ser. conſtat ex Solino *c.* 53. Seras vellera ex arboribus aquæ adminiculo carpſiſſe. eoque referendum illud Virgilij 2. *Georg.* Velleraq; vt folijs depectāt tenuia Seres. & illud Senecæ *in Hyppolito.* Quæ fila ramis vltimi Seres legunt. Sed operæ precium eſt ea de re Plinium audire 6. *c.* 17. Seres, inquit, lanicio ſyluarum nobiles per-

merciorum [a], etiamnum iubemus auferri.

3. Impp. *Arcad. & Honor.* AA. ad Senatum & populum.

QVia nonnunquam in diuerſis [d] littoribus diſtrahi publici canonis frumenta dicuntur: vendentes & ementes ſciant capitali pœnæ ‖ ſe ‖ eſſe ſubdendos, & in publicam fraudem commercia contracta damnari.

Frumentum exercitui miſſum, non poteſt quis emere ſub pœna hic ſubiecta.

4. Impp. *Honor. & Theodoſ.* AA. Fauſto P.P.

NE frumentum, quod deuotiſſimo exercitui mittitur, in prædam lucrumq́; vertatur: hac ſanctione decernimus: vt quicumque hoc fuerint fortè mercati, honeſtiores quidẽ ſtylum proſcriptionis, ‖ & omniũ bonorum amiſſionem ‖ incurrant: inferiores autem viliresq; perſonæ capitali [b] ſupplicio ſubiaceant.

QVÆ RES EXPORTARI [c] non debeant,

Tit. XLI.

1. Impp. *Valens & Grat.* Auguſti, ad Theodorum magiſtrum militum.

AD [d] Barbaricum transferendi vini, olei, & liquaminis [e] nullam quiſquam habeat facultatem, nec guſtus [f] quidem cauſa, aut vſus commerciorum.

Non licet vendere arma hoſtib. pop. Rom. nec eorum legatis. Sal.

2. Imp. *Marcianus* A. Aulo præfecto præt.

NEmo alienigenis Barbaris cuiuſcumque gentis ad hanc vrbem ſacratiſſimam ſub legationis ſpecie, vel ſub quocumque alio colore venientibus, aut in diuerſis alijs ciuitatibus vel locis, loricas [g], ſcuta, & arcus, ſagittas, & ſpathas, & gladios, vel alterius cuiuſcumque generis arma [h] audeat venundare. nulla prorſus ijſdem tela, nihil penitus ferri vel facti iam, vel adhuc infecti, ab aliquo diſtrahatur. Perniciosũ namque Romano imperio, & proditioni proximum eſt, Barbaros, quos indigere conuenit, telis eos, vt validiores reddantur, inſtruere. Si quis autem aliquod armorum genus quorumcumque nationum Barbaris alienigenis contra pietatis noſtræ interdicta vbicumque vendiderit: bona eius vniuerſa protinus fiſco addici, ipſum quoque capitalem pœnam ſubire decernimus.

DE EVNVCHIS [i],

Tit. XLII.

1. Imp. *Conſtantinus* A. Aurelio duci Meſopotamiæ.

SI quis poſt hanc ſanctionem in orbe Romano eunuchos fecerit, capite [k] puniatur: mancipio tali, nec non etiam loco, vbi hoc commiſſum fuerit, domino ſciente & diſſimulante conſiſcando [†].

2. Imp. *Leo* A. Viuiano præfecto præt.

ROmanæ gentis homines ſiue in Barbaro, ſiue in Romano ſolo eunuchos factos nullatenus quolibet modo ad dominium cuiuſquam transferri iubemus: pœna grauiſſima ſtatuenda aduerſus eos, qui hoc perpetrare auſi fuerint: tabellione [l] videlicet, qui huiuſmodi emptionis ſiue cuiuslibet alterius alienationis inſtrumenta conſcripſerit, & eo, qui octauam vel aliquid vectigalis cauſa pro his ſuſceperit, eidem pœnæ ſubijciendo. Barbaræ autem gentis eunuchos extra loca noſtro imperio ſubiecta factos, cunctis negociatoribus [m], vel quibuſcumque alijs emendi ‖ in commercijs ‖ & vendendi, vbi voluerint, tribuimus facultatem.

ſuſa aqua depectẽtes frondium canitiem. vnde geminus fœminis noſtris labor redordiendi fila, rurſusq; texendi tã multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, vt in publicũ matrona traſluceat. Eaq; fortè eſt lana quæ de ligno dicitur, quãque ἐριόξυλον appellant *l.70.§.9.ff. de legat.3.* A ſerico, veſtes ſericeæ, oloſericæ, vel olouerae: nam ſerica veteres dixere βήρυς. ſubſerica, de quib⁹ dicam j. de veſtibus olober. v. interim Petrũ Fabrum 1. *ſemeſt.* 16.

[a] de quo dixi *ad l.1. §. de annonis & capit: adde l.4. & vlt. j. de commercijs.*

[a] *l.7. j. de nauicularijs.*

[b] & ita durius punitur vilis quã nobilis. durius, in pœnis corporalib⁹: mitiùs, in pecuniarijs.

[c] i. transferri extra fines Romani imperij.

[d] εἰς τὸ βαρβαρικὸν 19. *Eclog.* 1. c. 73: ad barbaricũ *l.3. j. de fugitiuis:* ad nationes barbaras *l. vn. j. de littorũ & itinerum cuſtod.* cuſtod. *lib.* 12. *tit.* 45: ad ſolum barbarum *l. 2. j. de Eunuchis.* [e] liquamen γάρον 19. *Eclog.* 1 c. 73. cuius fit mentio in lege 3. §. 1. *ff. de penu.* Cœlius Aurelianus 2. *Chronic.* Garum quod appellamus liquamen ex piſce ſiluro confectum. *& paulò poſt,* Ex garo quod vulgò liquamen appellant. Caſſianus in calce Geoponicõn λικουάμεν. Vopiſcus *in Aureliano,* liquaminis ſextarium vnum. Liquamen Syrorum lingua Muria dicitur, Acron. Oxygarum, liquamen acetoſum *Apicius: v. Cuiac.* 9. *obſ.* 9 *in fin.* [f] ne alioquin deguſtationis cauſa illecti promptiùs inuadant fines Romanorum. Hoc enim modo Langobardos legimus a Narſete in Italiam pellectos: & Gallos ab Etruſcis *Liuius* 5. *adde Alciat.* 4. *diſpunct.* 11. [g] *v. l.4. ff ad l. Iul. maieſtat. Procop.* 1. *de bello Perſ.* [h] *adde & aurũ l.3. j. de fugitiuis.* [i] *Nouel.* 142. *Nou. Leon.* 60. [k] *l.3. §.4. ff. de ſicarijs: Nouell.* 142. *cap.* 1. † hodie fit liber *Nouell. Leon.* 60. [l] Tabellio, publicorum contractuum ſcriptor *l.17. ſuprà de fide inſtrument. leg.24. j. de teſtamen: l.1. j. vt nemo ad ſuum patrimon.* [m] *adde l.16. §.7. ff. de publicanis.*

DE [a] PATRIBVS, QVI FIlios ſuos diſtraxerunt,

Tit. XLIII.

1. Impp. *Dioclet. & Maximianus* Auguſti Papinianæ.

LIBEROS [b] à parentibus neque venditionis [c], neque donationis titulo, neque pignoris iure, aut aliquo quolibet modo, nec ſuo prætextu [d] ignorantiæ accipientis in alium transferri poſſe, manifeſtiſſimi iuris eſt.

Propter nimiam paupertatem egeſtatemq́; pater vendere poteſt & pignorare filium ſeu filiam.

2. Imp. *Conſtantinus* A. prouincialibus ſalutem.

SI quis propter nimiam paupertatem egeſtatemq́ue victus [e] cauſa filium filiámve ſanguinolentos [f] vendiderit [g]: venditione in hoc tantummodo caſu valente, emptor obtinendi eius ſeruitij habeat facultatem: liceat autem ipſi, qui vendidit, vel qui alienatus eſt, aut cuilibet alij ad ingenuitatem eum propriam repetere: modò [h] ſi aut precium offerat, quod poteſt valere, aut mancipium pro eiuſmodi præſtet.

DE RESCINDENDA [i] venditione,

Tit. XLIIII.

1. Imp. *Alexander* Auguſtus Maroni.

SI pater tuus per vim [k] coactus domum vendidit: ratum non habebitur, quod non bona fide geſtum eſt. malæ fidei [l] enim emptio irrita eſt. Aditus itaque nomine tuo præſes prouinciæ, auctoritatem ſuam interponet: maxime cùm paratum te proponas id, quod precij nomine illatum eſt, emptori refundere.

2. [m] Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. Lupo.

REM [n] maioris precij [o] ſi tu [p] vel pater [q] tuus minoris [r] diſtraxerit [ſ]: humanum [t] eſt, vt

[a] *l.3. C. Theodoſ.* 3: *Paul.* 5. *ſent.* 1. §.1.

[b] Romanis quondam licuit liberos ter vendere, Halicarnaſ. 2 vinctos ad opus ruſticum mittere, interficere *l.10. j. de patria poteſtate.* ſed id tandem degenerauit in imaginariam venditionem. Hodie apud Moſcouitas, ſi verum eſt quod refertur a Sigiſmundo Libero, filij vendi poſſunt, nec fiunt liberi, niſi poſt quartam venditionem.

[c] *l.1. l.37: j. de liberali. l.* 10. *j. de patria poteſtate.*

[d] *l.39. §.3. ff. de euictionib. v. Cuiac.* 16. *obſeru.* 29.

[e] victus pueri cauſa ſc. non patris. [f] ſanguinolentus *Hal:* & malè. Sanguinolenti, ſunt recens nati *l.1. in f. C. Theod. de expoſit. lib.5. tit.7: 6. Lactant.* 20. infantes a ſanguine *l.1. Cod. Theod. de his qui ſanguinolentos emptos, vel nutriendos acceperint lib.3. tit.8.* ἐξ ὠδίνων τῶν μητρώων. 2. *Ælianus* 7. à matre recentes. *Iuuenalis.* a matre ſanguinolenti. *Donatus in Andriam.* ſanguinolentorum etiam meminit Prudentius aduerſus Symmachum. Qui puer ita exponebatur ἀπορριφέντος 1. *Harmenop. vlt.* quaſi neglectus. vide apud Cuiacium 5. *Paul. ſent.* 1. §.1. veterem formulam de infante ſanguinolento a matricularijs (Gallicè, *Marguilliers*) inuento. adde de expoſitis *l.4. ff. de agnoſcendis.* [g] Potéſtne pater egeſtatis cauſa filium pignorare? poſſe videtur *argumento l.9. in fin. ff. de pignoribus: l.2. Cod. Theodoſ. de aliment quæ inopibus parentib. de publico:* alias neutrum poteſt *l.1. s. eod. l.12. s. de obligationib.* [h] Lex 1. *Cod. Theodoſ. hoc tit.* negat renumerationem (ſic legendum eſt potiùs quam remunerationem) precij expoſcendam. alij volunt reddi pretiũ cum adiectione quintæ *Nouella Valentiniani de patribus qui filios diſtraxerint.* ſed hanc legem Conſtantini Iuſtinianus prætulit. [i] *dixi* 18. *ff.* 5. [k] *l.6. ff. de off. præſid: l.8. j. eod. l.11. s. de contrah. empt.* 3. *Harmen.* 3. [l] Malæ fidei emptio, non eſt emptio, *l.6. j. de præſcript. longi temp.* aliud in ſtipulatione: nam malæ fidei ſtipulatio, eſt ſtipulatio, nec niſi per emptionem excluditur *l.36. ff. de verbor. obligat: v. Cuiac.* 8. *obſer.* 10. [m] huic legi coniunge legem 8. *j. eod.* Nouellam Romani: Harmenopulum 3. *tit.* 3. [n] An mobilem? dicam *ad l.8. j. eod.* [o] quod quidem conſideratur tempore venditionis *l.8. in fin. j. eod.* [p] maior annis ſc. vel minor, cum decreto tamen *l.11. infrà de præd. min.* [q] Beneficium huius legis ſecundæ competit hæredibus. [r] ita vt nec dimidia pars veri precij accepta ſit. [ſ] Beneficium huius legis 2. competit venditori. An etiam emptori? dixi ad *l.1. §. ſed ſi emerit* 13. *ff. ſi quid in fraud. patron.* Cuiacius certè negat beneficium huius legis porrigi ad emptorem 16. *obſeruat.* 18. Quo nomine reprehenſus a Roberto 2. *animaduerſ.* 13. defenſus ab Antonio Mercatore 2. *notat.* 13. Obiectio ita formari poteſt, Datur hoc beneficium in omnibus bonæ fidei contractibus *l.3. in fin. s. communia vtriuſque:* datur ei qui rem æſtimatam accepit *v. l.6. j. ſoluto.* ergo & emptori *d.§.* 13. An ei qui permutauit? *dixi ad d.§.*13. An locatori? *dixi ad l.14. s. de vſuris.* An conductori? *dixi ad d.§.* 13. An tranſigenti? *dicam infrà eodem.* An ei qui fundum nimis æſtimatum in ſolutum accepit? vtique *vide quæ notaui ad l.6. infrà ſoluto.* An in omnibus bonæ fidei contractibus? datur *l.3. in fine s. comm. vtriuſque iud.* An diuidenti? *vide l.3. ſuprà comm. vtriuſque.* An alijs etiam caſibus? v. Molinæum *quæſt.* 14. *de vſuris.* [t] aliud enim dicendum ſtricto iure videtur. Quid, num perpetuò id verum eſt, vt ob inæqualem dimidij rationem reſcindatur venditio? negatur perpetuum. ideóque dicitur non admitti reſciſſio, quotieſcumque alienatio facta fuerit decreto iudicis: non admitti quoque poſt triginta annos. Item non admitti propter auctum (a tempore venditionis) rei valorem,

vel [u] pre-

vel [a] pretium [b] te reſtituente emptoribus, fundum [c] venundatum recipias, auctoritate [d] iudicis intercedente: vel, ſi emptor elegerit [e], quod deeſt iuſto [f] pretio, recipias.* Minus autem pretium eſſe videtur, ſi nec [g] dimidia pars‖veri‖pretij ſoluta ſit.

3. Ijdem Auguſti, Martianæ.

De contractu venditionis & emptionis iure perfecto, alterutro inuito [h], nullo recedi tempore bona fides patitur, nec ex reſcripto [i] noſtro. quo iure fiſcum noſtrum vti, ſæpe conſtitutum eſt.

4. Ijdem Auguſti, Eudoxio.

Ad reſcindendam venditionem, & malæ fidei probationem, hoc ſolum non ſufficit, quòd [k] magno pretio fundum comparatum, minoris diſtractum eſſe commemoras.

Ratione doli contractus reſcinditur, & quicquid ſecutum eſt ex eo vel ob eum. Bald.

5. Ijdem Auguſti, Rufo.

Si dolo [l] aduerſarij deceptum venditionem prædij te feciſſe præſes prouinciæ aditus animaduerterit, ſciens contrarium [m] eſſe dolum bonæ fidei (quæ in [n] huiuſmodi maximè contractibus exigitur) reſcindi venditionem iubebit. Quòd ſi iure perfecta venditio eſt a maiore [o] vigintiquinq; annis: intelligere debes, conſenſu mutuo perfectam venditionem reſolui [p] non poſſe.

6. Ijdem Auguſti, Gratiano.

Non eſt probabilis cauſa, propter quam reſcindi cõſenſu factam venditionem deſideras. Quamuis enim duplum [q] offeras pretium emptori: tamen inuitus ad reſcindendam venditionem vrgeri non debet.

7. Ijdem Auguſti, Muracolo [r]‖& alijs militibus.‖

Ratas [ſ] manere ſemper factas iure venditiones, veſtra etiam intereſt [t]. nam ſi oblato pretio reſcindere venditionem facilè permittatur, eueniet, vt‖&‖ ſi quid vos‖de‖laboribus veſtris a fiſco noſtro vel a priuato comparaueritis, eadem [u] lege conueniam iniquam vobis tribui poſtulatis.

Contractus non reſcinditur, niſi deceptio ſit vltra dimidium iuſti pretij, inſpecto tempore contractus. Bald.

8. Ijdem Auguſti, Euodiæ.

Si voluntate tua fundum [a] tuum filius tuus venundedit: dolus ex calliditate atq; inſidijs [b] emptoris argui debet, vel metus mortis, vel cruciatus corporis imminens detegi, ne habeatur rata venditio. Hoc enim ſolum, quod paulo [c] minore pretio fundum venditum ſignificas, ad reſcindendam venditionem inualidum eſt. Quod ſi videlicet contractus emptionis atque venditionis cogitaſſes ſubſtantiam, & quod emptor viliore comparandi, venditor cariore diſtrahendi votũ [d] gerentes, ad hunc contractum accedant, vixq; poſt multas contentiones, paulatim venditore de eo, quod petierat, detrahente: emptore autem huic, quod obtulerat, addente, ad certum conſentiant pretium: profectò perſpiceres, neq; bonam [e] fidem, quæ emptionis atq; venditionis conuentionem tuetur, pati, neque vllam rationem concedere reſcindi propter hoc conſenſu finitum contractum, vel ſtatim, vel poſt pretij quantitatis diſceptationem, niſi [f] minus dimidia iuſti [g] pretij, quod fuerat tempore [h] venditionis, datum eſſet, electione [i]‖iam‖ emptori præſtita ſeruanda. Dat. Kal. Decemb. CC. Conſſ.

9. Ijdem Auguſti, Domitio.

Pretij cauſa non pecunia numerata, ſed pro ea pecoribus [k] in ſolutum cõſentienti datis, contractus non conſtituitur irritus.

10. Ijdem Auguſti, Seuero.

Dolus emptoris qualitate [l] facti, nõ quantitate pretij æſtimatur [m]. Quem ſi fuerit interceſſiſſe probatum: non aduerſus eum, in quem emptor dominium tranſtulit, rei vendicatio venditori: ſed contra illum, cum quo contraxerat, in integrum reſtitutio competit.

11. Ijdem Auguſti, Magnæ.

Venditor factum emptoris, quod eum tempore contractus latuit, poſt arguendo, non quod eo tempore ſcierit [n], quo id ageretur, & conſenſit, de dolo queri poteſt. Igitur cùm patrem tuum, vt maius comprehenderetur inſtrumento pretium, quam rei, quæ diſtrahebatur, eſſe conuenerat, conſenſiſſe profitearis, propter hoc ſolùm de circumſcriptione fruſtra queritur. 1 § Sanè ſi placitum pretium non probetur ſolutum, vel in quantitatem debiti per errorem facti compenſari cautum fuerit: hoc reddi rectè poſtulatur.

12. Ijdem Auguſti, Antiocho.

Non idcirco minus venditio fundi, quod hunc ad munus ſumptibus neceſſarijs [o] vrgentibus, non viliore pretio, vel vrgente debito te diſtraxiſſe contendis, rata manere debet.‖Ab‖illicitis itaq; petitionibus abſtinendo, ac pretium, ſi non integrum ſolutum eſt, petendo facies conſultius.

13. Ijdem AA. & CC. Nicæ.

Si maior [p] annis vigintiquinque fundum diſtraxiſti, propter hoc ſolum, quod ementi, ne compararet, ſocer tuus denunciauit [q], emptionem‖factam‖a te reſcindi bona fides non patitur.

14. Ijdem AA. & CC. Baſilicæ.

Ea conditione diſtractis prædijs, vt quod reipublicæ debebatur, qui comparauit, reſtitueret: venditor a ſe [r] celebrata ſolutione, quanti intereſt, experiri poteſt: non [ſ] ex eo, quòd emptor non ſatis conuentioni fecit, contractus irritus conſtituitur.

15. Imppp. *Gratianus, Valentin. & Theod.* AAA. ad Hypatium PP.

Quiſquis maior [t] ætate [u] prædia etiam [x] procul poſita diſtraxerit: paulo [y] vilioris pretij nomine, repetitionis rei venditæ copiam minimè conſequatur. neque‖enim‖ inanibus immorari ſinatur obiectis, vt vires locorum ſibimet cauſetur incognitas qui familiarum ...

Mynſingerus 2. reſponſ. 12. num. 30. vel ſi res iuſſu teſtatoris ſit vendita, *Tiraqu. de retractu* §. 24. *gloſſ.* 1. *nu.* 4. ſi trãſactione res alienata, *idem ibid. gloſ.* 9. *nu.* 107. quod vltimũ improbatur ab Imberto *in enchiridio.* mouetur lege 36. *in fi.* ff. *de verbor. obliga. adde l.* 5. ꝟ. *de dolo.* Tiraquelli ſententiæ accedit vſus Galliæ, & edictũ Caroli 9. latum ann. 1563. teſte Papone 2. *Notar.* 9. *c. de exception. fol.* 628. Volunt etiam non cõpetere beneficium huius legis ei q rem alienauit, cum iuramento de re nunquam reuocanda *Rol. à Valle* 1. *conſil.* 59. *nu.* 5. & *nu.* 18. ſed nec ei qui ſciens verum rei ſuæ valorem deceptus ſit vltra dimidium iuſti pretij. Cur ita id receptum, vide eundem *ibidem num.* 10. & *ſeq.* [a] nota petitionem alternatiuam ei vtilem, qui ob iniquum pretium, venditionem reſcindi poſtulat. [b] acceptum. [c] Hæc particula, vt & lex 8. ꝟ. *eod.* innuit. Non quarumuis rerum venditionem, ob inæqualitatem pretij, reſcindi: ſed immobilium. An & mobilium? Cuiacius negat 16. *obſ.* 18. *in fi.* Molinæus § 22. *nu.* 47: *conſuetud.* hanc legem ait admitti in rebus mobilibus pretioſis duntaxat, non alijs. Quam ſententiam vſu Galliæ receptam, etiam aduerſus minores, defendit Mercator elegantiſſimè 2. *Notar.* 12. *in f.* Robertus 2. *animaduer.* 12. in omnib. rebus mobilibus locum habere ait. Fatetur tamen propter rem vel ſummam minimam, non concedi reſtitutionem *l.* 4. *ff. de reſtit. in integ. l.* 10. *l.* 11. *l.* 12. *ff. de dolo l.* 54. *ff. de contrah. empt.* [d] non proprio venditoris arbitrio aut ipſo iure reſcinditur iniqua emptio, ſed authoritate iudicis intercedente. [e] Datur ea electio emptori, vt vel fundum comparatum reſtituat recepto pretio quod numerauit: vel venditori id quod deeſt iuſto pretio refundat. & ita electio emptori auferri nòn debet ab emptore, quantumuis cupido rei ſuæ recuperandæ *l.* 8. *in fi.* ꝟ. *eod.* [f] Iuſtum pretium reducendum eſt ad tempus venditionis *l.* 8. *in fi.* ꝟ. *eod.* Iuſtum pretium rei, non eſt eius dimidium: ſed integrum & verum *adde quæ dixi ad l.* 50. *ff. de furtis.* v. *Fornerium* 2. *ſelect.* 19. Quod deeſt iuſto pretio hic ſupplendum eſt ideoq; non audiendus eſt emptor dimidium iuſti pretij offerens. At enim obijcies illa Harmenopuli d. loco, ἀντιστρέφει (loquitur de emptore) τὸ περιεσσότερον τοῦ ἡμίσεως. i. id quod deeſt dimidio. & ita iudicatum refert Maſuerius apud Ferrarienſem *in forma libelli in cauſa venditionis* 37. *ſumm.* 4. *in verbis, quæ & qualis fol.* 317. ab ea ſententia videtur non abludere Robertus *d. loco. c.* 13. Mercator *d. c.* 13. notat mendum eſſe apud Harmenopulum: legẽdum eſſe ex Nouella Romani τὸ περιεσσότερον τοῦ τιμήματος hac proportione, vt ſi res digna XX. vendita fuit VIII. non ſatis ſit duo reſtitui, vt decem, i. dimidia efficiatur, ſed XII. vt verum pretium, id eſt ſummam XX. efficias. An eadem proportio in emptore? vide ſcholiaſtem Harmenopuli *d. loco:* v. Mynſingerum 4. *obſ.* 73. [g] ob non dimidiam iuſti pretij, contractus reſcinditur: nec tamen ſatis eſt id quod dimidio deeſt ſuppleri, vt ſuperius dixi. [h] *l.* 7. ꝟ. *eo. l.* 5. ꝟ. *de oblig.* [i] *l.* 12. ꝟ. *de rei vind.* [k] non ſi rem magno pretio comparaui, vili diſtraxi, ideo reſciſſioni locus dabitur. [l] *l.* 8. ꝟ. *eod.* [m] Dolus contrarius bonæ fidei. [n] Bona fides in emptione exigitur. [o] quid ſi a minore? diſtinguendum eſt, an ipſe an cum decreto vendiderit. [p] Symmachus, vox iuris & legum eſt, Bonæ fidei contractum non reſcindi. [q] 3. *Harmenopul.* 3. *adde l.* 63. *ff. ad legem Falcidiam.* [r] Mucatraulo *vide Cuiac. ad leg.* 4. ꝟ. *de iure fiſci.* [ſ] *l.* 3. ꝟ. *eodem. l.* 54. *ff. de contrahend. emptione.* [t] propter metum talionis. [u] v. *ff quod quiſquis iuris.*

[a] dixi ſuperius, hanc legem pertinere ad res mobiles pretioſas, quales ſunt margaritæ, bona mobilia per auerſionem vendita, emptio ſectionis nemorum v. *Molin.* 3. *conſuet.* 22. *nu.* 47. [b] *l.* 4. ꝟ. *eo. l.* 10. 11. ꝟ. *eo.* v. *l.* 13. ꝟ. *de tranſ. l.* 5. ꝟ. *de his quæ vi metuſve.* [c] v. *l.* 54. *ff. de contrah. emp.* [d] Nota votũ venditoris & emptoris. [e] Bona fides emptionem & venditionem tuetur. [f] *dixi ad l.* 8. *eodem.* [g] de iuſto pretio v. *l.* 50. *ff. de furtis.* [h] propter augmentum rei vẽditæ emergens à tẽpore vẽditionis, non datur reſtitutio. his adde quæ dixi *ad leg.* 16. *l.* 23. ꝟ. *de vſur.* Facit etiam ad quæſtionẽ augmenti & decrementi monetarum, vbi agitur de mutuo reddendo, aut redituannuo præſtando in pecunia vel frumento, ad de Rolãdum *à Valle* 1. *conſil.* 49. [i] *dixi ad l.* 2. *eod.* [k] v. *l.* 17. ꝟ. *de ſolutionib.* [l] v. *l.* 8. ꝟ. *eod.* [m] Imò æſtimatur v. *l.* 13. ꝟ. *de tranſact.* [n] Scienti & conſentienti non infertur iniuria. [o] Venditio facta viliore pretio ꝑpter munus publicũ, vel vrgens debitum, nõ reſcinditur, ea eſt tamen cauſa propter quam ſolet reſtitutio indulgeri *l.* 16. ꝟ. *eo. l.* 1. ꝟ. *de prædijs decur. l.* 2. ꝟ. *ſine cenſu* v. *Cuia.* 16. *obſ.* 18. [p] *l.* 5. ꝟ. *eo.* [q] Denunciatio eius cuius non intereſt rem vendi, non officit venditioni. [r] Venditio non reſcinditur, ex eo quod emptor non ſoluit tributũ vti conuenit. [ſ] v. quæ notaui *ad l.* 1. *in f. ff. eo.* & *l.* 8. ꝟ. *de contr. emp.* [t] Quid ſi minor? reſtituitur in integrum vt minor, nedum deceptus vltra dimidium. [u] atq; adminiſtrãdis familiarum ſuarum curis idoneus comprobatus *l.* 4. *C. Theod. de contrah. empt.* [x] v. *l.* 1. ꝟ. *de contrahen. empt.* [y] Venditio facta paulo viliori pretio, non reſcinditur *l.* 1. ꝟ. *de praſcr.* 30.

liaris[a] rei ſcire vires vel merita atq; emolumenta ‖ante‖ debuerat. Datum VI. Kal. Maij, Merobaude II. & Saturnino Conſſ. 83.

16. Imppp. *Valen. Theod.* & *Arcad.* AAA. ad Magillum[b] vicarium Africæ.

SI quos debitorum[c] mole depreſſos neceſſitas publicæ rationis adſtringat proprias diſtrahere facultates: rei qualitas, & redituum[d] quantitas æſtimetur: nec ſub[e] nomine ſubhaſtationis publicæ locus fraudibus relinquatur, vt, poſſeſſionibus viliore ‖pretio‖ diſtractis plus exactor ex gratia[f], quàm debitor ex pretio conſequatur, Hi poſtremò, ſub empti titulo, perpetuo dominij iure potiantur, qui tantum adnumerarint fiſco, quantum[g] exegerit vtilitas priuatorum. Etenim periniquum eſt, vt alienis bonis ſub gratioſa[h] auctione diſtractis, parum accedat publico nomini, cùm totum pereat debitori. Datum XIII. Kalen. Iul. Aquil. Acc. Id. Ian. Hadrumeti, poſt conſ. Tatiani & Symmachi VV. CC. 391.

17. Impp. *Arcadius*[i] & *Honorius* Auguſti, Meſſalæ.

HI, qui impoſita munera ciuitatum[k] fuga[l] deſtituunt, vel ineundos furtim[m] exiſtimant eſſe contractus: intelligant, ſibi nihil hæc profutura eſſe commenta, & pretio[n] emptorem ‖fugæ conſcium‖ multandum eſſe, quod dederit. Datum XII. Kalend. Septemb. Theodoro V. C. Coſ. 399.

18. Imppp. *Arcad. Honor.* & *Theodoſ.* AAA. Neſtorio comiti rerum priuatarum.

VEſtium, auri, & argenti, ſeu mancipiorum coemendorum, ſi quando à priuatis noſtris ea contigerit venundari, palatini[o] ſciant ſibi copiam denegatam: pœna in eos amiſſionis pretij exerenda.

QVANDO[p] LICEAT AB EMptione diſcedere[q], Tit. XLV.

Re integra contrario conſenſu ab emptione diſceditur: re verò non integra, actus priori ſimilis requiritur. Sal.

1. Imp. *Gord.* A. Rufino.

RE quidem integra[r] ab emptione & venditione, vtriuſque partis conſenſu recedi poteſt. Etenim quod[ſ] conſenſu contractum eſt, contrariæ voluntatis adminiculo diſſoluitur[t]. At enim poſt traditionem[u] interpoſitam nuda voluntas non reſoluit emptionem, ſi non actus quoq; priori ſimilis[x] retrò agens venditionem interceſſerit.

2. Impp. *Dioclet.* & *Maximianus* Auguſti, Felici.

PErfectam[y] emptionem atque venditionem re integra tantùm pacto & conſenſu[z] poſſe diſſolui conſtat. Ergo ſi quidem arræ[a] nomine aurum datum ſit: potes hoc ſolum ſecundum fidem pacti recuperare[a]. Sin verò partem pretij perſoluiſti ad ea[b], quæ venditorem ex venditione oportet præſtare, magis actionem, quàm ad pretij quantitatem[c], quam te dediſſe ſignificas, habes.

SI PROPTER PVBLICAS PENSItationes[d] venditio fuerit celebrata, Tit. XLVI.

1. Imp. *Antoninus* A. Materno.

VENDITIONEM ob tributorum ceſſationem[e] factam reuocari non[f] oportet, neque priore domino[g] pretium offerente, neq; creditori eius iura hypothecæ ſiue pignoris ‖prætendente[h].‖ Potior eſt enim cauſa tributorum[i], quibus priore loco omnia bona ceſſantis obligata ſunt.

Venditio legitimè facta non retractatur.

2. Impp. *Dioclet.* & *Maximian.* AA. Plotio.

SI deſerta prædia, ob ceſſationem collationum, vel reliqua tributorum, ex permiſſu præſidis ab his, quibus periculum exactionis tributorum imminet, diſtracta ſyncera fide iuſto pretio ſolemniter comparaſti: venditio ob ſolemnes præſtationes neceſſitate facta, cõuelli[k] non debet. Sin autem venditio nulla[l] authoritate præſidis præcedente facta eſt: hanc ratam haberi iura non concedunt. Id itaq;, quod fruſtra geſtum eſt, reuocari oportet: ita vt indemnitati tributorum omnib9 modis cõſulatur. Quæ omnia tractari conuenit præſente[m] eo, quem emptorem extitiſſe proponis.

Conuento debitore ac conuicto ob publicas penſitationes non ſolutas, debet ſolemnis celebrari venditio. Bald.

3. Imp. *Conſtantin.* A. Fauſtino[n] præſidi Beticæ.

SI quis fundum, vel mancipium ‖aliámve rem‖ ob ceſſationem tributorum, vel etiam ob veſtium auri argentique debitum, quæ annua exactione ſoluuntur, occupata; conuento debitore, & apud iudicem interpellatione celebrata, cùm ſolutio ceſſauerit, ſub haſta diſtracta comparauerit: perpetuam emptionis accipiat firmitatem. Sin autem minoris[o] fortè perſona fuerit inſerta: neceſſe[p] ſit legitimæ defenſionis venditioni perſonam adeſſe: nihilque interſit, vtrúmne officium ſummæ rei[q] procuratoris, an certè rectoris[r] prouinciæ, id, quod debitum fuerit, propoſuerit[ſ]. Datum Prid. Id. Decembr. Feliciano & Titiano Conſſ. 337.

SINE[t] CENSV[u] VEL RELIQVIS fundum comparari non poſſe,

[a] Bonus pater familias noſſe debet pretia rerum ſuarũ, etiam ꝓcul ſitarũ: neque ferendus eſt, ſi dicat earum rerum æſtimationem ignoraſſe, cùm eas venderet. Hi ſuarum, in quã, quas ſc. diu poſſedit, diu tractauit, non de recenti *arg. l.* 4. *ͭ. de hæred. l.* 10. *ff. qui & à quib. manumit.* [b] ad Magnillum 10. *Cod. Theodoſ. de fide & iure haſtæ tit.* 17. [c] Qui debitorum mole oppreſſus diſtrahit, prætextu coactæ venditionis non iuuatur lege 2. *ͭ. eo.* iuuatur tamen, ſi res eius iniquo pretio venditæ ſunt. [d] Ex redituũ quantitate, dignoſcitur quantitas veri pretij: idq; ſit iuſta & æquabili proportione *v. Molinæum de vſur. nu.* 115. & ita, rei reditus nota eſt, eius pretij. [e] Datur reſtitutio aduerſus ſubhaſtationem iniquam & fraudulenter initam. [f] *l.* 3. *j. de iure fiſci*: ex gratioſa emptione, *l.* 2. *j. de iure haſtæ.* gratioſa, inquam, i. iniqua. [g] id eſt, quantum res ipſa valuerit. [h] Gratioſa auctio, *vt hic*, gratioſa emptio *d. l.* 2. gratia *d. l.* 3. [i] Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius *l.* 8. *Cod. Theodoſ. de contrah. empt.* [k] ciuitatum, prouinciarumq; deſtituunt *l.* 8. *Cod. Theodoſ. de cõtrah. emp.* [l] *l.* 51. *C. de decurionib. l.* 1. *j. ſi curial. rel. ciuit.* [m] *l.* 15. *ff. de donationib. v. l.* 7. §. 2. *ff. de bon. damnat.* & ita furtiua alienatio facta à curiali, refugiente onera ſuæ patriæ, reuocatur. [n] Nota caſum in quo emptor cogitur rem emptam reſtituere, etiamſi pretium rei ei non reddatur. Idem fit in lege 11. *ͭ. de his quæ vi: vide Cuiac.* 16. *obſ.* 13. [o] Palatini res priuatas principis adminiſtrant ſub Comite rerum priuatarum *ͭ. eod. in epigraphe*: ideoq;, Comites, res principis diſtrahere: Palatini comitis, res emere vetantur. Emere, inquam, citra auctionem *l. vlt. j. de fide & iure haſtæ.* Eodem modo tutor ex auctione pupilli emere poteſt *l.* 2. §. 8. *ff. pro emptore. l.* 5. *ͭ. de contrah. empt.* [p] *l.* 18. *ff.* 5. 3. *Harmenop.* 3. *cap.* περὶ συνφωνίας. [q] re integra, vtriuſque conſenſu ſcilicet. [r] *l.* 2. *j. eod. l.* 2. *ff. de reſcindenda*, integris omnibus *l.* 58. *ff. de pactis.* re nondum ſecuta *l.* 7. §. 6. *ff. de pactis*: nondum tradita. Fideiuſſoris datio impeditne quominus res ſit integra? non impedit *l.* 95. *ff. de ſolutionibus*, è contrario, contractus eſſe poteſt ſine fideiuſſore *l.* 12. *ͭ. de contrah. emptio.* Quid arra? *vide l.* 2. *j.* [ſ] *vide leg.* 80. *in fi. de ſolutionibus.* [t] nuptias excipe *l.* 8. *j. de repudijs.* [u] vel poſt pretium ſolutum *l.* 2. *ff. de reſcind.* [x] Quæ rei interuentu contrahuntur, re debent reſolui. Retraditio, reſoluit traditionem: nuda verba non reſoluunt *v. l.* 35. *ff. de reg. iur.* Conſenſus, conſenſu tollitur: vt & verba, verbis contrarijs tolluntur. [y] id accidit, quoties ſimulatè de pretio conuenitur *Inſtit. de empt. in pr. l.* 9. *ͭ. de contrah. empt.* [z] mutuo ſcil. non vnius. cogitur. n. venditor rem præſtare, etiam inuitus, *l.* 11. §. 2. *ff. de act. empt.* [a] Quid, Arræ datio, num rem deintegrat, aut efficit, vt res non ſit integra? diſtinguendum eſt. Si datur vt pars pretij, res non eſt integra. Eſt integra, ſi vt ſymbolum venditionis, *v. quæ notaui d. l.* 35. *ff. de act. emp.* Vt pars pretij intelligitur dari, ſi aurum ſeu pecunia numerata arræ nomine detur *l. vlt. ff. de lege commiſſ.* Arra, nõ vt pars pretij datur, ſi aurũ detur *vt hîc*: vel annulus, *l.* 5. §. 15. *ff. de inſtitor: l.* 11. §. 6. *ff. de act. empti.* Nec enim annul9 ad id eſt inuentus, vt res eſtimet ad inſtar pecuniæ: cũ etiam id accidere poſſit, vt maioris pretij annulus detur arræ nomine, q̃ res empta valeat. *adde quæ notaui ad leg.* 17. *ͭ. de fide inſtrum.* [a] Arræ condicuntur cõdictione ſine cauſa *d.* §. 6. *l.* 3. *j. de act. empti. adde l.* 3. *j. de ſponſalib.* [b] *de quib. v. l.* 11. *ff. de actio. empt.* [c] condicendam ſc. Emptor poſt illatam pretij partem, eam condicere non debet: ſed agere ex empto *d. l.* 11. [d] i. διὰ δημόσιον χρέος 19. *Ecl.* 13. *l.* 52. *ff. de act. empt.* & *lib.* 10. *tit.* 21. *j. de capiendis & diſtrahend. pignor. tribut. cauſ.* [e] num biennij, ad inſtar eccleſiæ? *Nouell.* 7. *c.* 3. §. 2. cui fiſcus comparatur, *Nouell.* 6. num arbitrariã, cum dies non definiantur à lege? *l.* 21. *ff. de iudicijs: l.* 1. *in fi. ff. de iure deliberandi.* An ſex menſium, ex leg. 10. *j. de annonis*? An 30. dierum *vt leg.* 5. *j. de erogat. milit. annon. l.* 7. *in fi. ff. de publican.* Placet ſecunda ſententia. [f] *l.* 8. *j. de remiſſ. pignor.* [g] *l.* 2. *j. ſi antiquior creditor.* [h] Aliud erit, ſi ante rem venditam debitum fiſco obtulerit, & in eius locum ſubrogatus fuerit *l.* 2. *j. de his qui in prior. credit.* [i] in ipſis bonis ſc. tributarijs. An in alijs? non puto, niſi debitor antè fuerit fiſco obligatus *j. eod. l.* 2. *j. de priuilegio fiſci*: & ita intellige *l.* 1. *j. ſi antiquior creditor.* [k] *l.* 8. *in fi. j. de remiſſ. pignor.* [l] Bona debitoris fiſci vendi nõ debent ſine authoritate præſidis: alias, res vendita reuocabitur *l.* 2. *j. ſi vendito pignore.* [m] In præiudicium poſſidentis nudo facto, citra ius, nihil agi poteſt, niſi eo præſente. Poſſeſſio, etiam iniuſta, nemini auferenda ſine cauſæ cognitione. [n] ad Egnatium Fauſtinum *l.* 2. *Cod. Theodoſ. de diſtr. pignorib. lib.* 11. [o] Aduerſus infantes & minores ita agi ſolet. Infans citari non poteſt, ſed eius curator *l.* 1. ff. *de adminiſt. tut.* Supra infantiam & ſeptimum annum conſtitutus, citari poteſt: ſed cum tutore, ſi habet *d.* §. 2. Si non habet, actor compellit adoleſcentem ad petendos ſibi curatores *l.* 7. §. 2. ff. *de minorib.* aut potius iudex interpelland9, vt det curatorẽ, niſi ipſe iam ex officio dederit *v. quæ notaui ad l.* 4. §. 6. ff. *de dãno*: ne alioquin pro abſente habeatur *l.* 10. ff. *ex quib. cauſ.* vel pemptoriũ impetratum nullius ſit momenti *l.* 54. ff. *de re iudicata.* ideoq; exiſtimo expungendam negationem in *l.* 5. ff. *de reb. author. iud.* eo ſenſu, Bona pupilli poſſe diſtrahi præſente defenſore & à iudice dato. [p] Ea vis eſt & fides haſtæ fiſcalis, vt ſi rectè facta ſit, nec reſcripto principis, nec beneficio ætatis, aut vlla alia ratione conuelli poſſit *l.* 8. *j. de remiſſ. pignor.* niſi minor ſit indefenſus. & ita reſtringe legem 5. *j. de fide & iure haſtæ.* [q] Summæ rei ꝓcurator, Cæſaris procurator. ὁ τοῦ μεγίστου πράγματος προεστατεύων dixi *ad l.* 7. *C. vbi cauſæ fiſcal.* [r] rector *d. l.* 2. *C. Theod.* [ſ] deleget, ſi etiam in hac debitores fortè ceſſauerint conditione iuris expreſſa *d. l.* 2. [t] 11. *Cod. Theodo.* 3. ἄνευ τέλους 19. *Ecl.* 14. [u] Cenſus, eſt tributum, vectigal, publica penſitatio, onus agrorum non perſonarum *l.* 3. *j. de annonis & tributis*: *l.* 7. ff. *de publicanis: adde quæ dicam j. de cenſibus.*

Tit. XLVII.

Tit. XLVII.

1. Imp. *Alexan.* A. Capitoni.

EX conuentione quidem, qua pactam nouercam tuam cum patre tuo dicis, cùm fundum in dotem daret, vt [a] ipſa [b] tributa agnoſceret: actio tibi aduerſus eam competere non poteſt, etiam ſi pactum in ſtipulationem deductum probetur. Sed & ſi fundus æſtimatus, ita vt pars inſtrumenti ſignificat, in dotem datus eſt: ex vendito [c] actio, vt placitis ſtetur non [d] competit. PP. No. Decemb. ipſo A. III. & Dione Conſſ. 230.

Comparans fundum ea lege, ne ſoluat cēſum vel tributum, tali pacto non excuſatur, quin ſoluere compellatur quod pro ipſa poſſeſſione debetur. Bald.

2. Imp. *Conſtantinus* A. ad Marcellum.

REi annonariæ emolumenta tractantes [e], cognouimus hanc eſſe cauſam maximè reliquorum, quod nonnulli captantes [f] aliquorum [g] momentarias [h] neceſſitates, ſub hac conditione fundos [i] comparant [k], vt [l] nec reliqua eorum fiſco inferant, & immunes eos poſſideant. Ideoq; placuit: vt, ſi quem conſtiterit huiuſmodi habuiſſe contractum, atque hac lege [m] poſſeſſionem eſſe mercatum: tam pro ſolitis cenſibus fundi comparati, quam pro reliquis vniuerſis [n] eiuſdem poſſeſſionis obnoxius teneatur: cum [o] neceſſe ſit eum, qui comparauit, cenſum rei comparatæ agnoſcere: nec [p] liceat cuiquam rem ſine cenſu comparare vel vendere. Dat. Kal. Iul. Agrippinæ, Conſtantino A. V. & Licinio C. Conſſ. 319.

Authen. ex Nouell. 17. cap. 8. §. 1.

SEd & periculum in ſe recipere poteſt [q], ſi examinatione ante traditionem facta emptor minus idoneus inuentus fuerit. tunc enim venditor apud geſta profiteri cogitur, quia periculo ſuo tranſpoſitio fit fiſcalium tributorum.

3. Imp. *Iulianus* A. Secundo præf. præt.

OMnes [r] pro his agris, quos poſſident, publicas penſitationes agnoſcant: nec pactionibus [ſ] contrarijs adiuuentur, ſi venditor aut donator apud ſe collationis ſarcinam pactione illicita voluerit retinere. & ſi necdum tranſlata ſit profeſſio cenſualis, ſed apud priorem fundi dominum fortè permaneat, diſſimulantibus ipſis, vt non poſſidentes pro poſſidentibus exigantur. Dat. XIIII. Kal. Mar. Antiochiæ, Iuliano A. IIII. & Salluſtio Conſſ. 363.

DE [t] PERICVLO [u] ET COMMODO rei venditæ,

Tit. XLVIII.

1. Imp. *Alexand.* A. Apollonio.

POST perfectam venditionem omne commodum & incommodum, quod rei venditæ contingit, ad [x] emptorem pertinet. Auctor enim ex his tantùm cauſis ſuo [y] ordine tenetur, quæ ex præcedēte [z] tēpore cauſam euictionis [a] parant: & ita [b], ſi ei denunciatum eſt, vt cauſæ agendæ adeſſet, & non abſente emptore contra eum pronunciatum eſt.

2. Idem A. Iuliano.

CVm conuenit, vt ſingulæ [a] amphoræ vini certo pretio veneant: antequam tradantur, imperfecta etiam tunc venditione, periculum vini mutati, emptoris, qui moram [b] menſuræ faciendæ non interpoſuit, non fuit [c]. Cùm autem vniuerſum, quod in horreis erat poſitum, veniſſe ſine mēſura, & claues [d] emptoribus traditas alleges: poſt perfectam venditionem, quod vino mutato damnum accidit, ad emptorem pertinet. Hæc omnia locum habent non ſolum ſi vinum: ſed etiam ſi oleum, vel frumentum, vel his ſimilia venierint, & ea aut deteriorata, aut penitus corrupta fuerint.

3. Idem A. Diaphaniæ.

DOlum auctoris [e], bonæ fidei emptori non [f] nocere [g], certi iuris eſt.

4. Imp. *Gord.* A. Siluro.

CVm inter emptorem & venditorem, ‖ [h] contractu ſine ſcriptis inito, ‖ de pretio cōuenit, moraq; [i] venditoris in traditione non interceſſit: periculo emptoris rem diſtractam eſſe, in dubium non venit.

5. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. Leontio.

CVM ſpeciem venditam per violentiam ignis [k] abſumptam dicas: ſi venditionem nulla conditio [l] ſuſpen-

* Eadem pene verba extant in lege 11. s̃ *de pactis.* ſed in ea ita legitur, vt creditorib. quibus fuerant prædia obligata, vſuras ſoluerēt. igitur differt caſus d. legis 11. ab hac lege. dicta lex 11. refertur ad vſuras creditorib. priuatis præſtandas: hæc lex ad tributa fiſco perſoluenda. [b] Venditoris pactione effici non poteſt, ne emptor tributa fundi agnoſcat *l. 42. ff. de pact. l. 2. C. eo. l. vlt. C. de fundis priuat. l. 2. C. de diuerſ. præd.* [c] ex empto Hotomanus *ad leg. 11. s̃. de pactis.* [d] hanc negationē expunge, ex d. lege 11. *inf. v. Hotom. ibid.* [e] hîc interpolatur integra penè ſententia legis 1. *Co. Theo. ſine cenſu lib. 11. tit. 3.* [f] captati *d. l. 1. Cod. Theod.* [g] aliquorum nomen *d. l. 1. Cod. Theodoſ.* [h] Nam vēditor plerumq; neceſſitate rei familiaris compellitur vendere pretio minore *l. 2. l. 12. l. 16. s̃. de reſcin. l. 1. C. de præd. decurion.* Saluianus 5. *de prouidentia,* inopiam penes venditorem eſſe. eamq; ob cauſam volunt beneficium legis 2. s̃. *de reſcinden.* ad ſolos venditores pertinere, non ad emptorē: qua de re *ibid.* dixi *adde Cuia. 16. obſ. 18.* [i] fundos opimos *d. l. 1. C. Theod.* [k] comparant & electos *d. l. 1. C. Theod.* [l] *v. l. 1. s̃. eo.* [m] hoc genere *d. l. 1. C. Theod.* [n] etiam præteritis. eo ſenſu, Emptorem fundi fiſco obnoxium eſſe, tributorum etiam præteritorum cauſa *l. 7. ff. de publicanis.* [o] Hæc quæ ſequuntur deſunt *d. l. 1. Co. Theod.* deſumpta ſunt tamen ex lege 2. *C. Theod. de contr. empt. lib. 3. tit. 1. in pr.* [p] nota regulam. [q] i. debet. eo ſenſu, Conueniri primo loco emptorem fundi tributarij, tanquam poſſeſſorem: ſecundo, venditorem, quaſi fideiuſſorem. & ita, abſq; fiſci præiudicio collatores inferunt, quæ diu præſtiterunt. [r] *l. 3. Cod. Theod. hoc tit.* [ſ] *l. 42. l. 52. ff. de pactis.* [t] *dixi ad* 18. ff. 6. [u] Periculi nomine, In homine, mors intelligitur *l. vlt. C. eod. l. 18. ff. eo.* fuga *§. 3. Inſtit. de empt.* vulnus *d. §. 3.* furtum *l. 35. §. 4. ff. de contrah. empt.* In agro, chaſma, inundatio *l. 10. in fi. ff. eod.* alluuio, ſeu potius deluuio *l. 7. ff. eod.* arborum deiectio *l. 9. ff. eod.* In vino, acor & mucor *l. 1. l. 6. ff. eo. l. 12. C. tit. prox.* in ædibus, incendium *l. 5. C. eod. l. 11. ff. eod.* [x] *l. 5. C. eod. l. 7. l. 8. ff. eod. §. 3. Inſtit. de empt. l. 12. C. tit. proxim.* [y] id eſt, poſtquam res empta alterius eſſe quam venditoris pronunciata fuerit. & hoc beneficium ordinis venditori competens diligenter notandum. [z] *l. vlt. C. eod. l. 3. s̃. de adil. act.* nam venditor tenetur de euictione ex cauſa præcedente, *vt hic:* non ſubſequente: qualis eſſe poteſt euictio facta principis authoritate *l. 11. ff. de euict.* [a] *v. titulum de euictionibus.* [b] Denunciare venditori, *Sommer à garant ſon vendeur,* Notanda eſt diligenter hæc cautio emptoribus. cuius etiam fit mentio in lege 8. C. *de euictionibus:* & alijs locis de quibus *ibidem* dicam.

[a] Vēditionis pretium intērdū conſtituitur in ſingulas amphoras, in ſingulas metretas, in ſingulas libras, in ſingulos modios *l. 35. §. 5. ff. de contrah. emp.* in ſingula dolia *l. 1. §. 1. in f. ff. hoc tit.* Cui generi venditionis cōtraria eſt ea venditio, quæ fit vno pretio *d. §. 5.* quæ non fit ad menſuram *C. eo. & d. §. 1.* quæ fit vniuerſim *inf. eod.* quæ fit auerſione *l. 4. §. 1. & 2. ff. eod. l. 62. in fi. ff. de contrah. empt.* Auerſione vendere, *vendre en gros, en bloc.* Cuius rei notanda eſt differentia *vt C. dicetur.* [b] *l. 14. ff. eod.* [c] Cur ita? quia huiuſmodi venditio videtur ſub hac conditione fieri, vt in ſingulas metretas, aut ſingulos modios, quos, quáſve admenſus fueris: aut in ſingulas libras, quas adpenderis: aut in ſingula corpora, quæ adnumeraueris, pretium ſoluas *d. §. 5.* Id eſt videtur ita conuentum, non prius perfectam eſſe venditionem, quàm admenſio, ponderatio, vel numeratio fieret. [d] cellæ vinariæ *adde l. 1. C. de crimine expilata: l. 74. ff. de contrah. empt.* Res ita habet. Vini in ſingula dolia venditi periculum acoris & mucoris pertinere ſtatim ad emptorem poſt deguſtationem, & approbationem, cuius nota eſt conſignatio *l. 1. §. 2. l. 14. in f. ff. eo.* niſi venditor, de bonitate vini adfirmauit, cuius tamē bonitatem ſciebat intra paucos dies mutatam iri. Eo enim caſu, ni emptorem vitij admonuerit, venditoris erit periculum *l. 15. ff. eod.* quam ſpeciem non illibenter extenderem ad debitorem, qui ſciens edicto publico monetam ſublatam iri, paulo ante edictum, debiti cauſa creditori eam obtulerit. vt ita reſtringas legem 102. *ff. de ſolutionib.* Periculum etiam eo caſu effuſionis, furti & ſimilium ad emptorem pertinet, niſi venditor in ſe cuſtodiam ad certum vſq; tempus receperit *l. 1. ff. eod.* poſt tempus, non tenetur *d. l. 1. §. 3. & ſequentibus.* Quid ſi cuſtodiam indefinitè recepit, nullo tempore adiecto? In infinitum eam non præſtabit *l. 14. in fi. ff. eo.* ideoque, poſt teſtationem & denunciationem tollendi emptori factam, venditor nihil præſtabit *l. 1. §. 4. l. 4. in f. ff. eod.* Ergo perpetuo ante admenſurationem & deguſtationem periculum pertinebit ad venditorem? mucoris pertinebit omnimodo: quinetiam ſubſtantiæ vini, niſi tale damnum vi magna acciderit *l. 2. in f. ff. eod. l. 31. ff. de act. empt. l. 14. ff. de furtis.* aut antea emptori denunciauerit, vt admetiretur. Vis magnæ vocabulo intellige, vim latronum. Fatale damnum eſt, ſi cella vinaria chaſmate perierit: ſi in eam ignis ab aliquo iniectus: ſi extraordinaria vi aquarum, aut tempeſtate, vini nauigium in portu fuerit ſubmerſum. Eo enim caſu vinum venditori non peribit, niſi moram deguſtationi adhibuerit *l. 4. ff. eod.* Quid ſi dies dicta admetiendi præterierit mora emptoris? mucoris periculum ad emptorem pertinere puto s̃. *eod. l. 5. ff. eo.* At ſi vinum vniuerſum quod in cella vinaria erat, venditum fuit, periculum vini ad emptorem pertinebit ſtatim, poſt traditas ei claues cellæ vinariæ *vt hic: l. 74. ff. de contrah. empt.* Quid ſi vinum è naui ſit venditum? vice traditionis clauium, cuſtodiæ appoſitio ſufficit *l. 51. in f. ff. de acquir. poſſ.* aut ſimile quiddam. [e] i. Venditoris *l. 2. in f. l. 5. l. 16. in f. ff. eod. l. 37. ff. de actionib. empt. l. 4. §. 27. §. 31. ff. de doli mali except. §. 3. verſ. quidquam Inſtit. de emption.* [f] niſi dolus rem reſpiciat: veluti, ſi res ſit furtiua, aut vi poſſeſſa, emptor eam non vſucapiet *§. 2. Inſtit. de vſucap.* Aliud erit, ſi dolus rem non reſpiciat, ſed ipſum tantummodo contractum. & ita accipe legem 13. *in f. ff. de publiciana: l. 21. §. 2. ff. de peculio: l. 5. ff. de diuerſ. præſcript.* [g] Poteſt enim emptor agere ex contractu inito cum fraudulento venditore, vt vel ſtetur venditioni vel abeatur *l. 13. §. 27. ff. de actionib. empti.* agit etiam ad rei traditionem *leg. 34. §. 3. in f. ff. de contrah. empt.* & quanto pluris emit *d. l. 13. §. 4.* vt & ad intereſſe, & ad omnia detrimenta *d. l. 13. in pr. l. 15. in fi. ff. hoc tit. l. 30. §. 1. ff. de act. empt.* [h] Incluſa deſunt in quibuſdam: deſumpta fortè ex lege 17. s̃. *de fide inſtrument.* [i] Moram committit venditor in tradendo, ſi die traditionis, ſignationis, menſurationis, ponderationis & ſimilium non dicta, emptorem ad iſtas res perficiendas non vocauit *l. 1. §. 3. l. 4. in fin. leg. 14. ff. eodem.* Tali denunciatione venditor moram excludit, & in eam incurrit emptor *d. l. 2. ſupr. eodem.* [k] Incendium rei emptæ, ſpectat ad emptorem: niſi incendium lata culpa aut dolo venditoris acciderit *leg. 11. ff. eodem.* [l] Si ante euentum conditionis res ſub conditione vendita perijt, venditori perit: niſi hoc ipſum conuenit, vt res periculo emptoris ſeruaretur *l. 10. ff. eo.*

derat,amiſſæ rei periculum te[e] non adſtringit.

6. Ijdem AA.Cerulo.

MOrtis caſus ancillæ diſtractæ,etiam ante[b] traditionem ſine mora venditoris dilatam, non ad venditorem, ſed ad emptorem pertinet: & hac non ex præterito[c] vitio rebus humanis exempta, ſolutionem pretij emptor non rectè recuſat.

DE[d] ACTIONIBVS EMPTI[e] ET VENDITI[f], Tit. XLIX.

1. Imp. *Antoninus* A. Delianæ.

ADVERSVS eum,cui agrum vendidiſti,iudicio[g] venditi conſiſte. Nec enim tibi in rem[h] actio cum emptore, qui perſonaliter tibi ſit obligatus,competit[i].

Reſiduum pretij poteſt peti non obſtante refutatione vel compenſatione erronea. Bald.

2. Impp. *Valerian.* & *Gallien.* AA. & *Valer.* Cæſ.Domitiano.

VEnditi actionem ad recipiendum reſiduum[k] pretium intendere aduerſario tuo poteris. Nec quod in compenſationem[l] venerit, quaſi & tu inuicem deberes,id obeſſe tibi poterit, ſi in bonæ fidei contractu(in quo maiores[m] etiam vigintiquinq; annis officio iudicis in his,quæ dolo commiſſa ſunt, adiuuantur)iuſto[n] errore te ductum,vel fraude[o] aduerſarij captum, quaſi debitum id eſſet,ꝙ re vera[p] nõ debebatur,pepigiſſe monſtraueris. Fructus quoq; perceptos ante[q] venditionem contractam,quos,cum venditioni nõ[r] acceſſiſſent, eundem emptorem inuaſiſſe proponis,eodem iudicio repoſces.

3. Impp.*Dioclet.*& *Maxi.*AA.Serpodoro.

EX arrali[ſ] pacto[t] perſonalis[u] duntaxat actio paciſcentibus præparatur[x].

4. Ijdem AA. Mutiano.

SI traditio rei venditæ iuxta emptionis contractum ꝓcacia[y] venditoris non fiat:quanti intereſſe[z] compleri emptionem fuerit arbitratus præſes prouinciæ,tantum in condemnationis taxationem[a] deducere curabit.

5. Ijdem AA.Decimæ.

CVrabit præſes prouinciæ compellere emptorem, qui nactus poſſeſſionem fructus percepit, partem pretij, quam penes ſe habet, cum vſuris reſtituere: quas & perceptorum[b] fructuum ratio, & minoris[c] ætatis fauor,licet nulla[d] mora intercesserit,generauit.

6. Ijdem AA.Neratio.

VEnditi actio, ſi non ab initio aliud conuenit, non facilè ad[e] reſcindendam perfectam venditionem, ſed ad pretium exigendum competit.

7. Ijdem AA. Diodoro.

SI ſeruos diſtraxiſti, ac pretiũ de peculio[f] eorum,ꝙ ad te pertinebat,neſciens,vnde ſolueretur, accepiſti:cõſequens eſt, integram te habere actionem pretij:cum proprij[g] venditoris nummi ſoluti non præſtent emptori liberationem.

Emptor re non tradita non efficitur dominus,etiam ſi gerat ſe pro domino ſoluendo tributa vel etiam collectas pro ipſa. Bald.

8. Ijdem Auguſti,Euſebio,

SI pater tuus venundedit portionem ſuam, nec[h] induxit[i] in vacuam[k] poſſeſſionem prædij: ius omne penes ſe eum retinuiſſe, certum eſt. Neq; enim velut traditionis factæ vectigal[a] exolutum, ſi ſimulatum[b] factum interceſſit, veritatem mutare potuit. Quapropter aditus præſes prouinciæ, ſi animaduerterit in vacuam[c] poſſeſſionem neq; patrem[d] tuum neq; ſucceſſores eius emptorem[e] vel hæredes ipſius quocumq; loco factos induxiſſe, non dubitabit nihil[f] eſſe tranſlatum[g] pronunciare. Et ſi te[h] ex empto ad inducendum eum in vacuam poſſeſſionem prædij perſpexerit conueniri:exiſtimabit[i],an pretium ſit ſolutum:ac, ſi repererit nõ eſſe pretio ſatisfactum, hoc[k] reſtitui tibi prouidebit.

9. Ijdem Auguſti, Antipatræ.

SI minor à venditore ſiue ſciente ſiue ignorante diceebatur[l] capitatio prædij venditi, & maior inuenta ſit: in tantum conuenitur,in quantum ſi[m] ſciſſet emptor ab initio, minus[n] daret pretij. Sin verò huiuſmodi onus & grauamen functionis cognouiſſet[o], nullam aduerſus venditorem habet actionem[p].

10. Ijdem AA.Attalo.

CVm venditorem carnis, fide conuentionis rupta, tempore placito hanc non exhibuiſſe proponas:ex empto actione eum, quanti[q] interſit[r] tua, ſi tunc præſtita fuiſſet,apud præſidem prouinciæ conuenire potes.

Poſt venditionem ancillæ venditor antequam tradat eſt dominus pleno iure, & ideo poteſt manumittere.

11. Ijdem AA. Bucarpiæ.

SI ancillam tibi ex cauſa venditionis traditam venditor manumiſit: libertatem alienæ factæ præſtare non[ſ] potuit. Quòd ſi[t] poſt venditionem ante traditionem manumiſit:pleno iure dominus conſtitutus, ciuem Romanam facere non prohibetur: tibi perſonali propter[u] ruptam fidem contra venditorem actione competente.

12. Ijdem Auguſti, Criſpino.

SIcut[x] periculum vini mutati, quod certum[y] fuerat comparatum, ad emptorem, ita commodum[z] aucti pretij pertinet. Vtq; hoc verum eſt, ſic certæ qualitatis[a] ac menſuræ diſtracto vino, fidem placiti ſeruandam eſſe conuenit. Quo non reſtituto, non pretij quantitatis,ſed quanti intereſt[b] emptoris,competit actio.

13. Ijdem Auguſti,Alexandro.

FRuctus[c] poſt perfectum iure contractum, emptoris ſpectare perſonam conuenit,ad quem & functionum[d] grauamen pertinet. Venditor quoq; pretium tan-

[a] venditorem ſcil.
[b] Ancilla vẽdita,nedũ tradita, moriẽs ſine culpa vẽditoris, aut non ex vitio aliquo ante vẽditionem cõtracto, emptori perit: eiuſq; pretiũ à venditore emptori cõdicitur §. 3. *Inſt. de empt.*
[c] Vitia antecedentia venditione præſtantur a venditore *l.1.ſ.e.*
[d] *dixi ad* 19. *ff.*1.
[e] *v.l.*11.*ff.eo.*
[f] *v. l.* 1 *j. eo.*
[g] i.actione vẽditi.de qua *v. l.*2. & 6.*j.eo. l.*13.*§.*9.*ff.eo.*
[h] venditã ſc. *l.* 8. *ſ. de contrahen. empt.*
[i] ſed ad pretium. Veditor rẽ traditam nõ vindicat, ſed ei[9] pretiũ *l.6.j.eo.d.l.* 8. & 9.*inf.d.ti.*
[k] Venditor agit ad pretiũ *l.*1.*ſ eod.*ergo & ad eius reſiduũ.quo nomine etiã ei ꝓmiſſa retentio *l.*11.*§.* 8.*ff. eod. adde l.*21. *inf.ſ. de pact. l.*85.*§.* 6.*ff. de verb.obl. Rol.à Val.*1.*conſ.*53. *nu.*17. & *ſeq.*
[l] Cõpenſatio per errorẽ adprobata,non nocet venditori reſiduũ pretij peteti.
[m] Maioribus dolo deceptis ſubuenitur *ff.quib.ex cauſ.maior.*[n] Iuſtus error excuſat.[o] Fraus aduerſario non prodeſt.[p] Indebiti liberatio condicitur *l.*51.*ff.de pact.*[q] id accidere poteſt fructibus tempore venditionis à ſolo ſeparatis,nondum collectis a venditore.[r] huiuſmodi.n.fructus venditioni non accedunt, vt & ruta & cæſa *l.*17.*§.*6.*ff.eod.*[ſ] ſeu arrabonico.[t] i.contractu.Pactum arrale, quod datione arrarum ſumpſit effectum.[u] Arræ repetuntur condictione ſine cauſa *l.*11.*§.*6.*ff. eo. v.l. vlt.ſ.quando liceat ab empt.*Arræ datio nobis etiam præparat perſonalem actionem, *vt hic.*[x] Aliud eſt præparare,aliud parere:hoc illo maius eſt *v. Cuiac.*10. *obſ.*24.[y] i.contumacia,mora.[z] *l.*10.12.*j.eo.l.*1.*ff.eo.l.*6.*inf.ff. de contrah. emp.*[a] *adde quæ notaui ad l.*6.*ff. vt legatorum.*[b] Emptor percipiens fructus rei,tenetur venditori ad vſuras pretij *l.*13.*§.*20.*ff.eo.l.*2.*ſ.de vſur.*[c] *l.* 3.*j. in quib.cauſ.in int.*[d] debentur vſuræ eo caſu,recepto iure *d.l.*3.[e] Venditi actione(ſi id conuentum eſt:puta pacto legis commiſſoriæ,&addictionis in diem, vel ſi officio iudicis id iubeatur *l.* 2.*ſ.de reſcind.*) agere poſſumus ad venditionem reſcindendam.[f] & ita de ſua pecunia pretium receperit *l.vn.verſ.ſi itaq; ſ.ſi ſeruus extero.*[g] Nota regulam,Debitor venditori vel creditori ſoluens ex eorum pecunia, debito non liberatur.*d.verſ.ſi itaq; l.*8.*§.*5.*l.*28.*§.*8.*in fi. leg.* 54.*ff. mandati.*& meritò.cùm emptor nummos venditoris facere cogatur *l.*11.*§.*2.*in fi.ff.eod.*Quod eſt emptoris,eius amplius fieri non poteſt *adde l.*4.*§.*1.*ff. de manumiſſionib.*[h] *l.*50.*ff.de rei vindic.*[i] Libellus actionis ex empto formatur ad poſſeſſionem vacuam tradendam.[k] hoc quid ſit *v.l.*2.*in fin.ff.eod.l.*32.*in fi.ff.de verbor.obligat.*

[a] Non ideo quis rẽ ſuam facit aut ſuã eſſe aſſerit,ꝙ eam in cenſum deduxerit *leg.*25.*ſ.de rei vindicat. v.l.*4.*j.de donation. l.* 64. *ff.de adquir. rer.* id eſt, ꝙ eius nomine tributum ſoluerit. potuit enim rei nomine cenſum ſoluere,&tamen alieno nomine.
[b] Simulatio veritatẽ mutare non poteſt *l.* 15. *j. de liberali:* ſicuti nec error *l.* 6.*§.*1.*ff. de off. præſid.*nec falſitas *l.* 5. *Cod. de iuris & facti.*
[c] In vacuam poſſeſſionem inductus dominus.
[d] venditorem ſcil.
[e] Singularis ſucceſſor nõ poteſt ꝓpria authoritate poſſeſſionem ingredi. aliud eſt in hærede vniuerſali *vide Bat. hic.*
[f] hinc colligunt,Sententiam proferri poſſe verbis negatiuis.[g] Venditor emptorem in vacuam poſſeſſionem inducens,transfert dominium.[h] hæredem ſc.Datur enim empti actio aduerſus hæredem venditoris.[i] Iudex actorem ſe induci in poſſeſſionem poſtulantem, ex officio condemnare poteſt,vt reo prius pretium exſoluat *l.*13.*§.*8.*ff.eod.l.*31.*in f.ff.de reb.credit.* Iudex enim emptionis,id omne facit quod emptioni eſt annexum.[k] i.reſiduum pretij.[l] hinc illa clauſula contractibus emptionis adponi ſolita, *Et ſera tenu ledict adquereur payer les cens à tel ſeigneur,montant par chacun an a.N.*[m] i.nota fundamentum actionis Quanto minoris. de qua *v.l.* 39.*ff.eod.*[n] i.tenetur actione Quanto minoris.[o] finge dominum colono quondam ſuo prædia diſtraxiſſe. Solent locationes prædiorum perſæpe fieri ea lege,Vt colonus tributa & cenſus perſoluat.eo caſu colonus nõ præſumitur talium cenſuum ignarus.[p] Cur ita? fraus non fit ſcienti *l.* 145.*ff. de reg.iur.*Certiorari non debuit,qui nõ ignorauit *l.*1.*in fi.ff.eo.*[q] *v.l.*4.*ſ. eodem.*[r] emiſſe alias carnes ab alio.ſcil.Alias,in hoc intereſſe,de quo hic agitur,non venit lucrum quod emptor ex carne facere potuit: non veniet etiam damnum,ſeu æſtimatio ſeruorum fame mortuorum ob non traditas carnes,ſed illa tantum omnis vtilitas quæ circa rem conſiſtit *l.* 21.*§.*3.*ff.eod.*[ſ] *l.*5.*j.de his qui à non domin.*[t] *l.*6.*ſ.de hæredit. vend.* Venditor ancillam quam nondum emptori tradidit poteſt vtiliter manumittere. Tenetur tamen emptori ad intereſſe *l.*2.3.*j. de his quæ à non domin.* Ecquid eo caſu *Intereſſe* vocabulo contineatur, *v.l.*23.*ff.eod.*[u] *d.l.*6.[x] *v. leg.*1.*ſupr.de periculo.*[y] *vide leg.*2.*ſupr.de periculo.*[z] Commodum aucti pretij ad emptorem vini pertinet.[a] Eadem quantitate & menſura vinum tradi oportet, qua venditum eſt.[b] *v.l.* 4.*ſ.* quo nomine non id venit quod emptor lucrari potuit,ſi vinum ei fuiſſet traditum *l.* 21. *§.* 3.*ff. eodem.* ſed damnum quod emptor incurrit, vinum ob id maiore pretio ab alio emendo *v.l.*10.*ſ.eod.*[c] Fructus pendentes, etiam maturi, cedunt emptori.*leg.*3.*§.*1.*leg.*13.*§.*10.*ff.eodem.leg.*38.*§.*8.*ff. de vſuris:* non ſeparati à ſolo,etiamſi necdum euecti ſint *leg.* 66. *in fin. ff. de contrahenda empt.* quos ſi emptor perceperit, reſtituere venditori cogitur *leg.*2. *in fin. ſupr. eodem.* Quid penſiones,cui cedunt? dixi *ad legem vltim. ff. de iure fiſci.* & hæc de emptione. Fingamus fundum deberi ex ſtipulatu, cedunt ne fructus pendentes? dixi *ad l.*78.*in fi.ff.de verbor.obligat.*[d] Cuius eſt functio,eiuſdem eſt & fructus.

tùm,ac

tùm, ac[a] ſi mora interceſſiſſe probetur, vſuras[b] officio iudicis exigere poteſt.

14. Ijdem AA. Rufoni.

EMptor[c] ſeruorum certè de his tradendis[d], & de eorum fuga[e], itemq; ſanitate[f], erroneſque[g] non eſſe ‖aut noxa[h] ſolutos,‖ repromitti ſibi rectè poſtulat.

15. Ijdem AA. Antonio.

VLtra modum tritici diſtracti citra pactum, in ſolutionem mora[i] non facta, nihil emptor exigere poteſt.

16. Ijdem Auguſti, Cyrillo.

POſt perfectam venditionem fœtus[k] quidem pecorum emptori, venditori verò ſumptus[l], ſi quos bona fide fecerit, reſtitui debere notiſſimum eſt.

Venditor non tenetur defendere emptorem à violentia quæ ipſi de facto infertur.

17. Ijdem Auguſti, Hermiano & Lupo.

EXpulſos vos de fundo per violentiã à Nerone, quem habere ius in eo negatis, profitẽtes: nullã[m] vobis aduerſus eum, ex cuius venditione fundum poſſidetis, actionem, competere probatis. Igitur ad inſtar interdicti[n] ſeu actionis[o] permiſſæ experiendum eſſe perſpicitis.

SI QVIS ALTERI VEL SIBI SVB alterius nomine[p], vel aliena[q] pecunia emerit,

Tit. L.

1. Imp. *Anton.* A. Secundino.

SI pecunia patris fundus mancipiaq; comparata ſunt tamen, cùm emptiones matris[e] tuæ nomine[f] factas eſſe proponas, ignorare non debes traditione matrem tuam dominam fuiſſe conſtitutam. Plane, ſi pecuniæ petitionem competere tibi propter numerationem pretij exiſtimas, ciuiliter[t] contende.

2. Imp. *Alexand.* A. Septimæ & alijs.

SI emancipatis[u] vobis fundos, quos nomine veſtro, cum in poteſtate ageretis, pater emerat, tradidit, vel in poſſeſſione eorum voluntate patris fuiſtis, dominium acquiſiſtis.

3. Idem A. Patrimo.

MAncipia, quorum meminiſti, ſi (vt proponis) nomine tuo, itemq; fratris tui, cui ſucceſſiſti, empta, vobis tradita ſunt: licet inſtrumento emptionis matrem tuam pecunias numeraſſe[x] contineatur, perſequi ea more iudiciorum non prohiberis.

4. Impp. *Valerian.* & *Gallien.* Auguſti, & *Valeri.* Cæſ. Cyrillo.

QVamuis inſtrumento emptionis ſocrus nomen inſcripſeris[y]: tamen, ſi[z] poſſeſſionem tenens dominus effectus es, ob eam rem fruſtra calumniam mulieris, quamuis ipſa[a] contractus tabulas habeat, reformidas.

5. Impp. *Dioclet.* & *Maximi.* AA. Vero.

CVm propria pecunia tua te comparãte poſſeſſionem, quondam vxoris[b] tuæ nomen tantummodo accom-

[a] ſic lego, pretiũ tantum, niſi mora interceſſiſſe p̃betur. tunc enim vſuras officio, &c.

[b] Re tradita, emptor illicò, & ipſo iure, vſuras pretij venditori debet *leg.* 5. ſ. *eod. l.* 13. §. 20. ff. *eod. l. vlt.* ff. *de periculo: l.* 18. *in fin.* ff. *de vſur. Paul.* 2. *ſent.* 17. §. 9. *v. Molinæum de vſur. nu.* 225.

[c] Emptori ſeruorũ, q̃d venditor præſtare debeat.

[d] *l.* 11. §. 2. ff. *eod.*

[e] i. fugitiuos non eſſe. *d. l.* 11. §. 7. *l.* 17. ff. *de ædilitio.*

[f] *d. l.* 11. §. 4. ff. *eod.*

[g] *d. l.* 17. §. 14.

[h] *d. l.* 11. §. 8.

[i] mora efficit, vt plus emptori tribuatur, q̃ ſit ei venditum.

[k] *Paul.* 2. *ſent.* 17. §. de fructibus aliàs dixi. *adde l.* 13. §. 10. §. 18. ff. *eod. l.* 31. §. 6. ff. *de ædilitio.*

[l] *l.* 13. §. 22. *l.* 38. §. 1. ff. *eod. l.* 40. §. 1. ff. *de condit.* & *demonſt.*

[m] De vi emptori illata, venditor nõ tenetur. ſicuti, nec de iniuria ei illata. *leg.* 51. *de euictionibus:* nec de caſu, aut vi regia, *du fait de Prince. l.* 11. ff. *de euictionibus:* & de eo quod illi ablatum alio modo quàm per ſententiam. *leg.* 57. ff. *d. titul.* [n] Poſſeſſionem repetimus per interdictum vnde vi. [o] actionis promiſſæ. *Cuiac.* 17. *obſer.* 6. actionis, inquam. *l.* 1. §. 4. ff. *vti poſſidet:* fortè in factum *l.* 4. §. 2. ff. *de damno: l.* 3. §. 2. ff. *ne vis fiat:* vel incerti. Vtriuſq; enim & interdicti & actionis, idem effectus, licet formula diuerſa *v. Cuiac.* 5. *obſ.* 17. [p] puta vxoris *l.* 1. *l.* 5. filiorum in poteſtate *l.* 2. defuncti *l.* 3. ſororis *l.* 4. mariti *l.* 6. j. *eod.* [q] puta communi *l.* 8. j. *l.* 4. ſ. *comm. vtriuſque:* mandatoris *l.* 7. j. [r] & ita vxoris emen-tis *l.* 5. j. [s] Res eius eſſe videtur, non cuius pecunia, ſed cuius nomine empta eſt *Paul.* 2. *ſent.* 17. §. 15. cuius nomen in inſtrumento emptionis continetur *l.* 21. *ſupr. de probationibus, vide l.* 8. *infr.* [t] Accurſius videtur legiſſe *ſimiliter.* Similiter (inquit) negotiorum geſtorum actione, ſi geſta negotia: mandati, ſi ex mandato, &c. [u] Parens fruſtra aliquid comparat filio in poteſtate poſito, vt ei adquirat dominiũ. nam quod filio in poteſtate poſito adquiritur, patri adquiritur. Sed tamen inutilis illa emptio conualeſcit, ſi rem emptam, filio iam emancipato tradat. *adde l.* 16. ſ. *de probat.* [x] Non ei qui numerauit pretium, ſed ei cuius nomine res empta eſt, rei dominium adquiritur, id eſt, miniſtro numerationis pretij res empta non adquiritur ſed domino. [y] ſimulatè ſcilicet. [z] rectè hoc additũ eſt, Nec enim præſumitur ſimulatio, niſi probetur. Quare cùm duæ res hîc faciãt pro pupilli matre, putà, quod fundus eius nomine emptus reperitur, & emptionis titulos penes ſe habeat, filius non præſumitur rei dominus, niſi ſimulationem contractus probet. [a] Tenor inſtrumenti non iuuat recitantẽ aut tabellarium, ſed eum tantum, quem tenor ſcripturæ deſignat *l.* 21. ſ. *de probat.* [b] ſi vir nomen vxoris emptioni accommodauerit.

modaſſe ‖dicas‖, eandemq; occaſione cuſtodiæ ſuæ commiſſorum inſtrumentorum cõtra bonam fidem proprietatem eiuſdem fundi vſurpaſſe dicas: rector prouinciæ pro ſua exercitatione cognitum habens, donationem à non[a] domina vxore tua in filiam ſuam collatam, nullum præiudicium dominio tuo attuliſſe: docenti tibi veritatem[b] precibus tuis adſiſtere, reſtituere eandem poſſeſſionem, habita etiam fructuum[c] taxatione[d] curabit.

6. Iidem Auguſti Dionyſio.

MVltum intereſt: vtrúmne vxore tua comparante pecuniam numeraſti,[e] eique poſſeſſio tradita eſt: an contractu emptionis a te nomine tuo habito, tantùm vxoris nomen pòſt inſtrumentis inſcribi feceris. Nam ſi quidem vxor tua nomine ſuo emit eique res traditæ ſunt, nec in te quicquam de his proceſſit: non niſi de pretio aduerſus eam, in quantum tu pauperior[f], & illa locupletior facta eſt, habes actionem. Quod ſi[g] tu quidem emiſti, & tibi tradita eſt poſſeſſio, tantùm autem nomen vxoris quondam tuæ inſtrumento inſcriptum eſt: res[h] geſta potior quàm ſcriptura habetur. Si vero ab initio[i] negotium vxoris gerens comparaſti nomine ipſius: empti actionem nec illi, nec tibi quæſiſti: dum ‖quæ‖ tibi non vis, nec illi potes. Quare in dominij quæſtione ille potior[k] habetur, cui poſſeſſio à domino tradita eſt.

Procurator contrahere poteſt, & debet ex eo agere, vel procuratorem ad agendum conſtituere ad petitionem domini. Bald.

7. Ijdem Auguſti, Gerontio.

CVm per eos, qui negotia tua gerebant, olei materiam te comparaſſe, contractuſque fidem pretio ſuſcepto rupiſſe venditorem proponas: ſi quidem ex empto, his, qui iuri tuo ſubiecti fuerant, contrahentibus, tibi quæſita eſt actio: vel per te, ‖vel per eum‖ cui mandaueris. ſin[l] verò ſui iuris conſtituti, ſecundum mandatum tuum hunc contractum habuerunt, ac ſibi empti quæſierunt actionem: per eos, vel quibus[m] illi dederint mandatum, adi competentem iudicem: qui ſecundum bonam fidem[n], quæ in huiuſmodi contractibus obſeruari ſolet, ſatisfieri prouidebit.

8. Ijdem AA. Valentinæ.

QVi aliena pecunia comparat, non ei, cuius nummi fuerunt, ſed[o] ſibi tam actionem empti, quàm dominium, ſi ei fuerit tradita poſſeſſio, quærit. Cum itaque de rebus communibus[p] fratrem patruelem tuum quædam cõparaſſe contendas: de tua pecunia hunc conueniendo, facies conſultius. Nam in rem de rebus ab eo comparatis, tibi contra eum petitio non competit.

9. Ijdem AA. Rufinæ.

NIhil prohibet, altero pecuniam numerante, in alium vel vtriuſque contrahentis conſenſu, vel certè venditore tantummodo volente, dominium transferri, eo etiam manifeſtè conſtituto, vt inter abſentes[q] per mediam perſonam, veluti per nuncium[r] vel per epiſtolam, talis contractus perfici poſſit.

[a] Is cuius nomen ſimulatę emptionis inſtrumento adſcriptũ eſt, rem emptam alteri donare non poteſt.

[b] ineſt tacite hæc cõditio omnibus reſcriptis *l.* 7. ſ. *de diuerſ. reſcript.*

[c] Fructus veniunt in actionem rei vendicationis.

[d] de taxatione vide quæ notaui *ad l.* 6. *ff. vt legat.*

[e] Res eius continuò nõ eſt qui pecuniam numerauit. Notandus eſt hic caſus, Vxor emit ſuo nomine, vir pecuniam numerat, res traditur vxori. Cuius eſt res? vxoris. Marito tamen tenetur de pretio.

[f] Qui quid ſuo nomine ex alterius pecunia comparat, & quãtum ea re locupletior factus eſt, & id quo alter pauperior factus eſt reſtituere debet.

[g] Marit⁹ rem emit, res marito traditur, contractus emptionis vxoris nomine concipitur. Cuius eſt res? mariti. Cur ita? quia conſtat ab initio maritum proprium negotium gerere voluiſſe. [h] Rei veritas, ſcriptura potior. [i] Maritus rem ab initio comparat vxoris nomine, cui res quæritur? ne dicas marito: quia vxoris nomine adſumpto contraxit. ne dicas vxori, quia alteri nemo ſtipulari poteſt. Cuinam igitur? ei cui prius poſſeſſio à domino tradita fuerit. [k] In dominij quęſtione, ille potior habetur, cui poſſeſſio tradita eſt à vero domino. [l] nedum ſui iuris conſtituti. *vt hic.* ſed in poteſtate conſtituti, vt liberi, procuratorio munere fungi poſſunt. ſ. *eod. ibi, qui iuri tuo ſubiecti adde l.* 8. *in fi. principij. ff. de procuratoribus.* Puto id innui, vt quod filius procurator patris adquiſierit, filius petere non poſſit. Quod ſi quid conſtitutus à patre procurator adquiſiuit, nedum ipſum, ſed eius ſubſtitutum petere id poſſe. [m] Procurator ſubrogare alium ſuo loco poteſt ad agendum. [n] Eſt .n. emptio contractus bonæ fidei. [o] Quod aliena pecunia comparatur, fit comparantis, non eius cuius fuit pecunia. *facit l.* 1. ſ. *eo. l.* 9. *infr. Paul.* 2: *ſent.* 17. §. 15. Fallit id in pecunia militum *l.* 8. ſ. *de rei vind.* minoris *l.* 3. ſ. *arbit. tut.* vxoris ſeu dotali *v. leg.* 54. *ff. de iure dot.* [p] Res emptæ communi pecunia non ſunt communes *leg.* 4. *ſupr. comm. vtriuſq; iud.* [q] *leg.* 1. *in f. ſupr. de contrah. empt. l.* 2. §. 2. *ſupr. de obligat.* [r] Abſentes emimus, vel per epiſtolam, vel per nuncium. nudum enim miniſterium pręſtat nuncius *leg.* 15. *ff. de conſtitu. pecun.* fungiturque epiſtolæ vice. vt & è contra, Epiſtola mutus eſt nuncius. Inde volunt, nuncium in perſona domini verba concipere: procuratorem in perſona ſua domino nominato. *Bald. ad l.* 6. §. *eod.*

DE REBVS ALIENIS[a] NON ALIENANDIS, & de prohibita rerum alienatione vel hypotheca,

Tit. LI.

1. Imp. *Alexand.* A. Cantiano.

SI præſidi prouinciæ probatum fuerit, Iulianum nullo iure munitum ſeruos tuos ſcientibus[b] vendidiſſe: reſtituere tibi emptores ſeruos iubebit. Quod[c] ſi ignorauerint, & eorum facti ſunt: precium[d] eorum Iulianum tibi ſoluere iubebit.

2. Imp. *Gord.* A. Græciæ.

DIſtrahente marito rem tui iuris, ſi cõſenſum ei non accommodaſti: licet[e] ſigillo[f] tuo venditionis inſtrumentum fraude[g] conquiſita ſignaueris: eiuſmodi tamen commentum emptori vſucapione[h] nõ ſubſecuta, vel longi[i] temporis præſcriptione minimè munito, nullam præſtitiſſe ſecuritatem poteſt.

3. Impp. *Dioclet.* & *Maxim.* AA. Valeriano.

VEnditrici ſuccedenti[k] hæreditario iure perfectam rectè venditionem reſcindere, ac dominium reuocare non licet. Sed & ſi hæc ex perſona ſua vindicet: vel exceptione te doli mali, ſi hanc viam elegeris, tueri: vel euicta re, ſi defenſione monſtrata vti nolueris, quanti tua intereſt, poteris experiri.

Mater pro debito filij non poteſt res filij dare in ſolutum niſi filius ratificet. Bald.

4. Ijdem AA. Affabili.

MAncipia patris, qui fundum à Philippo conduxerat, ſucceſſione tibi quęſita, domino fundi pro debitis[l] in ſolutum mater tua dando, nihil[m] tibi auferre potuit. Ideoq; ſi tu maior vigintiquinq; annis effectus, ab ea negotium geſtum non feciſti ratum[n]: oblato debito, ſi[o] non hæc locator iure pignoris ſibi obligata vendidit, petere poteris.

5. Ijdem AA. Aegro.

SI fundum tuum pater poſt emancipationem te non conſentiente venundedit, neque ei ſucceſſiſti[p], neq; poſſidens longi[q] temporis præſcriptione munitus eſt: tibi agenti eum rector prouinciæ reddi efficiet.

6. Ijdem Augusti, Rufo.

NEmo res ad te pertinentes, non obligatas[r] ſibi, nec ex officio[ſ] vendendi poteſtatem habens, diſtrahendo, quicquam tibi nocere potuit.

Prohibita alienatione ſimpliciter, videtur prohibitus omnis actus per quem alteri quæritur ius rei. Bald.

7. Imp. *Iuſtinian.* A. Ioanni P.P.

SAncimus: ſiue[t] lex[u] alienationem inhibuerit, ſiue teſtator[x] hoc fecerit, ſiue pactio[y] contrahentium hoc admiſerit: non ſolum dominij[a] alienationem, vel mancipiorum manumiſſionem[b] eſſe prohibendam, ſed etiam vſusfructus dationem, vel hypothecam, vel pignoris[c] nexum penitus prohiberi. Similique modo & ſeruitutes[d] minimè imponi, nec emphyteuſeos[e] contractum, niſi in his tantummodo caſibus, in quibus conſtitutionum auctoritas, vel teſtatoris voluntas, vel pactionum tenor, qui alienationem interdixit, aliquid tale fieri permiſerit.

[a] *l. 3. C. de rei vindicat. l. 5. C. de adquir. poſſ. l. 28. ff. de contrah. emp. l. 11. ff. de reg. iur.*

[b] Sciens rem alienã, eam non adquirit.

[c] Scienter emens rem alienam, eam non vſucapit: quin reſtituere eam domino cogitur: ignoranter emens, vſucapit. Conſultũ eſt tamen domino aduerſus venditorem pretij nomine.

[d] Re præſcripta, precium à venditore condicitur: vt quod ſuccedat loco rei *Bald. l. 19. ſup. de negot. l. 3. infi. C. de rei vindic. l. vlti. ff. de negotijs: v. VVurmſer. 1. pract. 31. c. 7.*

[e] aliàs cõſentire videtur inſtrumẽto, qui ei ſigillum ſuum adponit.

[f] *v. l. 126. §. 2. ff. de verbor. obligat.*

[g] *v. exemplũ l. vlt. ſup. plus valere quod agit.*

[h] *v. leg. 3. C. de præſcrip. long. temp.*

[i] *v. l. 19. C. de euictionib.*

[k] Filius factum patris mutare non poteſt. vel hæres non poteſt reuocare factum defuncti, ſi vult eſſe hæres *l. 14. C. de rei vind. l. 7. C. de liberali: l. 17. ff. de euictionib.* Eodem modo. Hæres neceſſe habet ſtare ei inueſtituræ quam pater fecerit *l. 7. Cod. Longobard. de vltim. volunt. 4. Feu. 70.* Quid ſi pater grauauit legitimam filij? Filius non cogitur onus illud ſuſtinere. cùm legitima filijs debeatur voluntate legis, non ſolius parentis. eamq; vt ſibi debitam à patre accipere videtur, nõ titulo penitus lucratiuo. vt ſuperior regula ſit vera in eo qui hæreditatem à defuncto percepit ſibi non debitam.

[l] id eſt, pro mercede debita fundi conducti.

[m] *l. 3. C. de rei vindicat. l. 11. ff. de regul. iur.*

[n] Ratihabitio conciliare poteſt id quod geſtum fuerit inutiliter.

[o] Creditor mancipia iure pignoris ſibi obligata vendere poteſt *l. 1. l. 2. Cod. ſi aduerſ. vendit. pign.*

[p] Defunctus rem ſucceſſuri poteſt alienare. aliàs, filius poteſt patris facto obniti, iure proprio, non hæreditario.

[q] *l. 3. C. de præſcript. longi tempor.*

[r] Res nobis obligatas, ex pacto poſſumus alienare *l. vltim. C. de iure domin.*

[ſ] Ratione officij, quis rem alienam vendere poteſt: veluti tutor, curator *l. 56. §. 4. ff. de furtis:* executor iudicij *l. 50. ff. de euictionib.* procurator ſpecialis *l. 63. ff. de procuratorib.* cenſitor *l. 5. inf. ff. de cenſib.* at non maritus. *Inſtit. quibus alienare.*

[t] lege, teſtatoris iuſſu, aut conuentione partium res inalienabilis effici poteſt.

[u] puta in fauorem eccleſiæ *l. 2. C. eo. Nouell. 7. c. 1. verſ. alienationis:* dotis *Inſtit. quib. alien. non licet.* minoris *l. 1. ff. de reb. cor.*

[x] *l. 7. C. de admini. tut. l. 4. C. de fideicommiſſ. l. 7. C. de teſtamen. manumiſſ. l. 2. C. qui non poſſunt ad libertatem perduci: l. 77. §. 27. ff. de legat. 2. Nouell. 119. c. 11. Nouell. 120. c. 9.* Talis prohibitio ſortiturne effectum in infinitum tempus? non ſortitur, ſed ad quartum tantum gradum prohibiti alienare *Nouell. 159.* prohibitio alienationis fit ratione aut perſonæ rei reſpectu.

[y] *v. C. ſi mancipium ita fuerit alienat. vt manum.* vel contra *adde l. 61. ff. de pact.*

DE COMMVNIVM[f] RERVM alienatione,

Tit. LII.

1. Imp. *Antonin.* A. Apollodoro.

SI nulla vſucapionis prærogatiua, vel diuturni ſilentij præſcriptio emptorem poſſeſſionis, quam à cohæredib.[g] patrui tui diſtractam ſuggeris, pro portione tua munit: in rem actio incolumis perſeuerat, at ſi receptum ius[h] ſecuritatem emptori præſtiterit: arbitrium eſt tibi liberum conueniendi eos, qui pro portione tua ſatis illicitam venditionem celebrauerunt.

2. Idem A. Terentiano.

MVltum intereſt, vtrum cohęredes tui poſſeſſionem communem diſtraxerunt, an vero fiſcus, cum partis dominus eſſet, ſoliditatem iuxta proprium[i] priuilegium vendidit. Etenim ſi à fiſco facta ſit venditio: fidem eius infringi, minimè rationis eſt. Siverò cohæredes[k] ſoliditatem vendiderunt: licet[l] emptor ab his delegatus partem pretij fiſco ſoluerit, alteramq; in cautionem deduxerit: tamen portioni tuæ ea venditio non poteſt obſiſtere.

3. Impp. *Dioclet.* & *Maximian.* Augusti, Euſebio.

FAlſo tibi perſuaſum eſt, communis prędij portionem pro indiuiſo[m], antequam communi diuidundo iudicium dictetur, tantùm ſocio, non etiam extraneo poſſe diſtrahi.

4. Ijdem Augusti, Vlpiano militi.

POrtionem quidem tuam militantis[n] frater tuus alienare non potuit. eius autem partem pretio ſoluto tibi reſtitui poſtulare, nec militari grauitati conuenit.

5. Ijdem Augusti & CC. Olympiano.

SI maior annis vigintiquinque veluti[o] propria neſcienti[p] communia cum fratribus tuis prædia diſtraxiſti: licet nullum inſtrumentum interceſſerit, nec quicquam ſpecialiter conuenerit[q]: alienæ portionis euictione ſecuta, quanti intereſt, emptori ſolues.

REM ALIENAM GERENTIBVS non interdici rerum ſuarum alienatione,

Tit. LIII.

1. Impp. *Seuerus* & *Antoninus* Augusti Publicæ.

[a] Rem non tantùm alienat, qui dominium alienat: ſed etiã qui manumittit, qui dat in vſumfructum, qui dat hypothecæ vel pignori, qui ſeruitutem imponit, qui dat in emphyteuſim.

[b] Manumiſſio, eſt alienatio *l. 9. §. 1. ff. de auth. tutor.*

[c] Nota argumẽtum, Qui non poteſt alienare, idem nec pignori dare poteſt. Et tamẽ qui emere prohibetur, pignori accipere nõ prohibetur *l. 24. ff. de pignorib.*

[d] ſit enim ſeruitutis conſtitutione deterior fundus.

[e] ſed nec in feudum dare *vide Cuiac. 2. Feud. tit. 4.*

[f] de communi *Hal.*

[g] Vendens rem communem, non præiudicat ſocio, quin partem ſuam poſſit vindicare: niſi ſi res ſit vſucapta vel præſcripta: tunc enim poteſt contra ſocium agere ad pretium *Salicet: adde quæ notaui ad l. vlt. pro dote.*

[h] id eſt, vſucapio vel præſcriptio.

[i] Vt à priuato res aliena ſolida vendi non poteſt, ita nec pars eius, id eſt communis. Poteſt tamen fiſcus ſingulari priuilegio rem communem vendere, eo ſcilicet effectu, vt qui ab eo rem communem emerit, ſtatim ſecurus fiat *vide leg. vnic. Cod. de vendit. rer. fiſcal.*

[k] priuati ſcilicet.

[l] Fiſcus rem communem poteſt vendere, priuatus non poteſt. Quid ſi priuatus vendiderit, & pretium fiſco per emptorem ſoluerit, Idémne hîc erit dicendum in fiſco pretium rei communis percipiente: quod ſuperius dictum eſt de fiſco rem communem alienante, eiuſque pretium accipiente? non idem eſt.

[m] Res indiuiſa, nedum ſuis, ſed extraneo vendi poteſt. & merito: Nam quod mihi cum alio commune eſt, quaſi meum eſt *leg. 46. ff. de ritu: leg. 5. §. 1. ff. de legat. 1.*

[n] Socius partem ſocij alienare non poteſt: multò minus & ſocij militis partem alienare poterit. vtque hæc in milites fieri non poſſunt, ita miles ſocij partem alienatam, pretio quantumuis oblato, retrahere non poteſt.

[o] Prædia vt propria atque tua, quæ communia erant, ignoranti vendidiſti. pars emptori euicta eſt, teneris emptori ad intereſſe partis.

[p] aliud ſi ſciens rem communem emit, *vide leg. 27. infr. de euictionibus.*

[q] de euictione. & ita euictionis nomine agitur, licet ea non ſit promiſſa *vide leg. 6. infr. de euictionibus.*

NON

NON eſt interdictum tutoribus vel curatoribus, etſi ex eo titulo iudicati debitores ſunt conſtituti, cum ſua [a] cauſa res ſuas alienare [b]. Potuit ergo [c] curator tuus fundum ſuum cum ſuo onere obligare fiſco noſtro. nam & priuato potuiſſet.

DE PACTIS [d] INTER EMPTOREM & venditorem compoſitis,

Tit. LIIII.

1. Imp. *Antoninus* A. Diotimæ.

SI ea lege prædium vendidiſti, vt, niſi intra certũ tempus precium fuiſſet exolutum, emptrix arras [e] perderet, & dominium ad te pertineret: fides contractus ſeruanda eſt.

2. Imp. *Alexander* A. Chariſio.

SI fundum parentes tui ea lege vendiderunt, ‖vt‖ [f] ſiue ipſi, ſiue hæredes [g] eorum emptori precium quandocumque [h], vel intra certa tempora obtuliſſent, reſtitueretur, teque parato ſatisfacere conditioni dictę, hęres emptoris non paret: vt cõtractus fides ſeruetur, actio pręſcriptis [i] verbis, vel [k] ex vendito [l] tibi dabitur, habita ratione eorum, quæ poſt oblatam ex pacto quantitatem ex eo fundo ad aduerſarium peruenerunt.

3. Idem A. Felici militi.

QVi ea lege prædium vendidit [m], vt, niſi reliquum [n] precium intra certum tempus reſtitutum eſſet, ad ſe reuerteretur: ſi non precariam [o] poſſeſſionẽ tradidit, rei vindicationem non habet, ſed actionem ex vendito.

4. Idem Auguſtus, Iuliano.

COmmiſſoriæ venditionis legem exercere non poteſt, qui [p] poſt præſtitutum precij ſoluendi diẽ, non vendicationem rei eligere, ſed vſurarum precij petitionem ſequi maluit.

5. Imp. *Gordianus* A. Longino.

INitio [q] venditionis ſi pactus es, vt is, cui vendidiſti poſſeſſionem, precij tardius exoluti‖tibi‖ vſuras penſitaret: non immeritò exiſtimas etiam eas tibi, adito pręſide‖prouinciæ,‖ab emptore præſtari debere. Nam ſi initio [r] contractus non es pactus: ſi cœperis experiri deberi ex mora duntaxat [ſ] vſuras: tam ab ipſo debitore, quàm ab eo [t] qui in omnem cauſam empti ſuam fidem adſtrinxit, de iure poſtulabis.

6. Imppp. *Carus. Carinus & Numerianus* Auguſti, Rimulo.

CVm te fundũ tuum certæ [u] rei contemplatione inter vos habita, exiguo precio in alium trãſtuliſſe cõmemores: poterit tibi ea res nõ eſſe fraudi: quando, non [x] impleta promiſſi fide, dominij tui ius in ſuam cauſam reuerti conueniat. Et ideò aditus competens iudex, fundum, cuius mentionem facis, reſtitui tibi cum [y] fructibus ſuis ſine vlla ludificatione, ſua auctoritate perficiet: præcipuè cùm & aduerſa pars receptis [z] nummis ſuis nullam paſſa videri poſſit iniuriam.

[a] ſeu onere *l. 67. ff. de contrah. empt.* [b] & de his ẽt teſtari *l. 17. ȷ. de adminiſt. tut.* [c] Nota argumentũ à venditione permiſſa ad pignoris cõſtitutionẽ. Qui põt alienare, poteſt pignorare *l. 18. in f. ff. de pignoratitia: l. 9. §. 1. ff. de pignori.* Valet ne argumentũ à contrario ſenſu, Non poteſt alienare, ergo nec pignorare? non valet. Conditio ẽphiteuſeos vendi nõ poteſt, domino non denunciante *l. Vlt. C. de iure emphyteu.* pignorari tamẽ poteſt *l. 16. in fi. ff. de pignora. Vide Cuiac. 5. Feud. c. Imperialem.* [d] adde 18. ff. 2. de in diem addictione. quò pertinet lex 7. ȷ. *eod.* & titulum 3. de lege cõmiſſoria, quò pertinet lex 1. lex 3. ȷ. [e] Nota pactum, Vt emptor arras amittat, ſi preciũ intra certum tempus non exſoluerit *l. 8. ff. de lege commiſſor.* [f] Paciſci poſſumus, vt res nobis retrouendantur: ſeu vt eodem pretio nobis tranſcribantur *l. 12. ff. de praſcri.* [g] Pactum retrouenditionis ad hæredes extendi poteſt. [h] Vox indefinita, ſatis oſtendit, pactum de retrouendendo certo tempore non circumſcribi. [i] *d. l. 12. v.* in hunc locum Forcatulum *Dialog. 6. Necyomant.* [k] Nota duas actiones dari ex hoc pacto incontinenti appoſito *l. 6. ȷ. de rerum permut. l. 9. ȷ. de donat.* [l] ad intereſſe. [m] & tradidit ſ. [n] Valet pactum vt res ad venditorem reuertatur, ſi reſiduum precũ non ſoluatur *Bald.* [o] Fundum tibi vendidi, & tradidi ea lege, vt eũ precariò à me poſſideres quoad certa die ſoluiſſes reſiduum pretij. Reſiduum non eſt ſolutum, rem poſſũ vindicare, quia precariò à me poſſediſti *l. 15. §. 2. ff. de precar.* Si precarij clauſula non fuit adiecta, mihi competit actio ex vendito *ȷ. eo. V. Cuiac. 16. obſ. 29.* [p] Qui rei preciũ, & precij vſuras maluit ſequi, pacto legis cõmiſſoriæ vti nõ põt *l. 6. in fi. l. 7. ff. de leg. cõmiſſ. l. 38. verſ. dicebã ff. de minorib.* [q] *V. l. 13. ȿ. de pact.* [r] Vſuræ in continẽti cõtractus alicuius nõ fœnebris *l. 1. ȿ. de vſur.* promiſſæ, debentur ex natura eiuſdẽ cõtractus *l. 13. ȿ. de pact. l. 26. §. 1. ff. depoſiti.* Poſt cõtractũ promiſſæ, nõ ex pacto, ſed officio iudicis debentur. [ſ] cùm nec fructus perceperit *l. 16. in f. ff. de vſur.* [t] id eſt, quàm à fideiuſſore *l. 24. §. 1. ff. de vſur. l. 18. ȿ. mandati.* [u] Si nõ ſeruatur ſubſtantiale pactum, reſcinditur cõtractus. Subſtantiale eſt, quod cauſam dedit contractui *Bald.* [x] *V. Roland. à Valle 1. conſil. 59. nu. 7.* [y] *l. 8. in fi. pr. ff. de periculo.* [z] Emptor receptis nummis ſuis, nullam patitur iniuriam à venditore.

Dilatio quæ vim contractus perimit, non poteſt concedi per reſcriptum in forma communi impetratũ. Bal.

7. Impp. *Diocletianus & Maximianus* Auguſti, Muſæo.

SI à te comparauit is, cuius meminiſti: & conuenit, vt, ſi [a] intra certũ tempus ſoluta fuerit data quantitas, ſit res inempta: remitti [b] hanc conuentionem reſcripto noſtro non iure petis. Sed ſi ſe ſubtrahat [c], vt iure dominij eandem rem retineat denunciationis [d] & obſignationis depoſitioniſque remedio contra fraudem potes iuri tuo conſulere.

8. Iidem Auguſti & CC. Auxanoni.

TEmpore contractus inter emptorem & venditorem habitam conuentionem, integram ſeruari, ſi ab ea poſteriore [e] pacto non recedatur, certum eſt.

9. Imp. *Iuſtinianus* A. Ioanni P. P.

SI quis ita paciſcatur in [f] venditionis vel alienationis contractu, vt [g] nouo domino nullo modo liceat in loco vendito, vel alio modo ſibi conceſſo, monumentum extruere, vel alio modo humano iuri eum eximere: ſancimus, licèt hoc apud veteres [h] dubitabatur † tale pactum ex noſtra lege eſſe fouendum, & immutilatum permanere. Forſitan enim multum eius intererat, ne ei vicinus [i], non ſolum quem nollet, aggregaretur, ſed‖etiam‖ pro quo ſpecialiter interdictum eſt. Cum etenim venditor, vel alter alienator non alia lege ius ſuum transferre paſſus eſt, niſi tali fretus conuentione: quomodo ferendum eſt, aliquam captionem ex varia pati cum interpretatione?

SI SERVVS EXPORTANDUS [k] veneat,

Tit. LV.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* Auguſti Petroniæ.

LEge venditionis exportata mancipia ſub denunciatione [l] manus inijciendæ, libertatem ab emptore [m], vel qui ſucceſſit in locum eius, antequàm fides rumpatur, accipere poſſunt. Quę tamen à fiſco [n] poſt manumiſſionem vindicantur, & in perpetuã ſeruitutem eadem lege veniunt. cùm in his ciuitatib. conuerſantur, quas contrahentes exceperũt. Ante manumiſſionem vero inijciendæ manus facultas non denegatur, atque ideò non petuntur in publicum.

Pœna conuentionali debet quis eſſe contentus, nam legalis applicatur fiſco. Bald.

2. Iidem Auguſti Nedieno.

SI, vt [o] manus iniectionẽ haberes, cauiſti tibi: iure tuo vti potes. Quòd ſi hoc omiſiſti, & pœnam ſtipulatus es: homo quidem fiſco commiſſus eſt, tu verò nactus es ex ſtipulato actionem. In omnibus tamẽ quæritur, an [p] domini voluntate in locum prohibitum venerit.

3. Imp. *Alexander* A. Nonio.

ANcilla: quæ exportãda venijt, nec exportata eſt, ſed ab emptore in eadem ciuitate morante empta & manumiſſa eſt: aduerſus [q] legem venditionis libera fieri non potuit: & ideò aditus à te procurator meus partibus ſuis fungetur.

4. Idem A. Papiæ.

MOueor, quòd te à [r] ſeruis tuis dominum eorum veniſſe affirmas ſub ea lege, ne in patria moreris, ab eo, cui te emptor prior vẽdiderat, malum.

[a] Poteſt res ita vendi, vt refuſo precio intra certũ tẽpus res venditori reſtituatur *l. 2. ȿ. cod. l. 1. ȷ. quando decreto opus nõ eſt.* Huiuſmodi pactũ Galli vocant, *Pact de remere: ou. Faculte de reachapt.* [b] i. prorogari. Pactum redimendi, (de quo *l. 2. ȿ. eo.*) intra certum tempus venditori cõpetit: neq; principis reſcripto prorogari poteſt. [c] emptor ſ. [d] Vẽditor cui pactum redimendi intra certũ tẽpus cõpetit, emptori fugienti denunciando ius redimendi, obſignando & deponendo precium, rem recuperat *l. 2. inf. ȷ. de iure emphyt.* [e] Pactum pacto cõtrario tollitur *V. l. 3. ȿ. de reſcind.* [f] Hic ratio dubitandi ſumitur ex lege 48. *ff. de pactis.* [g] Nota genus pacti. [h] Pomponiũ intelligit, authorem legis 61. ff. *de pact.* † Ea dubitatio hic ſublata, & abrogatur *l. penul. ff. de pactis.* [i] v. quę de vicino dixi *ad Nouel. 63. c. 1.* [k] dixi ad titulum *de ſeruis exportandis* 18. ff 7. Solẽt plerumque domini ita vendere mancipia, vel quòd ipſi vẽditores eadẽ lege ſeruos emerint *l. 7. ff. eod.* vel ſeruorum odio, quorũ conſpectum ferre non poſſunt. Exportandus venit, qui ita venit, vt ex loco venditionis amoueatur. Ea lege vendere Græcis eſt ἐπ' ἐξαγωγῇ *Demoſth. in Timocratem: Aelianus in epiſt. Dion. 54.* i. ἔξω τῆς πόλεως *Vlpian.* Sic, pœnæ cauſa ſerui ex vrbe in villam ablegantur à dominis *l. 35. §. 3. ff. de hared. inſtit. adde 4. §. 9 ff. de manumiſſ.* [l] nota pactũ de quo *in l. 2. in pr. ȷ. eo.* [m] Emptor ſeruũ exportandũ manumittere põt: Manumiſſus ſeru⁹, ſi in locũ emptionis reducitur, libertatẽ amittit & fiſco cedit. [n] Omne delictũ fiſcũ habet vltorẽ. *Bal.* [o] Paciſci poſſumus, vt ni pareatur legi cõtract⁹, rei à nobis venditę manũ inijcere liceat *l. 1. in pr. & inf. ȿ. eo. l. 9. ff. eod. l. 1. ȷ. tit. prox. l. 20. §. 2. ff. de manumiſſ. l. 7. ff. qui ſine manumiſſ. l. 10. §. 1. ff. de in ius vocand.* [p] *l. 1. ff. eo. l. 16. §. 4. ff. de publicanis.* [q] Contra pactum ancilla non poteſt manumitti. [r] Nota caſum ſingularem de domino à ſeruis ſuis vendito.

numiſſum eſſe dicis. Quare competens iudex aduerſus eum, quem præſentem eſſe dicis, cognitionem ſuam præbebit. & ſi veritas accuſationis aderit, execrabile[a] delictum in exemplum capitali pœna vindicabit. Sed quoadusque[b] probaueris quæ intendis, ſtatus tuus eſſe ‖is‖ videtur, qui in te poſt manumiſſionem deprehenditur.

5. Idem A. Seraphiano.

QVI exportandus à domino de ciuitate ſua venit, nec[c] in vrbe Roma morari debet. qui autem de prouincia certa, nec[d] in Italia. Si itaque contra legem cõſtitutam factum probare potes: vtere iure quod propterea tibi competit.

SI MANCIPIVM ITA VENIERIT, ne[e] proſtituatur,

Tit. LVI.

Vendita ne proſtituatur, ſi contra fit, redit ad venditorem: niſi conſenſerit eam proſtitui. Bald.

1. Imp. *Alexander* A. Socrati.

PRæfectus vrbi[f] amicus noſter, eam quæ ita venijt, vt, ſi proſtituta fuiſſet, abducendi[g] poteſtas eſſet ei, cui ſecundùm conſtitutionem diui Hadriani id competit, abducendi impertiet facultatem. Quòd ſi[h] cum patientiã[i] accommodaſſe contra legem quam ipſe dixerat, vt in turpi quæſtu mulier haberetur, animaduerterit: libertate competente ſecundùm interpretationem eiuſdem principis, perduci eam ad prætorem, cuius de liberali cauſa iuriſdictio eſt, vt ‖ibi‖ lis ordinetur, iubebit. Nec enim tenor legis, quam ſemel comprehendit, intermittitur, quòd dominium per[k] plures emptorum[l] perſonas ad primum, qui proſtituit, ſine lege ſimili peruenit.

2. Idem Auguſtus, Seuero præfecto prætorio.

MVlierem, quam ita veniſſe allegas, ne proſtitueretur, aut ſi proſtituta fuerit, libera eſſet, per officiũ[m] militare exhiberi apud tribunal oportet: vt, ſi cõtrouerſia referatur ‖de‖ pacto, (quod tamen ſi verum eſt, libertas mulieri exiſtente conditione competit) agatur cauſa apud eum, cuius de ea re notio eſt. Hæc autem lex &[n] niſi tabulis venditionis inſerta ſit, quamuis[o] epiſtola vel[p] ſine ſcriptis facta oſtenditur, valet.

3. Idem Auguſtus, Aurelio.

EAM, quæ ita venit, ne corpore quæſtum faceret, nec[q] in caupona ſub ſpecie miniſtrãdi proſtitui, ne fraus legi dictæ fiat, oportet.

SI MANCIPIVM ITA FVERIT alienatum, vt[r] manumittatur, vel contra[ſ],

Tit. LVII.

1. Imp. *Alexander* A. Patricenſi.

SI Patroclus poſteà quàm te Hermiæ donatiõis[t] cauſa dedit lege dicta, vt, ſi quindecim annis continuis ſeruijſſes, ad libertatem perducereris, ita vt ciuis Romanus eſſes tẽpore peracto, ſi modò Patroclus non[u] contrariæ voluntatis fuerat, aut ‖etiam‖ ſi iam deceſſerat: ad libertatem perueniſti: quoniam placuit non ſolùm ad venditos, ſed[x] etiam ad donatos eam legem, vt manumitterentur, pertinere. Nec[y] te potuit, ſemel tranſlato dominio in Hermiam poſtea alij Patroclus vendere: & ideò non de præſtanda tibi libertate, quam ex conſtitutione iam fueras adeptus, litigare debuiſti: ſed libertatem, quam obtinueras, defendere.

2. Idem A. Eutychiano liberto.

[a] Serui qui dominũ vendiderunt capite plecti iubentur 7. *Eclog. 6. ex lib. 19. tit. 7. (etiã* XVII.) *c.* 14.
[b] Nemo pręſumitur à ſuis venditus, niſi venditionem probauerit: nõ præſumitur delictũ, niſi probetur *l. 51. ff. pro ſocio.*
[c] *l. 5. ff. eod.*
[d] Quæ ratio vrbis Romæ ad cæteras: eã Italiæ ad reliquas prouincias. Interdicta ciuitate, interdicitur Roma: Interdicta certa prouincia, interdicta quoque Italia cenſetur.
[e] *l. 1. §. 8. ff. de off. præf. vrb. l. 10. §. 1. ff. de in ius vocando: l. 7. ff. de iure patronatus: l. 6. in fin. ff. qui ſine manumiſſ.*
[f] *d. § 8.*
[g] *l. 2. ſ. titul. prox.*
[h] Nemo poteſt remittere pactum, vbi remiſſio continet delictum: *l. 10. §. 1. ff. de in ius vocando.*
[i] Delinquitur plerumque ſola patientia, vt is teneatur qui potuit ancillam proſtitutioni eximere, nec eximit *l. 7. qui ſine manumiſſ.*
[k] Per quaſcũque manus res ambulat, ſuam tamen conditionẽ ſeruat.
[l] *l. 7. ff. de iure patronat.*
[m] Iudicis officium eſt, inquirere in delicta, etiamſi nullus ſit accuſator. [n] i. etiamſi non tabulis &c. vnde colligunt, hanc pactionem valere interpoſitam ex interuallo. [o] quamuis ſine epiſtola *Accurſ.* [p] quamuis epiſtola non ſine ſcriptis, ita videtur legendum ex interpretatione Azonis. [q] *l. 4. §. 2. ff. de his qui notantur.* Quod vna via prohibetur, altera non debet admitti. [r] *l. 3. ff. de ſeruis exportand. adde 19. Eclog. 17. adde Cuiac. 1. obſ. 29.* [ſ] *l. 5. j. eo.* [t] *Cuiac. d. loco l. 8. ff. qui ſine manumiſ.* [u] *v. l. 6. in fi. j. eo. & d. l. 8.* [x] *v. Cuiac. d. loco.* Et ita cõſtitutio diſponens fauore libertatis in vẽditione, trahitur ex interpretatione ad donationẽ, [y] *l. 56. ff. de contrah. empt.*

SI ea lege Creſtes ſeruum ſuũ ſed naturalem[a] filium venum dedit, vt emptor eum manumitteret: quamuis[b] non eſt manumiſſus, ex conſtitutione[c] diuorũ Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum, liber eſt.

Inutiliter factum non impedit diſpoſitionem legalem. Bald.

3. Idem A. Fulginio.

SI Iuſta Saturnino puellam nomine Firmam agentem tunc annos ſeptem, hac lege vendiderit, vt, cum haberet annos vigintiquinque, libera eſſet: quamuis factũ ab emptore præſtandæ libertatis pacto non ſit inſertum, ſed vt libera eſſet, expreſſum: tamen conſtitutioni[d] diuorum Marci & Commodi in ſemeſtribus ‖ſcriptæ‖ locus eſt: ideóque impleto viceſimoquinto anno Firma libera facta eſt: nec obeſt ei, quòd viceſimoſeptimo anno manumiſſa eſt, quę iam ex conſtitutione libera erat. Et is, quem poſt[e] viceſimumquintum annum ex te conceptũ enixa eſt, ingenuus eſt.

4. Imp. *Gordianus* A. Iocundæ.

SI is, qui precium pro[f] te acceperat, vt ſtatuto tempore ‖te‖ libertate donaret, moram repromiſſæ libertati præſtitit: ex[g] ‖eo‖ tempore ‖te‖ liberã eſſe effectam manifeſtum eſt, ex quo, cùm[h] poſſet dari libertas, nõ eſt præſtita: & ideò ex te natos, ingenuos videri procreatos, non incertæ opinionis eſt.

5. Idem A. Martino.

EA quidem mancipia, quorum venditio eam legem accepit, ne[i] ad libertatem perducantur, etiam ſi manumittantur: nanciſci libertatem non poſſunt. Neque enim conditio, quæ perſonæ eius cohæſit, immutari[k] facto eius, qui ea lege comparauit, poteſt. Nec tamẽ pœnæ exactio, ſi qua addita eſt conditioni non ſeruatę, iuſtã exigendi tribuit cauſam. Qua igitur ratione te poterit reuocare ad officium procuratoris[l] qui eam legem venditioni dedit, perſpici non poteſt, cùm nec[m] in priuatorum contractibus fiſcus ſe interponere debeat: & literę ad te miſſæ, perſonæ factum (ſi non ipſe manumiſeris) non contineant.

6. Impp. *Dioclet. & Maximian* AA. & CC. Rufinæ.

SI puellam ea lege vendidiſti, vt manumitteretur, &, ſi manumiſſa non eſſet, centum[n] aurei præſtarentur: non ſeruata fide, nihilo minus eam raptam ex[o] veſtigio ſeruitutis ad libertatem, quæ præſtari potuit, conſtitit, nec pecunia quaſi rupta fide ſuſcepta, rectè petetur: cùm (non[p] mutata venditoris voluntate) conditionis poteſtatem[q], poſt manumittentis factum[r] repræſentari, optima ratione placuit.

DE AEDILITIIS[ſ], actionibus,

Tit. LVIII.

1. Imp. *Antoninus* A. Decenſio.

SI non ſimpliciter, ſed conſilio fraudis ſeruum ſibi neſcienti fugitiuum[t], vel alio modo vitioſum, quis vendidit, iſque ‖idem‖ fugitiuus abeſt: non ſolùm in precium ſerui venditorem conuenire, ſed etiam damnum[u], quod per eum tibi accidit, competens iudex (vt iam pridem placuit) præſtari iubebit.

2. Imp. *Gordianus* A. Penthilio.

CVm[x] proponas ſeruum, quem pridem comparaſti, poſt anni tempus fugiſſe: qua ratione eo nomine cũ venditore eiuſdem congredi quæras, non poſſum animaduertere. Etenim redhibitoriã actionem ſex[y] menſium temporibus, vel quanto minoris anno cõcludi, manifeſti iuris eſt.

3. Impp. *Dioclet. & Maximian.* Auguſti, Mutiano.

SI[z] apud priorem dominum fugiſſe mancipium

[a] v. que ſcripſi ad Nouel. 78. *c. 4. ad l. 5. ff. de præſcri.*
[b] Quod non fit per hominem, lex interdum pro facto habet *l. vlt. j. eodẽ. l. 10. ff. de in ius vocando. l. 3. §. 2. ff. de legitim. tutorib. l. 84. §. 1. ff. de hæredib. inſt. l. 8. in f. ff. de iure patronatus. l. 3. ff. qui ſine manum.*
[c] cuius meminit *l. 2. j. l. 7. §. 8. ff. de donat. int. vir. l. 3. ff. qui ſine manumiſſ.*
[d] *de qua vide l. 2. ſ.*
[e] Quod ex ea quæ poſt annum viceſimumquintũ manumitti debet, naſcitur, ingenuũ eſt. adde quędam ex Cuiacio 10. *obſ. 21. in fin.*
[f] *v. l. 38. ff. de liberali v. Cuiac. d. loco.*
[g] Qui poſt tẽpus libertatis matris neceſſario conferẽdæ naſcitur, liber eſt.
[h] id, quando cõmittatur *vide l. vlt. ff. qui ſine manumiſſ.*
[i] *l. 7. j. de teſtamenta. manumiſſ. l. 44. §. 7. ff. de legat. 1. l. 9. §. 2.* ff. *qui & à quib. manu.*
[k] Emptor, legem rei venditæ impoſitam mutare non poteſt.
[l] fiſci ſ.
[m] Procurator fiſci cognoſcit de cauſis inter fiſcum & priuatum.
[n] *l. 10. §. 2. ff. de manumiſſionib.*
[o] e veſtigio.
[p] *l. 3.* ff. *de ſeruis exportandis.*
[q] poteſtate manumittentis &c. *Cuiac. 16. obſ. 24.* [r] Lex interdum repræſentat quod ab actore fieri debet *dixi ad l. 2. ſ. eod. adde quæ dixi ad Nouell. 1. c. 1.* [ſ] *3. C. Theo. 4. dixi ad 21.* ff. *1. adde Cuiac. 9. obſ. vbi de ædilitijs actionib.* [t] *l. 13. §. 1* ff. *de actionib. empti. l. 16. §. 2.* ff. *de euict.* [u] *l. 23. §. 1.* ff. *de ædilitio.* [x] *d. l. 54.* ff. *eo.* [y] *l. 19. in f. l. 55.* ff. *eo.* [z] *l. 54.* ff. *eo.* Magna in ſeruo præſumptio eſt integritatis, ſi apud priorem dominum non fugit,

non

non doceatur: fuga poſt [a] venditionem ‖ interueniens, ‖ ad damnum emptoris pertinet. Sin autem venditor non vitioſum [b] etiam in poſterum fieri ſeruum temere [c] promiſerit: quamuis hoc impoſſibile [d] eſſe videatur, tamen ſecundùm fidem antecedentis [e] vel in continenti ſecuti pacti experiri poſſe non ambigitur. Poſteriores [f] enim caſus non venditoris, ſed emptoris periculum expectant. Verùm cùm ſeruum, quem comparaueras, ad eum [g], qui diſtraxerat, rediiſſe contendis, competens iudex perſpectis omnibus, pro repertæ rei qualitate proferre curabit ſententiam.

4. Iidem Augusti, Falſo.

SI prædium quis ſub ea lege comparauit, vt [h], ſi diſplicuerit, inemptum ſit: id, vtpote ſub conditione venditum, reſolui, & redhibitoriam actionem aduerſus venditorem competere, palàm eſt. Idem obſeruatur, & ſi peſtibilis [i] fundus, i. peſtibiles [k] herbas [l] vel letiferas habens, ignorante emptore diſtractus ſit. nam & in hoc ‖ etiam ‖ caſu per eandem actionem eum quoque redhibēdum eſſe ‖ conſtat. ‖

In redhibitoria actione debet probare emptor ſeruum fugitiuum eſſe Salyc.

5. Imppp. *Gratianus, Valentinianus & Theodoſius*, Augusti, Nebridio P. V.

HAbito [m] ſemel bonæ fidei contractu, mancipióque ſuſcepto, & pretio ſoluto, ita demū repetendi pretij poteſtas eſt ei, qui mancipium comparauit, largienda, ſi [n] illud, quod dixerit fugitiuum, poterit exhibere. Hoc enim non ſolum in Barbaris, ſed etiam ‖ in ‖ prouincialibus ſeruis iure præſcriptum eſt. Dat. 3. Calen. Iul. CP. Honorio A. IX. [o]. & Euodio V. C. Coſſ.

DE [p] MONOPOLIIS [q] ET conuentu [r] negotiatorum, illicito, vel [s] artificio [t] ergolaborum [u] necnon balneatorū prohibitis, & pactionibus illicitis,

Tit. LIX.

1. Imp. *Zeno* A. Conſtantino præfecto prætorio.

IVBEMVS, ne quis cuiuſcumque veſtis vel piſcis, vel pectinum [x] forte, aut echini [y], vel cuiuſlibet alterius ad victum vel ad quemcumque vſum pertinentis ſpeciei, vel cuiuſlibet materiæ, pro ſua authoritate, vel ſacro iam elicito aut in poſterū eliciendo reſcripto [z], aut pragmatica ſanctione, vel ſacra noſtræ pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere: neve quis illicitis habitis conuentionibus [a] coniuret, aut paciſcatur, vt ſpecies diuerſorum corporum negotiationis, non minoris quàm inter ſe ſtatuerint, venundentur. Aedificiorū quoque artifices, vel ergolabi, aliorúmq; diuerſorum operum [b] profeſſores, & balneatores penitus arceantur pacta inter ſe componere, vt ne [a] quis, quod alteri commiſſum ſit, opus impleat, aut iniunctam alteri ſollicitudinē alter intercipiat: data licentia vnicuique ab altero inchoatum & derelictum opus, per alterum ſine aliquo timore diſpendij implere, omniáque huiuſmodi facinora denuntiandi ſine vlla formidine, & ſine iudiciarijs ſumptibus. Si quis autem monopolium auſus fuerit exercere, bonis [b] proprijs exſpoliatus, perpetuitate damnetur exilij. Cæterarum præterea profeſſionum [c] primates, ſi in poſterum aut ſuper taxandis rerum pretijs, aut ſuper quibuſlibet illicitis placitis, auſi fuerint conuenientes huiuſmodi ſeſe pactis conſtringere: quadraginta librarum auri ſolutione percelli decernimus: officio tuæ ſedis quinquaginta librarum auri condemnatione multando, ſi in prohibitis monopolijs, & interdictis corporum actionibus commiſſas fortè (ſi hoc euenerit) ſaluberrimę noſtrę diſpoſitionis condemnationes, venalitate interdum, aut diſſimulatione, vel quolibet vitio minus fuerit executū.

DE NVNDINIS [d], ET [e] mercationibus,

Tit. LX.

1. Impp. *Valens & Valent.* AA. ad Probum præf. præt.

QVI exercendorum mercatuum aut nundinarum licentiam vel veterum [f] indulto, vel noſtra authoritate meruerunt: ita beneficio reſcripti potiantur, vt nullum in mercatib. atq; nundinis ex negotiatorum mercibus conueniant, vel in venalitijs [g] aut locorum temporali quæſtu & commodo priuata exactione ſectentur, vel ſub prętextu priuati [h] debiti aliquam ibidem [i] concurrentibus moleſtiam [k] poſſint inferre.

DE VECTIGALIBVS [l] & commiſſis [m],

Tit. LXI.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* Augusti, Victorino.

SI iure manumiſſus es ante [n] quæſtionem cōmiſſi motam: ſtatum tuum vectigalis nomine conuelli non eſt æquum.

2. Iidem Augusti, Linuo.

NEque commiſſum, quod ante quinquennium [o] factum dicitur, ſi lite res anticipata [p] non eſt, vindicari poteſt: neque pro re, quæ in commiſſi cauſam cecidit, ſi ipſa non exiſtat, nec dolo ſupprimatur, pretium peti poteſt [q].

3. Iidem Augusti Ingenuo militi.

OMnibus militibus [r] noſtris proſpeximus, ne ob omiſſas profeſſiones pœna cōmiſſi tenerentur. Proinde depoſito hoc metu, ſi qua portoria debere te apparuerit, exolue.

4. Imp. *Conſtant.* Auguſtus ad Rufum.

PEnes [s] illum vectigalia manere oportet, qui ſuperior [t] in licitatione extiterit: ita vt non minus quàm trienij [u] fine locatio concludatur, nec vllo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus práſtitutum. Quo peracto tempore, licitationum iura conductionūq;

[a] Fuga poſt vēditionem interueniens ad emptorē pertinet, niſi venditor nūquam fugitiuum fore ſeruum repromiſit.
[b] Seruus fugitiuus, vitioſus.
[c] Quod quis temerè promittit, ſuę temeritati imputat.
[d] Qui promittit ſeruū fugitiuum fore, rem penè impoſſibilē ꝓmittere intelligitur. ꝓmittit enim factum alienum. hinc ratio dubitādi ſumitur in hac lege *ex* §. 3. *Inſtit. de inutilib. ſtipul.* Ratio decidēdi in eo eſſe pōt, Dominum ſ. factū ſerui promittentē obligari: æquè ac ſi ꝓpriū factū promiſerit.
[e] Pacta contractum antecedere & ſubſequi poſſūt V. *l. 27. ff. de pactis.*
[f] V. *l. 1. & l. Vlt. C. de periculo & commodo.*
[g] i. ad venditorem. Si ſeruus venditus ad venditorē reuertitur, reſtituendus eſt. [h] *l. 31. §. 22. ff. eod, l. 3. ff. de contrah. empt.* [i] Cuiacius legit, 16. *obſ.* 24. peſtilis fundus. Peſtilis, i. peſtibulas vel herbas lethiferas habens. Peſtibulę, natricū, ſerpentúmq; peſtes, vt loquitur Columella: cō ficto nomine, Ex peſte, vt nauſtibuli ex naui, auctore Feſto. odore ſolo fit peſtilis locus. V. *quæ notaui ad l. 2. §. 29. ff. ne quid in loco publico.* & ita Columella 8. Serpentis odorem peſtilentem eſſe. [k] peſtibulas *Cuiac. dicto loco Vt C. eod.* [l] *l. 19. §. 1. ff. locati.* [m] *l. Vn. C. Theo: eod.* [n] Redhibitoria agēs emptor, fugitiuum exhibere & reſtituere debet. [o] hunc numerū expūge, vt ſit annus 386. [p] ſenſus Eclogæ is eſt, De nauigatoribus qui annonæ inſidiantur, dum emunt & ſupprimunt merces, aut falſis ponderib. vtuntur: & quod non liceat inter ſe paciſci de ſpeciebus, ne minoris vēdant quā inter ſe ſtatuerunt. & ne ſint monopolia 19. *Eclog.* 18. [q] vtitur verbo Græco, deficiente Latino. Ita Suetonius ſcribit, Tyberiū in ſenatu abſtinuiſſe ſermone Græco: adeo vt monopolium nominaturus, priùs veniam poſtularet, quòd ſibi verbo peregrino vtendum eſſet. Cæterùm monopolium, eſt ius vendendæ certæ mercis, quod vnus certive homines ſibi vindicant permiſſu principis ſub onere vectigalis. [r] Pars ſecunda tituli. [ſ] Pars tertia tituli. [t] vel artificum ergolaborúmq; *Cuiac. hic* artificū ergo laborū *Hal.* [u] qui opus conducunt faciendū. [x] ἢ κτενῶν *Eclog. d. loco.* Pectinum, quibus vniuntur vel deducuntur capilli *Cuiac. hic.* Alij Pectinis vocabulo piſcis genus intelligunt, de quo Horatius, Pectinibus patulis iactat ſe molle Tarentū: quod mihi fit veriſimilius [y] ἢ ἐχίνου *Eclog. d. loco.* Cuiacius hìc videtur legiſſe *herinacei.* quorū cute veſtes poliri notat, & in ijs fraudē & monopoliū magnū lucrum inueniſſe Plinius ſcribit *lib. 8. c. 37.* Puto hic agi de echino piſce. [z] Ius monopolij priuatus à principe impetrare non poteſt. [a] Pars ſecunda tituli. [b] ἐργοδιδάσκαλοι, *Eclog. d. loco.*

[a] *l. 12. §. 8. C. de ædificijs priuatis.*
[b] Pœna monopolium exercentis.
[c] Profeſſionū primates, *Les maiſtres iurez.*
[d] dixi *ad l. 50. ff. 11.*
[e] Nundinæ, celebriores mercat⁹. Mercationes, ſeu mercat⁹, paruæ nundinæ, *Aſſemblees.*
[f] Nundinæ πανηγύρεις, ſtatis temporibus fiūt eis locis, in quibus eas habēdi ius datum eſt, longa cōſuetudine, aut beneficio principis, vel ſenatus, vel conſulū: vel, vt eſt in Nouella Valentiniani & Martiani *de ſiliquarum actionibus*, decreto ordinum, honoratorū, & ciuiū præſente moderatore prouinciæ. Et hinc notari poteſt, quibus poteſtas cōpetat concedendi ius nundinarum quibus adde *l. 1. ff. eod.*
[g] venalibus. ſenſus eſt, Ne quid exigatur ex mercibus aut venalibus ſeruis, & ex quæſtu temporali locorū in quibus exponūtur merces.
[h] Nundinæ publicam habent ſecuritatem V. *Molin. de Vſuris: quæſt. 3. nu. 97.* vt qui earum cauſa conueniūt, non interpellantur priuati debiti cauſa *l. 3 in f. ff. de ferijs.* publici tamē delicti cauſa poſſunt interpellari *dicta lege* 3: vt & banniti *arg. l. 4. ff. de pœnis*: etiam iniuſtè *Bald. hic.* ſed & rei criminum *Nouell. 17. cap. 7 adde l. 2. Verſ. Et verò in f. C. de exhibend.* [i] & intra dies nundinarum, quos plures fuiſſe indicat *lex* 138. *ff. de Verb. oblig.* [k] Ceſſat itaque ius repręſaliarum ſeu clarigationis nundinarum tempore *Baldus hic.* [l] 11. *Cod. Theodoſ.* 11: 56. *Eclog.* 4. *&c.* κλεπτοτελωνήματος 2. *Harmenop.* 3. *cap.* περὶ λειτουργιῶν τελῶν καὶ κομμερκίων, dixi ad 39. *ff.* 4. Vectigal quid ſit *Vide l. 6. C. eod.* [m] Commiſſum, caſus mercium improfeſſarū apud publicanum. Pœna omiſſæ profeſſionis, publicatio mercium, aut venalium improfeſſorum. [n] Seruus improfeſſus manumitti poteſt ante quęſtione cōmiſſi motam. [o] Pœna cōmiſſi præſcriptione quinquennij tollitur. [p] i. conteſtata. [q] ēt intra quinquenniū, *Vide Cuiac. C. 24. de præſcriptionib.* [r] Militib. remittitur pœna cōmiſſi: non tamen ipſum portoriū *lege 7. in f. C. eo.* [ſ] 4. *C. Theo.* 11. *lege Vnica.* [t] *l. 9. ff. eo.* [u] Locantur vectigalia in triennium. olim in quinquennium, vt ſcribit Varro 4. *de lingua.*

recreari [a] oportet, ac ſimili modo alijs collocari. Dat. 10. Cal. Iul. Criſpo Cæſ. 2. Conſtantino Conſſ. 321.

5. Idem A. Menandro.

VNiuerſi prouinciales pro his rebus, quas [b] ad vſum [c] proprium vel ad fiſcum inferunt, vel exercendi iuris gratia reuehunt, nullum vectigal à ſtationarijs exigantur. ea verò, quæ extra prædictas cauſas, vel negociationis gratia portantur, ſolitæ ‖ præſtationi vel ‖ penſitationi ſubiugamus: capitali [d] pœna propoſita ſtationarijs [e], & ‖ vrbanis ‖ militibus, & cæteris perſonis, quorum auaritia id tentari firmatur.

6. Impp. *Valens, & Valent.* AA, ad Florentinum comitem ſacrarum largitionum.

OMnium rerũ ac perſonarũ, quæ priuatam degunt vitam, in publicis functionibus æqua debet eſſe inſpectio. Hoc ideò dicimus, quia nonnulli priuatorum elicitas [f] ſuffragio proferunt ſanctiones, quibus vectigalia vel cætera huiuſmodi, quæ inferri fiſco moris eſt, ſibi adſerant eſſe conceſſa. Si quis ergo priuatorum huiuſmodi reſcriptione nitatur, caſſa eadem ſit. Vectigalium enim non parua functio eſt, quæ debet ab omnibus, qui negociationis ſeu transferendarum [g] merciũ habent curam, æqua ratione dependi: ‖ exceptis nauicularijs, cùm ſibi gerere rem probabuntur. ‖

Nomine vectigalis ſoluitur octaua, à qua nullus eſt immunis. Salyc.

7. Iidem Auguſti, & *Gratianus* A. ad Archelaum comitem Orientis.

EX præſtatione vectigalium nullius omnino nomine quicquam minuatur, quin octauas [h] more ſolito cõſtitutas omne hominum genus, quod commercijs voluerit intereſſe, dependat: nulla ſuper hoc militarium [i] perſonarum exceptione facienda.

8. Imppp. *Grat. Valent. & Theod.* Auguſti, Palladio comiti ſacra largi.

ALegatis gentium [k] deuotarum, ex his tantùm ſpeciebus, quas de locis [l] proprijs, vnde conueniunt, huc deportant, octauarij [m] vectigal accipiant: quas verò ex Romano ſolo, quæ ſunt tamen lege conceſſæ, ad propria deferunt, has habeant à præſtatione immunes ac liberas.

9. Iidem AAA. eidem comiti ſacrarum largitionum.

VSurpationem totius licentiæ ſummouemus circa vectigal Arabarchiæ [n] per Aegyptum atque Auguſtaneam [o] conſtitutum, nihilque ſuper traductione animaliũ (quæ ſine prohibitione [p] ſolita minimè permittenda eſt) temerariè per licentiam vindicari concedimus.

[a] retractari, renouari.
[b] Nota, quarũ rerum nomine vectigal nõ debeatur.
[c] Imò eas profiteri oportet *l. 16. §. 3. § 9. ff. eo.* addo *l. 203. ff. de verb. ſignif.* Solue, aliud eſt profiteri, aliud vectigal ſoluere. Cogimur etiã ꝓfiteri ea quæ vectigal non pendũt, aliâs (vt eſt in veteri inſcriptiõe) Quod vſurariũ inuehitur, anſa rium non debet. *Vide Cuiac. 14. obſ. 3.*
[d] Capitale eſt, exegiſſe à prouincialibus vectigalium cauſa plus quã ſtatutum eſt. *l. vn. inf. Cod. Theod. eod.*
[e] Stationarij & vrbani milites, portitorib. & octauarijs adſident, vt Dion declarat 54. de quib. accipienda eſt lex 34. *in fi. ff. quibus ex cauſis maior.*
[f] Immunitas vectigalium neque reſcri pto quidem principis conceditur. vel ita. Nullus eſt immunis à vectigalium ſolutione, etiamſi ſuper immunitate proferat principis reſcriptum, quia præſumitur obreptitium *Salicet. adde l. 7. j. eo.* [g] Vectigal propriè onus eſt mercium quæ transferuntur, ſiue ſint prouinciales, ſiue peregrinæ *l. vlt. § 7. ff. eo.* ſiue in prouinciam deferantur, ſiue ad peregrinos: mercium, inquam, onus eſt, non mercatorũ. nam & qui mercatores nõ ſunt, ſi quid mercis vehant, vectigal ſoluunt: plerumque in itinere *l. 21. ff. de donat. int. vir.* plerumque in tranſitu pontis *l. 60. § 8. ff. locati.* [h] Octaua vectigalis exigitur per ſtationarios & vrbanos milites, qui portitorib⁹ & octauarijs adſident, ferúntq; ſuppetias. Inde octauariũ vectigal *l. 8. j. eo.* adde quędã ex Cuiac. de vectigalib. cẽteſimę, quadrageſimę *6. obſ. 28.* [i] *l. 3. s. eo.* [k] *τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν 56. Eclog. 4. cap. 8. 2. Harmenop. 5. cap. περὶ πρεσβευτῶν*, i. exterarum gentium. [l] *ἀπὸ τοῦ ἔθνους αὐτῶν Eclog. d. loco. Harmenop. d. loco.* [m] *v. l. 7. s. eo.* [n] Alabarchiæ. ita emendat Cuiacius *8. obſ. 37.* ſic in edicto Iuſtinia. XI *τῷ κατὰ καιρὸν ἀλαβάρχῃ c. 2.* & paulò poſt *c. 3. προεστῶτες ἀλαβαρχίων. Ioſeph. 18. δεῖται τοῦ ἀλαβάρχου: & lib. 20. παῖς τοῦ καὶ ἀλαβαρχήσαντος ἐν ἀλεξανδρείᾳ.* & Iuuenal. *Sat. 1.* inter quos auſus habere Neſcio quis titulos Aegyptius aut Alabarches. & ita Pompeius (Cuiacius id refert ad Antonium) à Cicerone *2. ad Atticum* 17. Alabarches dicitur (non Arabarches, quaſi Arabiæ partẽ ſubegiſſet, vt putat *ibid.* Manutius) eo quod gloriaretur ſe vectigalia populi Romani adauxiſſe. *ἄλαβα*, enim Heſychio *τὸ μέλαν ᾧ γράφομεν.* Alabarches, magiſter eſt ſcripturę quę fiebat paſcendi pecoris cauſa. Si quidem paſtores in ſaltib. publicis pecora paſcẽtes, numerũ capitũ ſui pecoris apud publicanos profitebantur. *Vide Simeonẽ Boſſiũ 2. ad Atti. 17*: Sed tamẽ Cuiacius *ἀλαβαρχίαν* interpretatur, vectigal ꝙ pro transductione pecorũ inferebatur: cui hæc lex mirũ ad modũ fauet. Idẽ adijcit, Arabarchię vocabulũ ꝓ Alabarchia vſurpari, vt *ἀργάλεον, ἀλγάλεον: φραγγέλιον, φλαγγέλιον.* [o] Auguſtanicam. [p] præbitione. Præbitio ſolita. i. vectigal Alabarchiæ.

10. Impp. *Arcadius & Honorius* AA. Rufino præf. præt.

VEctigalia quæcumque quęlibet ciuitates ſibi ac ſuis curijs ad anguſtiarum [a] ſuarum ſolatia quæſierũt: ſiue illa functionibus curialium ordinum profutura ſunt, ſiue quibuſcunque alijs earundem ciuitatum vſibus deſignantur: firma his, atque ad habendum perpetua manere præcipimus: neque vllam contrariã ſupplicantiũ ſuper his moleſtiam formidari.

11. Iidem AA. Lampadio P.P.

SI quis ſine [b] perſona mancipum [c], id eſt ſalinarũ conductorum ſales emerit, vendereve tentauerit, ſiue ꝓpria audacia, ſiue noſtro munitus oraculo: ſales ipſi ‖ vnà ‖ cum eorum precio mancipibus addicantur.

12. Impp. *Honor. & Theod.* Auguſti, Guſoni comiti ſacrarum largitionum.

QVicquid contra vectigales largitionalium ‖ titulorum ‖ vel pragmaticis, vel ſacris adnotationib. fuerit elicitum [d], effectu & viribus carere cenſemus.

14. Impp. *Theod. & Valent.* Auguſti, Flauiano P.P.

EXceptis his vectigalibus, quæ ad ſacrum patrimonium noſtrum quocumque tempore peruenerunt, cętera [e] reipublicæ ciuitatum atque ordinum, æſtimatis diſpendijs, quæ ‖ pro ‖ publicis neceſſitatibus tolerare non deſinunt, reſeruentur: cum duas [f] portiones ærario noſtro conferri priſca inſtitutio diſpoſuerat. atque hanc tertiam iubemus adeò in ditione vrbium municipúmq; conſiſtere, vt proprij compendij curam non in alieno potiùs quàm in ſuo arbitrio nouerint conſtitutam. Deſignatæ igitur conſortium portionis eatenus iuri ordinum ciuitatúmque obnoxium maneat, vt etiam locandi, quanti ſua intereſt, licentiam ſibi nouerint contributam.

VECTIGALIA NOVA inſtitui non poſſe [g],

Tit. LXII.

1. Impp. *Seuerus & Anton.* Auguſti, Victorino.

NOn quidem temerè [h] permittenda eſt nouorum vectigalium exactio: ſed ſi adeò tenuis eſt patria tua, vt extraordinario auxilio iuuari debeat, allega præſidi prouinciæ, quę in libellum contuliſti: qui re diligenter inſpecta, vtilitatem communem intuitus, ſcribet nobis, quæ compererit: & an habenda ſit ratio veſtri, & quatenus, exiſtimabimus.

2. Iidem AA. Calliſtiano.

VEctigalia noua nec decreto ciuitatum inſtitui poſſunt.

3. Impp. *Gallien. & Valerian.* Auguſti, Tuſco & alijs.

NOn ſolent noua vectigalia inconſultis principibus [i] inſtitui. Ergo & exigi [k] aliquid, quod illicitè poſcatur, competens iudex vetabit: & id, quod exactum videtur, ſi contra rationem iuris extortum eſt, reſtitui iubebit.

4. Imp. *Conſtant.* A. ad Felicem præfectum præt.

SI prouincialium noſtrorum querela de conductorũ auiditate extiterit, & probatum fuerit vltra antiquã [l] conſuetudinem, & noſtræ [m] terminos iuſſionis aliquid eos profligaſſe: rei tanti criminis perpetuo exilio puniantur. Sub conſpectibus autem tuis vel eorum, qui tuæ grauitati ſuccedunt, licitationis cura ſeruetur.

V.

ILlorum [n], qui publica ſiue fiſcalia debent, omnia bona ſunt obligata.

[a] Quęlibet ciuitas vectigalia ſibi imponere põt, ad neceſſarias vtilitates.
[b] hinc cõſtat, ſingulos coactos fuiſſe ſal emere à conductorib. ſalinarũ. Vnde & in libris feudorũ, inter regalia, ſalinarum reditus computãtur *titu. quæ ſunt regalia.* Salinas publicas intellige. nam priuatis ẽt ſalinas poſſidere licuit *v. l. 4. § 7. ff. de cẽſib.* adde Cuiacium *3. obſ. 31.*
[c] habebãt .n. publicani maximas familias in ſalinis *l. 59. § 1. ff. de hæredib. inſti. l. 13. ff. de publi. l. 17. in fi. ff. de verb. ſignif. v. Cuiac. 7. obſ. 4. in fi.* Damnabantur ẽt nonnulli ad ſalinas *l. 8. § 8. ff. de pœnis.*
[d] *l. 3. j. ti. pro.*
[e] cœterarũ.
[f] Vectigalis ſoluti duas partes habet fiſcus: tertiã, ciuitas ſeu municipium niſi ſit vectigal principi reſeruatum. *Salyc.*
[g] *l. 10. ff. de publicanis. l. vlt. ff. de vi publica, Nouel. 43. c. 1. § 1.*
[h] i. incõſulto principe *l. 4. j. & d. l. 10. 56. Eclog. 1. c. 9.*
[i] *d. l. 10.* in monarchica gubernatione ſ. in democratica, citra populi cõſenſum.
[k] *l. vlt. s. titu. prox.*
[l] *l. 4. inf. l. 9. § 6. ff. de publicanis.*
[m] *l. 3. s. eo.*
[n] interpretatio Leũclaij. Eſt autẽ hæc lex deſũpta ex 56. *Eclog. 4. c. 17.*

DE

DE COMMERCIIS, ET mercatoribus, Tit. LXIII.

1. Impp. *Valens & Valent.* AA. ad Iulianum comitem Orientis.

NEgotiatores ſi qui [a] ad domum noſtram pertinent, potentiorum quoque homines [b] neceſſitatem debitam penſionum (vt honeſtas poſtulat) agnoſcere moneantur: vt per cunctos, qui emolumenta negotiationibus captant, tolerabilis fiat agnoſcendæ deuotionis effectus. Dat. 15. Cal. Maij, Conſtantinopoli, Diuo Iouiano & Varroniano Conſſ. 364.

2. Imppp. *Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius*, Auguſti, Tatiano comiti ſacr. larg.

NOn ſolùm Barbaris aurū minimè præbeatur: ‖ſed‖ etiam, ſi apud eos inuentum fuerit, ſubtili auferatur ingenio. Sed ſi vlterius aurum pro mancipijs vel quibuſcunq, ſpeciebus ad Barbaricū [c] fuerit tranſlatum à mercatoribus: non iam damnis, ſed ſupplicijs ſubiugentur. Et ſi id iudex repertum non vindicat: tegere vt conſcius [d] criminoſa feſtinat.

3. Impp. *Honor. & Theod.* Auguſti Theodoro P.P.

NObiliores [e] natalibus, & honorum luce conſpicuos, & patrimonio ditiores, perniciosum vrbib. mercimonium exercere prohibemus, vt inter plebeios & negotiatores facilius ſit emendi vendendíque commercium.

4. Iidem Auguſti, Anthemio præfecto prætorio.

MErcatores tam imperio noſtro, quàm Perſarū regi ſubiectos, vltra [f] ea loca, in quibus fœderis tempore cum memorata natione nobis conuenit, nūdinas exercere minimè oportet, ne alieni regni (quod nō conuenit) ſcrutentur arcana. Nullus igitur poſt hac imperio noſtro ſubiectus vltra Niſibin, Callinicum, & Artaxatan emendi ſeu vendendi ſpecies cauſa proficiſci audeat: nec præter memoratas ciuitates cū Perſa merces exiſtimet commutandas. Sciente vtroque, qui contrahit, & ſpecies, quæ præter hæc loca fuerint venundatæ, vel comparatæ, ſacro ærario noſtro vindicandas: & præter earum rerū ac pretij amiſſionem, quod fuerit numeratum, vel commodatum, exilij ſe pœnæ ſempiternæ ſubdendum. Non defutura contra iudices, eorumq; apparitores, per ſingulos contractus, qui extra memorata loca fuerint agitati, triginta librarum auri condemnatione, per quorū limitem ad inhibita loca mercandi gratia Romanus vel Perſa commeauerint. Exceptis videlicet ‖his, ‖qui legatorum Perſarum quolibet tempore ad noſtram clementiā mittendorum iter comitati, merces duxerint commutandas: quibus humanitatis ‖ & legationis [g] ‖ intuitu extra præfinita ‖etiam‖ loca mercandi copiam non negamus: niſi ſub ſpecie [h] legationis diutiùs [i] in qualibet prouincia reſidentes, nec legati reditum ad propria comitentur. Hos enim mercaturæ inſiſtentes, non immeritò vnà cum his, cum quibus contraxerint ſeu reſederint, pœna huius ſanctionis perſequetur.

5. Iidem Auguſti, Aetio P.P.

CEſſante omni ambitione, omni licentia, quingentorum ‖ſexaginta trium‖ collegiatorū [k] numerus maneat, nulliq; his addendi, mutandíve, vel in defuncti locum ſubſtituendi pateat copia: ita vt iudicio tuæ ſedis ſub ipſorum præſentia corporatorum, in eorum locum, quos humani ſubtraxerint caſus, ex [l] eodem, quo illi fuerant, corpore, ſubrogentur: nulli alij comparatorum præter dictum numerum per patrocinia immunitate conceſſa.

6. Iidem AA. Maximo comiti ſacrarum largitionum.

SI qui inclytas nominatim vetuſtis legibus ciuitates [m] tranſgredientes ipſi, vel peregrinos negotiatores ſine comite commerciorum ſuſcipientes fuerint deprehenſi: nec proſcriptionem bonorum, nec pœnam perennis exilij vlteriùs euadent. Ergo omnes pariter, ſiue priuati, ſiue cuiuſpiam dignitatis, ſiue in militia conſtituti, ſciant ſibi aut ab huiuſmodi temeritate penitus abſtinēdum, aut ſupradicta ſupplicia ſubeundum.

[a] *l.1. C. Theo. de luſtrali cōlatione lib.13. titul.1.*
[b] hominū vocabulo iniure, cōtinētur ꝓcuratores, actores, cuſtodes, cōductores, ephyteuticarij, chartularij, vaſalli. V. *l.2. §.1 s. de epiſc. l.1. l.4. j. de dignitatib. l.1. j. de conductoribus & procuratorib. ſiue exactorib.* V. *Cuiac. 8. obſ.* 14.
[c] Negotiatores, ꝓ mercibus quas emunt in Barbarico, nō ꝑſoluūt aurū: ſed alias ſpecies reddunt 59. *Eclog.* περὶ κεκολυμένων εἰδῶν. *adde l. 2. s. quæ res exportari.*
[d] Iudex ſceleris conſcius punitur. *Vide Bellouiſan. 2. pra. 6. nu.* 40.
[e] Nobiliores arcētur à mercatura. nō ꝙ mercatura ſit res illicita, (eſt. n. cōtractꝰ iure gentiū) ſed quia plebeio difficile eſt commertiū cū nobili. Molinæ. *de Vſur. nu.* 59 Quo quiſq; honeſtior eſt eo minus decet eū negotiari & fœnerari.
[f] *l. Vlt. j. eod.*
[g] Legatis, eorúmque comitibus multa indulgentur.
[h] Legationis priuilegio neminem abuti oportet.
[i] hinc colligitur, Ex frequenti delicto pœnam augeri. qua de re V. *Bellouiſan. 3. prac. 16. nu. 7.*
[k] V. *j. de collegiatis.* Collegiati hîc ſunt copiatæ *leg. 1. Codice Theodoſ. de luſtrali collatione.* [l] V. *Fornerium 2. ſelect. 21.* [m] *l. 4. s. eod.*

DE RERVM PERMVTAtione [a], & præſcriptis [b] verbis, Tit. LXIIII.

In permutatione rei venalis, ob euictionem condictio ob cauſam non datur, ſecus in non venali. Bald.

1. Imp. *Gord.* A. Theraſæ.

SI, cùm patruus tuus venalē poſſeſſionem haberet, pater tuus pretij nomine (licèt non taxata quantitate) aliam poſſeſſionē dedit, idque, ‖quod‖ comparauit, non iniuria iudicis, nec patris tui culpâ euictum eſt: ad exemplum ex empto actionis, non immeritò id, quod tua intereſt, ſi in patris iura ſucceſſiſti, conſequi deſideras. At enim ſi, cùm venalis poſſeſſio non eſſet, permutatio facta eſt, idque, quod ab aduerſario præſtitum eſt, euictum [c] eſt: quod datum eſt, ſi hoc elegeris, cum ratione reſtitui [d] poſtulabis.

2. Impp. *Dioclet. & Maxim.* Auguſti Primitiuæ.

PErmutationem, vtpote ‖re ipſa‖ bonæ fidei conſtitutam, ſicut commemoras, vicem [e] emptionis obtinere, non eſt iuris incogniti.

3. Iidem AA. & CC. Leontio.

EX placito [f] permutationis, nulla re ſecuta, conſtat nemini actionem cōpetere [g]: niſi [h] ſtipulatio ſubiecta, ex verborum obligatione quæſierit partibus actionem.

4. Iidem AA. & CC. eidem Leontio.

CVm precibus tuis expreſſeris placitum inter te & alium permutationis interceſſiſſe, cúmque fundum à te datum vendidiſſe: contra emptorem quidem te nullam habere actionem perſpicis, cùm ab eo ſuſceperit dominium, cui te tradidiſſe titulo permutationis non negas. Sed ſi ſecundùm fidem placiti ſtipulatio ſubiecta eſt: ſucceſſores eiuſdem, cum quo contractum habuiſti, conuenire non prohiberis. Si verò nulla ſtipulatio interceſſit: præſcriptis verbis actio eſt, vt [i] vel fides placiti tibi ſeruetur, vel quod alterius accipiendi fundi gratia dediſti, cauſa [k] non ſecutâ reſtituatur.

5. Iidem AA. & CC. Theodolanæ.

QVoniam adſeueras, patrem tuum ei, contra quem preces fundis, hac conditione dediſſe fundum, vt in uicem domum certam acciperet: aditus præſes prouinciæ placitis eam parêre, vel, ſi cauſam [l], propter quam fundus datus eſt, ſequi non perſpexerit, conditionis ratione datum ‖à te‖ reſtituere, ſicut poſtulas, iubebit.

6. Iidem Auguſti, & CC. Protogeni.

REbus certa lege traditis, ſi huic non pareatur, præſcriptis [m] verbis incertam ciuilem dandam actionē, iuris authoritas demonſtrat.

7. Iidem AA. & CC. Timotheo.

EMptionem rebus [n] fieri non poſſe, pridem placuit. Igitur cùm frumenti certam modiationem Callimacho & Acamato te dediſſe, vt tibi repræſentent olei deſignatum pondus, adſeueres: ſi placitis citra ſtipulationis ſolemnitatem non exhibeant fidem: quantum dediſti, cauſa [o] non ſecuta condicere pro deſiderio tuo potes.

8. Iidem Auguſti, & CC. Paulinæ.

EA lege [p] rebus donatis Candido, vt, quod placuerat, menſtruum ſeu annuum tibi præſtaret: huiuſmodi conuentio non nudi pacti nomine cenſeatur, ſed rebus proprijs dictæ legis ſubſtantia muniatur [q] ad implendum ‖tibi‖ placitum (ſicut poſtulas) præſcriptis verbis [r] competit actio.

[a] *dixi ad 19. ff. 4.*
[b] *dixi ad 19. ff. 5.*
[c] Si res permutata euincitur, in factum competit actio cui res euincitur *l.1. §. 1. ff. de rerum permutat. l.5. §. 2. in f. ff. de præſcri. Verb.* ad intereſſe *l. 29. j. de euictionibus:*
[d] *Vide Paponem 3. notar. 9. de reſtitut. contre eſchange.*
[e] Permutatio, vicina ēptioni *l. 2. ff. de rer. perm.* inſtar emptionis *Nouella Valentin. de conf. his qua adminiſ.* quaſi emptio *l. 62. ff. de iure dot.* Qui permutat, ēptori ſimilis *l. Vlt. C. quib. ex cauſ. in poſſeſ.* 19. *Eclog. 3. c.* 4 non tamen idem *l.1. ff. de rer. permut.* Permutatio fit rebus *d. l.* 1 nō emptio *l penult. j. eo.* Interdum pecunia cum facto permutatur *l. Vlt. ff. de condict. cauſ. data.* quod ei accidit q̄ pecuniam accipit, vt manumittat: iſque caſus nō eſt emptio, ſed vel permutatio vel locatio *l.5. §. 2. ff. de præſcript.*
[f] V. *Cuiac. 11. obſ. 17.*
[g] In eo differt permutatio ab emptione: Hæc, nudo conſenſu: illa re perficitur *l.1. §.1. ff. eod.*
[h] Stipulatio adnexa contractui innominato, facit vt non ſit locus pœnitentiæ *l. 5. j. de contrah. ſtip.* [i] *l.5. in f. j. e.* [k] *l.7. in f. j. eo. l.1. in f. ff. eo.* [l] *l. 4. in f. s. eo.* [m] *l. Vlt. j. eo. l. 18. ff. de præſcript.* V. *l. 2. s. de pact. int. emptor.* [n] ſed pecunia numerata *l. 1. §.1. ff. de contrah. empt. § 2. Inſt. de empt.* [o] *l. 4. in f. s. eo.* [p] Rebus certa lege datis, ex ea lege datur actio *l. 10. s. de pact. l. 1. de pactis conuent.* non datur autē ex nudo pacto. vt hinc conſtet, pactum datione in contractum tranſire. ſeu potius, contractum eſſe cui ineſt pactum: cùm nihil referat, præcedat an ſequatur pactum. *Vide Cuiacium 11. obſ. 17. in f.* [q] Pactum datione munitur, & tranſit in contractus nomen. *Vide Cuiac. 11. obſ. 17. in f. & 14 obſ. 28. in f.* [r] *l. 6. s. eod.*

a dixi ad 19. ff.2.

b Locator nõ is eſt ſemper qui mercedẽ accipit. nam qui locat alteri operas, dat mercedẽ. Dici poteſt generali, Locatorem eſſe eum, qui dat vtendum vel faciendũ aliquid: Conductorem eſſe, qui quid accipit vtendũ vel faciendũ: vt locare nihil aliud ſit, quam vtẽdũ vel faciendũ

DE^a LOCATO^b, ET conducto, Tit. LXV.

Locator horrei non tenetur de caſu fortuito, vel violento, ſed de culpa præſumpta. Bald.

1. Imp. *Antoninus* A. Agrippino.

DOminus horreorum periculũ vis maioris[c], vel effracturam[d] latronum, conductori præſtare non cogitur[e]. His ceſſantibus, ſi quid extrinſecùs[f] ex depoſitis rebus, illæſis horreis, perierit: damnum depoſitarum rerum ‖ ei ‖ reſarcire debet.

2. Idem Auguſtus, Epicleto.

ADuerſus eos, à quibus exſtruenda ædificia conduxiſti, ex conducto actione contendens, eo iudicio, quod eſt bonæ[g] fidei, debitum cum[h] vſuris ſolitis conſequêris.

3. Idem A. Callimorphoniæ.

AEde[i], quam te conductam habere dicis, ſi[k] penſionem[l] domino inſolidum[m] ſoluiſti[n], inuitam[o] te expelli[p] non oportet[q] niſi[r] proprijs[ſ] vſibus dominus eam neceſſariã[t] eſſe probauerit, aut[u] corrigere[x] domum maluerit, aut[a] tu malè in re locata verſata es[b].

4. Imp. *Alexand.* A. Sabino.

EX diui Antonini Pij literis certa forma eſt, vt domini horreorum effractorum, eiuſmodi querelas deferentibus cuſtodes exhibere neceſſe habeant, nec vltra periculo ſubiecti ſunt. Quod vos quoque adito pręſide prouinciæ impetrabitis. Qui ſi maiorem animaduerſionem exigere rem deprehenderit, ad Domitium Vlpianum præfectum prætorio[c], & parentem[d] meum, reos remittere curabit. Sed quia domini horreorum nominatim[e] ‖ etiam ipſi ‖ cuſtodiam repromiſerunt, idem exhibere debent.

5. Idem A. Petromæ.

CErti iuris eſt, ea, quæ voluntate[f] dominorum coloni in fundum conductum induxerint, pignoris iure dominis prędiorum teneri. Quando autem domus[g] locatur, non eſt neceſſaria in rebus[h] inductis vel illatis ſcientia domini. nam ea quoque pignoris iure tenentur.

6. Idem A. Victorino.

NEmo[i] prohibetur rem, quam conduxit, fruendam alij[k] locare, ſi nihil aliud conuenit[l].

7. Idem A. Terentiano.

SI, cùm Hermes vectigal octauarum[m] in quinquennium cõduceret, fidem tuam obligaſti, poſteáque[n] ſpatio eius temporis expleto, cùm idem Hermes in conductione vt idoneus detineretur, non conſenſiſti, ſed cautionem tibi reddi poſtulaſti: non oportere te de poſterioris temporis periculo adſtringi, competens iudex non ignorabit.

8. Idem A. Higinio.

LIcèt certis annuis quantitatibus, fundum conduxeris: ſi tamen expreſſum non eſt in locatione,

a Quartus caſus, quo conductor à locatore expelli poteſt.

b *Nouell.* 120. *ca.* 8. Symmachus *in epiſt.* Conductor ædib. ita abuſus eſt, vt paruo licet tempore ijſdem locis labem conſultò intuliſſe dicatur. *& poſt*, geminũ beneficiũ à vobis expoſtulat. primũ, vt improbiſſimus in quilinus locorum intẽtione depellatur. Deinde, vt habita deteriorate rei æſtimatione, i. ſumptus iuſtæ inſtaurationis agnoſcat.

c Súntne alię cauſæ pręter ſuperiores? Certè ſufficiens non eſt cauſa conductoris expellendi, quòd alius vberiorem penſionem offerat *l.* 21. ꝟ. Cuiacius 12 *obſ.* 38. adijcit, cõductorem ob malos mores, vel ob exiſtimationem malam, vel ſi difficilis ſit conuentu, vel ſi nullum cum eo negotium agatur, quin cũ eo lis ſit aliqua, expelli poſſe quod ad mulieres illaudatæ famę & vitę, veluti meretrices & lenones extendunt leges *Nouell.* 14. *c.* 1. *l.* 7. *ff. de vſur.* v. *Papon.* 22. *Arreſt.* 9. *num.* 14. *ibi, Putain peut eſtre contrainte de vuider d'vne maiſon: & num.* 15. *ibi, Putain n'eſt receue en ferme de maiſo.* Zaſius *ad l.* 1 *ff. ſoluto matrim. nu.* 39. 40. poſt Alexandrum, Anchoranum, Imolam, Speculatorem. hoc videtur etiam referre ad fabros & id genus artifices, quorum nimis violento artificio auditorij, aut templi quies turbari poteſt, & ad eos ſtudioſos qui fiſtulando, cantando, aut altiori voce legendo, vicinis ſtudioſis ſunt moleſti, idque ita deberi vtilitati publicę. An conductor poſſit expelli ante tempus ab emptore fundi, vide *l.* 9. ꝟ. *eo.* An ab hęredibus locatoris, An conductore mortuo eius hæres expelli poſſit? v. *l.* 10. ꝟ. *eod.* An quia rem alteri locauerit, v. *l.* 6 ꝟ. *eo.* Quid ſi prænumerauit integræ locationis vniuerſam penſionem? non poteſt expelli. v. *Ferrarienſem form.* 42. §. 2. *nu.* 9. Quid ſi vſufructuarius vſumfructuarium fundum locauit in plures annos, iſque ſit mortuus? Proprietarius non cogitur ſtare locationi *l.* 9 §. 1. ff. *eo.* Quid ſi tacita reconductio ſecuta eſt? v. *l.* 16. ꝟ. *eo.* Quid ſi conſeruandæ conductionis cauſa, ius hypothecæ in rem conductam conductor habuerit? dicam *ad l.* 9. ꝟ. *eo.* Quid ſi in plures annos facta fuit locatio, veluti in decem? Paponius notat, ſenatuſconſulto Pariſienſi vetitum, ne huiuſmodi conductorem liceret expellere, cũ ei vtile dominium competat, & interdictum poſſeſſorium *l.* 1. *ff. ſi ager vectigalis.* v. *Paponem.* 10. *Arreſt.* 3. *num.* 2. [d] vt & alibi ad pręfectum vrbi *l.* 3. §. 1. *ff. de off. Præfect. vrb.* [e] *dixi ad l.* 2. §. 5. *ff. qui petant tutores.* [f] Horrearius cuſtodiam effracti horrei non debet, niſi ſpecialem cuſtodiam repromiſerit, *l.* 55. *l.* 60. *inf. ff. eod.* & vim *l.* 5. § 1. *ff. eod.* [g] i. ſi expreſſim & nominatim conuentum, vt illata eſſent pignori locatori v. *l.* 11. §. 2. ff. *qui potior.* [h] Inducta, inuecta, illata in vrbanum prædium, tacitè obligantur domino, etiam ignoranti, *vt hic. l.* 4. ff. *de pactis. l.* 4 ff. *in quib. cauſ. pign.* in ruſticum, ſcienti tantum §. *eod.* §. 7. *Inſt. de actionib.* i. ei qui id ſtipulatus fuerit *l.* 11. §. 2. ff. *qui potior.* Cuius rei differentiã Cuiacius refert ad ſolos mores populi Romani. vide quædam alia apud Forcatulum *dialogo* 23. *Necyomant.* Idque priuilegium tacitæ hypothecæ, mutari vlla cõductoris qualitate nõ põt. *vide Paponẽ* 10. *Arreſt.* 3. *nu.* 4. 5. [i] quo vocabulo, communi opinione, interpretes negant intelligi merces *arg. l.* 32. §. 2. ff. *de vſufru. legat.* v. *Vvurmſer.* 1. *pract.* 30. *cap.* 1. 20. *Eclog.* 1. *c.* 66. *l.* 7. *l.* 48. *l.* 60. ff. *eod.* [k] perſonæ ſ. idoneę *l.* 7. ff. *de vſu & habitat. argum. Nouel.* 14. *c.* 1. *l.* 27. § 1 ff. *de vſufruct. l.* 19. *Cod. de epiſcop.* [l] Conueniri poteſt, ne conductor rem conductam alij locet. [m] octauarium *Hal.* v. *l.* 7. *l.* 8. ꝟ. *de vectigal.* [n] Fideiuſſor conductoris vectigalium, finito tempore non tenetur: licèt is pro quo fideiuſſerit de nouo reconduxerit *Salyc. l.* 13. §. 12. *verſ. Sed hoc ita verum eſt. verſ. Eadem cauſa erit* ff. *eod.*

aliquid dare, conducere, accipere. v. *Cuiac.* 2. *obſ.* 28. [c] *l.* 33. *in f. ff. eo.* [d] aggreſſuram *l.* 12. ꝟ. *eo. l.* 34. *l.* 55. *ff. eo.* [e] niſi cuſtodiã in ſe receperit *d. l.* 55. [f] Locator vim & caſum non præſtat, ſed culpã [g] *l.* 17. ꝟ. *eo.* [h] In locato veniunt vſuræ ex mora *Salycet.* Faber qui præſtitit operam, nec recepit mercedem, eam petit cum vſuris *Bal. l.* 17. ꝟ. *eo.* [i] Inſula, quidam ita legũt apud Accurſium. quibus accedit lex 30. *ff. eo.* vtut ſit, hypotheſis huius legis adaptari poteſt ad prædia ruſtica v. *Cuiac.* 12. *obſ.* 38. quibus caſibus, colonus malè verſatur in re conducta. vide Imbertum in *Enchiridio in verbo. Le fermier.* [k] Inquilinus, quandiu penſionem ſoluit, à domino expelli non poteſt: niſi vel ad proprium vſum, eúmque neceſſarium domo egeat, eãve reficere velit, vel inquilinus ea malè ſit vſus 20. *Eclo.* 1. *c.* περὶ ἐνοίκων 54. 3. *Harmenop.* 8. *c.* περὶ κνάφεων [l] Partis. n. ſolutio non ſufficit, *l.* 41. §. 1. *inf. ff de vſur.* [m] vel paratus ſis ſoluere, nam qui offert, danti proximus eſt *Nouell.* 31. *c.* 2. *in f.* Aliud ergo erit, mora commiſſa in ſoluendo. Quo caſu ſi quæras, cuius temporis mora conſideretur? dic, triennij moram requiri in emphyteuta rei priuatæ: in eccleſiaſticæ emphyteuta, triennium *l.* 2. ꝟ. *de iure emphyteutico*: in cõductionibus, biennij moram requiri ſi conductor nõ apparet: *l.* 56. *ff eo.* aut ſi pręſens ſit. & pactum ei factum ſit de non expellendo *l.* 54. §. 1. ff. *eo.* His ceſſantibus, moram ſtatim prima penſione committi. Alij dictam legem 56. & l. 54. referunt ad eum qui in luſtrum conduxit, & Cynus & Baldus *hic.* Cuiacius *Nouel.* 7. *fol.* 352. vtramque legem refert ad quemlibet conductorem, ea ſententia, Quemlibet conductorem expelli poſſe poſt biennij ceſſationem. & huc refert illud Martialis, Vidi, Vacerra, ſarcinas tuas, vidi, quas non retentas penſione pro bima portabat vxor. [n] Primus caſus, quo locator conductorem licitè poteſt expellere, is eſt: Si mercedem vel penſionem non ſoluit: etiamſi pactum factum ſit de nõ expellendo. *vide Ferrarienſem in forma libelli quo agitur ad facti præſtationem* 42. *in verbo Inueſtiuit num.* 7. [o] conductorem. ergò à contrario, inuito locatore conductor ante tempus migrare non poteſt. quod perpetuo verũ non eſt. *dixi ad l.* 27. §. 1. *l.* 55. *inf. ff. eo.* addam etiam quædam alia ad l. 33. ꝟ. *eo.* [p] Iure ciuili licitum fortè locatori facto ipſo conductorem expellere. Iure Gallico expellitur officio iudicis, *Imbertus d. loco. Papo* 10. *Arreſt.* 3. *num.* 6. *inf.* Paponius refert, Senatuſconſulto (quod tamen Imbertus d. loco videtur negare) comprobatum fuiſſe factum eius, qui conductorem, finito conductionis tempore excedere nolentem, vi expulerat 1. *Arreſt.* 3. *num.* 6. [q] quo nomine actio competit. an ad intereſſe? v. *l.* 15. ꝟ. *eo.* [r] Secundus caſus, quo locator conductorem expellere poteſt. Propter inopinatos caſus licitum eſt domino recedere à conuentis *Baldus.* [ſ] Propria commoda alienis anteponere licet. Propria intellige, nedum ſua, ſed & ſuorum: puta vxoris, liberorum, hoc enim videtur tacitè excipi & porrigi ad liberos & vxores, propter ſummam eiuſmodi perſonarum inter ſe coniunctionem. Quædã enim laxius ex ęquo & bono intelliguntur, idque in vſu relicto vxori vel marito perſpicitur *l.* 2 3. 4 5 ff. *de vſu.* Huc etiam facit, quod propter ſuperuenientes liberos donatio reuocari poteſt *l.* 8. ꝟ. *de reuocandis*: ergo & locatio. neque fit iniuria conductori, cùm idem eidẽ in pari cauſa ſit permiſſum. Debuit quoque id intelligere, à parente numquam locationem ita fieri, quin tacitè excipiat liberorum neceſſitatem. huc facit quod ſcripſi *ad l.* 13. *in verbo, Tam pro ſe quàm pro filio* ꝟ. *de aduoca. diuerſ. iudic.* [t] Neceſſitas facit aliquid eſſe licitum. Hujus neceſſitatis exemplum elegans, vide apud Paponem 10. *Arreſt.* 3. *num.* 3. [u] Tertius caſus quo conductor expelli poteſt. [x] neceſſario ſ. *l.* 35. *ff. eod.* tunc dominus prædij pro rata temporis deducere ex mercede tenetur. Quid ſi dominus inſulæ quid demolitus fuerit citra neceſſitatem, ſed vt melius reponeret? præſtare tenebitur quanti conductori interfuerit non migrare *l.* 30. *ff. eod.* Quod ſemper verum non eſt. Nam ſi quid transuerſarium dominus reficit, idque conductori ſit incommodo, nihil locator conductori ex mercede deducet. Aliud omnino futurum eſt, ſi neceſſariam cœnaculi partem aperuerit, *l.* 27. *ff. eod.*

(vt mos

(vt mos regionis poſtulabat) vt, ſi qua lue ᵃ tempeſtatis, vel alio cœli vitio damna accidiſſent, ad onus tuum pertinerent, & quę euenerunt ſterilitates, vbertate aliorum annorum repenſatę non probabuntur: rationem tui iuxta bonam fidem haberi rectè poſtulabis: eámq; formam, qui ex appellatione cognoſcet, ſequetur.

9. Idem A. Fuſco.

Emptorem [b] quidem fundi neceſſe non [c] eſt ſtare colono, cui prior dominus locauit: niſi [d] ea lege emit. Verum ſi probetur aliquo pacto cōſenſiſſe, vt in eadem conductione maneat: quamuis ſine [e] ſcripto, bonæ fidei iudicio ‖ei,‖ quod placuit, parêre cogetur.

[a] Lues aut vis tēpeſtatis calamitoſę, ſed & ea quæ aliquo cæli vitio accidit, aut incurſu hoſtium, aut vredine, aut ſolis feruore non adſueto, aut laſciuia exercitus prętereuntis, aut terræ motu, aut chaſmate, aut vi cui reſiſti non poſſit, putà fluminum, graculorum, ſturnorum, aut incendio. idem eſt ſi labes omnes fructus tulerit *l. 15. §. 2.* ſ. *eod.* conductori remiſſionem parit: niſi (vt in quibuſdam regionibus fieri ſolet ſ. *ibi, vt mos regionis poſtulabat adde l. 19.* ſ. *eod.*) conductor caſus in ſe receperit ſ. *eo. ibi, ſi tamen expreſſum non eſt, &c.* (Hoc obiter notant caſibus in ſe receptis, caſus inſolitos non intelligi: etiam ſi conductor cum iuramento caſus in ſe receperit: volunt enim quidam præciſè & nominatim caſus inſolitos recipi oportere *l. 78. in fi. ff. de contrah. empt. vide Gayllum. 2. obſ. 23 num.* 18. eámque communem eſſe opinionem refert Iohannes Ancharanus 3. *quæſt. 36. num. 4.* quod vix probo. quis enim caſus, niſi inſolitus?) niſi etiam ſterilitas ex huiuſmodi lue, aut cœli vicio naſcens, vbertatibus aliorum annorum repenſata ſit j. *eo. ibi, vbertate aliorū annorum repenſata l. 15. §. 4. ff. eod.* (ceſſat igitur cōpenſatio in locationibus ad annum tantum vel ad biennium factis, in quib. ob cauſas ſuperiores fit remiſſio pro rata percepti reditus, cum in nouennalibus detur tantum dilatio & ſoluendi terminus prorogetur *Molinæus §. 40. conſuetud. num. 8.*) niſi colonus agat de fructuum à ſolo ſeparatorum conſumptione. perit enim res ſuo domino, id eſt conductori *l. 62. § 8. ff. de furtis*: niſi colonus ſit partiarius, partem enim damni ſuſtinere debet, vt & lucri *l. 25. §. 6. in f. ff. eod* niſi ſterilitas aut damnum vicio & negligentia colendi aut culpa coloni acciderit: quod in eo eſſe dicitur, qui ſciens belli tempore fundum aliquem conduxit. Id enim imputandum conductori, qui conditionē rerum & tempus nouit *Cotta in Memoralibus in verbo conductor, ibi, Secundo adde*: niſi agatur de modico damno, non intolerabili *l. 25. §. 6. ff. eo.* niſi conductor ex lege locationis debuit fructus, quicumq; perciperentur v. *l. 18.* j. *eod.* An idem in emphyteuta & eo qui conduxit ad longum tempus? v. *l. 1.* j. *de iure emphyteut.* Quid in eo dicendum eſt, qui metu belli aut peſtis domo fugit, quamuis neutrum ſit ſecutum? Cotta *d. loco*, putat remiſſionem penſionis faciendam eſſe pro rata temporis, cùm ſint paria, fieri aliquid propter metum, vel propter probabilem ſuſpicionem metus *l. 7. §. 1. ff. quod falſo tutore.* Superioribus adde quod idem Cotta *ibidem* ex Alberico refert, propter grandines & tempeſtates nunquā remitti penſionem ſi his in locis grando conſuetè fructum verberare ſoleat *l. 15. §. 2. verſ. ſi verò nihil extra conſuetudinem cadit. ff. eod.* [b] Res paulo laxius interpretanda, ſucceſſor vniuerſalis (aliud in particulari vt hic) cogitur ſtare locationi à defuncto factæ *l. 59.* j. *de regul. iur.* ſed & minor locationibus à tutore factis *argum. l. 8. ff. de adminiſt. tut*: vt & creditor miſſus in poſſeſſionem, crediti ſeruandi cauſa, ſtare cogitur locationi à debitore ſuo (citra fraudem tamen) factę: *l. 8. §. 1. ff. de rebus author. iud.* Aliud eſt in proprietario, qui non cogitur ſtare locationi fundi ab vſufructuario factæ *l. 9. §. 1. ff. eodem.* & vxore, quæ præciſè non cogitur ſtare locationi à marito factæ *vide quæ dixi ad l. 25. in f. ff. ſoluto.* [c] niſi conductori ius in rem adquiſitum eſt. cuiuſmodi ſuperficies *l. 1 § 1. in fin. § 6. ff. de ſuperficiebus*: emphyteuſis *l. 1. § 1. in fi. ff. ſi ager vectigalis*: pignus. Idque etiam accidit, quoties conductori ad conductionis ſecuritatem locator bona ſua obligauit, *Bartol. hic. Immola conſil. 118. Iaſon, ad l. 15.* ſ. *de rei vindicatione.* Bona, inquam, nedum vniuerſa, ſed rem locatam ſpecialiter. Nec enim generalis hypotheca ſufficeret, & ita in Senatu Pariſienſi multoties iudicatum. *vide Paponem 10. Arreſt 3. numer. 1. Idem 1. Notar. 2. cap. de louage: Imbertus in enchiridio, in verbo vn acheptenr n'eſt tenu.* Quid ſi cōductori locator aut etiam emptor quanti eius intereſt offerat, eſtne audiendus? audiendus videtur. Nam qui pignoris iure rem perſequitur, à rei venditione remouetur, ſi qualiſcunque poſſeſſor debitum offerat *l. 13. in fine ff. quibus modis pignus: vide Roland. à Valle, hanc quæſtionem explicantem 1. conſil. 6 numer. 10. & ſequentibus.* Quæ tamen ſententia diſplicet Gulielmo Onciaco *quæſt. Academ. 80. numer. 2.* Quid ſi locator iurauerit conductorem expulſum non iri? Rolandus *dicto loco numer. 29.* putat locatorem expreſsè obligari ad factum & patientiam fruendi præſtandam: quia iuramentum ſeruari debet in forma ſpecifica, cùm non recipiat æquiualens. Quid ſi locationis continuatio promiſſa fuerit? idem dicendum eſt, quod de vera locatione. Quid ſi duobus res locata eſt? volunt primum præferri ſecundo, etiamſi ſecundo conductori facta ſit locatio *Iaſon ad l. 15. Cod. de rei vindicatione* quod tamen legi valde repugnat: mihique magis placet opinio Alexandri recitata à Cotta *in Memoral. in verb. locatio.* [d] quod plerumq; ſolet fieri: ne alioquin locator, qui domum ſuam vendidit, teneatur conductori *l. 25. §. 1. ff. eodem.* Locatorem cùm dico, fiſcum excipe venditorem *l. vltim. ff. de iure fiſci.* [e] *l. 24.* j. *eod: l. 14. ff. eodem.*

10. Imp. *Gordianus* Auguſtus, Pomponio.

Viam veritatis ignoras, in conductionibus non ſuccedere hæredes [a] conductoris exiſtimans: cùm ſiue perpetua conductio eſt, etiam ad hęredes tranſmittatur: ſiue temporalis, intra tempora locationis hæredi quoque onus [b] contractus incumbat.

11. Imp. *Philippus* Auguſtus, Theodoro.

Inuitos [c] cōductores ſeu hæredes eorū poſt [d] tēpora locationis impleta nō [e] eſſe retinēdos ſępe reſcriptū eſt.

12. Idem A. Nicæ.

Damnum, quod per aggreſſurā [f] latronum in poſſeſſionibus locatis rei tuæ illatū eſſe proponis, à domina earundē poſſeſſionū, quam nullius [g] criminis ream facere te dicis, reſarciri tibi nulla ratione deſideras.

13. Impp. *Valerian.* & *Gallien.* AA. & *Valerian.* Cæſ. Heraclidæ.

Si diuiſa [h] conductio fuit, & in ſingulis pro partib. facta: alieno nomine conueniri vos non oportet. Si autem omnes, qui conducebāt, in [i] ſolidū locatori ſunt obligati: ius ei competens conueniēdi, quem velit, non debet auferri. Habetis ſanè vos facultatē locatori offerēdi [k] debitū: & vt transferatur [l] in vos ea, quę ob hāc cōductionē ab his, quorū nōine inquietamini, obligata ſūt, poſtulādi.

14. Iidem AA. & Cæſ. Iuliano & alijs.

Si hi qui à vobis redemerant [m] frumentum & hordeū annonę [n] inferendum, accepta pecunia fidem fefellerunt: ex locato agere cum eis poteſtis.

15. Iidem AA. & C. Euphroſynæ.

Si de fūndo à locatore expulſa [o] es, ‖ cum eo ‖ agere ex [p] conducto potes: pœnámque ‖ à locatore, ‖ quam pręſtari rupta conuentionis fide placuit, exigere aut retinere potes.

16. Iidem Auguſti & C. Timotheo.

Legē [q] quidē cōductionis ſeruari oportet nec pēſionū nomine ampliùs, q̄ cōuenit, repoſci. Sin autē tēpus, in quo locatus fundus fuerat, ſit exactū & ‖ in ‖ eadē ‖ locatione ‖ conductor permanſerit: tacito [r] cōſenſu eandē locationē vna [s] cum vinculo pignoris renouare videtur.

17. Impp. *Diocle.* & *Maximian.* Auguſti, Hoſalio.

Preſes prouinciæ ea, quæ ex locatione debentur, exſolui ſine mora curabit, non ignarus, ex locato & conducto actionem, cùm ſit bonæ [u] fidei, poſt moram [x] vſuras legitimas admittere.

Præteriti temporis calamitas, cuius ratione facta eſt mercedis remiſſio, ſequentis præſtationem non impedit.

18. Iidem Auguſti, Amno.

Excepto [y] tempore, quo edaci locuſtarum [z] perni-

[a] Morte cōductoris nō expirat cōductio §. vl. *Inſt. eo: l. 19. §. 8. l. 60. §. 1. ff. eod. l. 18.* j. *de iure dot: §. 36. in f. Inſtit. de rer. diuiſ.*

[b] Hęres tenetur ex contractu patris.

[c] vide quę notaui de inuito ad *l. 11.* ſ. *de contrah. emp. l. 69. l. 156. ff. de reg. iur.*

[d] Igitur, hæc lex locū non habet in his, qui perpetuò agris ſunt addicti *l. 23. §. 1.* j. *de agricol. & cenſit.*

[e] Imò ſunt retinendi v. *l. 11 in f. ff. de publicanis.*

[f] v. *l. 1* ſ. *eod.*

[g] aliud dicēdum eſſet, ſi propter eius inimicitias id ab aliquo cō miſſum eſſet *l. 25. §. 4. ff. eo: l. 66. ff. ſolut.*

[h] Diuiſio cōtractus inducit diuiſionē obligationis.

[i] duo n. rei locationis inſolidū eſſe poſſunt *l. 13. §. 9. l. 47. ff. eod: l. 5. in f. l. 6. ff. commodati: l. 9 ff. de duobus reis.* [k] Correus debendi, partem, correi nomine, creditori offerre poteſt. [l] Beneficium hoc *Cedendarum actionum* vocant. [m] Qui locat operam (putà plauſtrarius vel ciſiarius) tenetur mercede accepta operari. [n] publicæ ſcilicet. [o] *l. 3.* ſ. *eo.* [p] *l. 15. ff. eod.* An etiam ad intereſſe? Quid ſi conductor à locatore expulſus ex ſecūdā cauſa legis 2. ſ. *eo.* ob eandē cauſam cogatur cōductorem ſuū expellere: num tenebitur cōductori ad intereſſe? Papo 10. *Arreſt. 3. nu. 3* refert, non teneri, quia neceſſitate expellit iure id permittente. [q] *l. 25 §. 3. ff. eo.* [r] Tacita reconductio in ruſticis etiā prędijs locū habet, *vt hic*: & in vrbanis quoq; diuerſo tamē iure. Nam in ruſticis, præſumitur conductori tacitè indulgeri annalis conductio. In vrbanis, prout quiſque tantū habitauit *l. 13. in f. ff. eo.* Cur ita? quia fructus ex ruſtico prædio annuatim tantùm percipiuntur: in vrbano, quot diebus. v. Ferrarienſem *in formula libelli quo agitur ad ficti præſtationem: in verbo inueſtiuit. 2 num. 8.* Paponem 1. Notar. 2. *c. de louage.* Petrum Ancharanum 1. *q.* 42. Apud Pariſienſes, locator prædia vrbana tacitè relocare videtur trimeſtri tenus. Dies. n. penſionum ibi quater in anno cedunt Papo *d. loco.* vbi quædam alia vide, de tacita ſtagni reconductione. [s] *l. 15. § 11 l. 14. ff. eod.* Cur ita ſit? non præſumitur mutata voluntas *Alcia. 2. præſump. 17.* Quid ſi locatio in ſcriptis præciſè inita fuerit? Locatoris patientia non confert conductori tacitum ius reconductionis *l. 13. in f. ff. eod.* Tunc enim mens contrahentium fuiſſe videtur, vt non aliter renouaretur locatio, quàm ſcriptura: eáque perfecta *Alciat. d. loco: Petr. Anch. d. loco. num. 6.* [t] In tacita reconductione, vt ipſa conductio cōualeſcit in cōmodum conductoris: ita lex pignorū qua tenebatur locatori, reuiuiſcit & breuiter. Relocatio cenſetur fieri repetita locationis lege, id eſt repetita qualitate, quæ erat in priori *Alciat. d. loco.* [u] Locatio contractus bonæ fidei *l. 2.* ſ. *eod.* [x] Conductor poſt moram vſuras debet *d. l. 2. l. 54. ff. eod: l. 17. §. 4. ff. de vſuris.* [y] .i. deducto. Ponamus primo anno fertilitatem, ſecundo ſterilitatem, tertio parem fertilitatem fuiſſe. [z] Et ita, propter edacitatem vermium, fit remiſſio penſionum, vt & alibi, graculorum, ſturnorum *l. 15. §. 2. ff. eodem.* Ad locuſtas illud Arnobij 1. *aduerſus gentes*, pertinet. A locuſtis & muribus arroditur omne genus frugum. & Orpheus de corallio loquens vim habente ſeruandæ ſegetis ἐκ τε μυῶν ἀγέλας ἐκ τ' ἀκρίδ@ ἄπλετον ἔθν@, v. *Cuiac. 15. obſer. 28.*

cie ſterilitatis vitium interceſſit, ſequentis temporis fructus, quos tibi iuxta præteritam conſuetudinem [a] deberi conſtiterit, reddi tibi præſes prouinciæ iubebit.

Fides contractus eſt ſeruanda, & remiſſio facta ab vno non nocet alteri. Salyc.

19. Iidem AA. Valerio.

CIrca locationes atque conductiones maximè fides [b] contractus ſeruanda eſt, ſi [c] nihil ſpecialiter exprimatur contra conſuetudinem [d] regionis. Quod ſi [e] alij remiſerint contra legem contractus atque regionis conſuetudinem penſiones: ‖hoc‖ alijs præiudicium afferre non poteſt.

20. Iidem Auguſti Carpophoro.

QVi rem propriam [f] conduxit exiſtimans alienam, dominium non [g] transfert, ſed inefficacem conductionis contractum facit.

21. Iidem AA. & CC. Antoniæ.

SI olei certa [h] ponderatione fructus anni locaſti [i]: de contractu bona fide habito propter hoc ſolum, quòd alter maiorem [k] obtulit ponderationem, recedi non oportet.

22. Iidem Auguſti & CC. Papiniano.

SI hi, contra quos ſupplicas facta locatione certi temporis, ſuas tibi locauerint [l] operas: quatenus bona fides patitur, cauſa cognita competens iudex conuentionem ſeruari iubebit.

Locatio non ſufficit ad probandum dominium contra conductorem, qui poſtea de dominio cœpit litigare. Salycet.

23. Iidem Auguſti & CC. Priſco.

AD probationem [m] rei propriæ ſiue defenſionem nõ ſufficit locatio ei facta, qui poſt de dominio cœperit contendere: cum inſcientia [n] domini proprij & errantis nullum habeat conſenſum. ſed ex euentu [o], ſi victus fuerit, contractus locationis non conſtitiſſe magis declaratur. nemo enim ſibi [p] iure poſſeſſionem mutare poteſt.

24. Iidem Auguſti & CC. Antonino.

COntractus locationis conductioníſque, non [q] interuenientibus etiam inſtrumentis ratus habeatur. ſecundùm quod hæredes [r] conductoris, etſi non interuenerint inſtrumenta, non [ſ] vxorem conuenire debes. Sanè de poſteriore tempore, quo conductricem ipſam proponis fuiſſe, adeſſe fidem precibus tuis probans, penſiones integras ab ea pete.

25. Iidem Auguſti & CC. Epagatho.

SI quis conductionis titulo agrum vel aliam quamcunque rem accepit: poſſeſſionem prius [t] reſtituere debet, & tunc de proprietate litigare.

26. Iidem Auguſti & CC. Opioni & Hermogeni.

SI conductionis impleſtis fidem: eiuſdem rei gratia factum inſtrumentum [u] euanuit. Quòd ſi quid veſtrum in fundo fuit, vel vi [x] direptum eſt: hoc reſtitui vobis præſes prouinciæ iubebit.

27. Iidem Auguſti & CC. Neroni.

SI tibi, quæ pro colonis conducti prædij prorogaſti [y], dominus fundi ſtipulanti dare ſpopondit: competens iudex reddi tibi iubebit. Nam ſi [z] conuentio placiti fine

[a] In penſionibus ſeruanda conſuetudo. [b] id eſt, lex contractus *l.* 25. §. 3. *ff. eodem.* [c] aliàs ex cõſuetudine ſumeretur præſumptio & in tacitis ſemper ſtatutum videtur ineſſe *l.* 31. §. 20. *ff. de ædilitio.* Cuiacius tamen ex Græcis hîc legit affirmatiuè, ſi ſpecialiter, εἰ μὲν ἰδικῶ &c. Robertus vulgatam defendit 1. *animaduerſ.* 14. Græcorũ lectio ni fallor vt genuina & proba defendi poteſt vt ſit ſenſus, Id etiam ſeruandum quod inter contrahẽtes conuenit, etiamſi vulgò aliter cõtrahi moris ſit. poſsũt omitti ea quæ sũt conſuetudinis j. *eod. l.* 8. s. *eod.* [d] id eſt, aduerſus ea quæ vulgò fieri licet *l.* 8. s. *eod.* aliàs aduerſus ſtatuta contrahere non licet *l.* 7. §. 7. ff. *de pact.* [e] Non ſi quidam locatores penſionẽ colonis vno anno vltro remiſerint: id cæteros locatores obligabit. [f] *l.* 28. *ff. de adquir. poſſeſſ.* v. *l.* 45. *ff. de regul. iur.* [g] ſicuti è contrario, locatio neceſſariò facit dominium rei locatæ ſpectare ad locatorem *l.* 23. j. *eodem.* [h] Nummis ſemper non fit locatio. Merces locationis, conſiſtere poteſt in his quæ pondere conſtant. [i] propriè hoc verbum intellige cum Cuiacio 8. *ad African.* fol 192.: & Corraſio 2. *Miſcell.* 11: non translatitiè, cum Accurſio pro in vſum conceſſiſti. [k] *l.* 23. *ff. eodem.* [l] *adde l.* 14. s. *eodem.* [m] *adde l.* 18. s. *de rei vindic.* [n] Inſcientia & error nullum habet conſenſum *l.* 15. *ff. de iuriſdict: l.* 2. ff. *de iudicijs.* [o] Ex euentu multa iudicantur. [p] ſibi ipſe Cuiac. *ad l.* 33. ff. *de vſurpationibus: facit l.* 3. §. 19. *ff. de adquirend. poſſeſſ: d. l.* 33. §. 1. [q] *l.* 9. s. *eodem: l.* 14. *ff. eod.* [r] *l.* 10. s. *eod: l.* 29. *l.* 34. j. *eod: l.* 19. §. 8 *ff. eod.* [ſ] Ex conductione mariti, non tenetur vxor *vide l.* 1. s. *ne vxor pro marito.* [t] *l.* 11. §. 3. ff. *eod.* [u] Solutione creditori facta, debiti inſtrumentum ipſo iure nullum, ideoque condici poteſt *l* 5. *in fine* s. *depoſiti l. vlt.* s. *ad exhibend: l.* 2. s. *de condict. ex cauſa.* [x] *l.* 12. s. *eodem: l.* 25. §. 4. §. 5. *ff. eodem.* [y] prærogaſtis. [z] *l.* 10. s. *de pactis: Paul.* 2. *ſent.* 14. §. 1. *in fi.*

ſtetit: ex nudo [a] pacto perſpicis actionem iure noſtro naſci non poſſe.

28. Iidem Auguſti & CC. eidem Neroni.

IN iudicio tam locati, quàm conducti, dolum [b] & cuſtodiam, non etiam caſum [c], cui [d] reſiſti non poteſt, venire conſtat.

29 Iidem Auguſti & CC. Iuliano.

CVm conductorem ædificia, quæ ſuſcepit integra, deſtruxiſſe [e] proponis: hæc etiam hæredes [f] eius præſes prouinciæ inſtaurare, ædificiorum inter vos habita ratione, iubebit.

30. Impp. *Theod.* & *Valent.* Auguſti Florentio præfecto prætorio.

CVrialis [g] neque procurator [h], neque conductor [i] alienarum [k] rerum, nec fideiuſſor aut mandator cõductoris exiſtat. alioquin nullam obligationem neque locatori neque conductori ex huiuſmodi contractu competere ſancimus.

31. Imp. *Leo* Auguſtus, Aſpari magiſtro militum.

MIlites [l] noſtros alienarum rerum conductores ſeu procuratores [m], aut fideiuſſores [n], vel mandatores conductorum fieri prohibemus: ne, omiſſo armorum vſu, ad opus ruſtre [o] ſe conferant, & vicinis graues præſumptione cinguli militaris exiſtant. Armis [p] autem, non priuatis negotijs occupentur: vt numeris [q] & ſignis ſuis iugiter inhærentes, rempublicam, à [r] qua aluntur, ab omni bellorum neceſſitate defendant.

Dominus, finita locatione prioris, poteſt locare rem alteri, nec poteſt primus ſecundo conductori moleſtiam vel litem inferre. Salyc.

32. Imp. *Zeno* A. Adamantio præfecto prætorio.

NE cui liceat, qui aliquam domum alienam, vel locum, aut ergaſterium [ſ] nomine conductionis accepit. alteri qui poſt eum domini voluntate ad eandẽ conductionem acceſſit, litem inferre, quaſi rem illicitã, aut agendi damnoſam tentauerit: ſed patere facultatem [t] dominis domos ‖ ſuas ‖ vel ergaſteria vel loca cui voluerint locandi: ipſis nihilo minus qui conduxerint, ab omni ſuper hoc moleſtia liberis conſeruandis: niſi [u] fortè pacta per ſcripturam ſpecialiter inita cum dominis, vel cum his, qui poſtea conduxerint legibus videlicet cognita, agentis intentionibus ſuffragentur. Quòd ſi quis huiuſmodi controuerſiam ſacris iuſſionibus interdictam crediderit commouendam: ſi priuatus eſt, acriter cæſus exilij ſubeat pœnam: ſi militat, decem librarum auri diſpendio feriatur.

XXXIII [x]

HAec [z] conſtitutio permittit vtrique, tam locatori quàm conductori, vt liceat intra [a] annum conductionem ſoluere tã in Italia, quàm in omnibus prouincijs, ac ne pœnam quidem velut ex trãſgreſſione præſtare: niſi contractus initio ſpecialiter huic legi valedixerint, aut citra ſcripturam renunciarint.

34. Idem Auguſtus, Sebaſtiano præfecto prætorio

COnductores alienarum rerum, ſeu alienam cuiuſlibet rei poſſeſſionem precario detinentes, ſeu hæredes [b] eorum, ſi non eam dominis recuperare

[a] *l.* 7. §. 4. ff. *de pactis.* [b] v. *l.* 23. *ff. de regul. iur.* [c] §. 5. *Inſtit. eod.* [d] *l.* 25. §. 6. *ff. eod.* [e] Deſtructa per cõductorem, debent per eundem reſtitui *Saly.* [f] v. *l.* 24. s. *eo.* [g] decurio. [h] *l.* 34. *Cod. de decurionib.* [i] *l.* 4. *ff. de decurionib.* [k] etiam publicarum *l.* 5. §. 2. *ff. de decurionib. l.* 97. *C. Theodoſ. de decurionibus* quod Adrianum conſtituiſſe Xiphilinus ſcribit. [l] *l. vlt.* j. *eod: l.* 50. *ff. eo*: 20. *Eclog.* 1. *c.* 90: *l.* 13. 15. & 16. j. *de re militari: Nouel.* 116. Vegetius, militibus priuata negotia nõ mandantur. Florus XI. L. Poſthumius conſularis, quoniam cũ exercitui ſuo præeſſet opera quorundã militum vſus eſſet, damnatus eſt. Idem de fœderatis conſtituitur lege *vlt.* j. *eo.* [m] *l.* 8. §. 2. *ff. de procuratorib.* Ambroſius 1. *off.* 36. Si is qui Imperatori militat à ſuſceptionibus litium, actu negotiorum forenſium, venditione mercium prohibetur humanis legibus, quantò magis qui fidei exercet militiam. Sidonius 1. *epiſt.* 8. Negotiatores militant, milites negotiantur, ſtudent pilæ ſenes, aleæ iuuenes. [n] *l.* 8. §. 1. *ff. qui ſatiſdare.* [o] Huc refer conſtitutionem Franciſci 1. *anno* 1540. *Que les gentils-hommes & gens d'ordonnance, ne peuuent prendre ne tenir aucune ferme tom.* 3. *ordinat. Gall.* 5. [p] quorũ peritos eſſe magis oportet, quàm negotiationis *vt hic*: vel legum *l.* 1. *C. de iur. & facti ignor.* [q] ad quos remittantur *Nouell.* 116. *c.* 1. [r] Alià republica milites, æquum eſt. [ſ] id eſt officinam. [t] Nemo inuitus res ſuas vni ſemper & eidem locare cogitur. [u] Stipulatio ea permiſſa eſt, ne locatori liceat fundum alteri relocare, quàm conductori, quin ſtipulari poſſum, ne tuum fundum vendas alteri quàm mihi *l.* 75. *ff. de contrahend. empt*: *l.* 21. §. 5. *ff. de act. empt*: *l.* 122. §. 3. ff. *de verbor. obligat.* vt quo modo coerceri libertas alienandi v. *d.* §. 3. *eodem* eodem & locandi poſſit. [x] Reſcripto principis, ius priuati mutari non poteſt. [y] hanc conſtitutionem ex Baſilicis reſtituit Cuiacius 12. *obſ.* 38. [z] Interpretatio Leunclaij 20. *Eclog.* 1. *c.* 93. [a] Ex hoc loco Cuiacius probat ædilitium edictum pertinere ad locationes 12. *obſ.* 38. quod tamen negat Vlpianus in lege 63. ff. *de ædilitio.* [b] *l.* 24. s. *eodem.*

volenti-

volentibus reſtituerint, ſed litem vſque ad definitiuam ſententiam expectauerint: non ſolùm rem locatam, ſed etiam æſtimationem eius victrici parti ad ſimilitudinem inuaſoris[c] alienæ poſſeſſionis præbere compellantur.

Milites prohibentur à conductione rerum alienarum, aliàs tam ipſi, quàm locatores puniuntur pœna hic inſerta.

35. Imp. *Iuſtinianus* Auguſtus ad Senatum.

Licet retrò principes multa de militibus[b], qui alienas poſſeſſiones vel domos conductionis titulo procurandas ſuſcipiunt, ſanxiſſe manifeſtum eſt: tamen quia res ſic eſt contempta, vt neque interminationis ſacratiſſimæ conſtitutionis milites memores ad huiuſmodi ſordida[c] audeãt venire miniſteria, & relictis ſtudijs[d] publicis: ſigníſque victricibus, ad conductiones alienarum rerum proſilire, & armorum atrocitatem non in hoſtes oſtendere, ſed[e] contra vicinos, & forſitan etiam aduerſus ipſos miſeros colonos, quos procurandos ſuſceperint, conuertere: neceſſarium duximus ad hanc ſacratiſſimam venire conſtitutionem, altiùs & pleniùs huiuſmodi cauſam corrigentes. Iubemus itaque, omnes omnino, qui ſub armis militant, ſiue maiores, ſiue minores, (Milites[f] autem appellamus tam eos qui ſub excelſis magiſtris militum tolerare noſcũtur militiam, quàm qui in vndecim[g] deuotiſſimis ſcholis[h] taxati ſunt, nec non eos qui ſub diuerſis optionibus[i] fœderatorum[k] nomine ſunt decorati) ſaltem in poſterum ab omni conductione alienarum rerum temperare, ſcituros, quod ex ipſo cõtractu ab initio ſine aliquo facto vel aliqua ſententia cadant[l] militia, & non ſit regreſſus eis ad priſtinum gradum, neque beneficio imperiali, neque conſenſu vel permiſſu iudicis, ſub quo tolerandam ſortiti ſunt militiam: ne, dum alienas res conductionis titulo eſſe gubernandas exiſtimant, ſuas militias ſuámque opinionem amittant, ex[m] militibus pagani, ex decoratis infames[n] conſtituti: & quod poſt huiuſmodi conductionem, (quam penitus interdicimus) à publico ſuſceperint, & hoc ſine aliqua mora vel procraſtinatione reddere compellãtur. Scituris & ipſis, qui ſuas facultates poſt hanc legem eis ad conductionem permiſerint, noſtra lege eorum conamine violata, ꝙ nulla eis exactio contra eas concedatur: ‖vt‖ qui[o] alieni appetens, conſtitutus militem procuratorem[p] elegerit, & ‖à ſuis‖ cadat reditibus. Pateat autem omnibus huiuſmodi copia apud competentes iudices accuſationis: vt qui in hac cauſa delator exiſtat, laudandus magis quàm vituperandus intelligatur: pœna, quam contra milites noſtrorum præceptorum contemptores & ipſos, qui eis conductiones rerum ad ſe pertinentium permiſerint, ſtatuimus, in futuris cauſis obtinente.

[a] *l. 10. inf.* ꝟ. *de* ꝟ*i.* [b] *l. 31.* ꝟ. *eod.* [c] militibus ſordida eſt poſſeſſionũ alienarũ cõductio. [d] militia, ſtudium publicum. [e] Armorum atrocitas nõ oſtendenda in vicinos, ſed in hoſtẽ. [f] milites qui. [g] ſcutariorũ tres: Agentiũ in rebus, Armaturarum ſeniorum: Armaturarum iuniorum. Gentilium ſeniorum: Gẽtilium iuniorum: Scutariorum ſagittariorũ: Scutariorum clibanariorum: Fabricenſiũ. *Notitia imperij.* [h] Scholares ſub primicerijs ſcholarũ. [i] Auxilia fœderatorum, optiones. [k] Fœderati, ſunt ſub optionibus ꝟ. *Nouell.* 116. [l] Pœna militis conducentis alienã poſſeſſionem. [m] Ex milite paganũ fieri, ex decorato infamem. [n] de facto ſe. [o] Pœna delicto ſimilis. [p] *l. 31.* ꝟ. *eod.* [q] §. 3. *Inſtit. de locato* 20. *Eclog.* 2. *c.* περὶ ἐμφυτεύσεων

DE[q] IVRE EMPHYTEUTICO[r], TITVLVS LXVI.

1. Imp. *Zeno* Auguſtus, Sebaſtiano ‖præfecto prætorio.‖

Ius emphyteuticarium neque[ſ] conductionis, neque alienationis eſſe titulis adijciẽdum, ſed hoc ius tertium eſſe cõſtituimus[t], ab vtriuſque memoratorum contractuum ſocietate ſeu ſimilitudine ſeparatum: conceptionem ‖item‖ definitionemque habere propriam, & iuſtum eſſe validúmque contractum[a]: in quo cuncta quæ inter vtraſque contrahentium partes ſuper omnibus vel etiam fortuitis caſibus, pactionibus ſcriptura[b] interueniente habitis placuerint, firma illibatáque perpetua ſtabilitate modis omnibus debeant cuſtodiri. ita vt ſi interdum ea quæ fortuitis caſibus eueniunt, pactorum non fuerint conuentione concepta: ſi quidem tanta[c] emerſerit clades, quæ prorſus etiam ipſius rei quæ per emphyteuſin data eſt, faciat interitum: hoc non emphyteuticario, cui nihil reliquum permãſit, ſed rei domino, qui quod fatalitate ingruebat, etiam nullo intercedente contractu habiturus fuerat, imputetur. Sin verò particulare vel aliud leue cõtigerit damnũ[d], ex quo non ipſa rei penitus lædatur ſubſtantia: hoc emphyteuticarius ſuis partibus non dubitet adſcribendum.

Pacta emphyteutica ſeruanda ſunt: quibus ceſſantibus, ſeruanda eſt natura contractus. Bald.

2. Imp. *Iuſtinianus* A. Demoſtheni P. P.

In emphyteuticarijs contractibus ſancimus, ſi quidem aliquæ pactiones in emphyteuticis inſtrumentis fuerint cõſcriptæ: eaſdem & in omnibus alijs capitulis obſeruari, & de reiectione eius qui emphyteuſin ſuſcepit, ſi ſolitam penſionem, vel publicarum functionum[e] apochas non præſtiterit. Sin autem nihil ſuper hoc capitulo fuerit pactũ, ſed ꝑ totũ trienniũ neq; pecunias ſoluerit[g] neq; apochas domino tributorũ[h] reddiderit: volenti ei licere eum à prædijs emphyteuticarijs repellere: nulla ei in poſterum allegatione nomine meliorationis[i], vel eorum quæ emponemata dicuntur, vel pœna opponenda: ſed omnimodo eo (ſi[k] dominus voluerit) repellendo[l], neq; prætendente ꝙ non eſt ſuper hac cauſa inquietatus: cùm neminem oporteat conuentionem vel admonitionẽ

[a] & quidẽ nõminatũ *Clar. d. loco quæſt.* 2. *ex communi opinione.* [b] In cõtractu emphyteutico neceſſario ab initio requiritur ſcriptura, aliàs nõ valet. *Clar. d. loco quæſt.* 3. [c] ſi [illegible] [d] *d. loco quæſt.* 4. *ex communi opinione.* quod in alijs multis contractibus nõ requiritur ꝟ. *l. 17.* ꝟ. *de pactis.* [e] Hoc volũt interpretes, ob quamcũque ſterilitatem emphyteuticarium non excuſari à canone. ob chaſma, labem, & inundationem integre rei emphyteuticarium excuſari: non ob labem partis ꝟ. *eod. ibid. ex quo non ipſa rei penitus lædatur ſubſtantia.* Iudex tamen æquus poterit eo caſu penſionis quantitatem cum fructibus qui ex reſidua parte rei emphyteuticariæ colligentur, conferre. & ita penſionis ſolutionem moderari. Ceſſantem verò belli cauſa canonẽ ſoluere, excuſari quidem à caducitate emphyteuſeos, at non à penſionis præſtatione: præſertim ſi ea exigua ſit *Clar. d. quæſt: adde Gayl. 2. obſ. 23 nu. 25.* Quid ſi domus & aliquot iugera agri in emphyteuſim dentur, ſitque domus incendio conſumpta? Emphyteuta domum reficere cogitur & penſionem ſoluere, quia adhuc durat emphyteuſis per areã remanentẽ, quę eſt maxima rei pars, niſi penſio magna debeatur eáq; ſoluatur propter fructus, nõ propter vtile dominium ꝟ. *Pet. Anchor. 3. quæſt 78. nu.* 12. [d] Quid ſi rei emphyteuticariæ per alluuionẽ aliquid acceſſerit? nõ augebitur penſio. Nam cùm ad emphyteutam pertineat damnum, ad eundem deferri cõmoda oportet ꝟ. *Clar. d. loco quæſt.* 41. [e] τῶν δημοσίων ἀποχὰς ꝟ. ꝟ. *eo.* [f] *l. 32. inf. Cod. de epiſcop. audien.* olim biennium vt in conductione *l. 56. ff. locati: Cuiac. ad Nouell.* 7. quod in emphyteuſi eccleſiaſtica obtinet *Nouell. 7. c. 3. §. 2: Nouell. 120. c. 8. c. Potuit extra de locato.* Emphyteuta ceſſans in ſolutione canonis per triẽnium, cadit ab Emphyteuſi priuati hominis: eccleſiæ verò per biennium ꝟ. *Clar. d. loco quæſt. 8. ex commu. opinione.* Per triennium dixi, non antea, etiamſi emphyteuticarius iurauerit ſe annuatim ſoluturũ, *Clar. ibid. contra communem.* Triennio verò elapſo ſemper priuari poteſt, etiamſi penſio inferenda minimi ſit valoris, cùm eo caſu agatur, non tam de lucro & commodo, quàm de recognitione vtilis dominij, *Clar. ibi. ex communi opinione.* Idem dicendum, ſi ſciens (non ſi ignorans, putà ſi ſucceſſit defuncto, tunc. n. iuuandus eſt *l. 1. ibi, Si qua mihi iuſta cauſa. ff. quib. ex cauſ. maior: adde Gayll. 2. obſ. 48. nu. 4.*) nec paupertatis pretextu, minus dimidia penſione intulit, tunc. n. cadit ab vniuerſa emphyteuſi *Clar. ibid.* [g] ipſe vel eius procurator *l. 57. ff. de ſolutionib.* Quid ſi re ipſa obtulit & conſignauit? ſatisfeciſſe intelligitur *Nouell. 91. c. 2. inf.* Quid ſi vnus hæredum tantum partem ſuam obtulit? omnes iure ſuo cadunt: alioquin præſtatio emphyteuſeos confunderetur *l. 7. ff. comm. præd.* ad eundem modum ceſſatio parentis nocet ſucceſſoribus, ſi in eorum quoque gratiam emphyteuſis data eſt: niſi ſtatim ſeu modico poſt triennium interuallo, obtulerit: idq; æquius eſt in f. infra eo. *c. Potuit de locato.* [h] τῶν δημοσίων ἀποχὰς 20. *Eclog. 1. c. 3.* περὶ ἐμφυτεύσεων. hinc conſtat, Emphyteutam teneri ad ſolutionẽ vectigalis ratione prædij emphyteutici *l. 2. ff. ſi ager vectigalis: ꝟ. Clar. ibid. quæſt.* 4. An & ad refectionẽ ædificij emphyteuticarij? tenetur, *Petr. Ancharan. 3. quæſt. 78. nu.* 2. [i] Finita emphyteuſi culpa emphyteutæ, ipſe emphyteuta ἐμπονήματα ſeu meliorationes amittit. ſin minus, non amittit: ciúſque hæredibus eo nomine actio cõpetit *Clar. ibi. quæſt. 45: Vvurmſer. 1. pract. 34. obſ.* 2: & ita differunt emphyteuticarij à colonis *l. 61. ff. locati.* Quid ſi domum ædificauit? in electione domini poſitum eſt ædificij æſtimationem ſoluere, vel pati vt ædificium tollatur ꝟ. *Clar. lib. 4. §. feudum quæſt.* 88. [k] Communi opinione dicitur, eo caſu ſufficere nudam voluntatem directi domini de eijciendo emphyteuta adeo vt emphyteuta ſtatim ipſo iure cadat, neque vlla requiratur iudicis ſententia *Clar. d. loco quæſt.* 9. [l] officio tamen iudicis, non priuata authoritate. & ita communiter ab omnibus tenetur ꝟ. *Clarum quæſt. 11: Vvurmſer. 1. pract. 34. obſ.* 1.

[r] 3. *Harmenop. 3. c.* περὶ ἐμφυτεύσεως & *tit. 4. Clar. lib. 4. §. emphyteuſis: Papon. 1. Notar. 2. c. d'emphyteuſe albergation, benenis & baux perpetuels.* [ſ] ἐμφύτευσις, ἐκ τοῦ ἐμφυτεύειν. ab inſitione. Inde Nouella Valentiniani *de prædijs poſſ.* inſitionis nomine hunc contractum ſignificat. Eſt ergo emphyteuſis, contractus quo dominus fundi ſui defecti forte & ſqualidi vſum & fructum pleniſſimum & quaſi dominium alteri concedit, ea lege, vt inſerendo, plantando, arando, poliendo, colendo meliorem faciat: proque eo pendat pretium ſeu vectigal annuum *Cuiac. hic*: vt à libellaria & contractu colonario ſeu παροικικῷ differat, dixi ad *l. 14. §. 1. Cod. de ſacroſanct. eccleſ. & ad Nouell.* 7. Hoc addendum in libellaria, in introitu cõtractus, offerri ſummã quandã pecunię quæ à Gallis *entrage.* ꝟ. *Papon. d. loco in prin.* vt ad emphyteuſim reuertar, eius ſpecies varię, Noua eſt, quæ habet originem in eius perſona quæ vult de ea diſponere. Antiqua quæ ab aliquo aſcendente. Hæreditaria quam quis ſtipulatus eſt pro ſe & hæredibus quibuſcumque. vel pro ſe & hæredibus, ſi tamen eſt accepta à priuato. non hæreditaria, quam aliquis ſtipulatus eſt pro ſe & deſcendentibus, nulla facta mentione hæredum. ꝟ. *Clar. ibid. quæſt.* 16. [t] definitio κατὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου. [u] hinc colligunt, Pro emphyteuſi competere condictionem ex lege, quaſi emphyteuſis non fuerit contractus peræquè potens, vt actionem vi ſua pareret: niſi lex accedat ꝟ. *Clar. ibid. quæſt.* 47.

expectare, ſed vltrò ſeſe offerre, & debitum ſpontanea voluntate perſoluere, ſecundùm quod & anteriore lege noſtri numinis generaliter cautum eſt. Ne autem ex hac cauſa dominis facultas oriatur emphyteutas ſuos repellere, & reditum[a] minimè[b] velle ſuſcipere, vt ex huiuſmodi machinatione triennio elapſo, ſuo iure is qui emphyteuſim ſuſcepit, cadat[c]: licentiam ei concedimus, atteſtatione præmiſſa, pecunias offerre[d], hiſque obſignatis, & ſecundùm legem depoſitis, minimè deiectionis timere periculum.

3. Idem A. Iuliano P.P.

CVm dubitabatur vtrū emphyteuta debeat cum domini voluntate ſuas meliorationes, quæ Græco vocabulo ἐμπονήματα dicuntur, alienare, vel ius emphyteuticum in alium transferre, an eius expectare conſenſum: ſancimus, ſi quidem emphyteuticum inſtrumentum ſuper hoc ‖caſu‖ aliquas pactiones habeat, eas obſeruari. ſin autem nullo ‖modo huiuſmodi‖ pactio interpoſita eſt, vel fortè inſtrumentum emphyteuſeos deperditum eſt: minimè licere emphyteutæ ſine conſenſu domini meliorationes ſuas alijs vendere, vel ius[e] emphyteuticum transferre[f]. Sed ne hac occaſione accepta, domini minimè concedant emphyteutas ſuos accipere precia meliorationum quæ inuenerunt, ſed eos deludant, & ex hoc commodum emphyteutæ depereat: diſponimus atteſtationem[g] domino tranſmitti, & prædicere quantum precium ab alio ‖reuera‖ accipi poteſt. Et ſi quidem dominus hoc dare maluerit[h], & tantam præſtare quantitatē, quātā ipſe reuera emphyteuta ab alio recipere poteſt: ipſum dominum omnimodo hæc comparare. Sin autē duorum menſium ſpacium fuerit emenſum, & dominus hoc facere noluerit: licentia emphyteutæ detur, vbi voluerit, & ſine conſenſu domini meliorationes ſuas vendere: his tamen perſonis[i], quæ non ſolent in emphyteuticis contractibus vetari ad huiuſmodi venire emptionem. Neceſſitatem autem habere dominos, ſi alijs melioratio ſecundum præfatum modum vendita ſit, accipere emphyteutam: vel ſi ius emphyteuticum ad perſonas non prohibitas, ſed conceſſas & idoneas ad ſoluendum emphyteuticum canonem tranſponere emphyteuta maluerit[k]: non[a] contradicere, ſed nouum emphyteutam in poſſeſſionem ſuſcipere, non per conductorem, vel per procuratorem, ſed ipſos dominos per ſe, vel per literas ſuas, vel (ſi hoc nón potuerint, vel noluerint) per depoſitionem in hac quidem ciuitate apud virum clariſſimū magiſtrum cenſuum vel præſentibus tabularijs per atteſtationem, in prouincijs autem per præſides vel defenſores celebrādam. Et ne auaritia tenti domini, magnam molem pecuniarum propter hoc efflagitent: (quod vſque ad præſens tempus perpetrari cognouimus) non amplius eis liceat pro ſubſcriptione ‖ſua‖ vel depoſitione, niſi quinquageſimam[b] partem precij, vel æſtimationis loci qui ad aliam perſonam transfertur, accipere. Si autem nouum emphyteutam, vel emptorem meliorationes ſuſcipere minimè dominus maluerit[c], & atteſtatione facta, intra duos mēſes hoc facere superſederit: licere emphyteutę, etiam nō[d] conſentientibus dominis ad alios ſuū ius, vel emphyteumata[e] transferre. Sin autem aliter fuerit verſatus, quàm noſtra conſtitutio diſpoſuit, iure emphyteutico cadat.

[a] qui ſolet communiter præſtari in fine anni *arg. l. 42. ff. de verb. oblig: l. 9. l. 17. ff de reg. iur: Speculator de locato: Clarus ex communi opinione quæ.* 12. [b] Quid ſi emphyteuta trium annorū penſionem prærogare velit? dominus eam recipere cogi nō poteſt, nec etiam debet, cum inuito beneficium non detur *l. 69. ff. de regu. iur: facit l. 38. §. 16: l. 122. ff. de verb. oblig.* [c] Emphyteuta, ſtatim à triennio moram canonis non ſoluti purgans, audiatur *c potuit de locato: Nouel 91. c. 2. inf: l. 7. s. de pact. inter empt: l. 32. s. de epiſcop. aud.* Quod ſi oblatio emphyteutam purgat, purgabit multo magis ipſa canonis acceptilatio: vt in dubio cenſeatur illi caducitas remiſſa, cùm de iniuria ſibi facta dominus proteſtatus nō fuerit *§. vl. Inſt. de iniurijs.* proniores enim ſumus ad reum liberandum *l. 47. ff. de oblig: v. tamen Clar. quæ.* 10. [d] Emphyteuſis finitur culpa emphyteutæ, *vt hic*: adde, & tempore (ad quod data eſt) finito, vt & extincta generatione, in cuius fauorem conceſſa eſt *v. Clar. quæſt.* 42. [e] Emphyteuta, ius emphyteuticarium alienans ſine conſenſu domini, iure ſuo cadit: neque requiritur in eum ſententia. ſed tamen ante realem traditionem non dicitur perfecta alienatio *Vvurmſ. 1. pract. 34. obſ. vlt. ex communi opinione*, (niſi clauſula conſtituti vel precarij ſit adpoſita: idque ſtricto iure, non ex æquo, quod Delphinates ſequuntur *Guido deciſ.* 101.) Idem dici volunt, ſi facta ſit traditio ſub hac proteſtatione *ſaluo & reſeruato conſenſu domini & non aliter*: niſi fortè res emphyteutica magni eſſet momenti, vt caſtrum: & traditio facta fuiſſet potentiori. Idem etiam dici volunt, ſi emphyteuſim quis pro ſe acceperit, & pro his quibus dederit. quemadmodum, ſi emphyteuta prohibitus ſit alienare potentioribus. nam prohibitio in quibuſdam inducit tacitum conſenſum in reliquis. Tunc enim volunt irrequiſito domino alienare poſſe emphyteuſim inferioribus & æqualibus. Multo magis ſi emphyteuſeos alienandę facultas ei nominatim fuerit permiſſa. Quid ſi partem tantum alienauerit? emphyteutam cadere tātum parte alienata iudicatū fuit in Conſilio Neapolitano. Quid ſi integrā emphyteuſim alienatā emphyteuta recuperauit? pœnam caduci non euitat. putántq; colonum à tali iniuria pœnitentia ſua nocentem eſſe non deſinere. *facit l. 1. §. 25. ff. depoſit: l. 4. §. 10. ff. de vſurp: l. 65. ff. de furtis.* idq; cōmunis opinio approbat. *de qua v. Clar. d. loco quæſt.* 13. à qua Mynſingerus diſſentit. 3. *Reſpon.* 38. *nu.* 27. 28. [f] dic *vt j. eo.* [g] nota & adde *l. 32. Cod. de epiſcopis.* [h] Datur domino directo intra bimeſtre tempus ius προτιμήσεως (de quo dicam ad conſtitutionem Friderici, de iure προτιμήσεως. vide interea Paponem 1. *Not. 2. c. d'emphyteuſe*, ibi, *droit de retenue au Seigneur direct*: & ibi, *Le Prince n'a droit de retenue fors qu'en certain cas.*) Iure feudali intra annum 2. *Feudor. 9. vbi vide Cuiac.* [i] potentiorib⁹, aut vetitis capere *l. 135. § 3. ff. de verb. oblig.* [k] Emphyteuta, ius emphyteuſeωs (domino tamen priùs requiſito) alienare poteſt. i. non poterit ius emphyteuticum ſimpliciter alienare, ſed prohibetur, niſi adhibeatur ſolennitas de qua j: *v. Roland. à Valle 1. conſil. 3. nu.* 85. Poſſunt tamen emphyteutæ plures rem emphyteuticam inter ſe diuidere, etiam irrequiſito domino, *Clar. ibid. quæſt. 14: idem quæſt.* 17. (Sūt. n in ſolidū emphyteutę, nec de huiuſmodi diuiſiōe direct⁹ dominus pōt cōqueri, cū eius non interſit, penes quē ſit res emphyteutica, nec vlla recognitio nomine rei debeatur *Clar. ibi. quæ.* 14.) Pōt etiā emphyteuta (niſi ſpecialis conſuetudo obſtet) irrequiſito domino, ius emphyteuticū extraneo capaci, non potētiori donare, *v. Forn. 2. quæſt. 22. ſelec.* 30. vel legare: (ſaluo tamen iure directi domini, Eo caſu donatarius vel legatarius ſine cōsēſu domini poſſeſſionē adprehendere poteſt: & prętereà eidem domino, dominum intellige etiam vſumfructuariū *Clar. ibi. quæſt* 23: nouus emphyteuta laudimia ſeu εἰσδεκτικά ſoluere tenetur, pro noua inueſtitura *Clar. quæſt.* 15. Laudimia, inquam, id eſt, quinquageſimam partem pretij *j. eo. ver. & ne auaritia.* quod onus locum etiā habet in reb⁹ donatis, quarum ſoluenda eſt eo nomine æſtimatio, etiamſi emphyteutę licuerit emphyteuſim alienare *Clar. quæſt.* 23. permutare (cui tamen rei ſtrictū ius repugnare videtur *Clar. quæſt.* 17.) pignori dare, aut hypothecæ dare *idem quæſt* 18: *l. 16. in f. ff. de pignoratitia*: locare ad modicum tempus *quæſt.* 19. E contrario: non poteſt eandem rem in emphyteuſim dare. eſt. n. datio emphyteuſeωs alienationis ſpecies *quæſt.* 20: aut in ea ſeruitutem conſtituere in præiudicium domini *quæſt.* 21. interuertere poſſeſſionē, eiuſdem *quæſt.* 25. aut rem deteriorem facere *argum. Nouell. 7. c. 3: Nouell. 120 c. 8. Authent. Qui rem 14. Cod. de ſacroſanct.* quibus caſibus emphyteuta cadit iure ſuo *Clar. ibid. quæſt.* 26: vt & arbores excidendo vel formam rei mutando *Gayll. 2. pract. 67. &* 12. Reſtat diſpicere, Num emphyteuta poſſit iure teſtati vel inteſtati emphyteuſim trāſferre. Quod ad cauſam teſtati attinet, poteſt emphyteuta nouam emphyteuſim i. à ſe adquiſitam pro ſe & quibus dederit, vel pro ſe & filijs, vel pro ſe, filijs & hæredibus, iure ſuo in quēcunque voluerit filiorum, quin in extraneum, diſpoſitione teſtamentaria conferre. Antiquam autem, i. ab aſcendentibus acceptam emphyteuſim, Acceptam, inquam, ſub ea formula *Pro adquirente eiuſq; liberis*, parens tenetur filijs relinquere *Clar. ibid. quæſt.* 16. Supereſt cauſa inteſtati. Emphyteuſis indefinitè accepta, ad filios adquirentis defertur: ad certam generationem accepta, generationem conuentam non excedit: Ad certum tempus poteſt ad extraneos etiam hæredes, id eſt, ad non legitimos, transferri: ad conuentum tamen tempus duntaxat. In perpetuum verò tempus collata, ſi ita concepta fuit, *Teneat pro ſe & filijs*, ad ſolos deſcendentes defertur: ſi ita, *Pro ſe & hæredibus extraneis*, etiam ad extraneos: ſi ita, *Pro ſe & hæredibus*, in extraneum quemcūq; deferetur, niſi ſit emphyteuſis eccleſiaſtica *Nouel. 7. c. 3.* Imo etiam ſit eccleſiaſtica, ſi modò ſolenniter facta fuerit: vt communiter maior pars interpretum ſcribit. qua de re vide Rolandum à Valle 1. *conſil. 96. num.* 20. quod vltimum Clarus *d. loco quæſt. 28. verſ. & quinque tamen diſputando* non admittit, niſi expreſsè facta ſit pro extraneis hæredibus, aut in ipſa inueſtitura appoſita ſint talia verba, quæ idem ſignificēt, putà pro ſe & quibus dederit, vel pro ſe & hęredibus quibuſcūque. Extraneos cùm dico, fiſcum etiam intellige. Nam ſi emphyteuſis eius cōditionis fuerit, vt ad extraneum trāſiret, delicti cauſa ius emphyteuticū ad fiſcū defertur *l. 4. j. de fundis patrimonialib*: niſi emphyteuſis ſit eccleſiaſtica, idque fauore religionis *l. 17. ff. de vſufr: Clar. ibid. quæſt.* 29. Quod de fiſco dictum eſt, ad correos accipiendæ emphyteuſeωs Clarus negat pertinere, inter quos ius adcreſcendi non eſt *quæſt.* 39 ſed nec ad eccleſiā extendi, Ideóque tametſi emphyteuta monaſterium ingrediatur, ius tamen emphyteuticum ad eccleſiam non transfertur. ídque meritò. Nulla enim ſpes eſſet caducitatis *v. Clar. d. loco quæſt.* 33. Dictum eſt ſuperiùs, filios interdum ſuccedere in ius emphyteuſeωs. An naturales? ſi emphyteuſis ſit priuata, ſuccedent *Clar. quæſt.* 30: vt & legitimati (nihil. n. differūt à legitimis *Nouell. 89. c. 3: Clar. d. loco quæſt.* 31.) & fœminæ, niſi emphyteuſis accepta pro filijs *l. 22. ff. de verb. ſignif*: aut ſtatuto repellantur fœminæ à ſucceſſione, ſtantibus maſculis. Quid nepotes ex filia? Si emphyteuſis accepta pro ſe & filijs & nepotibus maſculis, vel pro deſcendentibus ſuis virilis ſexus, non ſuccedent. ſecus, ſi accepta in tertiam generationē *Clar. quæſt.* 36. Quid filij abſtinentes patris hæreditate? ſuccedent, ſi emphyteuſis accepta pro ſe, filijs, & hæredibus *v. Clar. d. loco quæſt. 37: Gayll. 2. pract. 128. num. 18: & obſ. 154. num.* 17. An emphyteuſis tranſeat ad inſtitutum in re certa, vide eundem *ibid. quæſt.* 38. [a] Quid ſi emphyteuſis ſit finita citra culpam emphyteutæ, iſque deſideret renocari contractum emphyteuticarium? Clarus ex communi opinione refert, iniuria affici, niſi renouetur illi emphyteuſis: eoque nomine ad ſuperiorem appellari poſſe *d. loco quæſt. 43: Gayll. 2. obſ. 148. num.* 2. 3. [b] Nota quæ laudimia à nouo emphyteuta debeantur domino directo. [c] de hoc iure προτιμήσεως ſuprà dictum eſt. [d] id eſt inuitis. [e] ἐμπονήματα ſuprà *eod.* meliorationes *s. eod.*